

Riječki kvartet

Lukežić, Irvin

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2008**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:419448>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

Repository / Repozitorij:

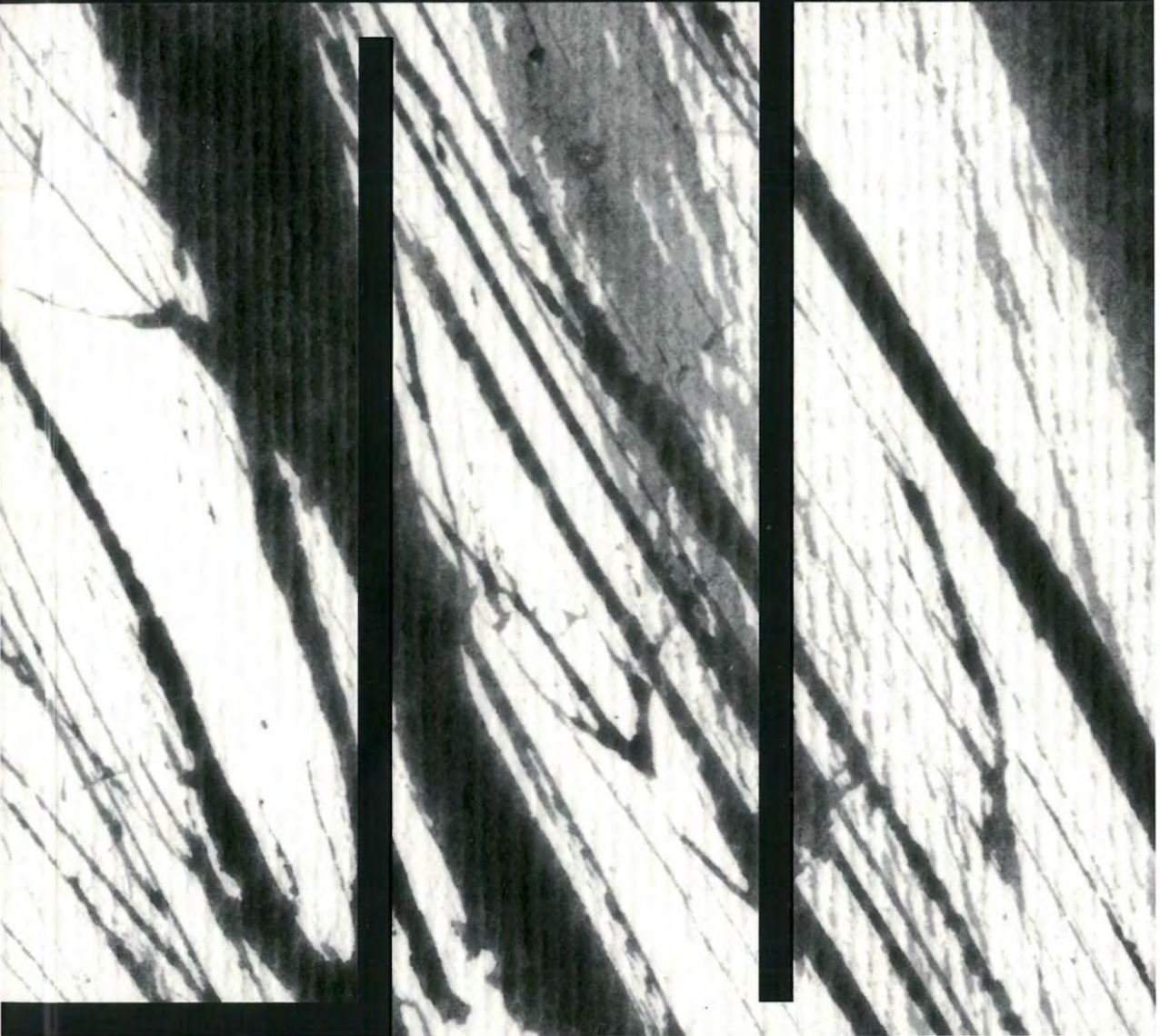
[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Biblioteka časopisa *Fluminensia*

Irvin Lukežić

RIJEČKI KVARTET

Objavljeno u Biblioteci časopisa *Fluminensia*:

Silvana Vranić:

Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi
(2005.)

Diana Stolac:

Riječki filološki portreti
(2006.)

U službi jezika

Zbornik u čast Ivi Lukežić
(2007.)

Danijela Bačić-Karković:

Rijeka u priči
(2008.)

BIBLIOTEKA ČASOPISA *FLUMINENSIA*

Recenzenti:

prof. dr. sc. Ivo Rendić Miočević

prof. dr. sc. Milorad Stojević

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U RIJECI
ODSJEK ZA KROATISTIKU
BIBLIOTEKA ČASOPISA *FLUMINENSIA*
Knjiga 5.

Urednički savjet *Biblioteke*:

Adriana Car-Mihec, Irvin Lukežić, Ines Srdoč-Konestra, Marija Turk

Urednica:
Ines Srdoč-Konestra

Nakladnik:
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Za nakladnika:
dr. sc. Elvio Baccharini, izv. prof.

Recenzenti:
prof. dr. sc. Milorad Stojević
prof. dr. sc. Ivo Rendić - Miočević

Likovna oprema i grafička rješenja naslovnice i pregradnih stranica:
Zvonimir Pliskovac

jezična redakтура autorska

ISBN 978-953-6104-68-0
EAN 9789536104680

Irvin Lukežić

RIJEČKI KVARTET

KAZALO

PROSLOV ... 7

1. DOMORODNIM STOPAMA RIJEČKOG FAUSTA ... 11
Prilozi ... 65

2. PORTET AVELINA ČEPULIĆA ... 137

**3. DOPISIVANJE ERAZMA PL. BARČIĆA I BISKUPA
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA ... 163**
Prilozi ... 185

BARČIĆEVA PISMA MATIJI MRAZOVIĆU I OSTALI DOPISI ... 207

4. BIROKRATIČKE USPOMENE I PISMA MARIJANA DERENČINA ... 219
Prilozi ... 241

IZVORI I LITERATURA ... 264

C. von Majr, Rijeka, pogled na današnji Jelačićev trg, akvarel, 22,5 x 31 cm, 1832.
(Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka)

PROSLOV

Tijekom devetnaestoga stoljeća Rijeka je bila izložena čestim, silovitim i naglim političkim, društvenim i kulturnim promjenama. U nemilosrdnoj i žestokoj borbi za prevlast na Jadranu u tom su se gradu tada međusobno ispreplitali različiti geopolitički i privredni interesi, usko lokalni motivi i klasni egoizmi građanske elite odupirali su se plebejskom duhu demokratičnosti kao i opće nacionalnim imperativima, ideje europskog kozmopolitizma i poletnog trgovačkog liberalizma sukobljavale su se ostrašćenim nacionalizmima njemačke, talijanske, mađarske i hrvatske kulturne sfere.

Faustin Suppé (1813.-1868.), riječki odvjetnik, političar i istaknuti hrvatski domorodac, tipičan je predstavnik riječke hrvatske inteligencije. Njegova pojava pruža dokaz da Rijeka sredinom devetnaestoga stoljeća nije bila nacionalno neopredijeljen i otuđen grad. Suppé se školovao u Zagrebu, središtu hrvatskog narodnog preporoda. Kada se danas govori o vremenu Bachova apsolutizma u Rijeci, obično se ističe da je za zaštitu hrvatstva i očuvanje nacionalne svijesti od presudne važnosti bila karizmatična pojava profesora Frana Kurelca, predvodnika znamenite riječke filološke škole. No, pritom se u pravilu zaboravlja da njegovo djelovanje ne bi bilo moguće bez svesrdne podrške njegovih riječkih prijatelja i dobrotvora, među kojima i odvjetnika Faustina Suppéa, jednog od utemeljitelja i dugogodišnjeg predsjednika Narodne Čitaonice Riječke. Bez Faustina Suppéa ne bi bilo moguće zamisliti pojavu jednog Marijana Derenčina i Erazma Barčića. U svoje vrijeme Suppé se dopisivao s Ivanom Kukuljevićem, Franom Kurelcem, Dragojлом Kušlanom, Matijom Mrazovićem i Ivanom Mažuranićem. Njegova pisma danas predstavljaju prvorazredna svjedočanstva o riječkim prilikama uoči i nakon Bachova apsolutizma, te o borbama autohtone hrvatske inteligencije protiv sve prisutnijeg mađaronskog pokreta u gradu.

Podjednako značajno mjesto u to doba zauzima i Bakranin Avelin Čepulić (1820.-1869.), koji dobar dio svoga života provodi kao sudski službenik u Rijeci. Taj znameniti hrvatski sudac, domoljub i političar prethodio je svome vremenu nedogmatičnim shvaćanjem politike, širinom vidokruga, dubokom političkom naobrazbom europskih mje-

rila, trezvenošću i točnošću prosuđivanja političkih pojava i njihovih vrednota. Isticao se kao vrstan poliglot, darovit novinar i odličan govornik. Bio je vrlo aktivan član Narodne Čitaonice Riečke, te neko vrijeme redoviti riječki dopisnik Gajevih *Narodnih novina*. Svojom moralnom principijelnošću, rijetkim poštenjem i političkom nepotkupljivošću Čepulić bijaše osamljenim primjerom u tadašnjem javnom i političkom životu Hrvatske. Ostajući uvijek privržen svojim visokim nacionalnim idealima, on će svoj život provesti u velikoj oskudici i siromaštvu, ostavši bez uobičajenih promaknuća u karijeri. Stoga je usprkos izuzetne svoje obdarenosti ostao zapostavljen i potisnut u drugi plan, te izmučen osobnim nesrećama i bolešću, prerano okončao svoj život.

Mlađoj generaciji hrvatskih političara, odvjetnika i pravnika u Rijeci pripadaju Erazmo Barčić i Marijan Derenčin, također redoviti članovi Narodne Čitaonice Riečke. U javni život rodnoga grada ulaze odmah po slomu Bachova apsolutizma. Stariji od spomenute dvojice Erazmo pl. Barčić (1830.-1913.) potomak je stare patricijske obitelji. Školovao se na riječkoj gimnaziji i Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. Objavio je nekoliko političkih brošura. Najpoznatije mu je djelo: *La voce d'un patriotta* (Rijeka, 1860.). Dugi niz godina istaknuti je hrvatski rodoljub i vođa Stranke prava u Primorju. O njegovu životu i djelu pisao sam opširnije u nekim drugim svojim radovima.¹

Marijan Derenčin (1836.-1908.) svakako je jedna od najsvestranijih i najmarkantnijih figura koje je Rijeka dala hrvatskoj politici i kulturi. Nije bio samo odličan govornik i parlamentarac nego se proslavio i kao najbolji hrvatski kriminalist svoga doba, zakonodavac i znanstvenik juridičkog područja. U Rijeci je službovao kao županijski podbilježnik, javni bilježnik i odvjetnik. Izdavao je stručni list *Pravnik*. Godine 1876. preselio se u Zagreb gdje ostaje do kraja života. Bio je urednikom zagrebačkog *Pravosudja*, predsjednik Pravničkog društva, član JAZU, animator glumišnog života, kazališni intendant i borac za podignuće nove zgrade Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu (1895.), izdavač i urednik humoristično-satiričnih listova (*Muha, Satir*), plodan novinar, feljtonist i spisatelj (komedije *Ladanjska opozicija, Tri braka, Primadona*). Svoje beletrističke radove potpisivao je pod pseudonimom *Milivoj Primorac*.

U knjizi što slijedi pokušao sam u glavnim obrisima prikazati životne putove četvorice spomenutih riječkih intelektualaca i domoljuba. Osim činjenice što pripadaju hrvatskom kulturnom krugu, danas začudo nedovoljno poznatom i uglavnom zaboravljenom, svaki od članova tog *riječkog kvarteta* ujedno je vjerodostojni svjedok svoga vremena i svoje sredine. Upravo stoga knjizi sam priložio njihova pisma, dosada pretežno neobjavljena. Čini mi se, naime, da te *epistolae Fiumanorum illustrium* već sama po sebi predstavljaju dragocjenu povijesnu, kulturološku i književnu građu. Nastojao sam tako bolje rasvijetliti složenu narodnu, kulturnu i političku situaciju Rijeke druge polovice devetnaestoga stoljeća.

¹ U knjizi *Liburnijski torzo* (ICR, Rijeka, 1999.) i *Nebo nad Kvarnerom* (ICR, Rijeka 2005.).

DOMORODNIM STOPAMA RIJEČKOG FAUSTA

I. Uvod

Uprigodnoj brošuri posvećenoj uspomeni na bakarskog političara i saborskoga zastupnika Avelina Čepulića, Ante Polić Starogradjanin, otac proslavljenih hrvatskih književnika Janka Polića Kamova i Nikole Polića, osamdesetih godina devetnaestoga stoljeća ustvrđuje: “Doista! Da nije bilo, i da još nema na Rieci nekoliko čistih dušah, koje uvijek odvažno i neustrašivo visoko drže hrvatski barjak i vjerni mu ostaju, te da čistoćom svoga značaja čak i kod samih protivnikah ne pobudjuju počitanje i udivljenje – na Rieci bi već odavna bilo hrvatstvu odzvonilo, a i svaki drugi narodni biljeg bio bi izbrisan, te neznam nebi li možda i ostale dielove našega primorja stigla ista sudbina.”² Među takve izabrane i čiste duše zasigurno se dvadesetak godina ranije ubrajao i dr. Faustin Suppé, riječki odvjetnik, političar i gorljivi hrvatski domorodac.

Poput svoga nešto mlađeg suvremenika i darovitog parlamentarnog govornika Čepulića, i “on stanovaše na Rieci baš u ono kobno doba, kad se je proti Hrvatskoj najviše rovalo i kopalo i kad su naši vitežki susjedi sve striele naperili, da svoju svrhu poluče, ne žacajući se pri tom ni dopuštenih ni nedopuštenih sredstavah tako, te bi i sam Macchiavelli morao prema tome svoje nazore proširiti i preudesiti.”³ I premda su se u to “kobno doba” obojica svojski trudili da obrane nacionalno i kulturno dostojanstvo svoga naroda, ponosno se opirući silovitoj mađaronskoj agitaciji u Rijeci i Hrvatskom primorju, Čepulić i Suppé danas su, paradoksalno, potpuno zaboravljeni u općim pregle-

² A. P(olić) Starogradjanin, *Avelin Čepulić* rođen u Bakru god. 1828, umro na Rieci god. 1869, Zagreb 1886, str. 16-17.

³ Isto, str. 17.

dima tadašnjih povijesnih i političkih prilika. Značajno je pritom da taj zaborav, izuzmemo li nekolicinu njihovih najbližih prijatelja koji ih pamte, počinje još za njihova života. Usprkos tome, njihovi davni *domorodni glasi* kao da i danas odjekuju negdje iz tmine, predstavljajući moralnu snagu i savjest jednog malog naroda u dramatičnim trenucima njegove novovijeke povijesti. Vrijedi to poglavito za nedovoljno proučenu i slabo razjašnjenu prošlost Rijeke, čija je složena i dramatična politička sudbina izazvala toliko nesuglasica, prijepora i pogrešnih tumačenja.

Upravo Suppéova pojava pruža čvrsti dokaz tvrdnji da Rijeka sredinom XIX. stoljeća nije bila nacionalno neopredijeljen i otuđen grad, "gdje su zaslijepljeni sinovi hrvatski bacili najveće ruglo na Hrvatsku, ter nazivljući se Ugrima, pjevali Garibaldiom jezikom himne tuđoj slavi"⁴. Osim građanske elite, koja se služila pretežito talijanskim jezikom i zagovarala političku vezu s Ugarskom iz čisto merkantilnih razloga, grad je imao i svoju domaću hrvatsku inteligenciju. Simptomatično je pritom da su svi oni pripadali pravničkom i odvjetničkom staležu, koji se tih godina mahom školovao u Zagrebu, središtu hrvatskog narodnog preporoda. Osim Suppéa, bili su u prvom naraštaju riječkih *domorodaca* još odvjetnik dr. Vatroslav (Ignac) Vinko Medanić, te sudbeni činovnik Jaćim Pavletić. Njima će se u drugoj generaciji priključiti dr. Erazmo pl. Barčić, dr. Marijan Derenčin i dr. Fran Pilepić. Premda ta skupina ljudi nikada nije bila osobito brojna, ona se ipak hrabro i dugo suprotstavljala "kopanju i rovanju", političkom teroru i agitacijama mađaronske većine. U toj mučnoj i neravnopravnoj borbi, kojoj se ishod mogao jasno naslutiti, riječki *domoroci* morali su naposljetku doživjeti potpuni poraz. A potom i posve nezasluzen zaborav među budućim hrvatskim naraštajima.

Kada se danas govori o vremenu Bachova apsolutizma u Rijeci, obično se ističe da je za zaštitu hrvatstva i očuvanje nacionalne svijesti od presudne važnosti bila karizmatična pojava profesora Frana Kurelca, predvodnika znamenite *riječke filološke škole*. No, pritom se u pravilu zaboravlja da njegovo djelovanje ne bi bilo moguće bez svesrdne podrške njegovih riječkih prijatelja i dobrotvora, među kojima nalazimo velikog župana Bartola Zmajića, podžupana Ivana Vončinu i velikog odvjetnika Faustina Suppéa.

Želeći donekle ispraviti ovu očitu nepravdu prema tim značajnim osobama i domoljubima, potrudio sam se u glavnim obrisima razvijelti njihove životne putove, kao i prikazati pojedinačne zasluge i značajke svakoga ponaosob. Nakon Bartola Zmajića Svetoivanskog, o kome sam pisao u tjedniku *Mediteran*, te *Portreta Avelina Čepulića*, objavljenog u Bakarskom zborniku, odlučio sam obraditi život i djelo Faustina Suppéa, na temelju prikupljene povijesne građe i korespondencije. Držim da se na taj način može bolje razumjeti složena narodna, kulturna i politička situacija Rijeke sredinom devetnaestoga stoljeća.

⁴ A. Šenoa, *Slike i prikazi*, Zagreb 1934, str. 176.

II. Djetinjstvo i školovanje

Faustin Suppé rodio se u Rijeci 1813. godine, u doba kada je grad još bio pod francuskom upravom.⁵ Bilo je to vrijeme velikih nemira, ratnih i političkih prevrata. Upravo te iste godine britanska je ratna flota pod zapovjedništvom admirala Fremantlea bombardira grad koji dva mjeseca kasnije zaposjeda austrijska vojska pod vodstvom generala Nugenta. Obitelj u kojoj je Faustin odrastao pripadala je skromnom građanskom staležu javnih službenika. Njegov djed službovao je kao gimnazijski poslužitelj a otac bijaše učitelj u riječkim *narodnim školama* i višoj gradskoj gimnaziji.

Prema nekim izvorima obitelj Suppé imala bi biti belgijskoga podrijetla. Neki su se njeni članovi kao austrijski državni namještenici nastanili prvo u Italiji (Cremona), odakle negdje u osamnaestom stoljeću prelaze u Dalmaciju. Postojeća arhivska vrela upućuju na prisutnost Suppéovih i u Hrvatskom primorju, gdje su kroz nekoliko naraštaja bili službenici na austrijskim komorskim imanjima u Grobniku, Bakru, Fužinama i Novom Vinodolskom. Obavljali su funkcije vlastelinskih upravitelja i gradskih kapetana (kaštelana, porkulaba). Najraniji poznati ogranak primorske grane Suppéovih nalazimo u Grobniku, odnosno, na području nekadašnje Gospoštije Grobnik.⁶ Koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća postojali su ogranci obitelji u Senju,

⁵ Točan podatak njegova rođenja ili krštenja, nažalost, nisam uspio utvrditi. Naime, u službenim matičnim registrima iz toga razdoblja takvog podatka, nažalost, nema. Ovo bi moglo uputiti na zaključak da je obred krštenja mogao biti obavljen izvan Rijeke. Kasnije se Faustin Suppé uvijek spominje kao "Fuminensis" tj. Riječanin. Godinju njegova rođenja rekonstruirao sam naknadno, iz kasnijih arhivskih vrela.

⁶ Dana 9. veljače 1722. ož. u Rijeci Georgius Franciscus Suppé "Grobnicense" i Antonia Buratelli, "ambo in primi votis". Vjenčanje je obavio Fr. Aug. Corsi riječki kanonik, a kumovi su bili Josip Ernest de Lebeneg "cesarove svitlosti kavalier rendmajster i vice kapetan bakarski" i grobnički kapetan Ivan Krstitelj Lumaga. Državni arhiv Rijeka, Matična knjiga vjenčanih 1721-1733, Rijeka 6, 420. U Matičnoj knjizi umrlih Grobnika 1735. navodi se i preminuće "Frana Suppéa". U Protokolima Gospoštije Grobnik između 1719. i 1763. spominje se "Francesco Gregorio" ili "gospodin Gergur" Suppé. Dana 3. srpnja 1719. testament Matija Kunčarića Ivanova u kući u Gradu Grobniku. Oporuku je posvjedočio Gregorio Franco Supe. Dana 4. jenara 1741. Instanca Sig. Francisco Gregorio Supe za leta 24. 8bra 1740. suproti Mati Vecherini kamuie iedna gnegova stala ondi na susestvu pogorela buduch da xena Vecherinova bi postavila na mogiu stalu malo ognia schnije kada da nebi gadi prihajali nutar, istoga bi se ugiel oganj da bi pogorelka stala.. Odluka ..da se pripeti ta požar po nesrichi kako vech puti na ouom kunfinu bise pripetilo ali od suih do sada pasanih let chagodar se more spominati ova postovana pravda nie sudila ni sentenciala takov kusus iliti pripechenje - dabi se plachale chase nahodi do sada niedne sentencie upisano od takovih poxari zatose oslobaia Mattij Vecherina." (Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Protokol 1, Grobnik). Prema Kobleru 1758. u Bakru je Gregorio Suppé bio kaštelan (castellano), Memorie sv. 1, str. 241. Godine 1765. Petar (Petrus) Suppé navodi se kao stanovnik Fužina u Gorskom kotaru. Burić, A. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara*, Rijeka 1979, str. 225. Dana 16. veljače 1768, u Zbornoj crkvi u Bakru vjenčao se plemeniti gospodin D. Anton (Marija) d'Orebich et Domicella Joanna Suppé. Vjenčanje je obavio župnik Ignac d'Orebich, kumovi Nobile domino Petro Suppé Castellano Noviensi et Criquienicensis et Nob. Dom. Nicolo de Jaketich capitano Portus Regis. Vjenčani Bakra K-412, 1739-1808. Godine 1763. proda

Krku i Splitu.⁷ Čuveni bečki operetni skladatelj Franz von Suppé, koji potječe iz splitskog ogranka obitelji, nedvojbeno je najpoznatiji član ovog razgranatog roda.⁸

Gospodin Gergur Suppé Matiu Rumsichu falat dolca Pikotovac za D. 27. Godine 1772. spominje se pl. Gosp. Anton Maria d'Orebich zet pok. Gosp. Gergura Suppé Porkulaba Bakarskoga, koji prodaje nekadašnju tastovu zemlju. Orebić je bio tridesetnički činovnik u Bakru, 1778. proglašen bakarskim patricijem. M. Mažić, *Prilozi za povijest grada Bakra*, Sušak 1896, str. 98. Koncem XVIII. st. kaštelan u Bribiru bio je Antun Marija d'Orebich I. E. Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, Zagreb 1923, str. 228. Novljanski grad trebalo je popraviti. Da se to izvede mnogo se brinuo novljanski kaštelan Petar Suppé koji god. 1768. zamoli zbog toga komercijalnu intendanciju u Trstu. I doista mu bude za popravak grada odobreno 1045 lira i 20 soldina (isto, str. 250). Godine 1771. grobnički protokoli spominju Annu Mariu Suppé – gospa capitana 17. Dec. 1771. Pogodi se Gospa Capitanicza Suppé s Petrom Barcichen i Ivanon Vlasichen za fit vinograda Orehoviczi za let 5 ki svako leto budu plachari goso. D 26 Archivium Arcis Ozalj, Grobnik, kut. 81, Grobnik Individualia Fa 1-50. AH Vlastelinstvo Ozaljsko. Ovi podaci nedvojbeno se mogu povezati s osobama koje spominje Rudolf Strohal u opisu sela Orehovice: "Bila su ondje već u 18. vijeku i dva vlastelinska dvora, jedan podno grobničkoga i cerničkoga brda, koji je već g. 1714. pripadao Juliju pl. Benzoniiju, te se je to mjesto na Orehovici dugo vremena zvalo "Benzonovo", a drugi podno trsatskog brda, koji je u 18. vijeku pripadao kapetanu Suppéu. Prvi je danas vlasništvo Antuna Bačića, industrijalca sa Sušaka, a drugi vlasništvo udove odvjetnika dra. Dragomira Bakarčića Milke, kćerke Dra. Marijana Derenčina. Dr. Dragomir Bakarčić baštini je ovaj dvorac od svoje majke, koja je bila prvi put udata za unuka pomenutoga kapetana, odvjetnika na Rijeci, a drugi put za trgovca Bakarčića (...) Ivan Vlašić s Petrom Barčićem uzeo je ugovorom od 17. prosinca 1771. u najam na pet godina vinograd udove kapetana Ane Marije Suppé, koji je poslije smrti njena supruga jako opustio." Rudolf Strohal, *Uz Lujzinsku cestu*, Tiskara Rijeka 1993, str. 37-8. Koncem XVIII. stoljeća Pavao Suppé bio je franjevački redovnik na Trsatu. Godine 1795. u trsatskoj bazilici izvedeni su oveći popravci. O tome svjedoči natpis na stupu u hramu: "Sub felicis recordationis Augustissimo Francisco II. peractae, maritimas partes Illustrissimo Domino A. Paszatory gubernante, Tersactum et Civitatem Buccarensem moderantibus Spectabilibus Dominis Josepho Kralich et Antonio Orebich, conventum dirigentibus Reverendis Patribus Vill. Grassich et Paulo Suppé, eundem defendente Spectabili Domino Joanne Celebrini, syndico, die 9. XI. 1795." A. Rački, *Prilozi k povijesti grada Sušaka*, pretisak 1991, str. 114.

⁷ Frane (Francesco) Suppé bio je intendant Kvarnerskih otoka u Krku u razdoblju od 1802. do 1814. godine. Dana 22. lipnja 1802. botaničar Host piše da je iz Rijeke "krenuo s Komisijom za Bakar. S nama se nalazio i gospodin Frane Suppé, upravitelj Kvarnerskih otoka, koji nas nije prestao pratiti još od Malog Lošinja. U Bakru smo objedovali kod gospodina Orebića. Po završetku objeda otišli smo državnom brodicom u Kraljevicu, odakle smo u 8 sati navečer odjedrili za otok Krk." Str. 79 Dana 28. lipnja došli su u Bašku. Po završetku objeda ušao sam zajedno s Komisijom u brod i u 8 sati navečer stigli smo u Senj, u kuću gospodina upravitelja Suppéa. Zajedno s nekima iz Komisije odsjeo sam u biskupskoj palači. 29. U kući gospodina Suppéa raskošno smo proslavili imendan grofa povjerenika (Goess), kojom prigodom su bili pozvani i mnogi drugi uzvanici, između ostalih i gospodin Cervelli, zapovjednik grada." Suppé ga je pratio i za posjeta otoku Pagu. Str. 85. J. Host, *Botanički put po Istri, Kv. Otocima i Dalmaciji*, MH, Rijeka 1993, str. 135. Austrija je vladala na otoku Krku do kraja 1805. Na mjesto mletačkoga providura bio je postavljen dirigent-upravitelj sa dva prisjednika (assessora). Prvim ravnateljem bio je imenovan Franjo Suppé iz Senja. On je ostao do kraja 1803. godine. Njega je naslijedio Juraj Lemešić iz Cresa. M. Bolonić-I.Žić-Rokov, *Otok Krk kroz vijekove*, KS, Zagreb 1977, str. 66.

⁸ Franz von Suppé rođen u Splitu 18. IV. 1819. kao Francesco Ezechiele Ermenegildo cavaliere Suppé Demelli, umro u Beču 21. V. 1895. godine. Daleki rođak kompozitora Gaetana Donizzettija. "Cavaliere" znači "vitez". Nakon dolaska u Beč on će pojednostaviti i germanizirati svoje ime s titulom "von" tj. plemeniti. Po očevoj strani flamanskog podrijetla. Prema jednom izvoru njegov djed preselio se iz Belgije u Italiju, i nastanio u gradu Cremoni. Prema drugom izvoru Suppéovi su se nastanili u

Faustin Suppé potomak je obiteljske grane koja se u Rijeci spominje od sredine osamnaestoga stoljeća. Prema podacima iz riječke Matične knjige vjenčanih 1746. stanoviti Matija, sin Marka Suppéa, rodom Dalmatinac s Pelješca (*Dalmatum ex Sabioncello*), sklopio je brak s Helenom, kćeri Ivana Tibljaša. Iz toga braka potekao je sin Matija Mihovil Suppé, kršten u Rijeci 1751. godine. Čini se da je spomenuti Matija Mihovil istovjetan s Matijom Suppéom starijim, djedom Faustinovim, koji je kasnije službovao kao podvornik riječke više gimnazije.⁹ Matija Suppé stariji spominje se kao gimnazijski poslužitelj (*bedello*) sve do vremena francuske okupacije Rijeke. Godine 1810. navodi se u popisu riječkih građana kojima je bila raspoređena sol.¹⁰ Nije poznato kada je umro. Nakon umirovljenja, umjesto njega gimnazijskim poslužiteljem postaje Bartol Lemuth. Godine 1823. Suppéova udovica Marija primala je na ime mirovine pokojnoga supruga 54, 45 forinti potpore.¹¹

Iz toga braka potekao je Faustinov otac Matija Suppé mlađi, kršten u Rijeci 20. rujna 1784. kao *Matthias Martianus Zuppe*. Krstio ga je riječki kanonik Feliks de Monaldi, a kumovi su mu bili Georgio Berber i Joannes Purkardhoffer.¹² Osim njega u obitelji su bile rođene još tri sestre: Francisca Barbara (1780.), Katarina Marija (1777.) i Margareta Marija (1774.), te brat Josip Matija (1784.) koji umire u dječjačkoj dobi. Završivši potrebne škole Matija Suppé mlađi radio je kao gradski učitelj (*ludimagister*) u Rijeci. Godine 1809. vjenčao se Antonijom, kćerkom Mate i Stanke Lenac, Faustinovom majkom. Dana 1. rujna 1822. Matija Suppé stariji je bio zaposlen kao učitelj drugog razreda na

Dalmaciji u XVIII. stoljeću. Dvojno prezime Suppé-Demelli upućuje na rodbinske veze s poznatom senjskom trgovačkom obitelji Demelli, koja ima istaknutu ulogu upravo tijekom XVIII. stoljeća. Skladatelj otac, Peter von Suppé, talijansko-belgijskih korijena, bio je austrijski državni službenik (okružni komesar). Oženio se u Splitu Austrijankom Katerinom Landowski, rodom iz Beča, koja je potjecala iz obitelji češko-poljskoga porijekla. Nakon očeve smrti (1835.) preselio se s majkom u Beč. Prije toga studirao je pravo u Padovi. Nastupio je prvi puta u Zadru 1832. u franjevačkoj crkvi, gdje provodi djetinjstvo. U Cremoni je studirao flautu i harmoniju. Tijekom karijere posjećivao je Split, Zadar i Šibenik. Neki od njegovih radova povezani s Dalmacijom. U svibnju 1878. posjetio je i Rijeku. Riječke novine pisale su "Egli è figlio d'una famiglia di Segna, nato ed educato in Zara." *La Bilancia*, br. 86, 25. V. 1878.

⁹ U to doba na riječkoj su gimnaziji učiteljevali ravnatelj Toma Martin pl. Peri, arhidakon i generalni vikar; učitelji lijepih znanosti: Franjo Loy, svjetovni svećenik; Vjekoslav Fanello, svjetovni svećenik. Učitelji gramatikalnih škola: Mijo Pobor, svjetovni svećenik, Franjo Luretić, svjetovni svećenik, o. Marcel Mauri augustinac. Katehete su bili Vjekoslav Fanello i Franjo Luretić. Školu je tada pohađalo sveukupno 42 đaka, i to 15 plemića i 27 građanskoga roda. A. Cuvaj: *Grada za povijest školstva*, II, Zagreb 1910, str. 76.

¹⁰ Arhiv Slovenija, Ljubljana. Fond Intendant za Reko (1809-1813), Fasc. 7, št. 7.1810. Rijeka – raspodjela soli, Tabella 17 della Distribuzione di 300 cabla di Sale frá gli abitanti della città di Fiume.

¹¹ 1823. Flumine 24. 7bris br. 3162. Inclyte Capitane. Ūrmeny ex penisonus Maria Suppé Vidua Mathia condam Suppé Curatori Gymnasii f. 54 45 x. Tada je gimnazijski direktor bio Fran. Loy, profesori Stephano Hauser 2° humanitatis, Lucas Potočnjak 1° humanitatis, Alojs Celigoj 4 grammaticalis, Fran Sroch 3 gramaticalis, Casparus Kombol 2 grammaticalis. DAR, JU 2, 596/1

¹² DAR, Index Nativi, Rijeka 33, sv. 448, Kapucini.

rodne škole (*maestro della seconda scuola*) u Rijeci, s godišnjom plaćom od tristo fforina.¹³ Godine 1827. podučavao je u riječkoj gimnaziji u svojstvu privremenog nastavnika nižih gramatičkih razreda (*professore grammaticale ginnasiale*).¹⁴ Čini se da je među njegovim tadašnjim učenicima bio i Ivan Mažuranić, koji u prizmu bratu Antunu (Rijeka, dne 30. travnja 1830.) piše:

*Kombol, koji je do sada bio suplent u drugom razredu humaniora, sada je došao u treći gramatikalni razred, a na njegovu katedru došao je jedan Mađar koji predaje humaniora, i ujedno četiri sata tjedno mađarski jezik, koja predavanja i ja posjećujem; on je također suplent. Kobler, koji je do sada bio kod nas, otišao je u prvi razred kao suplent, a Suppé je potpuno izbrisan iz nastave.*¹⁵

Suppé, koji je poslije odlaska Vjekoslava (Luigija) Celigoja u Padovu, bio postavljen za privremenog profesora (suplenta) prvog gramatičkog razreda, izbrisan je s nastave radi nesavjesnoga obavljanja svojih školskih obaveza i pijančevanja. Suspenzija će biti provedena nakon što ga je tadašnji ravnatelj gimnazije Stjepan Hauser prijavio nadležnim oblastima. Umjesto njega namješten je u prvi razred nekadašnji grobnički kapelan Kajetan Kobler, brat poznatoga povjesničara Giovannija Koblera.¹⁶

Matija Suppé mladi umro je 29. studenog 1832. od iscrpljenosti (*consumptio*), u četrdeset i devetoj godini života, ostavivši iza sebe udovicu i troje već poodrasle djece – Franku (1809.-1851.), koja se nije udavala, Faustina i Klementinu (1814.-?) udatu Mallegori.¹⁷

¹³ DAR, JU-596/1, Akademski konvikt, No. 2906.

¹⁴ DAR, Kapetansko vijeće, Protokol I-359, 1826-1827, Registro Magistratuale 1829.

¹⁵ I. Mažuranić, Pisma / govori, Sabrana djela I. M., sv. IV, SNL-NZMH, Zagreb 1979, str. 306.

¹⁶ 1830. 26.II. 1830. Flumen dopis Kapetanatu zamjenika guvernera Aleksija Junkovića: "quod, cum Mathaeus Suppé, anter scholarum Nationalim Docens, sed ab navos ab Officio amotus, subiri autem pro supplendi in gymnasio hujate 1° Grammaticae Cathedra, arbitrario interimalis eotum, Directoris Hause facto constitutis, propret liquorum usum, et defectum quoque requisitae qualificationis, penes publicam juventutis scholastica Institutionem diatrius nullo pacto tolerari valeat Consilium Regium Locumtenentialis Hungarici penes Superiorem Studiorum Directione Zagrabiensem disposuerit: ut praetactum interimale Supplementum Mathaeum Suppé, a Dosione cum fine Semestris hujus remaevat et pro Cathedra 1° Grammatica in attacto gymnasio vaccante Concursum Literarim tam Zagabriae, quam Flumine die 29 Aprilis 1830.) (pria Maestro delle Scuole Nazionali, ma difatti Mantegnato dell'uffizio, indi poi e fatto arbitrario dell'in allora interimale Direttore ginnasiale S. Hauser, introdotto nell Ginnasio docente suppl. La Cattedra di lma Grammatica, non può pell'uso smoderato dei liquori spintosi e per mancanza pure della rischiatavi qualificazione, esser in nessun guisa più lungamente tollerato presso il pubblico ammaestramento dalla gioventú scolastica." (Fiume, 5. IV. 1830.), br. 111 Nota Zagabriae 23. Februari 1830 comes Josephi Sermage: "Ex incidenti eo, quod Matthias Suppé antea Nationalim Scholarim Docens ob novos ab officio remotus, subia pro supplenda, in Gymnasio Fluminensi per graduatu, post abitum Aloysii Czeligoij reliquiarum trium Professorum promotionem vaccante redditu primae Grammaticae cathedri arbitrario I. Capitaneatum et interimalis eotum Direct. Hauser facto." DAR, JU-596/1, Akademski konvikt.

¹⁷ DAR, Matricola mortuorum 1815-1856, Rijeka, sv. 26, 478.

Jacob Alt, Rijeka, staro kazalište i korzo, litografija, 29 x 38,5 cm, 1832.
(Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka)

O Faustinovu djetinjstvu i najranijoj mladosti nema pouzdanih podataka. Prve je poduke svakako morao dobiti od svoga oca, te je i sam nedvojbeno pohađao pučku gradsku školu na kojoj on predaje. Nažalost, nesredene obiteljske prilike i bolesti, očeva neuravnoteženost i sklonost alkoholizmu, stvarat će mnoge nevolje tako da će kronični nedostatak novca Suppéove vremenom dovesti na sam rub siromaštva. Srećom, dječak je od malena pokazivao veliku bistrinu i nadarenost, tako da će, unatoč svemu, tijekom školovanja u učenju postojano i uspješno napredovati.

Ujesen 1825. godine Faustin se upisao u prvih gramatički razred (*prima grammaticae schola*) riječke gimnazije, koju pohađa s velikom marljivošću i izvrsnim uspjehom. Gimnazija na Rijeci imala je tada šest razreda, prva četiri bila su "gramatikalni", a posljednja dva "humanistički". Nastavni jezik bio je latinski, a učio se još talijanski i mađarski. Na kraju prvoga razreda Suppé je iz vjeronauka (*ex doctrina religionis*), latinskog jezika i svih ostalih predmeta (*ex lingua latina et aliis materiis*) ocijenjen kao izvrstan (*eminens*). Zanimljivo je spomenuti da su u isti razred sa Suppéom išli grobnički veletrgovac, brodovlasnik i posjednik Ivan Nepomuk Durbešić, vrlo aktivan član i predsjednik riječke Narodne čitaonice, odvjetnik Anton Randić (Randich), profesor

Jeronim (Gerolamo) Brugetti, biskup Vjenceslav Šoić i austrijski kapetan fregate Giovanni Biaggio Luppis, glasoviti izumitelj torpeda.¹⁸

U trećem razredu gimnazije (*tertia grammaticae schola*) Suppé je ponovno izvrstan iz svih predmeta.¹⁹ U to vrijeme gimnaziju još pohađaju budući veliki župan Bartol Zmajić, sudac Anselmo Šepić i liječnik dr. Franjo (Francesco) Dall'Asta, kasnije svi odreda istaknuti hrvatski domoljubi i članovi riječke Narodne čitaonice. U petom razredu gimnazije (*prima humanitatis schola*) Suppéovi roditelji zatražili su stipendiju gradske akademske zaklade za njegovo daljnje školovanje. U zamolbi se navodi da ništa ne posjeduje (*nilhil prorsus possidet*), da je marljiv i vrlo savjestan u pohađanju škole, da je sin bivšega općinskoga učitelja, te da sljedeće godine namjerava započeti s učenjem mađarskoga jezika.²⁰

Prilikom odlučivanja za dodjelu stipendije komisija je imala u vidu nekoliko važnih činjenica. Za njega se kao ozbiljnoga kandidata naglašava da ju je zavrijedio "pell' ottimo suo talento, buona applicazione, e condotta, e per ritrovarsi il suo genitore in molte critiche circostanze". Pri tome se očito uzimala u obzir očeva kronična odanost piću koja je dovela do gubitka stalnoga zaposlenja, te ujedno i glavnoga prihoda za čitavu obitelj. Premda je bio predložen za stipendije iz zaklade Ferricioli od 25 forina godišnje, te zaklade biskupa Sebastijana Glavinica od 20,40 forina godišnje, budući u oba slučaja treći od predloženih kandidata, stipendija mu nije bila dodijeljena.²¹

¹⁸ U isto vrijeme gimnaziju su još pohađali budući riječki profesori Ivan Mihić, Andrija Rubeša i Josip Cimiotti, odvjetnik Vjekoslav (Luigi) Brelich, činovnik Božo Pavletić, povjesničar Giovanni Kobler, liječnik dr. Franjo Gelcich, svećenik Petar Studenac, kanonik Giovanni de Marsanich i botaničar Josip Pančić, prvi predsjednik Srpske akademije nauka. *Juventutis Regii Gymnasii Fluminensis juxta progressum in litteris, et moribus factum semestri altero a. 1826. in classes distributa. Numerus totius juventutis 206.* Ocjenjivanje učenika obavljalo se na kraju školske godine tako da su svi učenici svrstani po uspjehu prvo iz vjeronauka (doctrina religionis), a zatim iz latinskog jezika zajedno s ostalim predmetima (lingua latina, et aliis materiis). Prema uspjehu oni su razvrstavani u dvije grupe predmeta; u izvrsne (eminentes), s *prvim redom* (classis prima) i one s *drugim redom* (classis secunda). Ocjenjivalo se sa prolaznim ocjenama "doobar" ili prvi red (classis prima), te "izvrstan" (eminentes, eminens). Prema ranijim propisima predavalo se u I. Gramatikalnom razredu ove predmete: osim vjeronauka i latinskog još historia animalium (prirodopis), arithmetices pars I (aritmetika) i geographia regni Hungariae (zemljopis Ugarske), a svakako talijanski jezik. V. Antić, *Pisci Rijeka Zavičaj*, Rijeka 1965, str. 61. U kasnijim razredima predmeti su još bili povijest i arheologija.

¹⁹ *Juventutis regii gymnasii fluminensis juxta progrssum in litteris, et moribus factum semestri altero a.c. MDCCCXXVIII (1828.)*

²⁰ 1830. *Instantiam consignatio pro consequentis stipendis scholasticis* br. 42, 2365, Suppé Faustinus, annorum 16, R.C., Fluminensis, Ima humanitatis schola, 7m eminent, Pater Mathias ex Ludimagister fluminensis Mater -. DAR, JU-2, kutija 558/1 Stipendi scolastici.

²¹ DAR, JU-2, kut. 557/1. *Stipendi scolastici*, br. 321 - 27. IX. 1830. *Lasito la Tabella classificatoria quanti tutti li Ricorrenti per l'ottenuto d'un qualche stipendio* (dopis Magistrata Kapetanskom vijeću).

Nedostatak novca za redovito školovanje prinudit će ga da se kao "studiosus fluminensis" i dak petog gimnazijskog razreda počne baviti privatnim instrukcijama. U veljači 1830. podučavao je tako nećaka velečasnog Matije Žgombića (Sgombich), župnika u Lanišću.²²

Prema izvještaju koncem te iste školske godine je bio izvrstan iz svih predmeta, osim latinskoga, iz kojega dobiva "prvi red". Na koncu godine održao je i javno govorničko izlaganje. U to vrijeme treći gramatički razred pohađao je budući hrvatski ban Ivan Mažuranić, s kojim će se Suppé sprijateljiti i kasnije održavati redovitu korespondenciju. U drugom gramatičkom razredu nalazio se tada još i istaknuti riječki *domorodac* Jačim Pavletić.²³

Tijekom šestogodišnjega školovanja na riječkoj gimnaziji Suppéu su predavali sljedeći profesori: Gašpar Kombol, Luka Potočnjak, Vjekoslav Celigoj, Franjo Srok (Sroch) i Šimun Pobar. Profesor Kombol, rodnom iz Bribira, bio mu je razrednikom u šestom (drugom humanističkom) razredu.²⁴ Kao istaknuti primorski domoljub, obrazovan duhovnik i iskusan predavač Kombol je zasigurno mogao utjecati na Faustinovo rano oduševljavanje i opredjeljivanje prema vrijednostima vlastitoga narodnoga jezika i kulture. Autohoni pak hrvatski jezik njegova rodnoga grada mogao je pak još više zavoljeti preko svoga profesora Vjekoslava Celigoja, rodenog Riječanina, koji u svoje doba bijaše poznat po svojim pučkim prigodnicama i *razgovorima*, pisanim izvornom i sočnom riječkom urbanom čakavštinom.²⁵ Profesorskom se zboru kasnije pridružuju još Kajetan Kobler i Faustinov otac Matija, čija kratka karijera završava neslavnom suspenzijom. Ovaj žalostni skandal svakako je morao gorko pogoditi i njegova sina Faustina. Premda inače primjeren i izvrstan učenik, on tako biva bez svoje krivice ponižen i osramoćen pred javnošću. Ravnateljima gimnazije u to doba bili su Stjepan Hauser i Fran Ksaver Livak.²⁶

III. Zagrebačke godine

Uspješno završivši gimnaziju, Faustin Suppé godine ujesen 1831. napušta rodni grad i odlazi na studij filozofije u Zagreb. U rujnu sljedeće godine, kako još nije bio punoljetan, njegovi roditelji ponovno podnose zahtjev za odobrenjem novčane stipendije gradske akademske zaklade.²⁷ U zahtjevu se navodi da je kandidat "Hungarus

²² DAR, JU-2, Spisi riječkog Magistrata. Parnica F. Suppéa protiv M. Žgombića. Flumine 13a Februarij 1830. Dopis zamjenika riječkog guvernera Junkovicha.

²³ *Juventutis regii gymnasii fluminensis juxta progrssum in litteris, et moribus factum semestri altero a.c. MDCCCXXX (1830.)*

²⁴ M. Bogović, *Prilozi za povijest riječke gimnazije iz biskupskog arhiva u Senju*, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci 1627.-1992, Zbornik radova, Rijeka 1992, str. 19.

²⁵ Takav je, primjerice, Celigojev *Razgovor med Čavicom i Bonticom*.

²⁶ V. Antić, *Pisci Rijeka Zavičaj*, Rijeka 1965, str. 71.

²⁷ DAR, JU-2, kut. 557/1. *Consignatio* (...) pro anno scolastico 1832/3. br. 6. 2093. Suppé Faustinus.

Pogled na staru zagrebačku katedralu.
Fotografija Franje Pommera.

Fluminensis”, rimokatolik, star osamnaest godina, student prve godine filozofije u Zagrebu. Tijekom prve godine studija postigao je najbolji uspjeh s pohvalom (*prima cum eminentia*), dok je u vladanju izvrstan (*prima*). Njegovi roditelji Matija “ex Ludimagister” i Antonija rođ. Lenac “budući da dohodaka nemaju, žive u krajnjem siromaštvu” (*quoniam reditu carentes in extrema pauperitati vivunt*).²⁸ U obitelji su još dvije sestre, starija u dobi od dvadeset i tri, mlađa od sedamnaest godina. Ovoga puta komisija mu je bila blagonaklona, odobrivši mu stipendiju zaklade Thonhausen u iznosu od 80 forina godišnje, koja će mu biti isplaćivana ukupno tri školske godine zaredom.

U Zagrebu, u kome provodi četiri godine, Faustin je pohađao Kraljevsku akademiju znanosti, na Gornjem gradu.²⁹ Nakon dvije godine filozofije, polazio je još dvije godine prava, odslušavši i položivši “corso de studij giuridici”. Boravak u glavnom gradu Hrvatske, upravo u doba nastanka i procvata ilirskoga pokreta, imat će odlučujući utjecaj za mladoga Riječanina, koji će svim srcem prigrliti njegove *domorodne* zasade. Početkom tridesetih godina mladi se ilirci počinju redovito sastajati na tjednim soarejama u Kapucinskoj ulici, kod grofa Janka Draškovića, vođe i inspiratora mlade hrvatske inteligencije. Bijaše to nedugo poslije srpanjske revolucije u Francuskoj 1830. koja nije donijela praktične političke tekovine ali je prouzročila duboku promjenu u naziranju u cijeloj Evropi. Revolucija je posvuda bila stvorila osjećaj da je probijen bedem, za koji se mislilo da je nerazoriv. U toj novoj atmosferi u Europi, kada se činilo da čak i željezni Metternichov sustav može biti pobijeđen, idejna grupa iz Kapucinske ulice postaje dijelom ove sveopće živosti.³⁰

Upravo te 1832. godine, kada se Suppé nalazio na prvoj godini svoga studija u Zagrebu, grof Janko Drašković objavljuje svoju znamenitu *Disertaciju*, prvu hrvatsku modernu političku brošuru, prvi konstruktivan politički program. U tom se tekstu tražilo ujedinjenje svih hrvatskih zemalja. Odmah u prvim rečenicama isticao se narodni jezik kao glavni instrument javnog stvaranja. Također se tražilo i rješenje pitanja “kotara varaša Rieke” jer “puk ondi našega jezika govori, a Madžarska trideset i četiri mile daleko jest odande.”³¹ Grof Drašković je sigurno i vidovito trasirao ciljeve i metode unutarnje hrvatske politike, dajući joj kulturni, ekonomski i socijalni program. Do njegove pojave *domorodnost* je bila isključivo politički-defenzivna i iscrpljivala se u borbi protiv

²⁸ U posljednjoj rubrici istaknut je sljedeći poseban motiv zahtjevane stipendije: “Quod Parentes omni vita adminundo privati, morbis ac adversitatibus pressi, in summis cunctis noto, pauperitatis statu hareant, filioque altiora studia prosequi volente nullum absoluti subsidium ferre valleant.” Isto.

²⁹ Nakon što je 1773. isusovački red raspušten, Zagrebačka akademija postala je državnom, i dobila naziv Kraljevska akademija znanosti. Imala je uz gimnaziju u početku tri fakulteta: bogoslovni, mudroslovni i pravoslovni, no teologija je ubrzo sjedinjena s biskupskim sjemeništem. U A. se postupno uvodio hrvatski jezik. I to od 1832. godine kada je dr. Matija Smodek počeo predavati hrvatski jezik kao neobavezni predmet.

³⁰ J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb 1936, str. 71.

³¹ Isto, str. 73.

Grof Janko Drašković (1770-1856), osnivač i prvi predsjednik Matice ilirske. Nesumnjivo jedna od najznačajnijih osoba u političkom i kulturnom životu Hrvatske u prvoj polovici 19. stoljeća. Portret grofa Draškovića izradio je veliki hrvatski slikar Vlaho Bukovac. Slika se čuva u zbirci Matice hrvatske u Zagrebu.

madžarizacije. Sada je ona bila prožeta idealima slobodarstva i čovjekoljublja, izričito otklanjajući staleške razlike, te isticanjem gesla "prosvjetom k slobodi".³² On traži promicanje trgovine, razvitak industrije, uvažavajući važnost ekonomskih i financijskih pitanja. "Kako bi liepo odotle fabrike uvesti i blagopuše privesti svojoj domovini, i po tim trgovinu, koja sad trpeća jest, dobitnu učiniti mogli, da tekar bivanje svoje u tuđih varaših pomajšnjaju, i toliko tamo zaman domovini pako na štetu ne troše. Kako liepo bi nama morsko društvo se utemelilo, i koliko ne bi Rieka i naš komerc napredovao".³³

Za mladoga Suppéa ove su Draškovićeve ideje svakako morale djelovati poput istinskog otkrovenja, pružajući mu ne samo viziju nego i velike nade u mogućnost njihova ostvarenja. Upravo je njegov rodni grad imao zauzimati posebno mjesto u općem razvoju čitave domovine, predstavljajući glavni zamašnjak njena trgovačkog i industrijskog prosperiteta. Poput ostalih mladih građanskih hrvatskih sinova, Suppé je bio ponesen snagom narodnoprporodnoga pokreta čije će visokomoralne i domoljubne zasade slijediti do konca života. Gajeva budnica *Još Hrvatska ni propala*, koju je oduševljeno pjevao zajedno sa svojim zagrebačkim vršnjacima, predstavljala je i ostala njegov osobni politički program i poslije propasti ilirskoga pokreta.

Pravne studije na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu apsolvirao je Faustin Suppé tijekom školske godine 1834/1835.³⁴ Te godine, osim njega, među riječkim stipendistima u Zagrebu bili su tada su još Ernest Krisner, Gustav Godenich, Giovanni Martini i Ivan Mažuranić.³⁵

IV. Prve godine službe

Koncem tridesetih godina Suppé je kao "doktor juris" stupio u službu kod riječkog Pomorskog gubernija. U to vrijeme guvernerom Rijeke i čitavoga Primorja bio je Pavao Kiss de Nemeskér. Položivši kod Visokog banskog stola u Zagrebu advokatsku cenzuru, Suppé je u isto vrijeme stekao pravo odvjetnikovanja u Rijeci.

Dana 17. rujna 1839. Suppé je kumovao na vjenčanju svom nekadašnjem školskom kolegi Giovanniju Martiniju Bartolovu, tadašnjem pripravniku kod riječkog Magistrata. U Matičnoj knjizi vjenčanih upisan je kao "Spectabilis Dominus Faustinus Suppé advocatus".³⁶

Početak njegove samostalne odvjetničke karijere poklapa se s razdobljem kada mnogi značajni i oduševljeni hrvatski preporoditelji počinju pohoditi Rijeku i Hrvatsko

³² Isto, str. 75.

³³ Isto, str. 77.

³⁴ DAR, JU-2, kut. 557/1. Stipendi scolastici. Br. 2144, Fiume 13 agosto 1836. Time je stipendija zaklade Thonhausen kojom se koristio bila upražnjena.

³⁵ Tabella Stipendiatorum Extraordinarium II. Classis pro anno 1834/5. VI. Fluminensis olim Convictus.

³⁶ DAR, K4, 274, sv. 463. Liber matrimonim 1821.-1844.

Antun Nemčić Gostovinski

primorje, želeći upoznati ili detaljnije proučiti taj dio svoje *horvatske* domovine. Tome će svakako pridonijeti i jačanje kulta prošlosti, te veličanje legendarne bitke na Grobničkom polju. Poslije Ljudevita Gaja, kojega na njegovu proputovanju do Opatije prati riječki odvjetnik dr. Ignac Vinko Medanić, Dragutina Rakovca koji dolazi u pratnji austrijskoga časnika Rastića i svestranog polihistora Ivana Kukuljevića, Rijeku će u ožujku 1843., za svoga putovanja u Italiju, posjetiti najznamenitiji *ilirski* putopisac Antun Nemčić Gostovinski.

Tom se prigodom, uz ostale Riječane, sreo i sa odvjetnikom Suppéom. Faustin Suppé, rođen inače iste godine kada i ilirski putopisac, poslužio je Nemčiću kao vodič i tumač riječkih povijesnih znamenitosti. Zahvaljujući njegovim detaljnim objašnjenjima, mogao je steći dragocjene uvide u domaću spomeničku tradiciju, te se na licu mjesta upoznati s najvrednijim ovdašnjim starinama. Njegov riječki *cicerone* opširno mu je razglabao o muzejskim eksponatima Nugentove zbirke na Trsatu i ispričao drev-

nu pobožnu legendu o Petru Lončariću. U svojim *Putositnicama* Nemčić opširno opisuje njihov susret koji je prepun zanimljivih pojedinosti.³⁷

Te iste godine, putujući u Vinodol i Senj, Rijeku je posjetio Stanko Vraz. Zanimljivo da će još u proljeće 1841. Vraz poslati deset primjeraka svojih *Dulabija* dr. Božidaru Petranoviću, tadašnjem sudskom službeniku u Splitu, posredovanjem Antuna Vaka-

³⁷ "Poslije podne sprovodio me je gospodin Suppé, advokat, gore na Trsat (Tersactum). Tersatica bila je u vrijeme Rimljana poglavito mjesto Liburnije. Veličanstveni prizor koji se odavle oku polaznika predstavlja, zaslužuje svakako sa se ono 400 i nekoliko kamenitih skalina koje gore vode, prevale. Neki stari kastelan kog poslije duljeg istraživanja nadosmo, otvori nam vrata starog kastela, ili bolje rekuć, razvalina frankopanskih. Bedeme i ulaz poštedilo je vrijeme ponešto; nu tim većma ostalo razorilo i stratilo. Ponosite nekoć dvorane koje su nijemi svjedoci radosnih sobeta bile gdje se je cvijet primorskog viteštva sastajao, leže kao jedna hrpa podrtina oko kojih se bršljan ko uspomena okolo duha polaznika propliče. Toranj, nadesno od ulaza, dao je sadašnji vlasnik kastela gospodin grof Nugent, zapovijedajući general u Gracu, sasma popraviti. U njemu se nalazi jedna zbirka mramornih statua kod Pompeja i Herkulanuma iskopanih. Među ostalimi zanimale su me najvećma dvije prilike, jedna ženska a druga muška. Ona radi osobite obline uda i milote tjelesne; ova rad izraza kog je kipotvorac u obraz ove statue udahnuti umio, ovdje se pokazuju i table od alabastra na kojih je Napoleon bitku od Marenga proslaviti dao. Stari mi je kastelan pripovijedao da će vlasnik i ostalo jošte popraviti i među sjeverni tornji jednu kapelu sagraditi u kojoj želi da se umrli ostaci njegovi sahrane. Za ovu svrhu dao je već više krasnih stupova od kararskog mramora iz Pole (u Istriji) donijeti koji će spomenuti hramić resiti – nu *Ležao u domovini/Il u stranoj nam tuđini./Lavalova uspomena / Hrvatom će bit milena./* Blizu ulaza je studenac na kojega kamenitom zarubu vidi se grb Frankopana. Na brijegu koji se onkraj japage diže, smatraju se ostaci starih zidina kojim se trag uzduž Grobničkom polja i dalje unutra do 6 milja u daljini nalazi. Kažu da je to onaj zid koji je nekada carstvo zapadno od istočnog dijelio. Drugi opet tvrde da ga je car Oktavijan sagraditi dao kad je proti Ilirom ratovao. Neki spominju da se ča u Ugarskoj ostaci ovog zida po mjestih nalaze. Medutim, ovog drugog zida kratka smisao bit će valjda ova, da je lukavština rimska ovaj kineski zid kroz srce prostrane Ilirije tek zato sagraditi dala da hrabrene nu nesložne svoje susjede jošte većma razdruži i tako prijeteću sebi silu razdijelivši sapne da joj nauditi nemože. Razumjela je ona veliku Iliriju u Dalmaciju, Liburniju, Japodiju, Saviju, Panoniju itd. Razmrvti, podijeljenjem raznih municipija zaslijepiti i od vlastitog interesa odmamiti. Vrijeme je razorilo zidove od kamena i opeka, ali kineski zid predsuda jošte nepomično stoji. / Ostavivši kasteo, posjetili smo crkvu o.o. reda sv. Franje. U njojzi leži ukopan Nikola Frankopan i njegova supruga, ko što nadgrobni napisi javljaju. Stupovi crkve nanizani su slikami na slavu čudotvorne Bogorodice. Ove slike imadu većinom za predmet: "Izbavljenje od brodolomja". Čuo sam da ovaj samostan jednu knjižnicu također posjeduje koja nije sasma bez zanimivosti, osobito za jugoslavjansku dogodovštinu. Nu knjižnice posjetit a u njima čitat ne moći, nešto je veoma suvišnog. Našega življenja dani bez toga su kratki bili, osobito u Rijeci. /Vračajući se u Rijeku unidemo u crkvu sv. Vida. Šteta što ovaj hram u stišnenoj staroj varoši stoji. Pobožna vjera o postanku ove krasne rotunde pripovijeda slijedeće: Neki građanin, imenom Petar Lončarić, čovjek sirove čudi i veliki kartaš, izgubio je jednom svoje novce i idući kući baci na statuu Spasitelja svijeta kamen, položivši zakletvu da će ako mu se to još jednom zgodi, iz puše na nju pucati (!). Karta se opet te sve izgubi; na što u divljoj jarosti zakletvu svoju izvrši. Nu čim puška pukne, statuu krv oblije, a bezbožnik propade. To dade povod k utemeljenju ove crkve. Dugo vremena pokazivala se je slika Svjetospasa iz kojega rana sveder je, kako kažu, krv kapala. U sredini kaže se jošte kamen gdje je nekada spomenuti pil stajao. Izvana na lijevoj strani čela crkvenog vidi se jedna kugla ili zrno topovsko sa slijedećim napisom: *Ista Dabat GalLos puLs Vra hlbC AngLla poMa.*" A. Nemčić, *Putositnice*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, MH Zora, Zagreb str. 90-92.

novića i Turkovića u Karlovcu, te gubernijskog službenika Šimuna Klarića u Rijeci.³⁸ Tijekom studenog 1843. Vraz je preko Rijeke putovao do Senja zajedno sa spomenutim Antunom Vakanovićem, tadašnjim fiškalom zagrebačke županije. Iz Rijeke se Vraz javio Dragutinu Rakovcu sljedećim listom: "Dragi Drago! Eto ti prvu stranu članka za 'Knjiženstvo Horvatah'. Molim te, promotri sve i popravi ako ima kakvih pogrešakah, jerbo ja neimam kad pročitat. Ostalo dobit ćeš iz Senja. Mi se baš spremasmo na put u Vinodol i Senj, ako se široko neprilēpi putem na koju stēnu. Vērlo lēpo ti pljuskuju tala-si na obale ovdašnje. Ovdē je sve zdravo i mi smo zdravi. Bio je jučer nekakav Szabo ovdē, a Rēčani su mu vikali: Viva il patriota indefesso! S Bogom! U Rēci, d. 7. studenoga 1843. Stanko."³⁹

Prema Rakovčevu dnevniku Vraz se je iz Rijeke vratio 23. studenoga, ustvrdivši: "Rēčani, kaže, nemaju čutjenja za politiku nego za tēgovinu (To je istina, to sam i ja izkusio, putujući prie 2 god. s oberstl. Rastićem u Rēku)."⁴⁰ Dva dana kasnije Rakovac zapisuje u svoj dnevnik još jednu zanimljivu opasku: "Čujemo, da Žiga Farkaš u Rēci jedini nosi surku, a drugi da su Maulmacheri (tj. hvalisavci, op. I. L.)."⁴¹ To da gubernijski službenik Žiga Farkaš-Vukotinović, potonji prvi predsjednik Narodne Čitaonice, javno nosi *surku*, značilo je da jedini hrabro iskazuje hrvatsko nacionalno opredjeljenje. Ovo indirektno svjedoči o tome da je upravo te godine u Rijeci došlo do jačanja hrvatskog narodnog pokreta. No, osim Farkaša, riječke pristalice narodnoga pokreta uglavnom su samo deklarativno isticali svoje hrvatstvo/ilirstvo. Čini se da je u spomenutom pokretu, uz Farkaša, značajnu ulogu igra veletrgovac drvom Ivan Nepomuk Durbešić, također budući predsjednik Čitaonice i nekadašnji Suppéov gimnazijski kolega.⁴² Stoga možemo pretpostaviti da je i Faustin Suppé u to vrijeme mogao biti među vođama tog narodnog pokreta u Rijeci. Dokazuje to na stanovit način i njegova uloga Nemčićeva vodiča.

Godine 1844. oženio dr. Faustin Suppé na Trsatu s Riječankom Antonijom Accurti. Vjenčani su mu kumovi bili Charles Thomas Hill, britanski vicekonzul (*vice consul Anglicus*) i trgovac (*questor*) Kazimir Kozulić, njegov budući šogor. Suppéova supruga Antonija bila je kći imućnog riječkog posjednika Alojzija (Luigija) Accurtija (1776.-1843.), podrijetlom iz mjesta Porto San Giorgio kod Ferma u Papinskoj državi, koji se doselio u Rijeku kao veletrgovac žitom oko 1792. godine. Godine 1810. oženio se Riječankom Antonijom Silenzi Lorenzovom, kćerkom veletrgovca, također podrijetlom iz Ferma. Accurtijevi su postali riječki patriciji 1828. godine. Posjedovao je žitnicu u

³⁸ Iz *ostavine Antuna Vakanovića*, Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knj. 2, Zagreb 1899., str. 217.

³⁹ E. Laszowski – V. Deželić, *Dnevnik Dragutina Rakovca*, 13. XI. 1843. str. 283.

⁴⁰ Isto, str. 285.

⁴¹ Isto, str. 286.

⁴² Ir. Lukežić, *Grobnički biografski leksikon*, Libellus, Rijeka-Crikvenica 1994, str. 58.

Contrada della Fiumara, bio je član Riječke trgovačke komore, predstavnik trgovačkog staleža među prisjednicima Trgovačko-mjembenog suda u Rijeci (assessore) i Zdravstvenog magistrata.

Antonija Accurti imala je čak dvanaestero braće i sestara, čiji su bračni drugovi pripadali najbogatijim i najutjecajnijim građanskim krugovima svoga vremena (Medanić, Kozulić, De Domini, Milcenich).⁴³ Preko obiteljskoga klana Accurtijevih, koji su se ubrajali među riječke patricije, Suppé je mogao računati na čvrste veze s najvišim građanskim krugovima. Među njima osobito je značajna figura bio Kazimir Kozulić, najmoćniji riječki brodovlasnik jedrenjaka svoga vremena, koji mu bijaše i vjenčanim kumom.

Nažalost, Suppéu nije bilo suđeno dugo uživati u blagodatima bračnog života. Samo godinu dana kasnije dogodila mu se velika osobna tragedija. Dana 12. studenog 1845. njegova supruga Antonija, donijevši na svijet kćer Ljudmilu, umire od posljedica teškoga poroda (*utero bronchite mortuam*), u dvadeset i šestoj godini života. Vijest o njenoj smrti prenijele su i novine *Eco del litorale ungarico*. Pokopana je bila brigom stolnoga kaptola na riječkom gradskom groblju.⁴⁴ Potom je uslijedio još jedan težak udarac. Dana 5. kolovoza 1846. Suppé ostaje i bez svoje kćeri Ljudmile, stare svega dvanaest mjeseci, koja umire od sušice (*tabe infantili*). Njen pogreb predvodio je tadašnji riječki župnik Franjo Matejčić.⁴⁵

Samoća i duboka emocionalna praznina nastala gubitkom svojih najmilijih članova obitelji, Suppéa će otada potpuno okrenuti prema javnom i političkom životu. Tome svakako pridonose i dramatični događaji koji će uskoro uslijediti u njegovom rodnom

⁴³ Luigijeva najstarija kći Irene (1811.) bila je udata za trgovca i brodovlasnika Jurja Medanića iz Bakra, koji s bratom Tomom drži zajedničku tvrtku. Juraj Medanić bio je bakarski gradonačelnik (borgomastro). Iz toga braka potekla je Ifigenija, kćerka riječkoga zlatara i bankara, te gradskoga zastupnika Giovannija Korossca. Luigijeva druga kći Eufrasia (1812.) udala se 1831. za Kazimira Kozulića (1809.-1888.), pomorskog kapetana, veleposjednika, brodovlasnika i trgovca. Bio je najbogatiji brodovlasnik i riječki gradski zastupnik. Luigijeva treća kći Eustachia (1817.) udala se za grofa Vincenza de Dominija (1813.-1903.), pomorskog kapetana i profesora, utemeljitelja i vlasnika privatne Pomorsko-trgovačke škole, te gradskog zastupnika. Luigijeva kći Attilia, u prvom braku Musevich, udala se za Pietra cav. Milcenicha (1831.-1908.), upravitelja riječkog magistrata. Luigijeva kći Eleonora bila je supruga austrijskoga časnika Odoarda Tadinija. Luigijev sin Giuseppe (1828.-1886.) posjednik, poručnik bojnog broda tal. Kralj. Mornarice, u službi sardinske mornarice, odlikovan Vitezom Talij. Krune, potkonzul Italije u Rijeci. Luigijev sin Annibale (1824.-1895.), trgovačku karijeru počeo je kod rodaka Antonia Accurtia u Karlovcu, nastavio u Galacu, rumunjskoj luci na Dunavu, a zaključio kao ravnatelj Banca Romana u Firenzi. Luigijev sin Pompeo bio je trgovac i posjednik, a karijeru započinje u uredu Pietra Scarpe.

⁴⁴ 1846. Die 12. nbre Ex Civitate u. D. Antonia moglie di Faustino Suppé avvocato, nata Accurti 26 ann. R.C., provisam causa utero bronchite mortuam, in com. Cemet. Sepeliut V. Capitulio Matricola mortuorum 1815-1856, Rijeka br. 26, 478

⁴⁵ 1846. die 5. augusti Ex civitate Ludmillam filiam legitimam Faustini Suppé advocati et Antonia nata Accurti mens 12, tabe infantili mortuam in coem. Sepelli. R.D. Franciscus Mateicich Supl. Capl. Isto.

gradu i čitavoj domovini. U prividnom zatišju što će zavladati uoči velikih buna i previranja, on kao riječki odvjetnik rado podupire važne nacionalne institucije. Krajem studenog 1847. prilaže jedan forint za osnutak budućeg Narodnog muzeja u Zagrebu.⁴⁶

V. 1848.

U proljeće 1848. čitava je Europa bila zahvaćena valom revolucionarnih pobuna i demonstracija. Politička živost sada se počela osjećati i u samoj Rijeci. O tome svjedoči pismo Antuna Vakanovića⁴⁷ upućeno Ljudevitu Gaju iz Karlovca 25. ožujka te godine: "Mili Pobratime! Ja sam se od 20-oga do danas u Fiumi i Verbovskom nahodio, danas pak simo došao, da čujem šta u Domovini biva, jer u Reku nikakvih privatnih glasovih nedobivamo. To je u sadašnje vreme veliki nedostatak, jer drugačije primorje, sasvim neshodnim i protivnim pravcem udariti moglo bi, čega se je s-tim više bojati budući da u Reki velika politička živahnost vlada! – Za to bi trebalo svakidanje dopisivanje systematički uvesti; - Medanić bi morao dopisatelj biti; jer veliki popularitet imade. Medjutim ravnajući Odbor sastoji se iz advokatah, Randić, Supe i gradjana Morović; Mi Horvati do sada kao foresti vladali smo se, to jest nikakovima skupštinam prisustvovali nismo."⁴⁸

Iz toga proizlazi da je Suppé, zajedno s odvjetnikom Antonom Randićem, inače svojim školskim kolegom iz gimnazijskih dana, bio članom gradskog "ravnajućeg Odbora". Vakanović smatra da bi dopisnik za hrvatske novine iz Rijeke trebao biti odvjetnik dr. Vinko Ignac Medanić "jer veliki popularitet imade". Nekoliko dana kasnije, u riječkom dopisu *Narodnim novinama*, spominju se dvije osnovne primorske političke grupacije, s jedne strane narodnjačka (*narodna stranka*), a s druge mađaronska, prvoj je sjedište u Bakru, a drugoj u Rijeci: "Bakarska četa sklopila se je pod zapovjedništvom pèrvog sudca Kukuljevića. Na škrljacima nose kokardu bakarsku belo-žuto-plavu, na pèrsima ilirsku. Rěčka četa stoji pod zapovjedništvom pèrvog gubernatorskog prisèdnika Gerliczyja, ima sad kokarde na pèrsih magjarske belo-cèrveno-zelene, a na skèrljatih rěke, plavo-cèrveno-žute."⁴⁹

⁴⁶ Narodne novine, br. 94, 24. XI. 1847. Prinosi za muzej. God. XIII. "Narodni dom", "Ilirska dvorana" ili "Muzej" je klasicistička kuća koju 1846. prodaje grof Karlo Drašković društvu "Narodni dom". Ona postaje okupljalište iliraca, te se ondje odvijao čitav kulturni i društveni život. U toj zgradi radila je Čitaonica, Matica ilirska, Jugoslavenska akademija. Danas je u njoj Zavod za književnost i teatrologiju HAZU.

⁴⁷ Vakanović Antun (1808-1894) političar i pisac, bio je potpisnik u Karlovcu. Godine 1847. primorski prokurator u Rijeci.

⁴⁸ J. Horvat-J. Ravlić, *Pisma Lj. Gaju*, Grada za povijest književnosti hrvatske, sv. 26, JAZU, Zagreb 1956, str. 480.

⁴⁹ Narodne novine, XIV, br. 30, 4. IV. 1848. Iz Rěke. Radi se o satničkom sucu Franji Kukuljeviću i Henriku Gerliczyju, rodom iz Karlovca.

Dana 11. travnja te godine u Rijeci je, na temelju carskoga zakona, uspostavljena stalna Narodna garda (*stabile guardia nazionale*) radi održavanja javnoga reda. U Rijeci je tako ustanovljen odred od 735 vojnika, raspodijeljenih u 6 kumpanija podvrgnutih guverneru, kao višem kapetanu garde za tzv. Ugarsko primorje. Na čelu bataljona bio je major Pietro Scarpa, "i. r. capitano nell'armata regolare", a zapovjednikom četvrte kumpanije imenovan je Faustin Suppé.⁵⁰

Na 28. svibnja iste godine obavljena je svečana instalacija novoga riječkoga guvernera grofa Ivana Nepomuka Erdödyja iz Varaždina. Tom prigodom Ivan Mažuranić u pismu bratu Antunu, datiranom u Bakru idućega dana, veli: "Ovdie se sela koja su bliže Rieke mute jako, lažmi Riečanah osobito pokli je došó amo Erdödy. On s Riečani govori, čujem, hěrvatski, a to ne iz domorodstva, nego jer talianski nezna, a niemački ili latinski ne umiju oni. I to se, čujem, riečkim madjaronom nimalo nedopada. Ali s druge strane, ja mislim da je to novija politika madjarska, koja nas želi našim jezikom namamiti na svoju stranu da nas paka tim sigurnije i lašnje proguta."⁵¹

Tijekom ljeta te godine Rijeka je ponovno združena s Hrvatskom. Dana 31. kolovoza 1848. zaposjela ju je hrvatska vojska pod vodstvom zagrebačkog podžupana Josipa Bunjevca. Podžupan zagrebačke županije Josip Bunjevac pojavio se iznenada sa svojim odredom hrvatskih dobrovoljaca na lijevoj obali Rječine, te je na opće zaprepaštenje stanovnika okupirao grad. Sam čin okupacije protekao je bez većih incidenata ali su mnogi Riječani neobično dramatično doživjeli pojavu novih vlasti.⁵² Naročitim

⁵⁰ G. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, sv. III, Fiume 1896, str. 133.

⁵¹ I. Mažuranić, *Sabrana djela*, knj. IV, str. 76. Jezična nekompetencija grofa Erdödyja tema je i jednoga trsatskoga dopisa *Narodnim novinama*: "Začuo sam, da jučer biaše restauracia u Rěki i to jako burna, tako da do 5 satih u večer tekar naimenovaše tri sudca; danas će se nastaviti. Celebrini postao je pèrvi a Kobler drugi sudac; pri ovom izabiranju nebiaše mnogo prepiranja, nego kod tretjega, quasi gubernator je želio, da bude Peretti i nastojao je tako kandidaciju urediti, da bi morao izaći. Na to stade buka i prepiranje, jer su Rěčani hotěli imati Martinia, koj je bio u pèrvoj i drugoj kandidaciji, samo ne u ovoj. Zaprošise za njega gubernatora, na što on na kratko odgovori: 'non posso', a više nije znao progovoriti. Tad u drugom govoru hěrvatskim jezikom hotio je opravdati svoje postupanje. Matković sa nęojimi zahtěvao je, da se talianski govori, nu od sviuh stranah progovoriše u našem jeziku. Restauracia je bila u dvorani teatralskoj, gdje skorom da galerij ne porušise, kada su zahtěvali, da se naški govori. Tako se po neznanstvu rěčkoga pseudo-gubernatora narodni jezik napola u Rěku uvodi. I tako valja." Narodne novine, br. 65, 24. lipnja 1848. Iz Tersata.

⁵² O tome lijepo svjedoči A. F. Giacich (*Reminiscenze storiche del municipio di Fiume del giorno dell'occupazione dei Croati 1848*, Fiume 1861): "Alle 8 del mattino entrava nella città la sua forza: un drappello di circa 40 soldati condotti da un sergente, seguito dalla guardie di finanza, raccolte nei luoghi contermini, dalla guarda nazionale di Buccari, armata in foggie diverse e strane, ed in fine un stuolo di numerosi terrazzani con berretti rossi, muniti di fucili (...) Un buon numero di questi li ravvisano appartenere a quei tanti, i quali traevano stessa piazza, che invadevano con tanta sconoscenza e dicamolo pure con impudente boria (...) Si schieravano tutti questi armati lungo il nostro corso. Si attivarono tosto i provvedimenti d'una formale occupazione seguito i trionfi del *via facti*. Si apposero scolte e sentinelle di villici agli edifizii pubblici, al corpo di guardia, ed alle case

proglasom zajamčena je stanovništvu sigurnost osobe i imetka, municipalna prava potvrđena i istaknuta nesmetana poraba i talijanskog jezika. Guverner grof Erdödy, instaliran samo nekoliko mjeseci prije toga, uvidjevši da mu vojska neće pružiti potrebnu podršku, odmah raspusti nacionalnu gardu. Bunjevac mu je, osim toga, naredio da ima napustiti grad u roku od dvadeset i četiri sata.

Rijeka je u tom trenutku djelovala poput izumrlog grada: ulice su opustjele, trgovine i dućani zatvoreni, na prozorima nije bilo ni žive duše. Tek oko deset sati oglasilo se općinsko zvono, pozivajući preostale gradske vijećnike na izvanrednu sjednicu u kazalištu gdje je Agostino Tosoni, predsjednik vijeća, pročitao prisutnima Bunjevčev telegram: grad je okupiran u ime bana Jelačića, svim stanovnicima osigurava se nepovredivo pravo privatnog vlasništva, osobna sloboda i pravo korištenja svoga jezika itd. Bunjevac je, dapače, izrazio spremnost da osigura 16000 forinti za nastavak lučkih radova koji su dotada išli na teret općinske blagajne. Na istom skupu odlučeno je da Rijeka smjesta pošalje dva svoja izaslanika (G. S. Cimiotti i L. Brelich) u Beč kako bi caru uložili protest povodom neočekivanih događaja. Tako je protekao prvi dan znamenite "invazije". Sutradan, 1. rujna Jelačić je imenovao generala Viktora vojnim zapovjednikom grada.

Faustin Suppé, koji će nakon raspuštanja narodne garde biti razriješen dužnosti zapovjednika njene četvrte kompanije, s velikim će oduševljenjem pozdraviti dolazak Bunjevčevih hrvatskih postrojbi u Rijeku. Nažalost, pretežna većina riječkih građana u tim presudnim trenucima iskazivala je stanovitu rezervu, nepovjerenje pa čak i strah prema novim hrvatskim vlastima. Ovo će se naročito osjećati među pripadnicima riječkog patricijata, općinskim i sudskim službenicima. Počevši od 13. studenog iste godine vijala se uz gradski barjak riječki hrvatska trobojnica, i potkraj godine bje imenovan ban Josip Jelačić gubernatorom riječkim. To je stanje potrajalo do smrti Jelačićeve a iza toga sklopljene nagodbe između Hrvatske i Ugarske godine 1868.⁵³

VI. U kolu domorodne braće

Dana 14. I. 1849. pozvao je banski povjerenik Josip Bunjevac sve odlične stanovnike riječke kod sebe na prijateljski dogovor "kako bi se narodni duh u Rēci najbolje učvrstio i razprostranio. Ovo krasno poduzetje pošlo mu je sasvim za rukom. Posle više vatrenih govorah jednoglasno odlučeno je da se ima utemeljiti 'narodno hervatsko društvo'. Odmah je određen odbor koji će izraditi pravila društva. Članovi odbora su

consolari. Il resto si rinserrava in certi magazzini e cortili, d'onde dipartiarasi sommessamente nella sera dello stesso giorno." (str. 4-5.)

⁵³ M. Breyer, *Tragom života i rada F. Kurelca hrvatskog preporoditelja i književnika (1811.-1874.)*, Zagreb 1939, str. 59-60.

V. Medanić, A. Vakanović, F. Suppé, B. Pavletić, P. Dabala, Ž. Farkaš i kao perovođa g. Susanić. Odmah ovi dan upisalo se 70 članovah"⁵⁴

Suppé je prema tome od samoga početka sudjelovao u osnivanju buduće *Narodne čitaonice riečke*, koje su u to doba još zvala "Narodno hervatsko društvo". Kao pravniku bila mu je povjerena dužnost sastavljanja njegovih društvenih pravila. Njegovi su najbliži suradnici u tom poslu bili dr. Ignac Vinko Medanić⁵⁵, Antun Vakanović, Božo Pavletić, Pietro Dabalá i Šišman Farkaš-Vukotinović⁵⁶. U isto vrijeme trebalo je pronaći i odgovarajuće društvene prostorije, gdje bi se članovi čitaonice mogli okupljati i redovito sastajati. Dana 30. listopada 1849. upućen je dopis "Slavnom upravljajućem vijeću" grada i kotara Rijeka:

Nije tome dugo, više domorodacah u ovom gradu stupilo je u društvo s namerom da se i ovdje – na primer drugih slavjanskih gradovah – narodna jedna čitaonica ustroji, koja bi za svrhu imala: narodno duševno obrazovanje. Plemenita ova namera nije bez uspěha bila. Društvo 'narodne čitaonice' sastojeće se dosad iz 80 i više članovah – ustanovilo se je zbilja već u 1-voj glavnoj svojoj skupštini dne 21. t.m. deržanoj, odlučivši da se namišljena čitaonica čim skorije otvoriti imade. Dolepodpisani usled toga iz rečene skupštine izaslati i opunovlastjeni raditi i obaviti sve što nužno, da se društvo bez odlake oživotvori, najmili smo u kući G. Franje Jelovšeka stan, gde će se pronapomenuta 'narodna čitaonica' već dojučega meseca studenoga, najdulje do 15° / svakako otvoriti.

Kao zastupnici društva "narodne čitaonice" postpisani su "pokorni sluge" Faustin Suppé, Šišman Farkaš i M. Matković.⁵⁷ Nažalost, u to najodlučnije vrijeme hrvatska politika na Rijeci bila je stalno sputavana intrigama i tuđim upletanjem, što je dalo riječkom separatizmu moć, koja nimalo nije bila u skladu sa stvarnim stanjem.⁵⁸ Stoga će i gorljivi hrvatski *domorodac* Suppé, zajedno sa svojim istomišljenicima, često doživljavati mnoge neugodnosti i opstrukcije. Rad za dobrobit vlastitoga naroda i domovine, priskrbit će mu brojne političke neprijatelje u rodnom gradu.

⁵⁴ Iz Rike, Narodne novine br. 18, od 18. siječnja 1849, str. 30.

⁵⁵ Ignac Vinko Medanić Grgurov (1804.-1856.), riječki "causarum advocatus", posjednik, brodovlasnik, patricijski vijećnik Rijeke i Bakra. Aktivan član Narodne čitaonice riečke. Godine 1840. bio je sanitetski inspektor pri riječkom Magistratu. Pripadao je grupi uglednih riječkih građana koja se u to doba zalagala za izgradnju željezničke pruge Sisak-Karlovac-Rijeka (A. Matešić, J. Bakarčić, G. Matković). U studenom 1843. sudjeluje kao dioničar (10 dionica vrijednih 500 forinti) u osnivanju "Društva za izvedbu prethodnih radova za željezničku prugu Vukovar-Rijeka", te postaje jedan od njegovih upravitelja. B. Stulli, *Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825-1863*, knj. I., Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1975, str. 219. i 431.

⁵⁶ Šišman pl. Farkaš-Vukotinović Emerikov (1819.-?), sudski službenik rodom iz Osijeka. U Rijeci je obavljao funkciju prisežnika kod okružnog Tribunala. Bio je izabran za prvoga predsjednika riječke Čitaonice.

⁵⁷ K. Tadić, *Narodna čitaonica riečka: od osnivanja do spajanja u Gradsku biblioteku Rijeka. u: Gradska knjižnica Rijeka. Ishodišta i razvoj (monografija)*, GKR, Rijeka 2000, str. 33-34.

⁵⁸ F. Hauptmann, *Rijeka od rimske Tarsatike do hrvatsko-ugarske nagodbe*, MH, Zagreb 1951, str. 130.

Godine 1849. bio je izvršen prvi popis riječkoga pučanstva prema njegovoj nacionalnosti. O njegovim je rezultatima Suppé kasnije pripovijedao gimnazijskom profesoru Janezu Trdini, koji o tome u svojim uspomjenama zapisuje: "Reški odvjetnik Suppé mi je pravil, da je dal l. 1849 ban Jelačić zapisati vse Rečane po narodnosti in se je izkazalo, da se nahaja na Reki komaj sto italijanskih rodbin. In še med temi je zapazil Suppé več imen slovanskih, ki so dobila le po spačeni pisavi italijansko podobo."⁵⁹

U Primjedbama (*Bemerkungen*) o sudačkom osoblju Ivana Mažuranića, zamjenika generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju, upućenima c. kr. ministerijalnom povjereniku za ustrojenje pravosuđa u Hrvatskoj i Slavoniji Maksimilijanu Rušnovu, datiranima u Zagrebu, 28. listopada 1850. godine, o riječkom odvjetniku Suppéu izrečeno je sljedeće stručno i karakterno mišljenje: *Faustin Suppé, ein guter ziemlich wissenschaftlich durchgebildeter Kopf, guter Jurist und weiterer Ausbildung fähig, weil noch jung und leselustig. Jedoch wird er, nie auch alle übrigen Fiumaner, von seiner Gegenpartei vielfach geschmäht und verdächtig. Vielleicht würde er entweder bei der Staatsanwaltschaft oder beim einem Landesgerichte mit Votheil zu benutzen sein, da er auch sonst in Sprachen und zwar der italienischen sehr gut, der kroatischen ganz gut, der deutschen gut bewandert.*⁶⁰

Mažuranić, dakle, posebno ističe Suppéovu znanstvenu i pravničku kompetenciju, podvlačeći njegovu široku i temeljitu naobrazbu. Naglašava i činjenicu da su ga njegovi politički protivnici često napadali i optuživali. Smatra naposljetku kako bi on bio pogodan za kakvu visoku državnu ili pokrajinsku službu, te da se vrlo dobro služi talijanskim, hrvatskim i njemačkim jezikom. Valja podsjetiti da se Mažuranić sa Suppéom dobro poznao još iz gimnazijskih i studentskih dana, što će biti dobrim preduvjetom za stvaranjem međusobnih prisnijih odnosa. O tome svjedoči i pismo koje Suppé upućuje Mažuraniću koncem prosinca te iste godine, u kome ga ukratko izvještava o tamošnjim političkim prilikama:

"U prvom našem razgovoru poslê ste ovdê, želju ste izjavili za poznati zadržai Dopisa izdanoga glede službenoga jezika pri Sudbenoj rëčkoj Stolici. Evo Vam ga prilažem kao sam ga dobio iz Rëke, ujedno Vam možem radostno priobćiti, da polag glasovah koji sam skupa dobio, stvari narodnoga života se tamo dobro počmu razvijati. Pripravljaju se domorodci u Čitaonici igrati narodnu komediju što skorije-agitacije od strane nemirnikah prestaju poslê Činovnici počmu se strašiti za svoju budućnost. Politička naimenovanja su

⁵⁹ M. Trdina, Zbrano delo, knj. 3, Ljubljana 1951, str. 366.

⁶⁰ "Faustin Suppé, dobra glava i prilično znanstveno potkovan (dosl. izobražen), dobar pravnik, spreman za daljnju izobrazbu jer je još mlad i voljan učiti (dosl. čitati). Ipak ga je, a ne kao ostale Fiumane, njegova protustranka višestruko omalovažavala i sumnjčila. Možda bi ga se zbog izborne žurbe moglo iskoristiti ili u državnom odvjetništvu ili u pokrajinskom sudu, s obzirom na to da je upućen u jezike i to u talijanski vrlo dobro, u hrvatski sasna dobro i u njemački dobro." (prev. dr. Marija Turk). I. Mažuranić, Sabrana djela, sv. IV, str. 382.

ih jako užalostili i poplašili, jer su vidêli da ne samo da nije nijedan od njih bio u službu postavljen, nego i da rëčani se po Hervatskoj domovini razdêljuju.

Da ovakov dobar početak krunjen bude boljim jošte koncem, stoji sad u Vama; zaboga molim Vas da svakako nas obranite od budućeg zla. Veliku zaslugu zaista hoćete si zadobiti ako zabranite da najme Načelnici Uredah rëčkih nebudu drugi nego izkuseni domorodci, očuvajte nas od svakoga člana familia davidica jer, pod uplivom ovih ništa dobra ne može procvasti, dapače onaj dobar duh što se je počeo razvijati bi berzo propao, na štetu naroda, države i Carevine, proti kojoj italomani nikada nebudu prestali pod rukom raditi, ako u Rëki ostanu najme na čelu kakvog ovdašnjeg Ureda, ali Suda. –

Oprostite mi ako se zaufam kakove molbe na Vas postaviti: Vi ste Čovek mudar koj već sam pozna dobro naši ljudi, ali znate kako ja uvêk se strašim za našu budućnost dokle ne vidim uređene stvari; lasno bi mogao kakov Jezuita se sakriti i najzad izposlovati ono što mi nemožemo nipošto želiti. Znajući da Vaši posli Vam nedopuste gubiti vrême, nisam se usudio k' Vama doći, i volio sam zato pismeno se na Vas ubratiti."⁶¹

Središnji politički problem onoga vremena odnosio se na uvođenje hrvatskoga jezika u riječko sudstvo. Upravo te iste godine bila je provedena nova upravna organizacija.⁶² U tom trenutku političke su se agitacije riječkih "nemirnikah" bile ponešto primirile, opće društvene i kulturne prilike popravile, pa je i novopokrenuta hrvatska Čitaonica počela pripremati svoje kazališne predstave. Stoga Suppé moli Mažuranića da se zauzme oko toga da načelnička mjesta svih riječkih javnih i sudbenih ureda budu popunjena ljudima istinski prožetima hrvatskim domoljubljem, umjesto da ostanu u rukama prevrtljivih domaćih *italomana*.

Godine 1850. na čelu upravnoga Odbora Čitaonice bio je Šišman Farkaš-Vukotinović kao predsjednik društva, odvjetnik Ignac Vinko Medanić figurira kao njegov podpredsjednik, dok funkcije *starešina* imaju Faustin Suppé, barun Juraj Vranican, profesor Gašpar Kombol i umirovljeni austrijski časnik Nikola Borojević.⁶³ U dopisu Gajevim *Narodnim Novinama* iz ožujka iste godine stoji da je riječka *narodna stranka*

⁶¹ Pismo je priloženo na kraju ovoga rada.

⁶² "Dotadašnji se riječki gubernij, koji je obuhvatao samo obalni pojas, ukida i mjesto njega osniva županija sa sjedištem na Rijeci i sa zaledem do Kupe. U vezi s time postaje samostalno municipalno sudstvo (judicium civicum et districtuale, sedria capitanealis) za riječki teritorij, zatim samostalni pomorsko-trgovački sud nadležan za Rijeku, Bakar i Vinodol, i konačno kompetencija samog gubernija u svojstvu suda druge instancije. Upravne i sudske reforme pedesete godine donose veliko proširenje obzora riječkom građanstvu. Ne djeluje više riječki činovnik sad čitav život u uskim granicama riječkog teritorija, nego se mora privikavati na to da prosuduje probleme sa šireg gledišta no što ih nabacuje komunalni okvir. Kao glavni grad županije Rijeka ima uvjete da se njena ustajala malograđanska atmosfera osvježi novim prilivom iz hrvatske okolice. Stoga su u nacionalnom pogledu ove reforme mogle dovesti do toga da se grad stopi s okolicom, te da se poništi politički utjecaj riječkih autonomasa, bilo u uredu ili u svakodnevnom životu." F. Hauptmann, nav. dj. 130.

⁶³ M. Glogović, *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868. godine*, Opatija 1984, str. 73.

Ivan Mažuranić

“bila od svih a osobito od Magjarah i magjaronah na svaki način pogérdjena i popsovana i za natražnjačku i neliberalnu déržana, nu sada je u Rieki najedanput déržana za odviše liberalnu, dapače, pogibeljnu, a osobito njihova nedužna čitaonica, koja preti propastju tako zvanom patriotičkom kasinu? Koj sada igra rolu bivšeg kasina nobile. Čitaonica došla je na miesto bivšeg térgovačko-pomorskog kasina, i na istome je miestu. Sve kako je bilo Sicut erat in principio. U Rieki vaviek su bili po dva kasina, tako i sada, tendencia del *Casino patriotico* poznata nam je još od Košutove vlade, ona je antinacionalna, *narodne* pako *čitaonice* red, mir i narodnost. Znatan je broj ove zadnje, ima od članovah od svakog reda i dostojanstva samo Englezah neima, a protector joj je nj. Exel. G. biskup M. Ožegović déržavni tajni. Oficirim narodnog ličkog bataillona ovdí u posadi nahodećeg se dopuštnjen je pristup kao milim gostom.”⁶⁴

Početkom travnja 1851., pod rukovodstvom Ivana Kukuljevića Sakcinskog⁶⁵, utemeljeno je *Društvo za povjesnicu i starine Južnih Slavena* u Zagrebu. Posredovanjem Šišmana Farkaša, Društvu za poviesnicu jugoslavensku položili su kao njegovi redoviti članovi sredinom veljače iduće godine po dva srebrna forinta, Faustin Suppé, Fran Kurelac, Jakov Mikoč, Anton Rubeša, Ivan N. Durbešić, Avelin Čepulić, Jaćim Pavletić, Božo Pavletić, Radoslav Zandonatti, Vinko Ignac Medanić i sam Šiman Farkaš.⁶⁶

U to vrijeme došlo je među riječkim odvjetnicima do velikoga razmimoilaženja oko konačnoga prihvaćanja hrvatskoga kao glavnoga službenoga jezika u sudovanju i gradskoj upravi. Za razliku od osvjedočenih *domorodaca* Medanića i Suppéa, svi ostali priključili su se suprotnom ideološkom taboru koji je branio primat talijanskoga jezika.⁶⁷

⁶⁴ Narodne Novine, god. XVI, br. 62, 15. III. 1850. Iz Primorja.

⁶⁵ Ivan Kukuljević (1816-1889), glasoviti hrvatski povjesničar, blizak prijatelj I. Mažuranića.

⁶⁶ Narodne novine, XVIII, br. 40. 19. II. 1852.

⁶⁷ Dokazuje to protestni “memorandum dvanaestorice riječkih advokata, predan 20. X 1851. riječkom zemaljskom sudu o jezičnom pitanju kod sudovanja. Na njega se nadovezuje drugi memorandum istoga datuma, upravljen od stopedesetorice građana pod vodstvom istih advokata samome caru. U oba se pozivaju na slabo poznavanje hrvatskog jezika u gradu, na Bunjevčevo priznanje talijanskog jezika god. 1848., te traže isto priznanje i sada; ili bar uredovanje na sudu na onom jeziku, kojim je sudbeni podnesak sastavljen. Ban u svomu odgovoru ministru pravde sasvim ispravno upozoruje da bi ovo posljednje značilo de facto isključivu upotrebu talijanskog jezika, jer je kraj nedostatka advokata u čitavoj ostaloj županiji osim na Rijeci svaka stranka upućena na pomoć riječkih advokata, koji bi dakako sve podneske pisali talijanski i time diktirali sudu isključivu upotrebu tog jezika. Iz vlastitog pak očevida ban zna, da spomenuti advokati, uostalom kao i svatko na Rijeci, znadu vrlo dobro hrvatski, što kraj njihovim malih simpatija za taj jezik nisu tek *naučili*, nego im je to *materinji jezik*.” Hauptmann, nav. dj., str. 130-1. 1852. Stručno mišljenje generala topništva baruna Jelačića o definitivnom uredjenju službenog jezika na c.k. sudovima u Rijeci (napisao ga I. Mažuranić). U kolovozu 1850. bio je osnovan u sjedištu predviđenog zemaljskog suda u Rijeci provizorni zemaljski sud, koji se sastojao od osam votanata-sudaca pod predsjedništvom tamošnjeg i dotadašnjeg predsjednika suda za mjenične sporove g. Karla Antona Pauera. Već na prvoj sjednici u rujnu te godine došlo je do neslaganja u pogledu sudskog jezika. Premda je kolegij suda predložio uvođenje narodnoga jezika, predsjednik je zastupao gledište da se ima ostaviti dotadašnji talijanski jezik opravdavajući to historijskim načelom. Nađeno je potom kompromisno rješenje pa su trgovački,

Početak pedesetih godina riječki Hrvati, okupljeni u tadašnjoj Narodnoj čitaonici, osnovali su poseban *Odbor za podignuće spomenika na Grobničkom polju*. Na čelu tog odbora bili su Ivan N. Durbešić, trgovac i posjednik u Čavlima, Šišman Farkaš-Vukotinović, državni činovnik i predsjednik riječke Čitaonice, Dragutin Šporer, Josip Perušić, Faustin Suppé, Vinko Medanić, Bartolić i mnogi drugi mjesni uglednici. Kada su išli razgledati prikladno mjesto na Grobničkom polju, da se podigne spomenik, bilo ih je u društvu više od trideset osoba “svi vatreni domorodci”, i onaj dan ih je podvorio g. Durbešić “baš prijateljskim objedom”.⁶⁸ S Durbešićem se Suppé poznao još iz školskih dana, budući da su pohađali isti gimnazijski razred.

U proljeće 1852. godine Faustin Suppé, koji tada obavlja službu državnoga prokuratora u Rijeci, upućuje Ivanu Mažuraniću dva pisma na talijanskom jeziku.⁶⁹

mjembeni i predmeti pomorskog prava rješavani na talijanskom, a predmeti građanskog i krivično prava na hrvatskom jeziku. Riječki advokati predavali su zemaljskom sudu, prema naredbi, svoje podneske u kauzalnim i građanskim predmetima sad na talijanskom, sad na hrvatskom jeziku, branili su okrivljene po određenom turnusu, kojima su postavljeni *ex offio* branitelji, na hrvatskom jeziku. Napokon obavljaju sve advokatske poslove pred kotarskim sudovima na cijelom području suda isključivo hrvatskim jezikom, pri čemu se jasno očituje kako oni temeljito poznaju svoj rođeni hrvatski jezik. No, unatoč tome riječki advokati bili su prvi koji su, pretvarajući se da ne znaju hrvatski, tražili da se proširi pravo talijanskog kao sudskog jezika. Jedanaestorica od njih predadoše 20. rujna 1851. predsjedništvu provizornog zem. suda molbu na talij. jeziku, kojom traže na temelju lažne pretpostavke “che la lingua croata viene qui (tj. u Rijeci) da pochi intesa, da meno scritta” (Hrvatski jezik ovdje malo njih razumije, a još manje je onih koji tim jezikom pišu) i pozivajući se na proklamaciju ranijega banskoga komesara i sadašnjega vel. žup. Zagreb. Josipa Bunjevca da to predsjedništvo odredi: a) da se podnesci i postupci rješavaju na talijanskom ili hrvatskom jeziku, pa prema tome na kojem su jeziku predani; a) da se postupak vodi na obadva jezika, neka se rješenja također donose na oba jezika. Taj podnesak potpisali su sljedeći advokati: Renaldy, Blažić, Brelić, Dabalá, Sziklasy, Thierry, Gotthardi, dr. Randić, S. Sgardelli, L. Dall'Asta i V. Giacich. U isto vrijeme kada su riječki advokati (s malom iznimkom) predali onaj podnesak, to jest istoga 20. rujna 1851. uputilo je oko 150 stanovnika Rijeke pod vodstvom tih advokata peticiju na nj. C.K. apost. Veličanstvo. Prvi potpisnik te peticije je advokat L. Brelić, a dugu seriju potpisa zaključuje opet advokat F. Kukackaj. U toj se peticiji traži da a) nastavni jezik u tamošnjim školama bude talijanski b) da tamošnji sudovi obavljaju sudovanje kao i prije na tal. jeziku, s tom koncesijom da se hrvatski podnesci i akti rješavaju na hrv. jeziku. Ako se pak propitamo za motive tog traženja riječkih advokata, koji hrvatski jezik dobro znaju, a ipak se otimaju za talijanski jezik, onda ćemo lako dobiti odgovor iz onoga što smo ranije naveli. Oni hoće zastupanjem pred riječkim zemaljskim sudom isključiti sve advokate Hrvatske koji talijanski ne razumiju; oni traže, jednom riječi, monopol zastupanja, a cijela riječka županija da njima plaća tribut. Da se njihovo koristoljublje zadovolji, neka se žrtvuju narodni jezik tamošnjeg stanovništva i previšnja odluka od 7. travnja 1850. neka se pogazi historijsko načelo i dostojanstvo sudske vlasti. Da bi postigli svoju svrhu, oni se izgovaraju da tobože ne znaju hrvatski, podnose peticije i agitiraju te obmanjuju mirne građane kako bi tobože zaštitili interese trgovine, pa čak i civilizacije, koji da su u opasnosti, te da bi se previšnja carska riječ opozvala, a u najmanju ruku da ne bi nikako važila za riječku županiju. Podnesak pak ne predstavlja opće mišljenje grada Rijeke, nego je samo posljedica agitacije dotičnih advokata. Mažuranić, *Sabrana djela*, sv. III, Zagreb 1979, str. 477-480, 513-514.

⁶⁸ Prinesci za spomenik na grobničkom polju, *Primorac*, br. 98, 16. studenog 1875.

⁶⁹ Pisma su priložena na kraju ovoga rada.

Ivan Kukuljević Sakcinski

Vjerojatni razlog radi kojega mu se odlučuje pisati na talijanskom, umjesto na hrvatskom, leži u tadašnjim sve napetijim političkim okolnostima rane apsolutističke ere, u kojoj su se pisma nalazila pod policijskom prismotrom. Suppé se Mažuraniću tuži na tešku situaciju u kojoj se našao radi toga što mu je kao državnome službeniku tada bilo zabranjeno obavljati privatne odvjetničke poslove, te je gotovo bio ostao bez svoje prijašnje klijentele i doveden do ekonomske propasti. Srećom, na temelju banske odluke i pod izravnim Mažuranićevim uplivom, ova će situacija biti riješena u Suppéovu korist. U pismima opširno govori o lokalnim riječkim prilikama, upozoravajući Mažuranića na činjenicu da su mnogi mađaronski nastrojani službenici još uvijek na važnim javnim pozicijama, te da imaju nedopustivo veliki upliv na zbivanja i važne gradske poslove. Tome, nažalost, svakako pridonose i hrvatske vlasti u Zagrebu, koje kao vrhovne nadzornike u Rijeku šalju povodljive i neadekvatne osobe (npr. E. Vrbančića kojeg i poimence spominje). Na taj način jačaju se snage koje polako, pritajeno i gotovo nesmetano nastavljaju s protuhrvatskom agitacijom.

VII. Bachov apsolutizam

Stvarni život Rijeke pod Hrvatskom neće biti duga vijeka, jer apsolutistička epoha sistiranjem ustava uskoro sve krajeve monarhije jednako podvrgava Beču. Nasljednik Bunjevčev, veliki župan riječke županije Antun Rušnov već 1852. godine bio je prisiljen ustupiti svoje mjesto tipičnom predstavniku njemačkoga centralizma, barunu Kellerspergu, kojega tri godine kasnije zamjenjuje Nijemac grof Hohenwarth, a pred sam slom sistema dolazi još treći stranac, barun Sterneck.⁷⁰

Za riječke su Hrvate tada nastupila teška vremena. Pod utjecajem stroge političke represije i cenzure, naprasno su morale biti prekinute sve kulturne i domoljubne aktivnosti. Unatoč tome, Čitaonica i dalje ostaje glavnim njihovim sastajalištem. Prema novim pravilima ovoga udruženja, svrha mu bijaše "čitanje i zabava". Posjedovalo je čitaonicu, zbornicu i pisarnicu, te se redovito opskrbljivalo novinama i časopisima "ponajviše pisanih u slavjanskih narječjih". Vodilo se računa i o popunjavanju vlastite knjižnice. U četvrtome članku pravilnika stajalo je: "Sloga i međusobno prijateljstvo obćenje biti će sveza koja će spojiti društvo u jedno kolo domoljubne braće, te među njimi društveni život učvrstiti."⁷¹ Odbor Čitaonice, koja bijaše pod visokim pokroviteljstvom senjskoga biskupa Mirka Ožegovića Barlabaševačkoga, sastojao se od predsjednika, potpredsjednika i petorice starješina, koji su imali sljedeća zaduženja: gospodar, pjeneznik, tajnik, knjižničar i "za zabave skrbitelj". U lipnju 1856. čitaonički upravljajući odbor sačinjavali su Faustin Suppé (predsjednik), Josip Bakarčić, Nikola Borojević, Mate Vranyczany, Josip Perušić, Gj. Dall'Asta, Vinko Pacel, Ignac Katkić i Bartol Benedikt Zmajić.⁷²

U kolu domorodne braće, koje se tijekom Bachova apsolutizma nastavilo okupljati u riječkoj Čitaonici, našao se tih godina i gimnazijski profesor Janez Trdina. U svojim uspomenama Trdina svjedoči da je upravo Suppé, kao tadašnji predsjednik Čitaonice, bio predvodnikom neformalnog debatnog kluba: "V našem društvu je vladala ves čas Bachovega apsolutizma najpleša sloga in edinost. Iskreno prijateljstvo je sklevalo vse člane, vendar pa se je osnovala sčasoma še tesnejša družba 'politikov', kateri je na čelu čitalnički predsednik Suppé. Ti družabniki so politične novine ne le čitali, ampak so potem politične zgodbe in razmere tudi razpravljali in presojali. Vnele so se med njimi često jako žive debate. Najstrasnejši politik je bil med nami glasoviti Kvaternik, ki se je preselil pozneje v Rusijo in je, vrnivši se, tako žalostno poginil kot puntar v boju z Avstriji vsekdar zvestnim graničarji."⁷³ Trdina se sa Suppéom sastajao i na objedima, u riječkoj gostionici *Kod crnog orla*: "Z Borojevičem sem občeval jako intimno ne le v čitalnici, ampak tudi v njihovem stanovanju. Ta hiša je bila lastnina njegove gospe. V

⁷⁰ Hauptmann, nav. dj. str. 132.

⁷¹ Pravila "Narodne Čitaonice" na Rieci, Narodna tiskara Sušak 1856, str. 4.

⁷² Isto, str. 14.

⁷³ M. Trdina, Zbrano delo, knj. 3, Ljubljana 1951, str. 540.

Fran Kurelac

njoj se je nahajala tudi dobra gostilnica 'Aquila nera', 'Pri črnem orlu', kamor sem šel često na obed in večerjo v društvu predsednika Suppéja in drugih prijateljev.⁷⁴

Kako nije imao svoje vlastite obitelji, Suppé je objedovao i večerao izvan svoga doma. Družeci se s velikim brojem ljudi, stvarao je široki krug prijatelja i poznanika. Ova su poznanstva često puta bila potvrđivana i kumovskim vezama. Tijekom 1855. godine Suppé se tako pojavljuje kao kum na četiri vjenčanja: trgovcu Ivanu Andriji Spendouu, suprugu njegove nećakinje Julije rođ. Banić, sudskim činovnicima Avelinu Čepuliću i Romanu Muževiću, tada zaposlenima u Varaždinu, te vojnom kirurgu Josipu Szechanu. Godinu dana kasnije kumuje sudskom činovniku Ignacu Peroku, a 1858. trgovcu Josipu Perušiću i trgovačkom agentu Marianu Amiciju, rodnom iz Sinigallie.⁷⁵

Posebno je značajno bilo Suppéovo blisko prijateljstvo s Franom Kurelcem, nekadašnjim učiteljem hrvatskoga jezika na riječkoj gimnaziji, koji zbog nedostatka stalne

⁷⁴ Isto, str. 543.

⁷⁵ DAR, 275 (K 4), sv. 464, Matična knjiga vjenčanih Rijeke (Tomo matrimoni) od 1855. do 1859.

službe tada živio u velikoj novčanoj oskudici. Ostavši na Rijeci za doba apsolutizma bez stalna dohotka, valjalo se Kurelcu smiriti i pobrinuti za kruh svakidašnji. Uspjelo mu je, da se kao privatni učitelj hrvatskog i francuskog jezika za najveću nuždu prehrani.⁷⁶ No, kako je to još uvijek bilo nedovoljno, Kurelac je bio prisiljen povremeno primati i izdašnju novčanu pripomoć svojih prijatelja, među kojima se nalazio i Faustin Suppé.⁷⁷ Prema svjedočanstvu Bude Budisavljevića Prijedorskog, Kurelac je Suppéa "bratski ljubio".⁷⁸ O njihovoj međusobnoj prisnosti svjedoči i jedno točno nedatirano pismo, koje Suppé upućuje Kurelcu.⁷⁹

U ožujku 1857. Suppé je bio pravnim zastupnikom riječkih benediktinki u njihovom sporu sa supružnicima Giuseppeom i Luciom Diraka, radi isplate njihova duga od

⁷⁶ M. Breyer, *Fran Kurelac*, str. 69.

⁷⁷ Krajem godine 1860, kada se Ivan Vončina kao novoimenovani podžupan preselio u Rijeku, vratio se s njim i Fran Kurelac, da tamo poživi još jednu godinu, posljednju pred konačan svoj odlazak sa Jadrana. U skromnoj svojoj sobici na riječkom Korzu, među gomilama knjiga, produži on običajan svoj način života. Bio mu je u ovo vrijeme učenikom i podmaršal Josip barun Maroičić, kojeg je upućivao u hrvatski jezik. Čula se tada zvonka Kurelčeva riječ u raznim zgodama, proslavama u Hrvatskoj čitaonici, gdje je bio kao jedan od utemeljitelja vrlo cijenjen i rado viđen. Uz djelotvornu pomoć svojih učenika, prijatelja i štovalaca, a među ovima napose najistrajnijih Bartola Zmajića, Ivana Vončine i Faustina Suppéa, protekla mu je i ta godina (Breyer, str. 88-89.) Dana 26. XI. 1860. šalje mu Rački po nalogu biskupovu dvadeset forinti na Rijeku i u njegovo ime poziva da dođe u Zagreb. Kurelac je napokon stupio mjeseca studenog 1861. u Đakovo (Breyer, str. 91)

⁷⁸ B. Budisavljević Prijedorski, *Iz mojih uspomena*, Zagreb 1918. Recimo koju o Franu Kurelcu (O 30. obljetnici smrti njegove): "Ja sam, prešavši u jesen g. 1860. iz senjske gimnazije u VIII. Razred na Rijeku, prvi put vidio Frana one jeseni, dakle kad mu je bilo 49 godina. Stanovao je u via Corso 422/15 nov. u kući Jakova Šepića na III. katu u omalenoj sobi kao stanar udate za brijačem krojačice Franice Cherazzi" (str. 8) Srpski književnik Emil Čakra, koji je u mladosti komunicirao s E., piše: "Za vreme rata 1859. pustio je oduška svojim slobodnim no burnim osećajima, videć pred Rekom francesko brodovlje, sa kojeg prognaše ga sa Reke' (...) 'Pokojni Joso Vranjicani pričao mi je, koliku je nevolju imao, dokle ga je u Severin domamio, ma da na Reći ni krua imao nije. Nisu bolje prošli ni biskupi Mirko Ožegović i Štrosmajer; nu prvoga je detinski ljubio, a bratski: Supea, Smajića i Vončinu' (str. 35-6). Budisavljević: 'Skromna je bila soba njegova u već označenom stanu na via Corso, a za knjižnicu u njoj slaba ili nikakova sprema, već je mnogo knjiga prema desnomu kutu niže postelje bilo naslagano u kup poput stoga sijena. Taj je nered međutim Franu sve onako slabovidu rijetko smetao, kad bi pošao da nađe ili bolje reći – da izvuče ovu ili onu knjigu, što bi mu trebala. Kad bismo za podnevom polazili na šetnju put 'Banskih vrata' ili na Trsat ili u Martinšćicu, on bi obično pomislio, što da ponese, pa da se čita ili putem popostavajući ili na mjestu odmora, gdje je znao, troška li je bilo – naručiti i čašicu vina, da se slađe čita. No blaženoga troška slabo je kad dotjecalo, a nikad ga nije pretjecalo: i ako su se Bartol Zmajić, Ivan Vončina, Suppé pa i drugi odlični prijatelji i poštivatelji često a prijazno sjećali Franove neimuštine. Znao sam ga zimi izjutra ne jednom zateći do uha pokrivačem potprana, jer ne bješe 'drv', da se naloži peč, a ljeti i zimi dosta bi me puta slao u kavanu pod starim gradskim pozorištem, da naručim kavu 'per il profesor croato', kako su ga ondje zvali poslužnici." str. 51.

⁷⁹ Pismo datirano *Na Reći 24./VII.* (1861?). Na poledini: Gospodin Fran Kurelac. Objavio ga je B. Drechsler u radu *Iz ostavštine Frana Kurelca*, Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, sv. 8, Zagreb 1915, str. 128. Tekst spomenutoga pisma prenešen je u prilogu V. na kraju ovoga rada.

1200 fforina. Radi toga bila je obavljena javna dražba nekretnina bračnoga para Diraka na području podopćine Plase, lokalitetu Mlaka.⁸⁰

U studenom 1858. Suppé upućuje pismo Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, šaljući mu dvadeset i pet srebrnih forinti za članstvo u *Arhivu za poviestnicu jugoslavensku*, čiji je povjerenik bio.⁸¹ Ujedno mu prigovara na tome da su mnogi novci dotad prikupljeni u dobrovoljne svrhe nestali ili o njima ne postoji nikakva službena obavijest od mjerodavnih ljudi. Pritom spominje primjer spomenika na Grobničkom polju.⁸² S Kukuljevićem je i kasnije nastavio održavati korespondenciju, izvještavajući ga o političkim prilikama u Rijeci.⁸³ U isto doba dopisivao se i s Dragutinom Accurtijem, službenikom austrougarskog konzulata u Skadru.⁸⁴ Te iste godine Suppé je poklonio Narodnom Muzeju u Zagrebu i njegovu čuvaru Ljudevitu Vukotinoviću "jednu kolajnu od 1640. jednu staru banku od 1806. god. i stare novce."⁸⁵ Za spomenik Josipu Resselu, izumitelju broskog

⁸⁰ Radi zanimljivosti prenosimo nazive spomenutih nekretnina: a) dio kuće br. 111; b) teren Korona s'javorikom pod japenicum; c) Korona s'javorikom z'gora verti; d) Vertić pul Kuće; e) Korona s'javorikom pod japenice; f) Gornja leha na ravan; g) Jesike; h) Pol lehe na prezidah pod umejčić; i) Korona s'javorikom zgora lehe; l) Gnjava na ravan. Sve je procijenjeno na 3306 fforina. Narodne novine, 12. V. 1857, br. 108, Editio.

⁸¹ Pismo u prilogu na kraju ovoga rada. Godine 1858. časopis *Neven* objavljuje sljedeća imena Riječana koji su se upisali kao članovi utemeljitelji Društva za povjestnicu i starine jugoslavenske: Depoli Jakov, of. C.kr. pošte, Durbešić Ivan veletržac, Jakić Antun, veletržac, Katkić Ign. C.kr. gimn. prof., Kurelac Frane, pisac – Malešević Ivan c.kr. fin. povj., Pacel Vinko, c.k. gim. prof., Šepić Anzelmo, of. C.kr. pošte, Suppé Faustin, odvjetnik, Trdina Ivan prof. M. Glogović, *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868. godine*, Opatija 1984. Str. 103.

⁸² Prema zapisniku šeste velike skuštine Društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah od 18. veljače 1858. u dvorani Narodnoga Doma, od 1. rujna do 31. prosinca 1855. u štedionici je bilo za spomenik na Grobničkom polju prikupljeno 317 forinti i 42 krajcara. Narodne novine, br. 47, 27. II. 1858. Zapisnik.

⁸³ "Kukuljevića obavještava o političkim prilikama i Faustin Suppé, riječki odvjetnik i hrvatski političar. On je 1858. pristupio Društvu za povjestnicu jugoslavensku u Zagrebu, a bio je i povjerenikom Društva za Rijeku. (Pisma F. Suppéa iz Rijeke, 23. 11. 1858; 11. 7. 1860; 15. 1. 1861, 20. 1. 1862 i još nekoliko nedatiranih pisama, koja su pohranjena djelomično u Arhivu HAZU u Zagrebu, a djelomično u Povijesnom arhivu u Varaždinu). Postoji više pisama F. Suppéa iz 1862. nekoliko i bez datuma, u njima je riječ o politici u Rijeci i talijanašima koji razulareni i potplaćeni, neprestano uzrokuju nemire u Rijeci. Često moli Kukuljevića da kod bana u Zagrebu intervenira i traži pomoć, kako bi se te loše prilike smirile." T. Blažeković, *Ivan Kukuljević Sakcinski i Rijeka*, VPAR, 35-36/1993, str. 213.

⁸⁴ Dragutin Accurti (1829.-1885.) sabor. zastupnik, sudac, podžup. tajnik rodom iz Senja. Od 1854. spominje se u Rijeci kao suplent kr. gimnazije. Za boravka u Rijeci bio je član Narodne čitaonice. God. 1854. sudjeluje u predstavama kazal. dobrovoljaca, a 16. XI. 1862. izabran je za tajnika Čitaonice. Od 1856. do 1859. službenik je austrijskog potkonzulata u Skadru i Draču. U to vrijeme dopisuje se s Franom Kurelcem i Faustinom Suppéom. God. 1861. ponovno se preselio u Rijeku gdje je izabran za računovodu Riječke županije. Poslije 1866. veliki sudac vinodol. kotara u Crikvenici i 1871. kot. sudac u Vrbovskom. Hrvatski biografski leksikon, sv. 1, str. 8-9.

⁸⁵ Narodne novine, br. 255, 8. XI. 1858. Pokloniše Nar. Museju sljedeća gg.

vijka, priložio je posebnom odboru pak dvije forinte.⁸⁶ Te se godine još uvijek spominje kao predsjednik riječke Narodne čitaonice.⁸⁷

Tijekom Bachova apsolutizma Rijeka doživljava slab politički, kulturni i gospodarski napredak. Posljedica je to prvenstveno tadašnje austrijske uprave, koja guši gradsku autonomiju i zaprečava svaku napredniju trgovačku inicijativu.⁸⁸

Početak 1860. Faustin Suppé, zajedno sa ostalim čitaoničarima, surađuje na izdavanju različitih političkih brošura na talijanskom i hrvatskom jeziku, koje su u duhu tadašnjega vremena i u skladu s potrebama obrane nacionalnih interesa, imale poslužiti obrani položaja riječkih Hrvata. No, s druge strane nastojali su pripomoći i Hrvatima u drugim krajevima, poglavito Dalmaciji. U tim agitacijama nastojalo se pridobiti i susjedne Slovence.⁸⁹

⁸⁶ L' Eco di Fiume, II. br. 6, 21. luglio 1858. Gazzettino di città. Il elenco dei Signori socrittori in Fiume, all' oggetto di erigere un monumento a Giuseppe Ressel, primo applicatore dell' elice alla navigazione a vapore: avvocato Dr. Faustino Suppé fior. 2.

⁸⁷ Almanacco fiumano 1858, str. 135.

⁸⁸ "Bunjevčev gradski odbor od tridesetorice, kao izraz još ipak neke gradske samouprave, prestaje u novom birokratskom sistemu; postavlja se vijeće deseterice, kojih je funkcija međutim strogo ograničena samo na upravljanje gradskim financijama. Porezi i nameti povećavaju se u to doba do visine, koju grad, dotada na primjer oprošten i plaćanja taksa, nikad nije plaćao. A kraj toga uzalud čeka na ispunjenje obećanja, koje mu je dala još ugarska vlada prije revolucije, da će željeznicom povezati Rijeku s panonskom ravnicom. Mora naprotiv doživjeti da ta željeznica iz Zemuna preko Zagreba i Zidanog mosta odvodi svu robu u Trst. Rijeka je tim događajima u roku od nekoliko godina lišena svih privilegija svog posebnog položaja, potisnuta na položaj obične gradske općine, a isto joj željezničkom politikom prijete opasnost da izgubi hrvatsko-ugarsko zaleđe i na taj način bude zauvijek osuđena da zahiri kao luka za lokalne potrebe. Svu krivicu za ovo stanje Rijeka sad baca na Hrvatsku, zemlju koja i sama pati pod istim sistemom, izvršuje samo naloge Beča, ali ima nesreću da te mjere mora pokrivati svojim imenom, budući da joj Rijeka formalno pripada." To opće nezadovoljstvo postojećim stanjem u gradu izuzetno je pogodovalo postupnom širenju protuhrvatske agitacije, koja će uskoro poprimiti dramatične razmjere. "Borba za riječku autonomiju, za željeznički spoj s panonskom nizinom i time za bolju budućnost luke vodi se stoga nakon obnove ustavnog života god. 1860. u znaku borbe protiv Hrvatske. A dakako da isplivaju na površinu opet oni ljudi, koji su se već jednom uporno branili da napuste tlo malogradanske uskoigrudnosti. Makar ban Šokčević vraća Rijeci simbol njene autonomije, gradskog kapetana u osobi Bartola Zmajića i raspisuje izbore za gradsko zastupstvo, ipak još stari odbor deseterice, postavljen od centraliste Kellersperga, unaprijed već prekida svaku mogućnost sporazuma, izjavljujući izazovno u podnesku caru, da R. ne priznaje sjedinjenje s Hrvatskom, jer "sebe nikada nije smatrala sastavnim dijelomove kraljevine". Spretnom agitacijom raspiruje to društvanje na Rijeci sve više mržnju protiv Hrvatske, koja se sad prenosi i na ulicu, gdje građani svom neraspoloženju daju oduška svakojakim izgredima i terorom. (...) lako je baš zbog učestalih nemira morao proglasiti opasno stanje u gradu, riječki se autonomasi koriste pomirljivim stavom hrvatskih vlasti da samo još više potkopaju njihov autoritet. Isto, str. 133.

⁸⁹ Vinko Pacel Ivanu Mažuraniću, Rijeka 2. I. 1860. "sada tiskamo 'Una semplice rettificazione' što napisa Milić koj je ovdje kod suda, Dalmatin, svojoj braći po Dalmaciji. Djelce je kako valja spisano, i što je najteže u ovakovih borbah, pisano je mirnim duhom; izdajemo ga mi siromasi čitaoničari o svom trošku, i to Talijanski i naši. Iz privatnoga lista doznajemo iz Zadra da naše stvari idu na bolje; bog dao,

U proljeće 1860. provedena je velika akcija prikupljanja dobrovoljnih novčanih prinosa za pomoć siromašnim obiteljima Riječke županije. Tom prigodom Faustin Suppé poklonio je u spomenute svrhe iznos od deset forina.⁹⁰ U travnju te godine u Rijeci prikupljali su se novčani prinosi za podizanje spomenika hrvatskom književniku Andriji Kačiću Miošiću u Zagrebu, o stotoj obljetnici njegove smrti. U tu svrhu dobrovoljne su prinose *Historičkom društvu* priložili Suppé, njegova sestra Klementina i majka Tonka.⁹¹

Sredinom ljeta 1860. u Suppéovu odvjetničku kancelariju kao mladi pripravnik dolazi dr. Marijan Derenčin. Faustin Suppé, koji bijaše na glasu kao jedan od najvršnjih tadanjih riječkih odvjetnika i odlučan hrvatski patriot, imat će presudan utjecaj na mladog i temperamentnog Derenčina, izuzetno aktivnog riječkog hrvatskog rodoljuba, pravnog stručnjaka i političara. Suppé bijaše Derenčinu neka vrst mentora i duhovnoga uzora, s kojim će vrlo brzo pronaći zajednički jezik, te uspostaviti duboko povjerenje i suradnju, tako da će njihovo prijateljstvo potrajati sve do Suppéove smrti.⁹² Znakovito je i to da će Suppé, godinu dana kasnije, kao "veliki odvjetnik županije Rēčke", biti Derenčinov vjenčani kum.⁹³

VIII. Konac apsolutizma

Obnova ustavnoga života u Hrvatskoj potkraj 1860. godine, probudit će nove nade i među riječkim Hrvatima. Faustin Suppé pripadao je krugu onih koji su u politici i javnom djelovanju pokušali tada ostvariti svoje ideje, čvrsto se oslanjajući na

ali slabo vjerujemo dok što ne ugledamo. – Trdina piše kratak proglas svojoj braći Slovincem, i to ćemo izdat ovdje." Sveučilišna knjižnica, R 5844 b. P. Vinko Pisma Ivanu Mažuraniću Na Ricci 2. I. 1860.

⁹⁰ L' Eco di Fiume, br. 100, 24. III. 1860. Elenco VI. degli oblati a favore degli indigenti del comitato di Fiume.

⁹¹ Stogodišnjica A. K. Miošića historičkom društvu u Zagreb. Iz Rieke gosp. Suppé Faustin odv. 5 st., Suppé Tonka I st., Mallegori Klem. rođj. Suppé I st., Napredak, br. 14, 15. IV. 1860, tečaj I., str. 223-4.

⁹² "U bečkom sveučilištu slušao je nauke pravo-i državoslovne, te je ovdje 26. juna 1860. promoviran na čast doktora prava. Nakon svršenih nauka stupio je u odvjetničku kancelariju jednoga od najvršnjih tadanjih riječkih odvjetnika i odlučnoga hrvatskoga patriote Faustina Suppéa. Kako su baš u to doba obustavom apsolutizma i uvođenjem ustavnoga života i u Hrvatskoj nastale posve nove prilike u našem javnom životu, i kako se je napose u gradu Rijeci podigla živa agitacija protiv Hrvatske, a hrvatska se stranka u tom gradu upustila u otvorenu borbu s protivnicima hrvatske misli i pripadnosti ovoga grada kraljevini Hrvatskoj, nije čudo, da se je i naš Marijan, pun rodoljubnoga žara i osjećaja, stavio u službu hrvatske narodne misli i sa svom žestinom svoga temperamenta upleo u političku borbu, u kojoj je doskora stupio u prve redove, a nije u njoj sustao sve do kraja svoga života. Hrvatski rodoljubi upoznavši doskora njegove umne sposobnosti, njegovu okretnost i marljivost, izabraše ga u prvoj skupštini županije riječke održanoj god. 1861. jednoglasno podbilježnikom županije. No već g. 1863. odreče se D. ove službe i primi mjesto kr. javnoga bilježnika za grad Rijeku. Ljetopis JAZU, sv. 23, Zgb. 1909. nekrolog Dr. Marijan Derenčin (F. Vrbanić), str. 142-3.

⁹³ DAR, Fond matičnih knjiga, kut. 275 (K 4), sv. 465. Tom 6. Matrimoni 1860-1870. Upis 17. kolovoza 1861.

B. B. Zmajić

nekadašnja preporodna *domorodna* načela obrane hrvatskih nacionalnih interesa u Rijeci. U tome će uživati svesrdnu podršku dr. Marijana Derenčina i nekolicine drugih svojih političkih suradnika.

Na temelju carskog ručnog pisma saziva ban Josip Šokčević bansku konferenciju na dan 26. studenog 1860. u Zagrebu, gdje je ostala na okupu sve do 17. siječnja 1861. godine. Banska konferencija vijećala je u velikoj dvorani zgrade tadašnjega bankskog stola u Opatičkoj ulici. Carsko ručno pismo određivalo je da se na bansku konferenciju pozovu uzvanici obzirom na bivše ustavne odredbe ali i predstavnici stališa, koji prije nisu imali politička prava "ljudi, koji se ističu svojim javnim ili građanskim položajem, talentom, javnim radom ili javnim povjerenjem". Šokčević je pozvao kardinala Haulika, biskupe Strossmayera i Soića, grofove Ivana N. Erdödyja, Bartola viteza Zmajića, Faustina Suppéa, Ivana pl. Kukuljevića, Ljudevita Vukotinovića, Mirka Bogovića, Ivana

Mažuranića te Avelina Čepulića. Ovaj posljednji, istaknuti pravnik i govornik, preuzeo je dužnosti bilježnika banske konferencije.⁹⁴

Predzadnjeg dana prosinca 1860. godine, prilikom njihova povratka s banske konferencije u Zagrebu, Suppé i Zmajiću priređen je veličanstven doček u riječkoj Čitaonici. "U doba tih za Hrvate vrlo neugodnih prizora imamo viest u 'Pozoru' od 3. siječnja 1861. koji nam kazuje, da je čitaonica ipak budna i da ima volje za rad i napredak. Evo tog dopisa: 'Na Rieci 30. prosinca. Danas u slavu naših konferencijaša g. viteza Bartola Smaića i g. Faustina Suppé bijaše u čitaonici večernja zabava. Vatrenu dobrodošlicu prozbori vriedan naš g. M(arijan) D(erenčin). Zatim se otvori pozorište...'⁹⁵ Tjedan dana kasnije s ogromnim je oduševljenjem prihvaćeno imenovanje Zmajića velikim županom, dok su povjereniku banske konferencije Suppéu također upućene velike ovacije.⁹⁶

U toj uzavreloj političkoj situaciji pojačanih nacionalnih strasti ponovno se u gradu počinje osjećati djelovanje domaćih mađarona, koji koriste svaku prigodu za organizaciju sve bučnijih uličnih demonstracija i uznemiravanje građanstva. Dana 25. prosinca 1860. umrla je mlada grofica Natalija Hoyos u dvadesetoj godini. Dva dana kasnije priređen joj je veličanstven pogreb koji prerasta u otvorenu mađarofilsku manifestaciju. Na te otvorene protuhrvatske provokacije morao je naposljetku reagirati i jedan odred hrvatskih graničara, pod zapovjedništvom generala Maroičića. Zbog učestalih uhićenja i policijskih intervencija dana 30. prosinca iste godine u Beč je otputovala posebna riječka općinska Delegacija predvođena Federicom Thierryjem, Giovannijem Francovichem i Giovannijem Martinijem, "allo scopo di fare gli opportuni reclami in alto luogo, contro gli avvenuti disordini".

Početak siječnja 1861. Suppé upućuje iz Rijeke opširno pismo svom starom znancu Ivanu Mažuraniću, kojem prvo toplo čestita na imenovanju za hrvatskoga kancelara.⁹⁷ Ujedno donosi svoje mišljenje i komentare oko nedavnih mađaronskih nemira koji su doveli do pravog opsadnog stanja u gradu. Pritom potanko opisuje tijek događaja oko spektakularnoga pogreba grofice Hoyos, kojoj će na grobu patetični govor izreći mađaron Marziale Malle. Govor je u cijelosti prenijela *Gazzetta di Fiume*. U pismu, između ostaloga, Suppé upozorava Mažuranića na sljedeće nepovoljne okolnosti:

⁹⁴ J. Horvat, *Politička povijest Hrvatska*, Zagreb 1936, str. 224.H

⁹⁵ *Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riečke*, Sušak 1901, pretpisak 2000, str. 22.

⁹⁶ Fiume 8. I. 1861. teleg. "Entusiasmo per la nomina del cavaliere Smaic a supremo conte. Ieri serenata. Ovazioni al fiduciario della conferenza banale Suppé" (Čitaonica, *Gazzetta di Fiume* br. 22, 14. I.)

⁹⁷ Pismo, nažalost, nije točno datirano ali se prema njegovu sadržaju može pretpostaviti da je napisano početkom siječnja 1861. godine. Njegov se tekst u cijelosti prenosi u prilogu na kraju ovoga rada.

Gazzetta di Fiume pako u svakom broju donša takove članke, kojima se bas jasno i naročito narod hervatski gerdi i omražuje pred pukom. Zaista ja se moram čuditi kako ni Policia, ni državno odvjetništvo ni ostale pol. Oblasti neopažuju tendenciju lista, koji javno prodiče bunu proti narodu, bez da bi itko na odgovornost pozvao Redaktora.

Molim te zaboga čini si podnēti sve brojeve od drugog počamši, od tog lista pak hoćeš vidit da ima dosti povoda za staviti pod proces ne samo Piemonteza Rezzu i njegova redaktora nekoga Marinića inostranca, koj bi bio morao odpravljen biti od ovud već od davna, nego i onaj Comité, koj daje Carinu, i pod nadzorom kojeg stoji taj bezobrazni list garibaldinski. Naš gospodin Gosp. Rubido je se tersio da daje dopuštenje za taj list, jer on misli da će agitatore, koje za čelo rade u duhu talianske propagande, dobrotom i slaboćom pridobiti. Vidi se da nije svoju zadaću shvatio ni dorastao službi, jer dužnost bila je njegova bar oklevati i vući stvar doklě prisprije organizacia, a svakako mislim da dopuštenje prettaro? Od Kempena? Nije smio konstitucionalno horvatsko Namēsništvo za valjano priznati. Neka daklě sada vidi kamo je zalutao s tom nesmotrenom slaboćom.

Dužnost je Oblasti bđiti na periodičku štampu, indi morala bi odgovarati za one članke, koje su stampane sa najsrमतniim smionstvom u vlastitoj našoj kući na našu sramotu. U Kavani tako zvanog 'Caffě marittimo mercantile' pod Casinom, svaki dan se deklamira i psuje na sva usta proti hervatom, a to ignoriraju i Policia, i Župania i Magistrat dočim čitav grad to znade. Je li daklě slobodno u javnosti mēstah tako očitо gerđiti naš narod i sve osobe njemu priveržene?

Mi moramo to podučiti, jer nam su ruke vezane. Da bi bila revolucia, bar bi onda mi znali sami osvetiti naše ime pogerđjeno; dosti bi bilo da izlazim iz grada pak okolicu pozovem na osvetu – stvar bi odmah gotova, jer bimo grad ošnažili od ovih lopovah, koj sada bez straha čine što im drago i siromašno pučanstvo gradsko demoraliziraju.

Da pako znadeš koliko imade tih vitezovah, ter da se uvēriš, kako bi lasno grad umirili, ću ti ovdě sub rosa napomenuti, one ljude od kojih zavisi sva razdraženost – Najveći naši javni nepriatelji i rovari su dvojica to jest: Gaspar Matković, onaj koj je bio pod iztragom god. 848 radi broda koga kupi madjarski Ministerium, i neki Carina prodavalac od muke, koj je po svetu svašta bio, jedan i drugi bez znatnog imetka dapače prvi neposeduje uprav ništa, i neznade se od kud živi, i odkud novce dēli. Ovi su neprestano u Kavani i psuju tako onde, kako i drugdě najsmionije. Trebalo bi ih daklě svakako neškodljive činiti – Medju onimi pako, koj zanatlie podpaljuju, i upravo javno rade jesu tri mlada (njemačka riječ): neki Valušnig, Kozulić sin od Dominika i pēvač, te Huber slavonac. Ovu trojicu bi pravo bilo i pametno obući u vojničke haljine pak makar za furvezene?. Po našoj staroj navadi, mogla je Obćina staviti u vojnike ex offo takove nevaljalce bez zanata, i bez koristi.

Za ovu trojicu nebi nitko plakao, niti isti roditelji a lopovi su bez primēra, jer oni idu s fakini u oštariu pak ih novcem bune i podbadaju na demonstracie. Preko tih imade

nekoliko nedomaćih zanatliah sada bezposlenih, koji bi se imali kući svojoj odpraviti – Nekoj mlad čověk se ovdě nalazi, veoma sumnjiv, koga zovu Signor Avvocato, kažući da je madjar; nitko vendar ne pozna ga, van što i on je bio u oštariah ovih danah sa proletarci. Malo vremena je ovdě. – Onda municipalni činovnici, i nekoji članovi Starešinstva gradskog in capite Thierry, valjda iz straha da mu pripala sramotna protekcia, su oni, koj bi imali odgovarati za neredе najviše. Imade još nekoliko kalfah, i koji tergovac koji podupiraju il pomažu, ali možeš se uvēriti da malo imade bar takovih, koji bi javno rovarili medju gradjanstvom, preko osobah u ovom pismu napomenutih. Sada kako je prestao terorizam od prošlih danah, vidi se očevidno, kako se ljudi osvęstjuju po sebi i kako počimlju uvidjati sramotnost gore navedenih demonstraciah – uvidja se da je zbilja malen broj tih nemirnikah nezadovoljnih, koji samo kroz svoju smionost i mitom mogli su predobiti bezposlene zanatlie, kojih imade sada mnogo radi pomanjkanja tergovine. Svakako pak pogibelno je takovo rovarstvo, jer lasno se kupi čověk u zdvojenju i bezposlen za svaki i najgadniji čin. Sad je mesopust, tko nam jamči za sigurnost, ako se puste na slobodu takovi pflasterfuteri?, kakva sam gore napomenuo, i ako se dopusti ostalim nemirnjakom sasvim javno prodikati krociatu proti hervatom po kavanah i oštariah. Zlo se lasno dogodi; ali po duši, bilo što hoće, ako koga izmed mojih priateljah makar kako povrede, ja izlazim iz grada, pak činim što oni čine u gradu. Ako se podigne gore zlo po talianih – ogorčenost u okolici proti rēčanom već se sada pojavljuje. –

Imadosmo priliku daklě za osvędočiti se kakovi su naši nepriatelji i kako ih malo imade – a preko toga ako se računaju inostranci i došljaci, kako Rezza, Redaktor njegov Marenić, njekoj Defranceschi, conceptist Thierry-ov i.t.d. bi se vidělo, ako medju gradjani imade malo familiah, kojim bi po volji ota neslana opozicia, ili bolje rekuć agitacia talianska, koja se sakriva pod plaštom ugarštine. Ja sudim da imade ovdě saveza sa komiti talianskimi od Istre, Tersta i Dalmacie, jer se vidi takodjer iz lista *Gazzetta di Fiume* kako se medjusobno podupiraju, i kako za istom težnjom lebde, i jerbo se neznadu od nekojih ljudih odkud im novci što troše.

S otimi italianissimi idu jednim putem fumanissimi od rēčke Kronlandie, jer tako se podupiraju jedan drugog proti nami.

Policia je nekoga obsudila za ekcese prošlih dnevah, nu ja sudim da je to učinila, jer nije mogla mimoići takovo javne čine; dočim imalo je razloga za postupati kriminalno, a ne pako korekcionalno za zatvor od 24 satih do 6 danah, kako što je slēdilo. Nadam se da će naše namēstništvo svoju slaboću jedanput na stran ostaviti, te svoju dužnost radi naše sigurnosti osobne, izpuniti, i energički prizvate ote osude u pretres uzeti. –

Ja ti pišem kao priatelj i kao domorodac i zato ćes čuvati za sebe što ti pišem, ali činiti shodne korake za uredjenje ovog grada što prije, jer stvari nemogu već dalje tako obstati ako nećete da podpuna anarkia zavlada, ter da nekoliko bezsramnih bēsnikah terorizira ostalo gradjanstvo, koje se vara sa svakojakimi glasovi, zlobno i po planu raztrešenimi samo zato da iz za njihove ideе dobiju.

Suppé, dakle, sve ove potankosti priopćava Mažuraniću *sub rosa*, kako bi se on znato na temelju tih informacija ravnati u svojim budućim odlukama. Prema njegovu osvjedočenju bućnu opoziciju u gradu tvore talijanski agitatori skriveni "pod plaštom ugarštine", te ih i poimence navodi u svom izvještaju. On iznosi pretpostavku da su oni tajno povezani sa talijanskim zavjereničkim organizacijama Istre, Trsta i Dalmacije, te da im u tome svesrdnu podršku daje tobože nezavisni list Pijemonteza Ercola Rezze *Gazzetta di Fiume*. Nekoliko dana kasnije, 15. siječnja te godine, Suppé sastavlja novo pismo Mažuraniću, u kome veli da je istoga dana pisao Kukuljeviću da upozori bana Šokčevića na "gadnu agitaciju i psovke" kojima list *Gazzetta di Fiume* u svakom broju vrijeđa hrvatski narod i pojedine *domorodce*, što ne bi bilo dopustivo ni u jednoj slobodnoj državi.⁹⁸ Potužio mu se ujedno na velikoga župana Zmajića, koji da prema mađaronima pokazuje vrlo popustljiv stav i pokušava im se dodvoravati odlukama koje bi mogle izravno šteti hrvatskoj stvari. U nastavku pisma Suppé moli Mažuranića da se, ako uzmogne, posebno zauzme za njegova dobra prijatelja Frana Kurelca:

Polazeći na drugi posao, molim te najserdačnije da pomogneš našem kukavnomu Kurelcu, imenujući ga ili bolje opostavljajući ga na svoje staro mjesto od profesora na ovoj našoj Gimnaziji. Njega je Kellersperg sbacio radi domorodstva, a sad je vreme da dobije zasluženu nagradu.

Da znadeš, svi profesori bez iznimke ove gimnazije su ga ovih danah priporučili školskoj Oblasti i Zagrebu i traže da se nanovo upotrebi. Ja mislim da lepšega svjedočanstva netreba za namjestiti čovjeka toli zaslužnog, koj najme je ovdje pobudio našu mladež na ljubav prema svojemu rodu i jeziku, kako što dokažuju toliki primjeri od mladićah koj su pod njime učili.

S druge strane pravda zahtjeva da mu se oteti kruh povrati, siromak proterpio je dosta glada i nevolje radi švabske lopovštine. Napokon mi trebujemo vještih učiteljah, i on za stalno bio bi jedan od najsposobnijih. Mogao bi učiti jezik u svih gimnazialnih klasah, i tako bi drugi profesori bolje s drugimi predmeti se bavili. – Čini Bogu i rodu za volju što te molim – time će gadnu nepravdu popraviti, a ujedno našoj Kgnizi mnogo koristiti.

Budući da je u to doba bilo otvoreno pitanje postavljanja novoga ravnatelja riječke gimnazije, Suppé se zauzima da to bude profesor Vinko Pacel, radi svojih osobitih ljudskih, domoljubnih i znanstvenih kvaliteta:

Drugog ti preporučujem Pacela za Direktora, ako tvoj brat neće, kako mi kaza, da primi. Ova Gimnazia neimade zato nikoga ni sposobnieg ni prikladnijeg u svakom obziru. U Zagrebu sam jurve o tome govorio i sudim da će biti svi za to. Sramota je što sada jošte ova gimnazia dopisuje njeđmački, jer ravnatelj privremeni profesor Lorenz, akoprem pošten čovjek, neznađe naški. Zašto dakle se okleva s otim imenovanjem Pacelovim? Zašto nebi on takodjer

⁹⁸ Pismo je u cjelovitu obliku prenešeno na kraju rada.

privremeno mogao ravnati škole? Čujem da se nekoji drugi za to mjesto preporučuje, najme netko od Gimnazije Senjske, ali taj čovjek nit je sposoban, niti imade pravo, da bude iz graničarske gimnazije i privatne ovamo premešten.

Varh toga moram opaziti, što je glavno, da Pacel je ovdje, akoprem hervat, dobro vidjen i pri stanovništvu, i ljubljen od mladeži kao i od profesorah ostalih.

Ugledan je, i dužan kao čovjek od svjeta i znanstveno izobražen, preko toga pako dobrog moralnog ponašanja, što morda nestoji od nekojih njegovih kompetentah. Izbor njegov će dakle sigurno od svih stranah biti najbolje primljen.

U to vrijeme Faustin Suppé obnašao je dužnost gradskoga odbornika u Rijeci. Kada je 7. veljače 1861. bila održana gradska skupština, na kojoj se glasalo o važnim političkim odlukama, Suppé joj nije nazočio. No, *Gazzeta di Fiume* objavila je suprotnu vijest, te da su odluke jednoglasno prihvaćene. Na ovu insinuaciju reagirao je u *Pozoru* tadašnji ravnatelj riječke gimnazije Antun Mažuranić.⁹⁹

IX. Županijski veliki odvjetnik i banski povjerenik

Dana 21. veljače 1861. obavljeno je imenovanje novih činovnika riječke županije. Uvedeni su tako u nove službe podžupan Ivan Vončina, veliki bilježnik dr. Ante Starčević, podbilježnik dr. Marijan Derenčin, fiškal (*veliki odvjetnik*) dr. Faustin Suppé, blagajnik Ljudevit Otto, glavni suci Matija Matković i Mudrovčić, te suci Erazmo pl. Barčić, Tomo Padavić i Roman Mužević. Derenčin, koji je prije toga radio kao Suppéov odvjetnički pripravnik, uključio se tako u javni i politički život svoga rodnoga grada. Pri tome je, dakako, i dalje nastavio tijesno surađivati sa svojim nekadašnjim šefom, prijateljem i političkim istomišljenikom. Osobito je značajna bila Derenčinova uloga u tadašnjoj riječkoj Čitaonici, gdje se prihvatio dužnosti knjižničara, sudjelujući vrlo aktivno u kazališnim priredbama i prigodnim deklamacijama.¹⁰⁰

U lipnju 1861. ponovno je u Rijeci došlo do novih mađaronskih demonstracija i "škandala", u kojima se vrijeđala i osoba Bartola Zmajića kao velikoga župana. Na pojavu tih novih nereda, hrvatske su vlasti napokon odgovorile mnogo oštrijim mjerama

⁹⁹ "Očitovanje o Rieci" A. Mažuranića objavljeno u "Pozoru" od 14. veljače 1861.: "Slučajno mi dodje danas do ruku br. 42 od 'Gazzette di Fiume', u kojem čitah, da su svi na kraju istog lista navedeni odbornici dne 7. t.m. prisutni bili u sjednici, u kojoj bude jednoglasno zaključeno, da na Rieci kod tamošnjeg gradskog municipija ima ostati sve 'in statu quo' do 1. ožujka o.g. Ja pako izvjestno znadem, da g. F. Suppé, Bakarčić, Gotthardi, Peinčić ? (Perušić?), Depoli i još nekoji tog sjednici prisustvovali nisu." I. Mažuranić, *Sabrana djela*, IV, str. 412.

¹⁰⁰ Prema Budisavljeviću te iste 1861. godine vraćao se iz Beča Stjepan Ivčević. Na Rijeci u čast mu bješe Hrvatska čitaonica upriličila večernju zabavu, gdje je Fran Kurelac "uprav divno govorio. Tadašnji novopeki doktor juris, momče mlado od 22 godine, Marijan Derenčin, deklamovao je Kačićevu 'Vojsavu kraljicu'. Još je sjajnu večeru priredio u svom gostoljubivom domu ugledni građanin Joško Bakarčić, zvani 'Děde'." Budisavljević, nav. dj., str. 55.

prema remetiteljima javnoga mira, te su uslijedila hapšenja i kazneni progoni. U toj odlučnoj akciji gušenja nemira i privođenja njihovih glavnih kolovođa osobito su se isticali sudski službenici Vinko Milić¹⁰¹ i Anselmo Šepić. O tome s velikim zadovoljstvom Suppé izvještava Mažuranića u svom pismu od 18. lipnja te godine, ustvrđujući da je u gradu napokon, poslije dugo vremena, uspostavljen uobičajeni red i mir.¹⁰²

U studenom iste godine Suppé, kao narodni zastupnik, upućuje pismo Dragojlu Kušlanu¹⁰³, iznoseći mu svoje mišljenje o problemu novačenja o kojemu se tada raspravljalo u hrvatskom saboru. U to vrijeme Suppé vrlo zdušno podupire riječke hrvatske narodne škole, darujući im velikodušno korisne publikacije namijenjene prvenstveno siromašnim učenicima. U učiteljskom listu *Napredak* zabilježeno je tako:

“Poglaviti g. Faustin Suppé odvjetnik sl. županije riečke poklonio je tečajem tekuće škol. God. 1861/2. školske godine devetnaest različitih nabožno-čudorednih hrvatskih knjižica za nagradu među učenike župne učione riečke, koji su najmarljiviji u polazenju školskom a inače siromašnih roditeljah. Dočim se ovo dobro dielo do obćeg znanja stavlja, izrazuje se rečenom gospodinu na tom čovjekoljubivom i toli uglednom daru u ime siromašnih učenikah najveća zahvalnost.”¹⁰⁴

Dana 25. svibnja 1862. godine održana je bila veličanstvena proslava blagoslova nove županijske zastave na Grobničkom polju, kojoj su kumovali đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer i Anka vitezica Zmajić. No, prilikom povratka uzvanika sa Grobničkoga polja, u gradu su bile organizirane skandalozne protuhrvatske demon-

¹⁰¹ Milić Vinko, političar, publicist (Split, 1833.-1910.). Studirao u Pragu i Grazu. Završio Pravni fakultet, radio kao sudac u raznim gradovima. Kao član Narodne stranke poslije i Hrvatske stranke, zastupnik u Dalmatinskom saboru (1895-1910). Bio je gradonačelnik Splita šest godina (1900.-1906.). Jedan od začetnika politike “novog kursa” i potpisnik “Riječke rezolucije”. Polemizirao s dalmatinskim autonomasima, zalagao se za glagoljicu u katol. liturgiji. Pisao polit. članke, polemike i brošure na hrv. i tal. jeziku. Iz Skradina surađivao u “Obzoru”. Godine 1861. u Rijeci je tiskao djelo na talijanskom jeziku naslovljeno *Milić Vincenzo: A Niccolò Tommaseo i Dalmato-Slavi ossia I quesiti di patrio interesse per - giurista spatino. Fiume, a spese dell'autore. Tipografia Ercole Rezza 1861.* Objavio je dvije još neizdane Marulićeve latinske pjesme. *Znameniti i zaslužni Splićani* (ur. Petar Požar), Split 2001, str. 225.

¹⁰² Pismo donosimo u cijelosti u prilogu ovoga rada.

¹⁰³ Dragutin (Karl) Kušlan (1817.-1867), barun, kao političar radikalni demokrat i jedan od najgorljivijih iliraca u Karlovcu, voda četrdesetosmaške ljevice. Neprestano pod paskom policije, pod apsolutizmom je izgubio službu. Godine 1861. izabran je za velikog bilježnika u Zagrebu, te se usput bavio književnim radom. Aktivno je radio u panslavenskom udruženju *Slavenska lipa*, pokrenuo i uređivao *Slavenski Jug*, izdajući list za selo *Prijatelj puka*.

¹⁰⁴ *Napredak*, br. 21, Zagreb 1. VIII. 1862, tečaj III, str. 335. Javna zahvala. Nedugo potom objavljena je i sljedeća vijest: “Slavno društvo ovdješnjih g.g. rodoljubah, darovalo je dvanaest svezakah novih nabožno-čudorednih i poučno-zabavnih hrvatskih knjigah, kao nagradu mladeži župne učione riečke, koja se u marljivosti i čudoređu osobito odlikuje. Dočim se ovaj poklon do javnosti stavlja, izražaje se g.g. rodoljubom riječkim na ovom čovječnom i uglednom daru u ime obdarenih najtoplje blagodarenje. Na Ricci, dne 3. kolovoza 1862.” A(rmin) K(orčić), Javna zahvala. *Napredak*, br. 22, 15. VIII. 1862. str. 351

stracije, napadi na kočije i goste svečanosti, čime bijaše povrijeđena i čast biskupa Strossmayera. Dana 31. svibnja Suppé vrlo opširno izvještava kancelara Ivana Mažuranića o svemu što se tih burnih dana događalo u Rijeci.¹⁰⁵

Kako bi se odlučilo o daljnjim mjerama koje valja provesti, 4. lipnja iste godine održana je u Rijeci županijska skupština koju saziva prvi podžupan Ivan Vončina, jer je veliki župan Zmajić nije htio sazvati, ali je ipak prisustvovao skupštini. Trebalo je govoriti o događajima na Grobničkom polju. Govorili su podžupan Vončina, Vinko Milić, izvjestitelj kod županijskog sudbenog stola, profesor Vinko Pacel, veliki bilježnik dr. A. Starčević. “Za odvjetnika F. Suppéa krivci za neredu su Martini, Peretti i Verneda, dakle riječko poglavarstvo. Na skupštini su govorili još Kazali, Pacel, Tomo Padavić i drugi pa su se stvorile dvije strane.”¹⁰⁶

Banski povjerenik bana Šokčevića župan križevačke županije Ljudevit pl. Farkaš-Vukotinović podnio je poslije istrage koja potom bijaše provedena, rješenje sa odlukom “da se otpuste gradski suci Ivan Martini, Ernesto Verneda i Vekoslav Peretti, kao najveći i najpogibelniji protivnici vlade i glavni uzroci riječkih neredu.” U petoj točki svoga rješenja predložio je “da se veliki župan Zmajić udalji iz službe, a na podžupana Vončinu, velikog bilježnika Starčevića, podbilježnika Derenčina, velikog odvjetnika Suppéa i pristava Milića treba budno paziti.”¹⁰⁷

Zanimljivo je ovom prigodom spomenuti da riječki policijski ured te iste 1862. sastavlja svoj popis “političkih sumnjivaca” (*elenco dei sospetti politici*), na temelju kojega se može rekonstruirati postojanje male grupe istomišljenika, zagrijane za narodno jedinstvo južnih Slavena. U toj grupi suspektnih osoba pronalazimo, pored niza ostalih, županijskog velikog odvjetnika Faustina Suppéa, tada u četrdeset i sedmoj godini života, za koga policijski doušnici bilježe: *Amico di Derenzin e Perussich. Ultraslavista, deciso ed attivo oppositore del regime, seguace delle idee del regno jugoslavo, ha grande influenza sugli slavi, specie nella Narodna Citaonica della quale é presidente.*¹⁰⁸

Josip Perušić (Perussich), ugledni riječki trgovac i brodovlasnik, zajedno sa svojim bratom Stefanom bio je vlasnik tvornice sidara koju je 1820. utemeljio njihov otac Andrea. U to vrijeme imao je pedeset i šest godina. Suppé mu je bio vjenčanim kumom. Za njega se veli: *Amico di Suppé e Derenzin. Deciso ed attivo nemico dell'attuale sistema; rappresenta le idee del regno jugoslavo.*¹⁰⁹ Dvadeset i trogodišnji županijski podbilježnik Marijan Derenčin bio je osobito sumnjiv austrijskim policijskim doušnicima: *Tratta*

¹⁰⁵ Pismo se u cijelosti donosi na kraju ovoga rada.

¹⁰⁶ T. Blažeković, *Autonomaški izgredi u Rijeci 25. svibnja 1862.* Vjesnik DAR, 39./1997, str. 326

¹⁰⁷ Isto, str. 332.

¹⁰⁸ 1862. *Elenco dei sospetti politici Fiume*, anno IV, 1-2, gennaio giugno 1956, Roma 1957. Suppé Faustino, da Fiume, di anni 47, avvocato. Str. 116.

¹⁰⁹ Perussich Giuseppe, da Fiume, di anni 56, commerciante. Isto, str. 114.

Dragojlo Kušlan

*particolarmente coll'avv. Suppé e col prof. Casali. Giovane intrigante slavo; nemico del regime attuale, contro il quale combatte con corrispondenze ai giornali liberali. Sogna un regno slavo-meridionale e segue principi rivoluzionari.*¹¹⁰ U grupi Suppéovih prijatelja nalazio se i tridesetogodišnji Splitsanin Vinko Milić, sudski pristav kod Županijskog tribunala. I njega se nije gledalo s velikim simpatijama: *Amico di Suppé e Derenzin. Jugoslavo fanatico: sogna soltanto un regno slavo-meridionale. Aperto avversario del sistema di governo, in ogni occasione e apertamente. Scrisse articoli sprezzanti contro il re-scritto reale diretto alla Dieta croata, e pericó fu processato.*¹¹¹

Pod konac lipnja 1862. na Mažuranićev poticaj u Zagrebu je bio utemeljen Sud sedmorice, kao vrhovno sudište za Hrvatsku. Budući da se Mažuranić bojao da bi Hrvatska mogla podleći Austriji i Ugarskoj, pokrenuo je akciju da ona, umjesto da sklapa užu vezu s Ugarskom, stupi u realnu vezu s Austrijom. Ovo je dovelo do velikoga raskola unutar tadašnje *narodne stranke*. Mažuranić je za svoje ideje bio pridobio I.

¹¹⁰ Derenzin Mariano, da Fiume, anni 23, vicenotaio del Comitato, isto str. 112.

¹¹¹ Millich Vincenzo, nato in Dalmazia, domiciliato a F., di anni 30, aggiunto giudiziario del Tribunale di Comitato. Isto, str. 114.

Kukuljevića, Lj. Vukotinovića, I. Vončinu, M. Pricu, A. Vebera, A. Vranicana, J. Subotića i A. Čepulića. No, protiv toga izjasnili su se M. Mrazović, F. Rački, D. Kušlan, M. Hrvat, I. Perkovac, B. Šulek, biskup Strossmayer. Ovoj potonjoj *narodnjačkoj* opozicijskoj struji priklonili su se Derenčin i Suppé.¹¹²

U kolovozu 1862. sastaje se opet jedna banska konferencija da se pozabavi prevažnim pitanjem željeznice. U gradnji već je željeznica Sisak-Zagreb-Zidani Most. Članovi banske konferencije uvidjeli su važnost te trase, jer ona iz temelja mijenja stare linije trgovačkog i ekonomskog života zemlje koje su se kretale od Kvarnera na Kupu i Savu. Nova trasa odsijecala je cijeli jugozapadni dio kraljevine od prometne žile, pa je hrvatski privredni život morao postati ovisan od Trsta. Članovi banske konferencije zahtijevali su prugu Zemun-Ruma, Vinkovci-Djakovo, Požega-Sisak-Zagreb-Karlovac-Rijeka. Debate o tom željezničkom pitanju potrajat će godinama. U njima se osobito isticao Lazar barun Hellenbach, političar, ekonom i originalan filozof.¹¹³

Zapisnik banske konferencije održane od 20. do 22. kolovoza 1862. u Zagrebu, pod predsjedništvom bana Josipa baruna Šokčevića o problemu željezničkih pruga u Hrvatskoj i Slavoniji, bio je obavljen, pored ostalih sudionika, u prisutnosti Ivana Kukuljevića velikog župana zagrebačkog, Bartola Zmajića velikog župana riječkog, izaslanika županije riječke podžupana Ivana Vončine, trgovačke komore riječke Iginija Scarpe, Društva za gradjenje železnice od Karlovca do Rieke odvjetnika Faustina Suppéa, Lazara baruna Hellenbacha, grada Senja Izidora Vuića, savjetnika namjesničkog vijeća Mojsija Baltića, zastupnika trgovačkog zbora sisačkog Franje Lovrića i dr.¹¹⁴ U to vrijeme grad Rijeka i njegova Trgovačko-obrtnička komora, bili su ishodovali dozvolu za trasiranje željezničke pruge od Karlovca do Rijeke. Na temelju zapisnika sa spomenute banske konferencije moguće je rekonstruirati točan tijek rasprave, u kojoj će aktivno sudjelovati i Suppé.¹¹⁵

¹¹² *Obzor spomen-knjiga 1860-1935*, Zagreb 1935, str. 10. Stranke tada u evoluciji mijenjaju svoja imena: unionistička stranka počinje se nazivati ustavno-narodnom strankom; stara narodna stranka pod vodstvom Mrazovića i Račkoga nazivlje se narodnom ili narodno-liberalnom strankom, a prijatelji bečke orijentacije zovu svoju stranku službeno "samostalnom narodnom strankom". Oni su bili "centralisti". Uz Mažuranićevu politiku tada su poglavito primorski političari: Vončina, Čepulić, A. Vranyczany, Kukuljević, Vukotinović, Veber. Protiv tih "centralista" vodi glavnu oporbu narodna stranka, a protiv nje su naravno i Starčević i Kvaternik. Temeljna je misao Mažuranićeve politike da će biti bolje ako se Hrvatska nagodi s Austrijom prije nego li to učini Ugarska; M. je bio uvjeren, a vjerojatno je kao suradnik Schmerlingov imao za to i stanovita jamstva, da će u toj kombinaciji prije doći do sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, te Vojnom Krajinom. Poslije sjedinjenja lakše će se raščistiti s Ugarskom. Horvat, nav. dj., str. 251.

¹¹³ Horvat, nav. dj. str. 248.

¹¹⁴ B. Stulli, *Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825-1863*, II, Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1975, nav. dj., str. 196.

¹¹⁵ "...Gosp. podžupan riečki Vončina mnije, da bi najbolje bilo o tom viećati, gdje da se počme i gdje doverši železna pruga, koja bi se od Dunava u hervatsko primorje graditi imala.

Potkraj kolovoza iste godine Suppé je među Riječanima sabirao dobrovoljne novčane prineske "za stradajuću braću u Crnojgori i Hercegovini" koji su potom bili otpremljeni uredništvu lista *Nazionale* u Zadru. On sam priložio je za tu svrhu iznos od petnaest fiorina, što bijaše daleko najvećom darovanom svotom novaca.¹¹⁶

Dana 16. studenoga 1862. Faustin Suppé izabran je za jednog od šestorice "starješina" Narodne Čitaonice Riečke, zajedno s c. kr. savj. tribunala Anzelmom Šepićem, trgovcem Josipom Bakarčićem, odvjetnikom Josipom Dall' Astom, trgovcem Vinkom Pessijem i odvjetnikom Adolfom Gotthardijem.¹¹⁷ U pismu Matiji Mrazoviću¹¹⁸ od 26. studenog iste godine Suppé podrobnije objašnjava razloge radi kojih je poslije više godina odstupio od predsjedničke dužnosti u Čitaonici:

Gosp. Živojnović (Ante) zast. Karlovca, poduljim govorom obrazloži korist gradjenja željezne pruge od Zemuna preko Požege, Zagreba kao sriedotočja, na Rieku, te primiećuje, da će inostrani glavničari osobitu vriednost na to stavljati, ako se točka Zemun primi, dočim je već ime to obće ubaženje steklo, - zatim obraća pozornost na žitnu produkciju u Bosni, koja će s' vriemenom znamenitost steći, te se medju glavnije članke prometa u željeznoj prugi toj računati. (...)

G. Vuić mni je, da se najvećma na to obzir uzeti ima, da nova željeznica oba, koja bi se graditi imala, sa južnom željeznicom konkurirati može, što će samo onda biti, ako se najkraći potez odabere i zato predlaže, da se najkraćim potezom od Dunava do mora željezna pruga gradi, - i primetjuje ujedno, da se ovdje uvaži i tergovina bosanka, koja svagdan znamenitija postaje, te obstojanjem željezne pruge u blizini njenoj, ma i na našoj strani dielovati će se tamo, da će s' one strane putovi i ina za promicanje tergovine i prometa napredovati.

Gosp. odvietnik Suppé neslaže se sa mnijenjem predgovornika svoga, da se osobiti obzir na kratkoću poteza uzme, dočim imade i inih važnih okolnostih, koje se kod gradjenja željezne pruge mimoići nesmiju, tako na primier, da neima željeznica izhodišće svoje na takovu morskou luku, gdje se svako vrimeme izkercati neda, zatim ima se obzir uzeti i na cienu, koja se plaća za dalnje odpremanje robe na moru, to su okolnosti, koje takodjer uvažiti moli.

G. Lovrić (...) Za Rieku izjavljuje se zato, što imade mnogo više prostora od Senja, što je i sada na glasu kao znameniti tergovački grad, i što će Senj težko ikad znamenitost takovu steći, u ostalom, da se i shodni obzir na Senj uzme predlaže gradjenje pobočne željeznice takodjer u Senj.

G. Vuić nastoji dokazati, da je laglje Senj već Rieku razprostraniti, dočim se svagde u more zidati mora, a u Senju jest kamen bliže, te se jeftinije kod takovog zidanja nabavljati dade (...)

G. Vončina želi gradjenje željezne pruge iz Zemuna preko Siska, Karlovca na Rieku.

G. Šuhaj poduljim govorom razlaže potrebu, da bude glavni naš grad Zagreb sredotočje željezne pruge iz Zemuna, preko sredine Slavonije, na Rieku voditi imajuće.

G. Suppé govori za Rieku proti Senju.

G. Vuić brani Senj.

(...)

G. barun Hellenbach govori zatim za gradjenje željeznice iz Zemuna, preko Zagreba na Rieku, i na tu predlaže još onu iz Kotoribe u Zagreb. Stulli, nav. dj., str. 201-202.

¹¹⁶ Pozor, br. 199, 30. kolovoza 1862. Dobrovoljni prinesci što ih skupi odbor gospojah i gospodičnih za stradajuću braću u Crnojgori i Hercegovini.

¹¹⁷ Spomen-knjiga Narodne Čitaonice Riečke, nav. dj., str. 25.

¹¹⁸ Matija Mrazović (1824.-1896.) političar, vođa Narodne neovisne stranke tzv. obzoraša ili pozoraša.

Naši Čitaoničari (:to jest nekoji) izobeštjeni, što kroz činovništvo žup. Stola i županije dabi društvo nešto više života (:dokle vëtar puše u kermu) i članovah, žele pretvoriti istu u kozmopolitički Casino, bez nade da će Rëčani k njemu pristupiti, i zato sam si ja, tu težnju videći, doslovice ove godine od Presëdništva odrekao, jer malo marim za takovi duh, od kojeg ovdë sigurno neće biti koristi, a perva nezgoda će raztepti članove upravo sada intrigue čineće, jer to je bio udio ovog društva, da je vavëk balanciralo polag vladajuće oblasti (:sastojeći najviše iz činovništva)- Samo kroz moj napor biaše moguće uzdržati ga u životu ovih poslednjih nekoliko godinah.¹¹⁹

Iste te godine Suppé je u zagrebačkom političkom listu *Pozor* objelodanio članak, izdan izvorno na talijanskom jeziku, pod naslovom *Il governo marittimo croato*, u kojem govori o tadašnjoj hrvatskoj pomorskoj upravi u Rijeci.¹²⁰ U istome su listu od Riječana surađivali još mladi Erazmo pl. Barčić i Marijan Derenčin, koji piše veći broj satiričkih članaka pod šifrom *Mi*. List *Pozor* godine bio je 1860. pokrenuo Matija Mrazović, zajedno s Vrbancićem i drugim rodoljubima. U njemu vrlo oštro kritizirala tadašnja austrijska politika, pa je radi toga često bio metom vladinih progona. Matija Mrazović, jedan od prvaka *narodne stranke*, bio je u prijateljskim odnosima s Faustinom Suppéom i Marijanom Derenčinom. Po uzoru na Mrazovićev list *Pravnik*, Derenčin je u Rijeci bio pokrenuo istoimeno pravno glasilo (1862.), koje izlazi više od godinu dana. Suppé je Mrazoviću uputio nekoliko opširnijih pisama u kojima pretežito komentira onovremenu političku i stranačku problematiku, iznoseći svoja mišljenja i prijedloge o pojedinim pitanjima, poglavito o problemu gradnje željezničkih pruga u Hrvatskoj.¹²¹

Dana 12. siječnja 1863. uputio je veliki župan Riječke županije Bartol Zmajić hrvatskom banu Josipu Šokčeviću dopis u kojem, između ostaloga, veli: "Pred nekoliko vriemena pojavila se želja u ovome gradu, da bi bilo neobhodno potriebito neka se neodložno poprmi gradjenje pruge željezničke od Sv. Petra do Rieke, koje po glasu dotičnoga ugovora obstojećega med državom i društvom željeznicah južnih imalo bi se započeti tekar godine 1865. (...) U tom smislu zaključena je prošnja na Njeg. Veličanstvo Cara, koja bi se imala podnieti po naročitom odboru, s preponiznom molbom: da bi visoka vlada milostivo blagoizvolielu uputiti društvu željeznice južne, (koje se je na to reć bi već i sklonulo) neka ono odmah započme upitno gradjenje, te neka ga dovrši godine 1865, a grad bi Rieka sa svoje strane doprinesao po mogućnosti k onom dielu troška što po ugovoru nadleži visokoj vladi. Članovi odbora, koi se ima uputiti u Beč pod mojim pokroviteljstvom, jesu sliedeći, p.n. gospoda Ivan Manzoni, načelnik

¹¹⁹ Pismo je u cijelosti priloženo na kraju ovoga rada.

¹²⁰ Pozor, br. 102, 1862. v. M. Rojnić-N. Žic, "Popis glavnih 'Obzorovih' članaka". *Obzor spomen-knjiga 1860-1935*, Zagreb 1935, str. 272.

¹²¹ Vidi npr. pismo od 1. III. 1865. u prilogu ovoga rada.

B. B. Zmajčić

gradski, vitez Iginio Scarpa, predsjednik trgovačke i obrtničke komore, Juraj barun Vranycani mlađi, A. Dr. Giacich, odvjetnik Faustin Suppé, odvjetnik Adolfo Gotthardi, Adolfo Dr. Giustini, Miroslav Pessi, i Antun Turčić, tajnik komore trgovačko-obrtničke.¹²²

Grad Rijeka uputio je 17. siječnja te godine vladaru Franji Josipu I. predstavku na talijanskom jeziku. Ovu predstavku predala je vladaru deputacija grada Rijeke. Predvodio je B. Zmajčić, veliki župan Riječke županije, u svojstvu kapetana grada Rijeke, članovi deputacije: dr. Giacich, dr. Giustini, A. Gotthardi, F. Pessi, I. Scarpa, F. Suppé, A. Turcich, G. Vranyczany jun. Ovo je objavljeno u brošuri *Memoriale umiliato a S.S. I. R.A. Maestà l'Imperatore addì 5 febbraio 1863 della deputazione all'uopo delegata dal Consiglio municipale della libera città e distretto di Fiume (Stabilimento Tipo-Litografico fiumano 1863)*.¹²³

Početak ožujka te godine obnovljeno je riječko gradsko poglavarstvo. Izbor zastupnika protekao je u "dobrom miru i poredku". Među članovima novoga zastupništva izabran je tada, uz Josipa Bakarčića, Marijana Derenčina, Ivana Fiamina, Ivana Durbešića, i "vrli naš i dobro u našoj domovini poznati" Faustin Suppé.¹²⁴ Svi oni prema svojim opredjeljenjima bijahu bliski manjinskoj narodnoj stranci, koja se, za razliku od većinskih "ungareza", zalagala za zaštitu hrvatskih interesa grada.¹²⁵

Dana 22. ožujka iste godine Faustin Suppé obavještava u svom pismu hrvatskog dvorskog kancelara Ivana Mažuranića o političkim prilikama u Rijeci i Riječkoj županiji. Posebno ističe nezadovoljstvo naroda s radom viših organa Trojedne kraljevine, koji da odbijaju sve molbe i predstavke podnesene na korist naroda Riječke županije. Tako da su odbili i predstavku kojom je rečeno, da se karolinska cesta ne može tlakom popravljati ni uzdržavati, te da su na toj cesti potrebne brklje. Smatra da ovakvi stavovi vlasti, koji ne uvažavaju želje naroda, vrlo nepovoljno utječu na političko raspoloženje naroda. Moli kancelara da obrati više pažnje radu državne administracije, koja rješava probleme Riječke županije.¹²⁶ To je ujedno i posljednje sačuvano Suppéovo pismo upućeno Ivanu Mažuraniću.

Na županijskoj skupštini održanoj početkom svibnja te godine, Suppé se suprotstavio pružanju potpore "serbskoj vojvodini" na molbu srijemske županije.¹²⁷ U svome poduljem govoru ustvrdio je "kako je narod hrvatski god. 1848. bratskoj ljubavi za

¹²² Stulli, nav. dj., str. 287.

¹²³ Isto, str. 295.

¹²⁴ Pozor, br. 104, 7. V. 1863. Na Rieci 4. svibnja. Dopis.

¹²⁵ Narodne novine, XXIX, br. 106. 9. V. 1863. Trojedna kraljevina. Zagreb.

¹²⁶ Stulli, isto, str. 33-34. (tekst djelomično obj. Str. 349-350). Pismo je u cijelosti priloženo na kraju ovoga rada.

¹²⁷ Pozor, br. 106, 9. V. 1863. Na Rieci 4. svibnja. Velika skupština županije riečke.

volju odstupio Sriem stvoriti se imajući vojvodini, ali pod tim uvjetom, da se ova sdruži s trojednom kraljevinom. Na ovo međutim nehtjedoše Srbliji nikako pristati. Izbraja posljedice toga, dokazuje, da mi nemožemo dopustiti, da se odciepi Sriem i vredja cjelokupnost trojedne kraljevine, da je naš sabor od god. 1861 inače zaključio, da predlaže, neka županija izjavi, da se ne samo što nemože podupirati molbu sriemske županije, nego pače proglašuje izdajstvom svako nastojanje, da se odciepi ista od trojedne kraljevine, I da se ta izjava županije priobći svim municijom i vis. dvorskoj kancelariji. Ovoj posljednoj s toga, što je županiju veoma neugodno dirnulo, da se usudio hrvatski dostojanstvenih voditi deputaciju u Beč, koja je molila odciepljenje Sriema od trojedne kraljevine.¹²⁸ Njegov je pridjelog s izrazima općeg odobravanja na spomenutoj skupštini bio prihvaćen.¹²⁹ Suppéov govor na županijskoj skupštini donosimo u prilogu.

Na sjednicama riječkog gradskog zastupništva Suppé nije bio osobito redovit, iako se od njega očekivalo da bude među vodećim govornicima. O tome je pisao dopisnik zagrebačkoga *Pozora* u jednom komentaru ovako: "U prvoj sjednici gradskoga vieća, postojane kao primorske naše klisure, slušasmo vrloga našega Suppa, Gottharda, Dall' Astu boriti se rječito i pobjedu obdržati nad našimi protivnici, malo po malo kao da ovi borioci ohladniše, ostavljaju jur polje protivnikom našim ili slabo odbijaju njihova napadanja (...) Djelovanje gospodina Suppa u gradskom vieću stegnuto je na prve dvie njegove sjednice, u kojih je vrli taj muž i čuveni rodoljub sjajno pobijao naše protivnike i doprinesao mnogo k tomu da je imenovanje prvih dvajuh sudacah po gradj. Kapetanu sledilo bez bučna opiranja. I sami politički njegovi protivnici priznadoše njegove prednosti, a Suppovo imenovanje predsjednikom odbora, koji ima izraditi za grad Rieku statut, što će se našem saboru podneti, pozdravismo kao sjajnu pobjedu nakon tolikih i tolikih uvriedah i poniženja. Izza prvih dviuh sjednicah gosp. Suppé redko u sjednice dolazi, i pogoditi ćemo ako uztvrdimo, da njegovo odsuće ne hrabri baš ostale narodne zastupnike."¹³⁰

XI. Posljednje godine života

Dugi niz godina Faustin Suppé surađivao je i prijateljevao s riječkim veletrgovcem, brodovlasnikom i posjednikom Josipom Bakarčićem (1796.-1864.), čija se jedna privatna kuća nalazila na Jelačićevu trgu, između stambene zgrade u Suppéovu vlasništvu i kuće Antuna Matešića. Baveći se od mladosti trgovinom, Bakarčić je razvio

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Narodne novine, br. 108, 12. svibnja 1863. Dopisi Narodnim Novinama. Rieka, 7. svibnja.

¹³⁰ *Pozor*, br. 157, 13. VII. 1863. Na Rieci 8. srpnja. Dopis. Tisućnica sv. Apoštolah Cirila i Metoda; gradsko zastupništvo; Garimberti i Lazzar.

veletrgovinu stokom te godinama opskrbljivao riječko i tršćansko tržište. Kasnije postaje veletrgovac žitom i drvom. Bio je suvlasnikom brojnih jedrenjaka duge plovidbe, počasni švedski i norveški konzul u Rijeci, član gradskog zastupništva i dugogodišnji član uprave riječke Narodne čitaonice.¹³¹

Prema Bakarčićevoj oporuci, sastavljenoj u Rijeci 2. veljače 1864., pred bilježnikom Marijanom Derenčinom, proizlazi da je Suppé bio njegov dugogodišnji pravni zastupnik (prokurator) u trgovačkim poslovima, savjetnik i suradnik, te najbolji prijatelj. Stoga će biti i imenovan izvršiteljem njegove oporuke, upraviteljem zaostale imovine, te skrbnikom oporučiteljeva nečaka i nasljednika Delimira Bakarčića Antonova. U znak zahvalnosti za njegove višegodišnje zasluge i savjete, Bakarčić će mu ostaviti iznos od čak četiri tisuće austrijskih forina. Zanimljivo da će Suppé samo godinu i pol dana nakon Bakarčićeve smrti sklopiti brak s Marijom Jurandić, s kojom je njegov pokojni prijatelj imao dvoje nezakonitih sinova, Andriju i Dragimira.¹³²

U to vrijeme započeo je žestok progon opozicijske štampe u Hrvatskoj. *Pozor* kao glavno glasilo narodne stranke obustavljen je 11. I. 1864. najprije na tri mjeseca a onda trajno, talentirani, karakterni Ivan Perkovac njegov urednik biva osuđen 1864. na tri

¹³¹ Hrvatski biografski leksikon, sv. 1, JLZ, Zagreb 1983, str. 389.

¹³² Oporuka Josipa Bakarčića, Rijeka, 2. II. 1864. pred bilježnikom Marijanom Derenčinom, u njegovoj kući br. 451 na Piazza Ūrmeny. U njoj, pored ostaloga, stoji: 4. In tutore del minore mio nipote e coerede universale Delimir (sin pok. Antona sina) nomino l'ottimo amico mio l'avvocato Faustino Suppé e voglio che egli amministratore la facoltà del detto nipote e coerede, fino che questo perverrà a maggiorenità. 5. Essendo mio figlio Nicoló dichiaro giuridizialmente mentecatto ed io nominato a suo curatore, così sostituisco in questa qualità in mia vece il suddetto mio amico avvocato Faustino Suppé, che prego voglia accettare quest'incarico. 6. Ai figli di Maria Jurandich, nominatamente a Andrea e Dragimir lascio e lego in segno del mio affetto ed in riconoscenza dell'assistenza prestatami dalla loro madre: a) il mio credito verso H Clarkson et Compagni di Londra, che consiste in nove milla lire sterline effettive circa /9000/, ben inteso che questo credito quand'anche superasse la somma indicata s'intende legato a favore dei suddetti figli di Maria Jurandich. b) Il mio credito presso S. Martinengo de Novach di Marsiglia nella suta totalità c) La mia casa situata nella piazza Jellačić al Nro 408 fra le case Suppé e Mattessich. I legati disposti ad a, b, c, s'intendono lasciati a cadauno dei legativi per questa metà. 9. Mi convien dichiarare avermi l'avvocato Faustino Suppé rappresentato per molti anni qual mio generale procuratore si giudizialmente che fuor di giudizio nei miei più importanti affari, e non aver io secolui giammai liquidato i relativi conti; sicché mi fa d'uopo affermare che gli devo non lieve somma a titolo delle sue competenze. Voglio, che i miei eredi liquidino col suddetto avvocato e mio intimo amico i ridetti conti e lo soddisfino pienamente. 10. Indipendentemente da questa mia disposizione in segno di quella sincera amicizia, che mi lega all'avvocato Faustino Suppé gli lascio a titolo di legato la somma di fiorini quattro milla valuta austriaca, pregandolo a volerli accettare qual tenue compenso per quei saggi consigli di cui mi fù prodigo in ogni occasione e per quelle prestazioni che da lui mi ebbi nei più importanti miei affari. 11. All'accademia slavo-meridionale pel caso che realmente venisse eretta lascio e lego l'importo di fiorini due milla valuta austriaca (f. 2000) 14. In esecutore testamentario nomino il mio amico avvocato Faustino Suppé ripromettendomi dalla sua sperimentata attività e disenteressamente una buona amministrazione della mia facoltà, ed un esatta esecuzione di quanto disposi." Oporuka je oštećena i proglašena 6. veljače 1864..

mjeseca zatvora radi četiri svoja članka u *Pozoru* jer da "buni narod". Mržnja i inat unose se u dnevnu politiku, trujući osobne odnose među nekadašnjim političkim prijateljima iz 1848; od te zatvorenosti trpiti će mnogo buduća vladavina Mažuranića. I ta politika netolerancije dovodi do zbliženja narodne stranke s unionistima.¹³³ O tome je svojevremeno August Šenoa napisao: "Narodni opozicionalci bješe se spojili sa mirnim mađaronima posredovanjem baruna Lazara Hellenbacha i Ivana Perkovca. Mi smo to zvali 'fuzijom', austrofilu 'konfuzijom'."¹³⁴

U tim novim političkim previranjima Faustin Suppé i Marijan Derenčin stali su prisno surađivati s barunom Lazarom Hellenbachom¹³⁵, Matijom Mrazovićem i Ivanom Perkovcem¹³⁶. Svjedočanstvo o tome pronalazimo u tadašnjeg gimnazijskog ravnatelja Antuna Mažuranića, koji u pismu bratu Ivanu, datiranom *U Rěci* 24. lipnja 1865., ovako komentira tadašnje izborne skupove u Primorju:

"Danas rano u 6 urah bio je izbor zastupnika saborskoga na Tersatu. Massa Dražanah i Kostrenjanah, dojde pod zastavom, s napisom "*Živio F. Suppe*". Čujem da su někoji razboritiji Tersatjani, videći taj čopor, udaljili se od izbora. Ovaj čin u sebi nesmatram za veliko zlo: ali straši me, da će organizatori ovoga bučna izbora i po drugih mjestih uspěti. Suppe u političkom obziru nije ništa, tu niti će biti u korist izbiračem ni magjaronom, koji su ga pomogli izabrati. Magjaroni to znaju, pak su za njega radili samo da zaprěče da drugi autonomni zastupnik ne bude izabran. Suppe stoji u savezu s Mrazovićem i Hellenbachom, a sada je već duže vremena Perkovac ovdě, koi u dogovoru sa Suppeom i Derenčinom agitaciju vodi. (...) Morda je moj strah prevelik; ali ovdě u Primorju, što god vidiš cerno obučena, sve je gol magjaron, tako medju popi kako medju činovnici, ter još i županijskimi, osim Vončine, proti kojemu su svi konspirirali, da ga pri svakom izboru izrinu. Najběsniji Magjaron je něki Urpani, župnik Dramaljski, a netjak biskupa Soića. On u savezu s cėrkveničkimi popi, koi su svi magjaroni, kakono su i god. 1848. bili, obradjuju prosti neuki puk, svagđě za rukom."¹³⁷

Suppéova pisma Mrazoviću, datirana 6. i 7. srpnjem iste godine, opširno komentiraju izborne aktivnosti *narodnjaka* na području Gorskog kotara.¹³⁸ Prema dokumentu od 22. rujna 1865. za zastupnike Rijeke u zemaljskom Saboru u Zagrebu bili su izabrani: Ivan Vončina, podžupan Riječke županije, Erazmo Barčić i Vjekoslav Begna, veliki

¹³³ Horvat, nav. dj. str. 253.

¹³⁴ A. Šenoa, *Slike i prikazi*, Zagreb 1934, str. 237

¹³⁵ Lazar Hellenbach (1827.-1887.), političar, filozofski pisac i publicist. Član-virilist Hrvatskog sabora 1861, 1865-68. U saborskim istupima očitovao kao umjereni unionist. Zajedno sa Strossmayerom zauzimao se za izgradnju transverzalne željeznice od Zemuna do Rijeke, naglašavajući usmjerenost hrvatskog gospodarstva prema moru.

¹³⁶ Ivan Perkovac (1826.-1871.), književnik i političar. Učio pravo u Zagrebu i Grazu, a karijeru započeo u odvjetničkoj pisarni Matije Mrazovića u Zagrebu.

¹³⁷ Sabrana djela I. Mažuranića, pisma sv. 4, str. 431-2.

¹³⁸ Pisma su u cijelosti priložena na kraju ovoga rada.

Lazar barun Hellenbach

sudac, zatim Faustin Suppé, veliki odvjetnik, Dragutin Akurti (Accurti), računar i kotarski pristav Vjenceslav Urpani.

Dana 9. studenog 1865. godine odvjetnik Faustin Suppé, udovac, u pedeset i prvoj godini života, sin Mate i Antonije rođ. Lenaz, sklopio je novi brak s Marijom Anom Jurandić, kćerkom Andrije i Terezije rođ. Fabiani, starom trideset i četiri godine. Kumi im bijahu Jakov Tadejević kapetan trgovačke mornarice i riječki odvjetnik Adolf Gotthardi. Vjenčanje je obavio kanonik Ivan Fiamin.¹³⁹ Prema Pomorskom godišnjaku iz 1866. Marija Ana Jurandić bila je potpunom vlasnicom brigantina *Dragimir*, nosivosti 397 bruto registarskih tona, sagrađenog u riječkom brodogradilištu *Pino* 1859. godine.¹⁴⁰

Zanimljivo da Suppéova druga supruga Marija Ana Jurandić, radi svoga promiskuitetnog i prilično sablažnjivog ponašanja, nije bila osobito na dobru glasu među tadašnjim riječkim građanstvom. U prosincu 1861. godine riječki policijski komesar Garimberti izvještava svoje pretpostavljene u Beču o delikatnim društvenim problemima tadašnjeg gradskog života. On između ostalog u svom pismu govori kako "u

¹³⁹ DAR, kut. 275 (K4) sv. 465, tom 6, Matrimoni Rijeka 1860-1870.

¹⁴⁰ Annuario marittimo, 1866.

Ivan Perkovac

Rijeci živi izvjesna gospođa Marija Jurandić, koja je, poslije raznih ne baš časnih događaja iz svoje mladosti, prije nekoliko godina postala ljubavnica trgovca Josefa Bakarčića, čija se žena nalazi u Beču. Ta Jurandićka živi s Bakarčićevom maloljetnom i zakonitom djecom u istom kućanstvu i svoj nečasni položaj iznaša na vidjelo i u kazalištu, te na taj način teško vrijeđa moralni osjećaj publike i javno mnijenje. Poznato je da se ovdašnji kler zauzeo kako bi se takav način života nekako obuzdao, ali kao što se može saznati i kao što činjenice potvrđuju, te težnje nisu nikako mogle uspjeti zbog bogatstva i utjecaja Bakarčićeva. Bilo bi suvišno navoditi kakva sve mišljenja postoje u javnosti o toj osobi.¹⁴¹

No, unatoč svemu tome, samo godinu i pol dana nakon Bakarčićeve smrti Suppé, vjerojatno opet na opću sablazan svojih sugrađana, sklapa brak s nekadašnjom prilježnicom svoga najboljega prijatelja. I još preuzima i skrb o odgoju dvojice njihovih

¹⁴¹ Slobodan P. Novak, *Nešto građe iz bečkih policijskih arhiva o hrvatskom kazališnom životu sredinom XIX. stoljeća*, Dani hvarskog kazališta. XIX stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru. ČS, Split 1979, str. 432.

nezakonitih sinova. Ostarjeli i bolesni udovac očito nije imao snage odoljeti šarmu još prilično mlade, uvijek nasmijane i nestašne sugrađanke.

U korespondenciji Matije Mrazovića sačuvalo se jedno zanimljivo pismo, datirano u Rijeci 15. kolovoza 1866. godine, koje mu upućuje Marijan Derenčin. Mladić Ladislav (Lacko) Mrazović, sin Matijin, posjetio je Rijeku i Hrvatsko primorje. Tom prigodom tri dana ga je u svojoj kući ugostio Marijan Derenčin. Otuda je parobrodom otišao do Malinske i potom do Krka, kao gost popa Vasilića, Derenčinova prijatelja. Derenčin obavještava njegova oca i o sljedećem:

Bili smo kod Suppa na ručku. Patriarka govorio je puna tri sata proti špitalercem i naložio Lacku da vam obširni govor što prije za vaše ravnanje priobći. Lacko je uljudan i inteligentan mladić, njegovo čedno i ozbiljno ponašanje hita se srdacah svih, koji s njime u doticaj dolaze. Čini mi se da njegova pisma prestrogo rasuđivate i uvjeren sam svakako da će živa njegova rieč naknaditi površnost pisamah pisanih usried brigah putnika umorena ktomu dugim govorom Suppovim, za kojem znam da je bar jedno pismo napisao (...) Vi me korite što sam se Pozoru iznevjerio. Njekolicina nas iskrenih rodoljubah snivala je za rata velike osnove... odrekla se politike, koja transigira, i spremala se na odvažne čine... Prevarili smo se i sada nije druga nego da se u špitalu opet liečimo. Ja ću usljed ove metamorfoze biti opet marljivi Pozorov dopisnik.¹⁴²

Radilo se o Prusko-austrijskom ratu 1866. godine. Nije jasno na što zapravo Derenčin aludira u svojoj zagonetnoj rečenici: "Njekolicina nas iskrenih rodoljubah snivala je za rata velike osnove..." Svakako je u toj maloj grupi riječkih rodoljuba morao biti i Suppé, kojega Drenčin opisuje kao simpatičnog i pričljivog "starog patrijarha". Njihov mladi gost Ladislav Mrazović (1849.-1881.) umro je sa svega trideset i dvije godine, od posljedica sušice. Bio je vrlo talentiran, iskreni domoljub i mnogo je obećavao. Bavio se književnošću, umjetnošću i kulturnom poviješću. Gimnaziju je pohađao u Zagrebu, pravo u Zagrebu i Beču. Objavio je putopisne crtice iz Italije, pisao novele, poučne članke, literarne i kazališne kritike.

Dana 25. srpnja 1867. Faustin Suppé, iscrpljen bolešću i osjećajući da mu se život ubrzo približava svome kraju, sastavio je svoju posljednju volju, pred oporučnim svjedocima i dugogodišnjim prijateljima Ivanom Durbešićem, Andrijom Ljudevitom Valušnikom i Marijanom Derenčinom.¹⁴³ U prvom članku svoje posljednje volje Suppé donosi znakovitu odluku: "Da svojoj premilnoj supruzi Mariji rodjenoj Jurandić uzvratim onu neizrazivu ljubav, kojom me ona usrećuje, imenujem ju obćenitom baštinicom celoga svojega pokretnoga i nepokretnoga imetka."

¹⁴² Arhiv HAZU, Korespondencija Matije Mrazovića (Pisma M. Derenčina Mrazoviću).

¹⁴³ Vidi prilog VI. na kraju ovoga rada.

Nedugo prije smrti, godine 1868., Faustin Suppé prodao je svom vjenčanom kumu Jakovu Tadejeviću, kapetanu i brodovlasniku iz Bakra, osam karata vrijednosti brigantina *Dragimir*.¹⁴⁴ Dvije godine poslije toga, Suppéova udovica Marija prodala je polovicu vrijednosti istoga jedrenjaka za tri tisuće fforina pomorskom kapetanu Spiridonu Prosperu Poschichu Matijinu.¹⁴⁵

Početak iste godine Prirodoslovnog odsjeka Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu Suppé je podario "Diodou iz cérljenoga mora". U ime ravnateljstva muzeja dar je bio preuzeo Šime Ljubić, nekadašnji profesor riječke gimnazije.¹⁴⁶

Faustin Suppé preminuo je 11. kolovoza 1868. u Rijeci, u svojoj obiteljskoj kući (*Corso No 407*), u pedeset i petoj godini života, "da vizio precordiale". Pokopan je idućega dana na riječkom gradskom groblju, uz prisustvo i brigom lokalnoga kaptola.¹⁴⁷ Oporuka mu je u smislu zakona otvorena i proglašena kod Kr. županijskog suda 13. kolovoza iste godine.¹⁴⁸ Znakovito je da riječka *La Bilancia* registrira Suppéovo preminuće bez ikakvog posebnog nekrologa. Objavljena je jedino uobičajena štura obavijest o smrti: "Li 11 detto (agosto) Faustino Suppé, avvocato d'anni 55, da vizio precordiale".¹⁴⁹ Zagrebačke *Narodne novine* donijele su o njegovoj smrti samo kratku bilješku: "G. Faustin Suppé, odvjetnik na Rieci i bivši zastupnik na saborih zagrebačkih, umro je ondje prekjučer po podne od vodene bolesti."¹⁵⁰

Godine 1879. u kući Suppéove udovice na Adamićevom trgu (br. 546), otvorena je pivovara *k gradu Londonu*, vlasništvo Anke Langer.¹⁵¹ Marija ud. Suppé nadživjet će svoga supruga punih trideset i sedam godina: umrla je 1905., u sedamdeset i trećoj godini života. Suppéovi pastorki dr. Andre i dr. Dragimir Bakarčić također bijahu istaknuti pravници, hrvatski domoljubi i političari. Vrijedi podsjetiti da je Milka, supruga Dragimira Bakarčića, bila kći Marijana Derenčina.

¹⁴⁴ DAR, JU-3, Spisi riječkog notara Marijana Derenčina, kut. 3.

¹⁴⁵ DAR, JU-3, Spisi riječkog notara Vittorija Giacicha, knj. 1.

¹⁴⁶ Narodne Novine, br. 84, 10. IV. 1868. Darovi.

¹⁴⁷ DAR, (upis br. 314) Rijeka, Matricola Mortuorum 1864-1870, tom, X, 275(44) 484.

¹⁴⁸ Br. 4505 Nazočna oporuka bi danas u smislu zakona otvorena i proglašena Kr. žup. Sudb. Kot.Na Reci 13. kolovoza 1868. J. Manzoni.

¹⁴⁹ *La Bilancia*, br. 33, 15. VIII. 1868. *Trapassati in città e suo distretto*.

¹⁵⁰ Narodne novine, XXXIV, br. 168, četvrtak 13. kolovoza 1868, Trojedna kraljevina. U Zagrebu, 13. kolovoza. U. G. Faustin Suppé.

¹⁵¹ Sloboda, Sušak 1879: Otvorenje pivovare k "gradu Londonu" u kući gdje udove Suppé br. 546 na trgu Adamić. Vlasnik Anka Langer. Kuća 546 Piazza Adamich (kasnije 2) vl. Andrija Fr. Poschich (danas Crveni križ) a prije vl. Dragomir i Andrija Bakarčić (ex Hotel Lloyd) Korzo 33 (sada Trg Republike Hrvatske 2).

PRILOZI

I.

Govor Faustina Suppéa držan u riječkoj županiji u pitanju "vojvodovine", 'Pozor', br. 106, 11. svibnja 1863. godine

Godine 1848. narod naš u zanešenosti tadašnjih uzburkanih vremenah, u uzhitu svojih čuvstvih za bratinstvo i narodnu slobodu, privoli na želje srbske braće u Bačkoj i Banatu, privoli na osakaćenje svojeg vlastitog tiela, svoje cjelokupnosti, dopustiv, da se odciepi veći dio one iste županije sriemske, čije pismo čusmo evo sada ovdje pročitati. – Ali uzprkos takvom narodnom uzhitu bijahu zastupnici trojedne kraljevine na saboru tada sakupljeni, toli mudri, da su ono odciepljenje odvisnim učinili od uvjeta, da se ustrojiti se imajuća vojvodina sdružiti u jedno političko tielo sa trojednom kraljevinom.

Nu kakove bijahu za naš narod posljedice iz tolike žrtve i ljubave potekavše? – Prva i neposredna bijaše uskoreni rat s Magjari i sa svimi odtud proizlazećimi korolariji; druga bijaše ta da smo izkusili, kako braća vojvodjani nakon stečenog Sriema, tumačili na našu štetu gore spomenuti saborski zaključak, dočim nisu pristajali njihovi pouzdanici u Beču, što poznajem izvjestno, bivši takodjer onda u Beču prama koncu godine 1849., na nastojanja neumrloga bana Jelačića na to ih nagovarajućega, da se očituju za sdruženje vojvodine sa trojednom kraljevinom, ter pod uplivom pokojnoga svetejšega patriarha Rajačića, sina ove kraljevine, osujetiše banova nastojanja, da izposluje priznanje vladino na takovo sdruženje; treća bijaše posljedica, da je Bachova vojvodina do skora pretvorila se u njemačku Statthalteriu; četvrtina pako ta, da je povratkom ustavnosti godine 1860 u zemaljah ugarskih i hrvatskih i ta Statthalteria izčeznula i š njom izčeznu i svaka siena kakove vojvodovine.

Istinabog da smo mi usljed tog posljednjeg dogodjaja opet dobili natrag odciepljeni Sriem, ali ta povrata u prvašnje stanje stala je nas nove žrtve, jer smo izgubili Medjimurje, koje smo mi bili godine 1848. na temelju historičkog, nezastarjelog prava, i prava oružja od Ugarske revindicirali.

Kroz takovo izkustvo omudri naš narod, ter prvom prilikom, kad je smio javno o svojem pravu proboriti, na saboru godine 1861., zatraži prije svega cjelokupnost ovih kraljevinah, izjaviv se pače sasvim jasno, da smatra kako izdajstvo domovine svako kakovogod nastojanje proti pravu i integritetu njihovom. Na tom saboru prisustvovahu takodjer zastupnici prehvaljene sriemske županije, ter zato ja za me nemogu sadašnji njezin poziv, da i mi podupremo njezine težnje, proti saborskom zaključku očevidno

Julije Hühn, Zagreb, Harmica 1860. godine

naperene, smatrati nego kako rujanje ili, preuzetnost; osim da mi primorski Hrvati, duhom zapadne civilizacije opojeni, nebi morda znali pojmiti duh orientalne civilizacije, pod uplivom koje stoje naša braća tim više, čim su više od mora oddaljeni.

Čudom se moram čuditi kad pomislim, kako se još i danas može od nekotijh naših domorodacah ona ista politika tjerati, koja nam je tako gorkim polodom urodila. Ova politika, koja podkapa očividno naš državni obstanak, nebi a vremenom mogla no naše staro državno pravo hrvatsko, na temelju kojeg smo na novo stekli priznanje naše samostalnosti i naše ustavnosti, uništiti. Ta ista slavna županija sriemska sama na ovom istom temelju uživa danas svoju municipalnu autonomiju, koju nebi, nikada bila stekla po kakvih tobož svojih specijalnih privilegijah.

Ta slavna županija da odbije od sebe valjda kakovo tumačenje svojih namjerah proti cjelokupnosti trojedne kraljevine, pozivlje se na zaključke kongresa blagosveščanskoga. Ja neću potanko razglabati sadržaj tih zaključakah, da neuvriedim braću našu pravoslavnu, koju mi sebi sasvim i u svem ravnom priznajemo, kako smo i vaviek priznavali; ali nemogu prepustiti da barem to nespomenem, da takova Vojvodina, koja bi imala biti pod upravom jednog vojvode a dvajuh namjestničkih viećah, jednim u Peštu, a drugom u Zagrebu, nebi mogla inako smatrati se nego kako njekoje čudovište, kao absurdum državni. Dobivao bi vojvoda od dviuh stranah morda sasvim protivne naloge, a koga da sluša? – Isto tako moglo

bi se slučiti, nebivši još riješeni naši odnošaji sa Ugarskom, te bi zastupnici na saboru ove vojvodine mogli zaključiti (kroz većinu), da trojedna kraljevina imade se utjeloviti sa Ugarskom, i da prestane njezina autonomija, dočim bi drugi zastupnici Sriema na saboru hrvatsko-slavonskom zaključivali sasvim protivno, i morda takodjer na silu apelirali. A što bi rekao o upravi pravosudnoj! – U jednoj strani vojvodstva vladali bi zakoni austrijski sada od nas pridržani, dočim bi na drugoj strani istoga vojvodstva vladali zakoni ugarski, sasvim različiti i u formi i u materijalnosti. Sudac sudeći parnice medju strankami od ove i one obale dunajske, kako bi sudio u predmetu tako kriminalnom kako civilnom u stanovitih slučajevih? To bi izašao liepi kaos iz takove uprave jedne te iste administrativne provincije!! Mnogo bi mogao toga još navesti, ali nije meni stalo, da na vidjelo stavljam abnormalnosti gore spomenutih zaključakah, nego da samo dokažem, kako je nemobuće i pomisliti na kakvugod vojvodu bez povrede naše državne samostalnosti i cjelokupnosti.

U predhvaljenom dopisu županije sriemske govori se o neknoj ravnopravnosti, kako da bez ustrojenja vojvodstva nebi takova jurve u podpunoj mjeri de jure et facto obstojala. Tko izmed nas čini razliku med pravoslavnim i katoličkim državljanom trojedne kraljevine? Mi ljubimo i štujemo našu braću pravoslavnu bratinski, iste naše više zemaljske oblasti rade u tom istom duhu ravnopravnosti i ljubavi, što dokažuje već to, da su i na najviše časti uzdignuti toliki pravoslavni naši sugradjani i nikomu još nije za to na um palo, da to komu zavidi, ili da se radi toga tuži.

Kada bi htjeo razglabati historičke događaje i povelje, o kojih žup. sriemska izvadja svoje pravo na posebnu nekoju administraciju i teritorij, to bi imao mnogo govoriti, što nebi braći po čudi bilo; ali ipak moram napomenuti, da nas historija uči, da su se za vrieme turskih ratovah, pri prelazih carske vojske preko Dunaja i Save u turske pokrajine, kršćani obično uticali pod barjake našeg kralja, i zato kompromitirali se sa vladom turskom; ovi kompromitirani, budi radi mira sklopljenog, budi radi nesrećah bojnih, pribjegu na naše strane, kad su se vojske naše natrag povući morale.

Ali pojedinci bjegunci svuda su se stranom ovud nastanili, stranom se vratili u svoj zavičaj. Za vrieme cara Leopolda I. izselili su se prekodunavski kršćani u većoj masi pod Cernoevići, i oni su bili, kako izvadjam iz sadržaja njihove privilegije, koju sam i ja dobro čitao, ponamješteni po gradovih, upravo kako vojska po garnizonih nastanjena.

Kao vojska bijahu zbilja smatrani, jer su u svakom ratu vojevali, i zato su, kao vojska imali svoje vlastite častnike i svojega vojvodu. U svakoj privilegiji se naročito pridržaje njim pravo povratka u svoj stari zavičaj, kako se one pod Turskom stenjajuće zemlje po c. k. vojsci oslobode.

Iz takova stanja stvarih heće sigurno nitko izvoditi moći pravo na stanoviti teritorij, ni na posebnu upravu, čim su od gostovah i vojnikah postali izseljenici faktično državljani budi ugarski budi hrvatski.

Nu kad bi moguće bilo ipak kakovo pravo izvadjati iz tih privilegijah, to bi se moralo najprije dokazati, da su svi Sriemci, pravi potomci onih izseljenikah, a sigurno neće se

nikada dokazati, da prije njihova dolazka nije Srijem jurve dobro napućen bio sa pravoslavnimi i katoličkimi Hrvati, jer nevjerujem da će tko voliti smatrati se potomkom onih Srbaljah, proti kojim smo se morali braniti zakonskimi članci, nego da Hrvatom se priznaje; nu ako je komu više stalo do one časti, to mu prosto bilo, mi mu to nećemo zaviditi.

Mi nemožemo i nesmiijemo dakle dalje mučati na nastojanja po nas i našu braću ubitačna (jer sve neuzimljem pod istu mjeru), treba da jedanput otvoreno govorimo, i da ostavimo na stran mlitavu politiku, koja se još i danas po naših municipijah vuče, zato predlažem, da ova županija učini javnu i jasnu izjavu, da ne samo što neće podupirati želje slavne sriemske županije u njenom dopisu izražene, dapače, da ona smatra za napadaj na cjelokupnost trojedne kraljevine i na njezin državni obstanak svako ma kakovo nastojanje na odciepljenje makar koje čestice svojega zemljišta i utielovljenje ili sdruženje njegovo u kakovo god drugo, budi politično, budi administrativno tielo, izvan granicah iste trojedne kraljevine.

Da se ova izjava priobći svim municipijom ovih kraljevinah, kao takodjer visokoj kr. dvorskoj kancelariji i to posljednji iz razloga onog, što je neugodno dirnulo ovu županiju, da se nakon godine danah za svečanom izjavom sabora našega glede izdajstva domovine, usudjuje hrvatski dostojanstvenik u takovu poslu predvoditi deputaciju sriemske županije pred lice nj. veličanstva.

II.

Pisma Faustina Suppéa Ivanu Kukuljeviću.

A) Ostavština Ivana Kukuljevića, Arhiv HAZU Zagreb.

1) Rijeka 23. XI. 1858. 23/A I 117

Blagorodni Gospodine!

Pristupajući kao utemeljitelj k društvu za Jugoslavensku pověstnicu, ima sam osvędočenje da mu na čelu stoji čověk i domorodac kao ste Vi Gospodine. Budite uvęreni da u protivnom slučaju, i pri najvatreniem mojem domoljublju, nebi za stalno nikada svoje novce za otu sverhu žertvovao, znam bo kakovi uspęh imadoše toliki novci za domorodne sverhe u Zagreb poslati od svih krajevah naše domovine!

Vi nemožete niti pomisliti do kud se proteže preziranje i merznja ovdašnjih domorodacah na tobožnje domorodce zagrebačke, pod ravnanjem kojih biahu potepeni toliki novci, najveću svetinju naroda začinjecih.

Gdi su prinesci za spomenik grobnički? – ta samo od Ręke biahu poslati veći iznosci, nego li iznaša čitava sadašnja glavnica! gdje su bar kamate tolikih godina? To pita svaki od nas znajući najme da neimade niti drugim tolikim prineskom nikakova poštenog računa.

Mi sudimo da se nepoštenjaci nebi imali štediti, te da bi dužnost svakoga bila pod najstrožiju odgovornost staviti koga god krivca makar bio on komu drugo, jer doklę se nebude vidęlo da narodni novci jesu sveti, te da se svatko progoni bez obzirno koji bi takovimi ukoristio se, bogme neće nitko imati u tamošnje ljude poverenja, niti će isto doprinęti, znaviši unapręd da ne za javno dobro, nego za privatne žepove, žertvuje dio svojeg imetka.

Nismo još ni jednog primęra vidęli da bi tko iskao ili tužio za proneverenje, a doduše bez toga nisu mogli izginiti. – Tim načinom morda terpi, u javnom mnenju onaj tko nije krivac.

Nu za sada ostavimo otu stvar, prideržajući se morda kroz javne novine makar inostrane na vidęlo staviti ono što se, kako li već sakriva. Vi ćutite, nedvojim, kako i mi ovde i to mi jamči da nećete se uvręditi, što sam svoje serce olakčao s vama tako otvoreno progovoreći.

Evo ovde Vam šaljem 25 f. u srebru, u ime glavnice obećane, upisom svojim kao utemeljiteljni član društva, komu Vi toliko dostojno predsjedavate. Za ostalih 25 f. bih želio ustupiti društvu jednu dionicu za narodno kazalište po meni jurve isplatjenu. Ako privolite molim Vas izvolte mi pisati za da Vam šaljem dotično ustupovno pismo. Želio bi takodjer da mi naznačite točno formu pod kojom bi imao to učiniti.

Teško da ću izplatiti ostalo što sam za teatar potpisao u perkos svim pozivom, jerbo nas neće nitko uputiti da imademo poverenje poslę smo vidęli račune. Neka Gosp. Vukotinović¹⁵² govori što mu drago; mi znamo tako dobro računati, i poznademo sverhu za koju smo potpisati, kako i on, i znademo indi da stara mahna koja vlada sa svim što se novca narodnog tiče jest tamo vavęk ista, a nitko nije zato nedomorodac koj nedopusti da se s onim što mu je najsvetię zlo upravlja, i da svoje novce za tudje, privatne takodjer sverhe prinosi. Ako nije bilo moguće uzderžati narodno kazalište kako takovo, bilo bi novce trebalo ukamatiti, i u glavnici neđirati, za koju bi dužan svaki upravitelj pred svętom i zakonom društvu odgovarati.

Prihvatjam ovu okolnost da Vam u ime svoje i ovdašnjih vaših štovateljnah iskreno blagodarim za Vaše žertve i trudove u obćoj koristi podnešene, i da Vam očito izjavim naše duboko štovanje za vašu radnju neumornu i zbilja domorodnu, ostajući na pose

Vas pokorni sluga

F. Suppé

Ręka 23. Studena 858.

¹⁵² Ljudevit pl. Vukotinović (Farkaš) (1813.-1893.), hrvatski botaničar, političar i pjesnik.

B) Ostavština Ivana Kukuljevića, Povijesni arhiv u Varaždinu.¹⁵³

1) Rijeka, 1860. (nema točne datacije) Sign.1110. (2)

Dragi Ivane!

Za pomoći sina od pok. verlog domorodca i profesora Nautike Mikoča¹⁵⁴, koj je kapitan morski, ali u sadašnjih zlokobnih okolnostih za našu trgovinu, bez službe, ja sam preporučio ga osobi poznatoj, za izposlovati mu službu kod parobrodarstvenog društva ruskoga u Odesi. Dobih pismo iz kojeg doznajem da je bilo govoreno poslaniku za tog mladića, te da se može on sam predstaviti. Želio bi vendar dati mu preporučno pismo na Raj. Za da ga predstavi i podupre, i u tu svrhu obratjam se na te moleći te da bis mi ti poslao takovo pismo za Mikoča, ja pako ću mu ga sam predati i onda bi odmah odputovao.

On se zove Iginio Mikoč¹⁵⁵, njegov otac bio je profesor nautike, koga je sin takodjer u školi više putih suplirao, indi je sposoban mladić – Oženit je od mala. – Zapovjedaao je jurve kao kapetan morski, brodove od lungo corso. Poznade više jezika, latinskog, hervatskog, franceskog podobro, i nešto ingleskog. Od poštene obitelji slavenske.

Izvoli daklë bez otezanja poslati mi ako možeš, preporučeno pismo gore naznačeno.

Druga stvar za koju ti moram pisati, jest o Franji Kurelcu. Ja neznam je li već došao u Zagreb, jer on putuje kao Sv. Margareta u Bakar, i doć će morda na dva mjeseca do Zagreba. Pisao mi je s Prage profesor Lavrovskoy¹⁵⁶, da se izjavi, ako bi hotio poći u Harkov kao profesor na Universitet. Stvar, kao veli ovaj, je već tako uputjena da može za stalno računati na službu kao prof. talianskog ili francezskog jezika. Zato te molim da mi odmah kažeš gdje je naš Franjo, da mu možem obširnie pisati o tome, ja sudim da bi dobro činio poprimiti sreću, koja mu se ukazuje.

Šta radiš s prijatelji? – kje ste što veseli? il mislite na ozbiljnije stvari?

Pisat ću ti drugi put više sada pako pozdravljajući te, našeg Mirka¹⁵⁷ i ostale prijatelje ostajem tvoj

Iskre
Suppé

¹⁵³ Preslike pisama dobio sam ljubaznim posredovanjem gospode Vesne Kosec-Torjanac iz Varaždina, na čemu joj se najtoplije zahvaljujem.

¹⁵⁴ Jakov Antun Mikoč (1797.-1854.), riječki profesor nautike, rodod Bakranin.

¹⁵⁵ Higin (Iginio) Mikoč (? – 1911.), sin Jakova Antuna, pomorski kapetan i publicist. Utemeljio je nekoliko periodičkih publikacija posvećenih pomorstvu i trgovini (Rijeka, Trst). Umro je u Rijeci.

¹⁵⁶ Pjotr Aleksejevič Lavrovski (1827.-1886.) ruski slavist, autor prvog srpsko-ruskog i rusko-srpskog rječnika.

¹⁵⁷ Mirko Bogović, vidi kasnije.

2) Rijeka, 1860. (nema točne datacije) Sign.1111. (3)*Dragi Ivane!*

Primih tvoje ljubezno pismo, na koje ti zahvaljujem. Na koliko ću moći, nastojat budem da činim što mi preporučuješ. Veoma se radujem tvojoj radnji, no možeš se uvjeriti da broj tvojih štovateljah raste neprestance – tako valja!..

Čujem da ste se počeli micati, i to biaše veoma potrebito, jer svi su gledali na Zagreb, i čudili se o zanemarenosti narodne stvari. Nisi mi ništa javio o ustrojenju vaše čitaonice, i od sastanku od 10. prošlog mjeseca. Sudim da je zgoda za naše želje javnu izjaviti i zato nadam se da nećete prepustiti priliku. Ja te molim da čitaš pismo, koje primi ovih dana Starčević¹⁵⁸ (on sudi, u pogledu narodnih interesah u Rëci. Oto pismo opisuje obširno zistematičko nastojanje nekoliko osobah za ovdë sve potaliančiti što moguće, a to je Martini¹⁵⁹ savetnik Magistrata i referent školski, ova hulja, koju smo mi pomogli bivši do 848 vavëk na našoj strani, vara Ministarstvo i sve Vlasti opisujući po njegovoj opakoj čudi ovdašnje stanovnike i napose školsku mladež kao sve taliane, i terorizirajući učitelja, u svakoj prigodi proti narodnosti našoj raditi. Znadeš da školski referent imade svu priliku za škoditi, najme pod zaštitom ovog županijskom predstojnika, koj osal ništa nerazumljeći a u ostalom naš neprijatelj je onog čovëka podupirao. Drugi: Opat Cimiotti¹⁶⁰ školski naziratelj za našu nesreću trubu u isti rog, te naravno poglavari školah su takovi, možeš si misliti kako moraju stvari poći, najme kad Martini je kod Magistrata factotum. Tretji Dr. Fabris¹⁶¹ tudjinac talian, koj već od davna sistematički tëra taliansku propagandu u ovom gradu. Ovaj sa Cimiottijem su Ravnateljji "Asila". Možeš si misliti koliko dëtce su ovi ljudi pokvarili ovdë kroz tolikih godinahbaškolonca?, jer u Asilu se ništa drugo neuči nego talianski, i ubogi pravi hervatski sinovi se uče pozabiti na svoj materinski jezik od dëtinstva.

Bila je lane jošte izdata višja Naredba da se imade ovdë ustrojiti druga normalna škola hervatsko-nëmačka, dočim obstojeća je taliansko-nëmačka, ali i višja zapovëd ostaje bez uspëha, jer ovi ljudi znadu zaprëčiti sve što smëra na podignutje narodnog jezika. – Takova škola nije bila odredjena niti ove godine niti će ikada, dokle nebude došla germiljavina koja imade uništiti i stermoglaviti sve i svakoga našeg dušmana. – Ni to nije dosti ovim huljam, jer su pučku učionu Plasku, koja biaše prije sva hervatska, sada sasvim potaliančili, a za okruniti stvar, učinjen bi kateheta neki Malle¹⁶², koga su iz Gymnazije izterali, radi njegove magiaromanie i italomanie. Čovëk u ostalom zlog ponašanja i neznalica podpuna. Dëtca seljakah mole i uče vërozakon talianski. Do živa Boga bi čovëk morao misliti na najzkradnju osvëtu makar bi svetac bio! –

¹⁵⁸ Dr. Ante Starčević, hrvatski političar.

¹⁵⁹ Giovanni Martini, Suppéov školski drug. Bio je savjetnik riječkog Magistrata.

¹⁶⁰ Don Antonio Cimiotti, riječki opat i kanonik.

¹⁶¹ Dr. Gerolamo Fabris, liječnik i protomedik Hrvatskoga primorja, rodod Padovanac.

¹⁶² Don Bernardino Malle, riječki vjeroučitelj.

Bio je Biskup Soić¹⁶³ u toj školi, i pitao djetcu da mole, molili su, pak kad je zahtevao da se izpovedaju, nisu znali talianski ništa, već su kazali da neznaju nego hrvatski. Nije li to za Bogu plakati, nije li to turski Žulum? – Žulum jest i kruti žulum, no i smešni napor, jer potaliančiti nekoliko stanovnikah réke i réčke okolice, neće sigurno ovdě utemeljiti taliansko kraljevstvo! –

Soić Biskup je ovaj događaj sam pripovjedaao, ali zato nije ništa odredio za skinutje takova katehete, kojeg namještenje bi Biskup mogao odmah zabraniti, ali kako si već čuo iz novinah Biskup Soić, koj kod poštenog starine Ožegovića¹⁶⁴ red vlada, jest čověk bilinguis et plane trilinguis, pošto on je naredio da se u pučkih školah uči hervatski i němački, a u primorju još tudji talianski, jer on j ečověk koj hoće svim ugoditi, ali nije ni pomislio da je time sve uvredio i da ga das svi i najbolji njegovi priatelji izsmihuju i preziru. Ja njegov konškolarac i priatel nebi na njega sad niti pljuvao, jer i to bi mu prevelika čast bila. – U pismu na Starčevića hoćeš čitati ostala. – Sada treba da svi radite napetimi silami da se i naše stanje opiše kao gravamen u Memorandumu, koga čujemo da ste nakanili podněti. Ja sudim da je ovaj gravamen velikog uvažjenja vredan jer ne samo što se nezadovoljstvo u primorju time širi nego takodjer što naměre otih italomanah nemogu biti probitačne Vladi ako razumije svoje stanje i težnje razsirenja duha talianskog kod nas. Ovi bedasti glavari, koji iz merznje proti hervatštini podupiraju talianštinu, neznadu da ova ih upropastjuje kako svědoče facta. U Terstu su počeli zatvarati a zašto? – Prosit kad hoće da tako bude! –

Martiniu je Verhovni Župan priskerbio red Franje Josipa ili nekoje medalje što ja znam što je, ali zato sigurno neće on za nemštinu raditi za stalno. Ja mislim da je sada doba od svih stranah napadati da se stvari proměne. Verhovni Župan¹⁶⁵ je premešten u Tirol Věčna mu pamět, Dobar osal je bio! – Tražiti bite morali da se domaći župan za primorje imenuje za italizieranju na rep stati. – Mi hervati platjamo samo ma smo raja talianah. – Mislite si tergovačka Komora podupira talianski list Eco di Fiume, koj je sasvim pisan u talianskom duhu tako, da neće niti da primi članak kakov koj směra na obranu hervatštine, dočim čitav komitat platja toj komori svoje štibre. Neznam je li 200 ili 300 f. dade na otu podporu. – Bogami šta ti se vidi, da hervatski novci, se mogu platjati za podupiranje privatnog talianskog lista, a sirotinja strada i neima jesti u ovoj okolici. – To znade Poglavarstvo, pak terpi i šuti, ali neka znade da mi to sve bilježimo crvenim cernilom. – Ista gradska Občina istomu listu daje na godinu takodjer podporu od 200 ili 300 f. a mi nemožemo ni redka pisati makar nas u listu tom, kako se jurve dogodilo, nazivali barbarim.

¹⁶³ Biskup Vjenceslav Soić, rodod Bakranin. Suppéov školski drug.

¹⁶⁴ Senjski biskup Mirko Ožegović pl. Barlaševački.

¹⁶⁵ Karl Hohenwarth-Gerlachstein, veliki riječki župan od 1857. do 1860. godine.

Ja sam hotio pisati u novine, i pitati tko je povlastio gradsko věće i Komoru takove podpore dekretirat, i tražiti je li slobodno hervatske novce u talianske žepove stavljati proti svojem vlastitom interesu, nu neznam bi se takova pisanja primila. Sadašnji dodatak zakonu o štampi je valjda proskerbio da se nebi takove zlobe i infamie odkrivale, mi ako nebude drugačie ćemo trubiti drugim putem ćemo neka svět znade ove sramote koje nam se nametjaju od nekoliko došljakah, kojim je slobodno naše novce raztepati kako im drago samo ne na korist hervatskoga naroda koj platja. –

Oprosti što sam se užestio opisujući takove stvari, ali nije moguće da čověk mirnom dušom takove stvari opisuje i razglaba.

Dragi Ivane, vi ste tamo pri Vrělu, indi možete bolje raditi kod višjeg Poglavarstva da se našem narodu svoje pravo poděli i da se nedopušta da nam gospoduju u kući nekoliko došljakah bez duše, iz naměre koje sigurno nemogu niti Vladi istoj koristiti.

Želio bi da mi štogod pišeš za moje umirenje, ako najme imaš kakovi dobar glas.

Nebite mogli morda izraditi da se Verhovni Župan sada našinac imenuje? – Ako promotrim da su ovo zadnje doba imenovati Čepulić¹⁶⁶, Tuškan, i Štriga¹⁶⁷ na časti, koje je dosada těško našinac steći mogao, bih mislio da bolji vėtatar puše za naše ljude sada nego prije, i zato bi morda lasnije postići da se i ovdě koj našinac uvodi. –

Pišimi je li došao Kurelac u Zagreb ili ne za moje ravnanje, jer mu moram pisati. U ostalom pozdravi mi lěpo priatela Bogovića¹⁶⁸ – a Stojšića pitaj, je li primio novce za Leptira¹⁶⁹ poslate mu, jer nisam dobio nikakova odgovora. Ja sam mu naznačio da bi mogao amo poslati još do 10. komadah pak nepiše ništa akoprem sam mu i o drugom poslu pisao.

Ostani zdrav.

Tvoj iskreni

Suppé

¹⁶⁶ Avelin Čepulić (1820.-1869.), hrvatski političar rodod iz Bakra. Zatupnik Bakra u hrvatskom Saboru. Suppé mu je bio vjenčanim kumom.

¹⁶⁷ Alberto Ognjan pl. Štriga Čunovečki (1821.-1897.), hrvatski preporoditelj, suradnik Lj. Gaja i V. Lisinskog.

¹⁶⁸ Mirko Bogović (1816.-1893.), hrvatski književnik i političar. Godine 1847. bio je aktuar u ugarskom inspektoratu u Rijeci.

¹⁶⁹ Almanah "Leptir" izdavao je Ljudevit Vukotinović u mračno doba Bachova apsolutizma; izašla su tri sveska (1859, 1860, 1861). Almanah je donosio slike u bakropisu. Prilozi Srba objavljivani su ćirilicom, Slovenaca slovenskim jezikom.

3) Rijeka, 11. VII. 1860. sign. 1104 (226)

Ljubezni moj Ivane!

Neznam je li si primio moje pismo koje sam na te odpravio u ono vreme kada si bio u Beču, jer nisi mi od davna ništa pisao. Čitah što sada u novinah, da će se kod nas uvesti narodni jezik u javne poslove, i zato žurim da te molim da sva moguća učiniš za zaprčiti da se za ovdě nebi iznimka kakova činila, jerbo u Rěci municipalni činovnici dišu istim duhom od priašnjih godinah, te će sigurno, ako se s njima nebude oštro postupalo, plitke kovati po staroj navadi. Trebalo bi Banu dokazati da treba gledati na čelu zemlju a ne na ov jedan gradić, koj u ostalom imade sa sobom sdružene 4. strogo hervatske podobćine to jest Plase, Kozalu, Drenovu i Šušak, ter da netreba uvredjati čitavi narod za ovo nekoliko tudjinacah koji bi hotěli u Rěci vladati město domaćih sinovah, i ove deržati za svoje sužnje. Da je se ovdě deržao talianski jezik tomu su krivi najviše inostrani ovdašnji poglavari, koji ne samo štite talianštinu proti hrvatštinu, nego takodjer zabranjuju (kod Suda najme ovaj President Kodelli) naročito hervatsko pisanje. Poznato je da kroz tri ili 4. godine je se sve lěpo naški ovdě pisalo, i u školah učilo doklě nisu Civilizatori mah preoteli, i opet talianštinu posvud uveli skupa sa nemštinom izobćivši naš jezik podpunoma.

Kaži Banu da je Ministarstvo jurve pred dvimi godinami odredilo, i opetovano zapovedilo da se ustroji na Rěci normalna škola hervatsko-nemačka, ali zato ovaj municipijum a najme referent kod Magistrata znao je do sada vući stvar na način da nise ništa overšilo – Šta će nam naredbe i patente, ako se neoveršuju, i ako nižji organi mogu raditi što im drago, te pod izragu staviti ako bi se koj usudio tužiti se – Za to imadu zakon koj ih štiti, jer mogu svakoga pod kriminal postaviti kao sabirača podpisah il kao ogovaratelja vlasti – pak onda više Vlasti vele da oni neznadu što se radi od nižjih organah! – Netreba popustiti talianom ništa, neka idu u italiu komu nije pravo u hervatskoj, jer drugćie neće biti nikada mira u ovom gradu. Ako bi Ban izkazao nezadovoljstvo sa talianštinom očito onoj Deputaciji koja će ga doć pozdraviti, za stalno ovi ljudi će se uplašiti i druge žice napeti – Treba nadalje druge narodne ljude kod ovdašnjih vlastih, jer tudjinci su ovdě svi višji činovnici koji neznajući naseg jeziga, će uvěk pletke činiti za zaprčiti njegovo razvijanje. – Za Boga upotrebi sva moguća da se stvar povoljno reši, to jest da se za Rěku nećine iznimke nikoje, jer drugaćie će ovdě sasvime nadvladat tudjinstvo na način da nećemo biti gospodari si svojoj vlastioj kući – Asilo infantile je u rukuh Cimiotta Abata, i Fabrisa Doktora taliana koj sistematički jurve odavna rade za potalianćenje dětce nižje klase, koja je sasvim hervatska.

Da znadeš kako ti ovi činovnici proti nami rade, dosti ti je znati da ti dopuste javno na hervati psovati od nekoliko madjaronah ili talomanah, bez iztraživati i kazniti prem da Policia bi morala znati ono što vas grad znade. – Da bi usta zacepljena nekoliko ovih zlobnikah (:morda ih imade desetorica) vėrj mi nebi već bilo protivštine. – Doba je, i treba ju dobro upotrebiti. Ti znaš što ja deržim u ostalom od tih koncesiah, doklě nevidim stara naša prava obezbědjena, ali sasvim tim sudim da ukoristiti se od svake i male stvari,

pamet nas uči. Čujem sa žalostju da se ništa neradi za izdavanje političkih novinah, radi nekojih egoističkih predsudah. Ja mnijem da nije doba za razdor makar kakovogod, ter da bi se moralo više raditi nego li misliti.

Oprosti dragi Ivane što sam takodjer čuo da ti se od daljen deržiš od ljudstva, ja žalim kao priatelj i kao domorodac ako bi to tako bilo, jer treba sad više nego ikada dobrih savětah i aktivnosti ako želimo uredi na dobro stvari naše mile domovine. Pouzdanje u tebe je veliko, i s toga nemoj uztezati tvoju podporu javnoj stvari. Šta se čuje o sajuzu¹⁷⁰ Dalmacie sa hervatskom? – ja sam pisao Vranjicaniu¹⁷¹ da bi trebalo raditi takodjer da se otoci Kerk i Cres koje su nam pred nosom, s nami sdruže, što bi namje Kerčani takodjer želili.

Da ti kažem kakovu nadu imademo mi u naše magistratualce, slušaj: Došao je prekjučer, mislim, od naměšništva Dopis službeni s naslovom hervatskim "Na Slavni Magistrat grada Rěke". Hoćeš li verovati da su oni bezobraznjači poslali natrag pismo na poštu s opazkom da se taki list na nje nespada, nu tekak kad je pošta zahtěvala da neka napišu, da se list neprima na kuverti, onda tekak su ga prideržali – Taj dogodjai, za autentičnost koga jamčim, neka ti dokaže do kuda smo dospěli, da se taliani uvěk pri Magistratu derže, kako da bi ova zemlja njihova svojina. – Šta više ortografija naša je u školah gradskih zabranjena, i tako ti se krivudare imena istih naših seljakah. Doći će kako mnijem u Zagreb taj Slavni Martini savětnik Magistrata sa deputaciom koja ima pozdraviti Bana. Ovog lupeža naspolitanskog podanika sina (:koj neka dokaže da mu otac bio podanik austriski) treba da dobro preporučite, jer on je onaj koj u svakoj prigodi piše i radi, da dokaže višjim Oblastim kako rěka je talianska, i kako u skolah su sva dětca talianska. Zbilja trebalo bi da ga dobro u Zagrebu izplatite kad dodje toliko više što je tamo skole izučio, i što ono sto je postao godine 848 je kroz našu stranku postao. Sada se liže němcem, i tako dobi od njih kolainu, i město pervog savětnika pri Magistratu.

Novac za tvoje Umětnike ću ti drugom poštom poslati.

Pišimi štogod od tvojeg boravljenja u Beču; kako sudiš o stvarih odkako si tamo bio – Priliku možeš imati, jer svaki čas ko poznanad dodje k nama.

S Bogom

Tvoj iskreni
Suppé

Rěka 11/7 860

¹⁷⁰ Sojuz je rusizam u značenju "savez".

¹⁷¹ Ambroz Vranicani (Vranyczany) (1801.-1870.), hrvatski veletrgovac rodom iz Starigrada na Hvaru, nastanjen u Karlovcu. Istaknuti pripadnik ilirskoga pokreta. Godine 1848. uz I. Kukuljevića i Lj. Gaja član ravnajućeg odbora skupštine koja je postavila Jelačića za hrvatskoga bana. Prvi upravitelj hrvatskih financija. Kada je 1860. car Franjo Josip sazvao carevinsko vijeće u svrhu priprave za obnovu ustava, pozvan je na nj iz Hrvatske jedino A. Vranicani uz biskupa Strossmayera. Tamo je branio pravo Hrvatske na Dalmaciju i vojnu Krajinu. Za osnutak Jugoslavenske akademije darovao je 1861. 10 000 forinti.

4) Rijeka, 26. X. (1860.), Sign. 1112 (13)

Ljubezni Ivane!

Dugo nisam čuo ništa od vaših stranah, nu sada nasmě dulje trajati oto mučanje, jer važna i odlučna vremena za našu budućnost su nastala. Treba da se domorodci svi sjedine da se mněnja mēnjaju i pretresivaju, da nezabludimo i u nesreću zabasamo.

Želim znati kakova su čuvstva i nade probudile Carske Naredbe u Zemlji, i šta se naměrava u pogledu odnošenjah sa Ugarskom. Po mojem sudu ili moramo tražiti da budemo postigli posebnu Kancelariu sa posebnim saborom kako i Sedmogradska, ili pako da tražimo samo Sekciu hrvatsku u Kancelariji Ugarskoj pod hervatskim podkancelarom kako ga imasmo, i u Septemviratu; no i u ovom slučaju treba da imademo posebni sabor i posebno naměšništvo, i to ne samo iz uzroka što mi se nemožemo složiti na madjarskom saboru bez ustupiti naše pravo vlastitog jezika, i pogibeli se izvergavati da se na novo s madjari posvadimo, nego takodjer zato što mi moramo se ustrojiti autonomično na način da se bratja Jugoslavenska k nami privlače, što za stalno nebi nikada slědilo bez vlastitog sabora. Madjari daklě sami moraju naš u toj nameri podupirati, jer i njihova koristi bi bila kad bi ugarska, kruna novih stečevinah učinila. Mi vidimo da se Turska raspada ter zato treba da privabimo k našem u tělu naše susěde Bošnjake najme, bez kojih neimade za Dalmaciju nikakove budućnosti. Svaki politički čověk koj neračuna samo za sadašnjost, hoće uviděti koliko je važno naše uzderžanje autonomičko!

Mi ćemo imati mnogo za misliti i raditi, da se shodno pripravimo za prvi naš sabor. – Diplom Carski negovori ništa od granice, i to bi trebalo upotrebiti, jer ostaje nam slobodan put za užje nju s nami spojiti. Mi bi morali nastojati da se vojnički posli u granici od administrativnih razluče, te da se uprava tamo drugačija uvede da uzmognu graničari neslužeci u vojski udioničtvovali u naših Saborah. Bogme i u Rusiji obstoje vojničke kolonije, pak neslužeci nego pojedini ljudi kao vojnici, dočim uprava neslužeci jest sasvim gradjanska i liberalna. – Sudim da bi se moglo lasno agitirati za sdruženje takodjer Istarskih otokah Velju, Cres uz dapače i one strane koje se protežu pod Učkom, i koja je čisto hervatska do Albone, te bi rado k nami pristala. – Tim bimo i rěčane u tesnac spravili, da nam nebi mogli dalje perkositi. Imaš znati da su već nekoji naši protivnici poslali u Peštu Magistratskog koncepista Peretti-a koj govori madjarski, da ide tamo agitirati, i upitati se valjda šta se s Rěkom (:madjaricom primorskom) kani činiti. Ovi ljudi su ti brate nepopravljivi, i neće prestati rovariti doklě se ne proměni Oblast gradska ne samo, nego doklě se nebude počelo svirati sasvim odlučno i strogo. – Treba sveršiti jedanput s ovimi pletkari, i agitatori, koji dobrotu uzum za strah i slabost, te što si s njimi bolji oni će ti više perkositi. Kaži molim te Banu o tom rěčkom poslanstvu i o težnjah ovih korifeah protivnikah hervatskih, koj se usudjuju potajno p... za razdvojiti Rěku od hervatske, i uzrokovati novih zameršajah, Naš Magistrat neće da znade ništa od hervatskog jezika, akoprem je Ban upravo naložio ustmeno Věčniku Martiniu da se imade takodjer sa strane občine deržati Carska naredba o porabi narodnog jezika. Mislim da bi

imali prestati obziri na nekoliko talianskih došljakah, i hervatskih renegatah, i to bar iz obzira koristi deržavne, jer talianština sva, neteži drugamo, nego na razplodjenje nepriateljskog duha i semena.

Neka se deržavnici austrianski neplaše zaměriti se nekojim italomanom, i makar čěloj Rěki, jer priateljstvo ovog grada nebi ih malo pomoglo, a nepriateljstvo im nemože nahudit, bivši jedan hervat dosti za podignuti vas narod primorski za rěčane makar ako se hoće, u more zagnati. – Neverujem pak da im račun neće zaměriti se domorodnoj stranki, jer ova imade za ledja jedan čitav narod! –

Za danas prestajem pisati, drugi put više S Bogom

Tvoj iskreni

Suppé

Na Rěci 16/10.

5) Rijeka, 15. I. 1861. Signatura 1105 (228)

Ljubazni Ivane!

Odveć te cěnim nego da bi htio na te prilagoditi poslovicu "homo mutant mores" dapače mislim da si primio poděljenu ti čast Verhovnog Župana samo zato da možeš bolje koristiti svojoj domovini u novom dělokrugu. Oprosti što priatelj tako sporo se odzivlje, nu pripiši oto zatezanje jedino okolnosti što misleći da ću ti moć do skora osobno čestitati, nisam smatrao od nužde pismu pověriti ona čuvstva koja su se u meni pobudila čuvši imenovanje. Budi uvěren da se iskreno radujem tebi u dio padšem odlikovanju, i žalim jedino što ti nemogu, kako želih, čestitati osobno, jer vrěme je tako ružno da se nemogu na put staviti; hotio sam danas odputovati ali sněg zapada tja ovdě u gradu, što biva veoma redko. S toga možeš suditi što je u gori ista željeznica je sněgom zametena. Jakić¹⁷² mi telegrafira da danas već pocimlju sědnice, te da će kratko bito pretresanje, uvidjam daklě da bi zaludno bilo kad bi kašnje došao. S druge strane poslovi su mi na vratu, koji zahtěvaju da ostanem kod kuće. Zato te molim, da za slučaj ako nedodjem, me izpričas kod preuzv. Bana. Da ti iskreno kažem, meni nije stalo mnogo do izbornog zakona, jer sudim da ćete ga liberalno ustrojiti te da se nećete dugo od ugarskog deržati, nego rad bi bio doći glede drugih stvari naročito za znati kada i kako će se početi uredjenje Županiah, i želio bi zaprěčiti kakove budalaštine od strane našeg Župana, u koga nemogu položiti nikakovo poverenje odkako vidim njegovo staro koketiranje sa svimi stranami. Čuo sam da on misli odreći se od časti Civilnog

¹⁷² Antun Jakić (1828.-1878.), hrvatski rodoljub i kulturni radnik rodom iz Kostajnice. Posvetivši se trgovačkom zvanju, vodio je neko vrijeme trgovinu u Zagrebu, a kasnije na Rijeci. Vrativši se 1859. u Zagreb, mnogo je surađivao s Mijom Krešićem i Đurom Crnadkom. Godine 1860. utemeljio je vlastitu tiskaru i narodnu hrvatsku knjižaru. U toj se tiskari tiskao "Pozor", te trgovački list "Sidro". Godine 1869. prodao je tiskaru Ivanu Vončini, koji ju prenosi u Sisak i tiska ondje politički list "Zatočnik".

Kapetana rečkog za laskati ovim našim nepopravljivim protivnikom. Akoprem mnijem da se već sada nesmiije promēniti ono što bi uređeno i zaključeno po Konferenciji, zato ipak plašim se od slaboće naših ljudih, koj nepoznajūće naše rečane, misle dosti budalasto, da ih mogu dobrimi na svoju ruku dobiti. Rečanu treba imponirati, jer drugačie on prima dobrotu za strah, i postane preuzetan do zla boga. Ti znadeš da Civilni Kapetan rečki imade vlast imenovati Predsēdniku Magistrata, koj ga ima namēstiti u zaprēki kakovoj, i ovo biaše glavni uzrok zašto smo prideržali otu vlas našem operatu nadajuēi se da bude Verh. Župan imenovao za takvo mēsto muža odvažnog i pravog domorodca, koj bude znao deržati ostale rečke magistratualce u zaptu. Ako bi rečani imenovali svojeg načelnika, onda smo sigurni, polag sadašnjih agitaciah, da nebi nikada dobra bilo, a napokon bi domorodci morali baš emigrirati za neživēti u neprestanih nasertajih. Još sada se javno psuju osobe, i proletarstvo je naviklo za novce sve raditi što im kolovodje nalažu. Ako misli Smaić¹⁷³ deržati čast Župana a ostaviti rečanom slobodno izabiranje načelnika, ali ako misli njima laskati nepostupajuēi energički, kako se već sada vidi, neka znade da njegova čast neēe dugo trajati, jer ja neću mirovati doklē neuzbunim županiju što je veoma lasno proti njemu, jer neimade upliva i neēe ga dobiti ako ne kroz nas. Ja sam mu priatel osobni, ali meni je više stvar narodna nego sva osobna priateljstva. Vrēme od šaranja je prestalo, a tko misli da ēe druge nadmudrit u politici, vara se veoma. Lasno je bilo šarati u položaju privatnom, ali u položaju Župana bogme treba pošteno i otvoreno prigerliti jednu stranu – drugačie propast i sramota nije daleka. On je vidio da su mu rečani, to jest oni koji su proti hervatom, strastni nepriatelji, a on ote ljude gladi, dočim javno ga ruže i se hvastaju kako im laska te ih k sebi poziva. Bio sam prisutan jednom slučaju kad je on jednomu zanešemu mladiću laskao na način da sam se za njega sramio – Ovakovo dostojanstvo kako je Župan da se ovako u blatu valja! –

Molim te daklē ako ti je do sreće naroda stalo, da Bana preveniraš da nebi štogod zaključio što bi moglo naš položaj za uvekē pokvariti, i što bi moglo našim protivnikom pomoēi da kroz municipij njihove boje mogu deržati uvekē živu agitaciju u gradu. Njemu bi se imalo uprav naložiti da imenuje i kandidira za službe takove osobe koje imadu poverenje naše, ali bar da ih bude većina, a imenito za perve Sudce /Giudici capitanski/ koji su Presidenti mora imenovat osobe sasvim pouzdane, koje mu neka Ban naznaēi. On ēe učiniti što mu naložite. Ovdē nema za rečkog Presidenta nijednoga, koj bi toj zadaēi odgovorio. Trebalo bi morda Vončinu¹⁷⁴ imenovat, koj je itako primorac. Vikat ēe fanatikeri ali ēe i zašutit, najme kad budu vidēli da vikanja ništa nepomognu. Zatim ēe

¹⁷³ Barun Bartol Zmaić Svetoivanski.

¹⁷⁴ Ivan Vončina (1827.-1885.) hrvatski političar i parlamentarac rodom iz Novog Vinodolskog. Bio je podžupanijski činovnik u Karlovcu, u ministarstvu u Beču, načelnik u Karlovcu i od 1861. podžupan riječki, saborski zastupnik. Nakon što je svrgnut s položaja podžupana, posvetio se političkom radu, te obnašao funkciju gradonačelnika Zagreba. Izdavao je opozicijske listove "Sviet", "Novi Pozor", "Zatočnik" i "Branik". Glasio je kao oporbenjak i vođa "Obzoraša".

biti važno da onaj koj bude imao policiju u ruki, bude čovēk naš, jer kako vidimo, bez toga mogu oti rovari raditi što im drago. Sadašnja Policia, i činovnici Županjski, vidjevši da moraju odlaziti smiju se nad neredi, i se raduju da smo mi u stisci, zato treba ih štoprije po vragu poslati. Škandali koj su se dogodili dne 25. i 26. Prosinca su nam dokazali što je ova policia, kojoj su vikali eljen na znak da su s njome nemirnici zadovoljni bili. Po oštariah i ulicah psovalo je se i grozilo javno, pak kako da nebi nikakove vlasti u mēstu. – Onih danah nisu miroljubivi gradjani niti mogli što protivnoga kazati bez da bi bili javno insultirani. A to sve čine morda poznata desetorica, koj za da nebudu sami platjaju i bune zanatlje, kojih imade ovdē dosti bez posla, i su tudjinci. Svagđe se takovi ljudi odprave svojoj kuēi, ali ovdē nema oblasti, koja bi za to mislila. Sad je mesopust, i maškare. Tko jamēi da ovakov piani i pobunjeni proletarac neprobode koga našinca, kada najme imade dvojica il trojica koji javno neprestano proti osobam našim govore i podbadaju, i kad novina Gazzetta di Fiume u svakom broju to isto čini?

Bog oprostii grēhe Rubidi¹⁷⁵, koj nije znao bar zatezati dozvolu za otaj list doklē se bar domovina organizira. Ovaj list je nam mnogo škode učinio glede Dalmacie, jer tamošnji protivnici se sada s njime služe; škodi i u Otocih gđe se najveē čita. – Takove mlitavosti neimade na svētu drugde kako kod nas, i nigđe nebi se terpilo što se kod nas terpi. Redaktor Piemontez¹⁷⁶ škitalica amo dosavši bez krajcara, njegov prvi i pravi dēlaoc neki Marinik¹⁷⁷ takodjer tudjinac ovdē životari samo kroz redigiranje tog lista, tretji jedan od najveēig dopisateljah i sastaviteljah najružnijih članakah, nekoj Defranceschi perovodja kod advokata Thierryja, bivši savētnik kod Istarskog Tribunala godine 848 i mislim radi njegove prenapetosti od službe odpustjen.¹⁷⁸ – Napokon nekoj lovranc Turčić¹⁷⁹ tajnik trgovaēke komore, koj dobi službu tu po protekciji Scarpovoj¹⁸⁰, i za zahvalnost piše proti nami premda cēla Županija uzderžava komoru indi i njega dočim kako tudjinac ovdē 4. do 5 godin tekar nastanjen i oženjen nebi niti prava imao, kako niti oni ostali mēšati se u naše stvari. – eto ti glavnih kolaboraterah Gazzette! Sada pomisli što ovi ljudi pišu – primite u ruke jedan po jedan list, pak ēete vidēti da neima malo fali broja u kojem se negerdi hervatski narod, ili domorodci, kojem dočim se u ništa nepačaju ni nepišu za ljubav mira, opisuju se kako pretēranici i.t.d. samo da narod pobune proti njima. – Čitaj list od 27. Prosinca 860 br. 8, gđe zlobno opisuje hervate s reēi = questo popolo occupa un posto assai intimo nella scena politica, neppur i lavori manuali non li sono molto familiari = i.t.d. Čitaj br 7. od 24.

¹⁷⁵ Vjerojatno je rijeē o pravniku Antonu pl. Rubidi (u. 1863.), suprugu prve hrvatske primadone Sidonije rod. Erdödy.

¹⁷⁶ Misli se na riječkog tiskara, novinara i nakladnika Ercola Rezzu, rodom iz Genove.

¹⁷⁷ Francesco Marenigh, rodom Trščanin, urednik lista "Gazzetta di Fiume".

¹⁷⁸ Carlo De Franceschi, istarski publicist i istaknuti pobornik talijanskog iredentizma u Istri. U Rijeci je službovao u pisarnici odvjetnika Federica de Thierryja. U "Gazzetti di Fiume" potpisivao se, prema vlastitom svjedočanstvu iskazanom u životopisu, pod speudonimom Francescho Cheraldi.

¹⁷⁹ Antonio Turcich (1825.-1876.), trgovac rodom iz Lovrana, činovnik riječke Trgovaēke komore.

¹⁸⁰ Iginio Scarpa, poznati riječki veletrgovac i predsjednik Trgovaēke komore u Rijeci.

Prosinca gdje štampa članak od Sferzi ?, članak, kojim naš narod je opisan gadniji nego bi se to i gdje u najslobodnijoj državi terpe. Sferza tudji list donosi taj članak, pitam ja može se dopustiti da nas u našoj kući ovi vagabundi gerde i narod nam bune u berk? – Takova tolerancia je budalaština i skrajnja bezumnost, a ne politika. Jeli misle naše mudre vlasti da za koje nam se čini timi pisanje kod vlastitog pučanstva, se može po volji izlčiti? – Narod koj terpi da se ga u vlastitoj kući ruži i sramoti, nezaslužuje ime naroda, i nema čuvstva za poštenje. A vlasti koj to dopuste i ignoriraju hoće po Boga svetoga strogo odgovarati budućemu Saboru. Policia ovdašnja kako rekoh i Župania derži s ovimi lopovi, to isto čini i državni Prokurator, jer nitko nečini nikakove naredbe proti tim javnim buniteljem. Svi ignoriraju što ova novina piše, jer naši ju nečitaju u Zagrebu, kako tobož da nebi to od nikakove važnosti bilo, dočim ovdašnje vlasti ju il podupiraju il barem štede. A § 278 Kaznenog Zakona pod slovom e zabranjuje ponizivanje naredbah što izdavaju vlasti i bunenje proti vlastim i.t.d. pod slovom d druženje na nepriateljstva proti narodnostim, pod slo. k razprostiranje lažnih uznemirućih glasovah i.t.d. a ovdě svaki dan i stampaju i viču javno ovakovi lažni glasovi, dočim imade oblast u ruke sředstvo za procesirati sve ote ljude i novinare, te očistiti Rěku od ovih tudjinacah. Zašto nepita Ban razjasnjenje od državnog Odvětnika glede ovog nehajstva, ali zašto nije Politička Vlast bar ukorila takove pisarie lažne i buntovničke – Šta se morda straše od 10 tisućah ovogradskih stanovnikah da im bunu podignu i na oružje stanu? Bogme Rěka neće ni jednog vojnika dignut a kamoli imponirat, što dakle oklěvaju? – Zakon o štampi je dosti strog, tu se ga može upotrebit – Napokon šta bi se tolike komedie pravile sa ovom šakom ljudi? –

Da smo u Revoluciji, budi uvěren, nebi ni malo jadikovao, jer bi ja podignut 60 hiljada Županijskih stanovnikah, pak bimo brzo ovdě grobni mir napravili, dočim sada nam su ruke vezane, a našim protivnikom se slobodno pusti da nas vredjaju i napadaju po volji. Takovo stanje već dodija svim. Vidiant Consules!

Pak da znadeš, treba da ti napomenem da dva čověka osobito grad teroriziraju, poznati Gaspar Matkovič¹⁸¹, koj nema ni pare svojeg imetka a troši, i neki Carina¹⁸², koj biaše svašta po světu a sada ovdě Skarpinu muku prodaje. Ova dvojica viču po kavanah proti osobam i napadaju mirne ljude samo da se tko usudi rěč progovoriti za hervate – To bi vlast morala znati, ali zato ipak pusti ote ugursuše da viču i psuju poštene ljude po javnih městih i narod čitavi. Ako koj seljak dodje nastoje i njega zlo uputjivati i.t.d. – Dokaz tomu kako se terorizira neka ti bude slědeći dogadjaj.

¹⁸¹ Gaspar Matcovich (1897.–1881.), riječki trgovac i poduzetnik. Voda riječkih ungareza i politički vođa liberalne stranke.

¹⁸² Giovanni de Carina (1813.–1896.), riječki trgovac. Potomak bakarske patricijske obitelji. Prema Suppéovu svjedočanstvu prodavao je brašno za račun veletrgovca Iginia Scarpe. Bio je vijećnik Trgovačke komore, gradski zastupnik i član deputacije Gradske štedionice. Zajedno s Paolom Scarpom, Luigijem Francovichem i Gasparom Matcovichem, jedan je od vođa opozicijske mađarske stranke u Rijeci.

Dr Giacic¹⁸³ je pisao u prekjuečasnom pozoru jedan članak za obranu hervatah, to doznajući gore pomenuta dvojica, napali su ga na javnoj cesti, njega opsuju i osramote najgadnijim načinom, te mu se groze da će ga izlupati, proglasili su pako po gradu da je izdao Rěku, tako ti danas posvuđ ljudi govore, jer neznaju o čemu se radi, ga je Giacic izdajica, ako li pitaš zašto i što učini, nitko nezna odgovora.

Odkud možeš uviděti kako se ovdě živi pod terorizmom male stranke obešenjakah, jer ovo gradjanstvo stoji mirno i želi mir, pak se neusudi proti nemirnjakom ništa poduzeti. – Giacic kukavica, koj je valjda hotio s onim člankom našoj stranki se laskati, kad vidi da se zna tko piše ono u novinah, tajio je i sada išće svedoče da se izpriča. Malo žalim ovog čověka jer dosti je i on proti nami radio, nego valjda sad je vidio da bi se moglo vreme promeniti pak je potajno hotio nama se približiti. Svakako je to dokaz da se nitko neusudi očitovati se radi straha od takovih napadanjah. – Sigurno bi se mnogi od njih očitovali da nisu prestrašeni, a svakako velika većina stanovnikah domaćih bi rada mirovala, i neterpi zato ove nemirnike, koji svojom smionosti podupertom od kog tajnog podticitelja i kroz proletarstvo najme tudje zanatlie i kalfe, napuste da se ljudi pametniji osvěste.

Veruj mi u ostalom da mnogo ih nema, koj bi nam perkosili da se grad očisti od ovo nekoliko kolovodjah i vikačah. – Municipalna Vlast je vendar svemu tomu kriva, jer ona derži njim očito ruku, i zato zanatlie k njim prionuše. – Prosim te daklě da s Banom ozbiljno govoriš, jer uvidjam da je on jedini koji imade i volje i energije za činiti što treba ako mu se kaže kako stvari stoje a da nama treba providěti takodjer za buduće glede ovog grada, to će svaki uvidit koj imade i malo mozga u glavi, jer bi napokon moglo zlo i dalje širiti se kad nebi jedanput rep postrizen ovim nemirnjakom, i kad nebi Municipij bio uredjen kako treba s novimi ljudi. Verh. Župan kao Kapetan imade škare u ruci kroz pravo imenaovanja Predšědnika i kroz Kandidaciju. Njega daklě treba u skripac uzeti, i iskati da priobći imena, koj mnije predložiti za gradske službe. Ja bih želio znati njegove osobe, jer bi mogao odmah kazati je li vrede ili ne. – Ako ga pustite, ja bih se okladio da on će polag njegove stare politike imenovati sve naše nepriatelje pod izlikom tobož da ih treba predobiti.

Ja vendar mu mogu prorokovat takov slučaj da se neće dugo obderžati, jer protivnike neće predobiti, a mi ćemo mu rat navěstiti i ciniti doklě ga stermoglavimo, što neće biti težko, i što svakomu nadstoji ko hoće na dviuh stolicah sědeti.

Preporučujem ti stvar najvručje, jer je veoma ozbiljna. – Netom su Župana nastampali u surki, sa švabskim prikačem, mađarskim dolmanom, crno žutim barjakom u jednoj ruci, a cerveno belo zelenim pod kabanicom na pol sakritom, hotěći time njegov karakter

¹⁸³ Dr. Antonio Felice Giacich (1813.–1898.), riječki liječnik i kirurg rodom iz Lovrana. Početkom šezdesetih godina bio je gradskim zastupnikom. Isticao se javnim istupima, polemičkim člancima i brošurama. Zastupajući teze o riječkoj "autonomiji", postaje vremenom jedan od najglasnijih branitelja njenog "talijanstva" i aktivno sudjeluje u promađarskim agitacijama.

označiti. – Ljudi koji ga tako sude neće sigurno biti njegovi prijatelji nikada, neostajemu dakle nego da se operto i javno na našu stranu baci i na nju se nasloni, drugačije biti će nam svim zlo i naopako.

Drugo što ti preporučujem jest da zaprosiš Bana neka dađe iztraživati sve brojeve od Gazzette po čovjeku koj dobro znade talianski, i okolnosti, pak neka protjera ove tudjince s ovud po vragu. Glede napadateljah pako i vikačah neka čini stroge naredbe, te neka čini ih kazniti ili kojimgod načinom neškodljive učiniti. Municipij bi se mogao radi bunjenja pod odgovornost staviti za svaki dalnji nered il škandal.

Bdij ti, koj imadeš i serca i moći da se bar štogod poprimi od tih predmetih, jer bi morda drugačije moglo naše pitanje smetati politiku buduću naše zemlje. Dalmatinski taliani su se stavili u savez sa našom Gazzettom, i ova nam i tamo buni. Pitaj Strossmayera¹⁸⁴, kako je mogao svojom glavom jamčiti za sdruženje Dalmaciu? – Znao sam ja da neće biti drugačije, kad svi načelnici obćinah su taliani, a činovnici su dve tretjine i više tudjinci taliani il němci koj se za svoj kruh bore, narod glup, i politički zaostavši – što dakle mogosmo očekivati. Mamula i Rozner su naši neprijatelji, i brinu se da neizgube svoj lěpi položaj i plaće. – Pak ovakovim ljudem bi pověrena briga za sdruženje. Ta to je bilo isto kako već unapred zaprěčiti da se pitanje to dobro za nas reši. – Šaranje će vendar skoditi više drugomu nego nama. Mi ćemo od ovud agitirati svimi sredstvi. Danas je stampana Brošura veoma dobro pisana talianski, do 500 Exemplarah ćemo gratis po Dalmaciji razděliti, pak ćemo ju i na hervatski prevesti. – Ti bis morao moliti Gosp. Strossmayera i Vranjićanija¹⁸⁵ da nam nešto novca za podporu pošalju. Ja previše sam trošim. – Budući ćemo još stampati i za Otoke i za Istru trebat ćemo mnogo novca jošte, a mi žertvujemo koliko možemo. – Posebnim pismom preporučujem ti drugi posao. – S Bogom tvoj

Iskreli Suppé

Na Rěci 15 Sěčnja 861.

6) Rijeka, 1861. (bez točne datacije). Sign. 1116 (227).

Dragi Ivane!

Prekojučer sam ti pisao o ovdašnjih stvarih, te sam ti vruće preporučio da nadziraš korake našeg V. Župana, i nepustiti da se nami pogibel stvara nova. Sudim za stalno da si oto pismo primio, ter zato ću ovdě govoriti u posebnom poslu.

¹⁸⁴ Josip Juraj Strossmayer (1815.-1905.), biskup dakovački, mecena i hrvatski političar.

¹⁸⁵ V. bilješku 162.

Nestor Borojević¹⁸⁶ sin poznatog našeg domorodca i pjesnika Nikole Borojevića¹⁸⁷, jest Kapetan u graničarskoj Ogulinskoj Regimenti, sada u Istriji u Garnizonu. On poseduje sva svojstva za Feldofficira, i njegov otac bi želio doživjeti radost da ga štoprije vidi Majorom gděgot postati. On je 40 god. star, čověk dobro odgojen, od najboljeg ponašanja i dobro preporučen od svojih Većih. Učinio je izpit za majora veoma odlično, je jasioc, i poseduje imetka od žene i otca. Dakle u svakom obziru kvalificiran, dapače čujem da je (nečitko na njem.) takodjer predložen za avanzaman. – Praznik je pako sada kako mi kaže prijatelj do sedam mēstah u granici. I otud vidiš da mu veoma lahko pomoći ter da zavisi od našeg Bana da do skora bude uzvišen na Majoriu.

Meni leži nad tim da bi on otu sverhu štoprije kroz našu preporuku postignuo, jer za takov slučaj obaveze se meni stari Nikola da će pokloniti za Jugoslavensku Akademiu Kapital od 1000 fl. kojeg je pripravan položiti odmah kako bi radostnu vēst primio da mu je želja izpunjena glede njegovog sina.

Ovo je moja spekulacia za povećati fond buduće naše Akademie, i budući se radi o čovjeku koj itako zaslužuje Majoriu, i koj ju mora dobiti do skora, zato sam mislio kako bi dobro, da mi u to ime izposlujemo takov kapital za našu Akademiu. Naša granica dobije veoma uglednog, čověčnog, bogatog i izverstnog častnika i domorodca indi služba carska je takodjer time dobila, a mi imademo zadovoljstvo da smo fond Strossmayerov poduperli na korist čitavog jugoslavenstva.

Za tvoje ravnanje mogu ti kazati sub rosa da sam glede toga pisao takodjer Majoru Jovanoviću Banovom Adjutantu. – Ako pak je Strossmayer u Zagrebu bi on mogao ostalo opraviti. Svakako možeš i ti Bana u dobroj volji naći, te isposlovati da naša Akademia dobije onih 1000 f. Radi u ostalom kako bolje znadeš samo da uspiemo, jer bi škoda da nepostignemo otu glavnicu, budući itako do koga mēseca hoće, kako mislim svakako avancirati preporučeni i bez naše podpore. Kapetan Borojević je bio u talianskom rati od god 850 ranjen kod Goita, a u madjarskom ratu bio je kao kurir Bana Jellačića ošuznjen – derži konja i sada tako, da je svakako spravljen za Stabalnog Officira.

Molim dakle gledaj da pri Banu što izposluješ, ako pak bi potribno još komu pisati, molim te da mi javiš odmah. – Javimi takodjer jeli si dobio moje prvo pismo, jer ga ću i Banu pisati glede ove infamne Novine, koja svaki dan postaje smionia, i podpaljiva narod

¹⁸⁶ Nestor Borojević (Borojević) (1820.-1875.), pjesnik rodom iz Otočca. Sin pjesnika Nikole Borojevića. Kao graničarski časnik služio je u Ogulinskoj pukovniji i napredovao do čina majora. Rodoljubne i ljubavne pjesme objavio je u "Zori dalmatinskoj". Godine 1874. uredio je i pokušao izdati očeve pjesničke radove.

¹⁸⁷ Nikola Borojević (Borojević) (1796.-1872.), pjesnik rodom iz Otočca. Podrijetklom iz trgovačke obitelji. Školovao se u Beču, te služio kao austrijski časnik. Kao umirovljeni natporučnik graničarskog upraviteljstva živio je u Rijeci (1851-69) i Karlovcu. Bio je član Društva srpske slovesnosti, Gospodarskog društva u Zagrebu i Narodne čitaonice u Rijeci. Pisao je rodoljubne, ljubavne i didaktičko-moralisitičke pjesme.

proti osobam izvergavajući ih pogibeli. Ovi koj tako žestoko pišu su upravo tudjinci Defranceschi i Marinik koj neznajući ni naturalizaciju ni indigenat, bi se morali protjerat od ovud jedanput. Bogme madjari nebi pustili da im tko tuđji tako piše u njihovoj kući. Članak današnjeg Broja, potvara u obće domorodce takovim gnjevom i strastju da ako se tomu ne doškoci mi nećemo biti sigurni ni s kuće izlaziti. Pozor pako gnjušno napada. Ja nebi mario zato, da nebi se od prostakah takodjer otaj list čitao, koji nerazumeju što piše pak po gradu se raznašaju glasovi najgadniji. Oblast naša ili nema moći ili nema volje za osigurati osobe misrnih žiteljah. Ako je tako ćemo se svi makar poturčit, nego da u Zagrebu išćemo pomoć zaludu. Ovaj broj pošiljam Banu, i pišem Verbančiću. Moraš znati da mi se tako mirno deržimo da nemožemo mirnije samo da se povod nedade razpri, ali ovim ljudem to sve nehasni. Oni lažu i sumnjičuju naša načela i naše poštenje bez ikoga imenovati, za da se nitko ne može služiti sudstvom zakona. – Piši šta je od vašeg Naputka. Vi nas svi ostavljate na cedilu i nitko nam ništa nepiše.

Gosp. Ivičević¹⁸⁸ iz Makarske je ovdě, ide kroz Karlovac u Zagreb za stvar Dalmatinsku. Mi ga gostimo koliko možemo, a vi učinite ostalo. U subotu odlazi i u Karlovcu misli ostati dva dana.

7) Rijeka, 20. I. 1862. Sign. 1106. Sign. 1106. (67)

Dragi Ivane!

Zahvaljujući ti na priaznosti, kojom si primio mojeg preporučnika mladog Bakarčića¹⁸⁹, i nadajući se dobrom uspěhu, treba da ti obširnije pišem o stvari, što sam ti samo natuknuo, jer ozbiljnost dogđjajah ište, da se naše glave zauzmu za ono što se ovdě sbiva.

Ovdě obstojeća ck policia, spadajuća valjda na zajedničke poslove! u smislu Diplome od 20. listopada, bi reć da hoće terrorizirat, urotivši se potajno sa našimi protivnici, i svakojakimi denuncianti. Kako čujem na njegove denuncie, došla je iz Beča zapově, da se proti Gazzetti postupa, kao sumnjivoj da stoji u savezu sa kakovim Komitatom talianskim. Ja mislim pako, da to izlazi iz toga, što je ona od nekoje doba primala članke od Pozora, i od našinacah, kojimi članci je u Italiji mnogo dělovala na tamošnje javno mněnje u pogledu hervatah. – Tomu je dokaz što je od ono doba dobila s Italie do 1000 prenumeratah. O talianskih stvarih je takove stvari pisala što sigurno nije bilo pretěrano ni takovo za ju zločinstvom kakovim okriviti, jedino što je napadala na osobu redaktora od Gazzette di Verona poznatog policianta, a negdašnjeg liberalca "Perego" -

¹⁸⁸ Stjepan Ivičević (1801.-1871.), književnik i preporoditelj rodom iz Drivenika kod Makarske. Zagovarao je ideju sjedinjena Dalmacije s Hrvatskom preko Sarajeva. Godine 1861. došao u Zagreb, gdje mu je sabor podijelio mandat.

¹⁸⁹ Možda je riječ o sinu Suppěova prijatelja Joška Bakarčića, za kojega se tražila Kukuljevićeva preporuka.

Ovaj je Gazzettu u svojem listu nazivao "la squaldrina croata" i grozio mu se je s osvetom. Odtud se vidi da denuciacia perva je Peregova, tim više što ovdašnji policiant Garimberty¹⁹⁰ je lombardez kao i onaj i priatelj. S druge strane Roznerovci dalmatinski počēše takodjer vikati na Gazzettu odkako ih je počēla šibati, i predbrojiteljah tamo dobivati. – Odkud urota proti njoj, a glavna sverha pako biaše naperena proti Miliću¹⁹¹ koj je u Gazzetti pisao, a ovdašnji madjaroni, koj bi se rado osvėtili na njem radi toga što je on kao sudac nje pod iztragom radi poznatih neredah, dermao, urotiše se pod okriljem tog slavnog Garimbertia, koj neznam od kud je ga vrag amo donio. Ja mislim da i Magistratualci bar glave su š njime sporazumljeni. Dokaz tomu, što Thierry¹⁹² je onomad nekomu priatelju kazivao, da ih još bar petorica nas bude zatvoreno, i što policiant nagovara někoje rěčane da sad bi bila prilika, da mole za odcepljenje i da budu Reichsmittelbar. – Kad je uslěd bečkog naloga sud odredio perkviziciju kod Rezze¹⁹³ glede talianskih Correspondenciah, izaslati pristav, i poznati švaboman Kōmley¹⁹⁴, perva što, dosavši u stamparnicu, zapita gđē su Manuscripti Milićevi (:to javno očituje Rezzu) i tek što ih dobi (bez svakog naloga) u ruke, policia tuži istog Milića zločinstvom, ako se nevaram, smetanja javnog mira. Eto ti novog dokaza, da ovim ljudem nije do drugog stalo, nego da zaduše Gazzettu kako hervatski organ i da se na Miliću osvete, i ostale domorodce terroriziraju. Ti znaš dobro kako je policia se ponašala pasivno i poduperla još nasertaje na hervate doklě je Gazzetta proti nami ružila; daklě jasna je sadanja njihova zlobna naměra. Da pako nije nitko siguran od samovolji ovog Garimberta, lombardezkog Renegata, neka ti bude za dokaz njegovi postupak, budući da je on sudbenu vlast upotrebivši, odluku proti volji suda, za zatvor Rezzin izrekao, ter ga derži u svojih zatvorih i danas.

Ja sudim da on još drugih lopovštinah snuje i proti Smaiću¹⁹⁵, i proti Sudu to jest proti svim našincem, usudeći se onomad pisati na Župana, što je sudac Žup. u Vinodolu povratio mu němačko pismo, da je, taj Sudac surov i.t.d. tražeći da se naredbe proti istomu čine. Ta smělost tudjinca pokažuje jasno da on nepriznaje u zemlji nikoga preko sebe. Da pako je sve napereno proti našincem, posvėdočuje i to, što je on hotio da se ovih danah dade komedia, u kojoj biaše na porugu i sramotu postavljena obitelj našeg Bakarčića.¹⁹⁶ On je znao to kako dokažuje protokol koga sam ja vidio, pa ipak je hotio Smaića siliti da dopusti tu satiru javno predstavljati. – Sigurno je urota ovdı u kojoj će bit

¹⁹⁰ Garimberty, upravitelj riječke policije.

¹⁹¹ Vinko Milić, sudski pristav u Rijeci.

¹⁹² Federico de Thierry, riječki odvjetnik.

¹⁹³ Riječki tiskar i nakladnik Ercole Rezza.

¹⁹⁴ Francesco Kōmley, riječki sudbeni službenik.

¹⁹⁵ Veliki župan barun Bartol pl. Zmaić Svetoivanski.

¹⁹⁶ Riječ je o Suppěovu prijatelju veletrgovcu Jošku Bakarčiću.

Scarpa¹⁹⁷, i nekoji od Magistrata sporazumljeni, ja mislim da i General ovdě zapovedajući se u tu stvar meša potajno. Hotěli bi raditi kao u Dalmaciji. Da je osnova sva pripravljena, to se vidi odtud što Scarpa, koji imade Akcie u Štamparnici, još druge Aktionere pozvao, pak je tražio od Suda Sekvestar štamparnice. A uzrok jest, jer Gazzetta nije hotěla više po njihovoj volji protiv hervatom pisati, nego je postala bila malo ne sasvim naša. Oni su zato na nju svi bėsni bili ovo zdanje doba.

Sad znademo zašto je Rezza morao pisati protiv hervatom, jer je sasvim zavisio od ovih ljudih. Nu kad je s Italije dobio mnogo predbrojiteljah, onda se je nešto emancipiral, a oni neznajući kako se osvetiti, da se pred pukom nekompromitiraju, činili su raditi Policiju. Valjda znadeš da je Dr Giacich¹⁹⁸ denunciраo Milića Šmerlingu¹⁹⁹, Mažuraniću²⁰⁰ i.t.d. – to je sve jedno maslo. Magistratualci, koji se plaše da ih nestigne kazna, jer je Smאיć tražio da mu podnešu stališ osoblja i plaćah, sigurno podupiraju naměre policiota koj već od davna govori, da bi najbolje bilo odcepiti se od hervatske, i podložiti se nemačkom Ministarstvu.

Ovaj lopov upotrebljuje potajno ime našega Kancilera kako da imade naputak od njega, ali to čini s našinci za ih privariti da misle da će on na našu korist raditi. – Ti već znadeš šta su ovakovi ljudi.

Ja smatrah za potrebito ti to javiti da možeš predusresti tim naměram, i obavěstiti takodjer Bana, ako uztreba, od tih pletkah policie etc. jer Bogme ako vi nas zapustite onda će bit svašta. Mi tražimo sada Veliku Žup. Skupštinu, jer ćemo to sve na vidělo staviti i tražiti lěka posvavši sve Jurisdikcie da nas podupiraju jer c-k policia nema města ovdě ni pod Diplomi carskoj. Trebalo bi pak sada kupiti štamparnicu Rezzinu, a pomoći bi trebali. – Štiti siromašnog Milića kod Suda, da mu se štogod ne dogodi, jer je proces kod onog Suda vašega.

NB. Milić je federalista u podpunom smislu i ja mislim da to je njegova zasluga, jer on brani načela tvoja i sviuh pravih dostojanstvenikah naših na Saboru

Ostani zdravo tvoj iskreni

Suppé

8) Rijeka, 24. I. 1862. Sign. 1115. (239)

Dragi Ivane!

Nadam se da si moje pismo primio, u kojem sam ti naznačio stanje stvari glede Gazzette di Fiume; kako sam slutio, tako i jest. Ovaj Redarnik složi se sa Scarpom & Co i

¹⁹⁷ Riječki veletrgovac Iginio Scarpa.

¹⁹⁸ Dr. Antonio Felice Giacich.

¹⁹⁹ Schmerling, austrijski ministar.

²⁰⁰ Ivan Mažuranić, tadašnji hrvatski kancelar.

sudim General je takodjer s njimi sporazumljen. Oni su zbilja naumili listu upropastiti, jer je liberalan i branio federaciju. Kako čujem htěli bi drugi list izdavati, koj bi valjda opet cernio hervate kako odrudje despotisma, da nas opet pred Europom omraze. Što je najlukavije u tome, da redarnik upotrebi s našinci ime našeg kancelara, mislim s naměrom da naopazimo njegove pletke. Neka ti bude zadosti znati da je Scarpa sad sa Redarnikom često u dogovoru, ter su skupa i goste, a gdje je Scarpa, sigurno to ne sluti za nas dobro.

Jedino dobro odkud proizlazi jest, da uslěd ovog ponašanja je se razdvojila stranka naših protivnikah, i mladji su se k nami približili. Sudim da je vreme da bimo morali sada prihvatiti priliku za dobiti podpunoma u naše ruke Gazzettu. Mi to nastojimo, ali trebalo bi nam novčane podpore, jer drugačie nećemo moć podpuno uspěti. Ja sam htio pisati Gos. Ambrozu²⁰¹, nu mi se kaže da nije sad u Zagrebu. Molim te daklě da mi štogod pišeš jeli bimo se mogli oslanjati na Vašu podporu i na koliko.

Držim za stalno da će Vama ležati na srcu naša stvar, te da nešete nas zapustiti.

Drugo što će bit od potrebe jest, da se ovaj Redarnik oddalěči, i da se stvar redarstva drugačie uredi, jer kako sada stoje okolnosti, mi ćemo imati velikih nevoljah i haračenja. I zbilja kad promisliš da je redarstvo predalo gradskom Magistratu izim poslova štampe i deržavne višje policie, to ćeš uviděti da c.k. redarstveni ured neće imati posla nikakova ako ne da laže i da ljude proganja ter Vladu omrazi. Šta ćeš da ovdě gdje se malo štampa, radi jedan čitav Ured policajni, ako neće si na svaki način da si posla pribavi? Doklě je imao drugog posla, nije se za njega niti znalo, a sad na ovo malo dana što je bezposlen, svega dodje na vidělo.

Ja znam da se na Milića vreba, a Bogami on je najbolji Austrianac, nego u smislu federacie. Ako bude on zato na račun pozvat, onda bi morala čitava hervatska istu njegovu sreću děeliti, jer kod nas nema nikoga koj bi bio za centralizam.

Ja mislim da kad bi isti Ban poznavao pravo stanje stvari, a potajne plitke, nebi sigurno bio strog protiv ovim žrtvam. – Scarpa koj se očituje “Ungherese conservativo!” s redarnikom Austrijskim u savezu, i s Generalom, koj je Ugrin, neznači sigurno da je taj savez na naše dobro, i mislim da ovi jedan drugog varaju i čine savez protiv trećemu, svaki vendar za svoj račun, i protiv nami. –

Molim te daklě da i ti se zauzmeš za progonjenog Milića, koga bila bi neizměrna šteta odstraniti i upropastiti.

Budi siguran da ti je tu masla takodjer Roznerovacah dalmatinskih, jer je Rezza počeo pisati protiv Bajamontiu & Co.²⁰² što je u Dalmaciji mnogo dělovalo na štetu antiunionistah. Bogami bi baš lěpo bilo da poslě smo patili svašta od Fiumanissimah, budemo sad žrtvom c.k. redarstva, i onih istih fiumanah, koji su prije pod plaštom liberalizma protiv hervatom puk bunili.

²⁰¹ Ambroz Vranjicani (Vranyczany).

²⁰² Antonio Bajamonti, splitski gradonačelnik i vođa dalmatinskih talijanskih autonomaša.

Dokaz tomu jest, što sad znamo da Scarpa, Franković²⁰³ & Co. su imali Rezzu u šaki, jer stamparnicu su mu ovi platili, i Kauciu dali, indi su podeljivali pravac Gazzetti, a budući je se napokon hotio emancipirati, udarajući novim pravcem, ustali su domah na stran policie, i tražiše sekvestraciju stamparne, jer tim načinom misli dobiti u svoje ruke opet list.

Nu mi ćemo gledati ove lopove izplatiti, pak time im nadu prekriziti.

Ostalo si već mogao razumeti iz Novinah. Sad ostani zdravo – s Bogom

Tvoj iskreni

Suppé

9) Rijeka, 7. II. 1862. Sign. 1107 (91)

Ljubezni prijatelju!

Ja sudim da si bar ti ostao vèran svojim starim načelom. Županija Varazdinska pokazala je se pripravnom za prodati našu domovinu mađjarom, a sada čujemo da se u Zagrebu misli predlog učiniti da se otme Županiji rečkoj gorski kotar. Namèra tog koraka dokazuje očevidno kako se kod nas sistematički radi za sve stvari dovesti na stanje prije 848 u pogledu naše odvisnosti od Ugarske. – Hoće se ustrojiti dakle također Littorale hungaricum!!

Stvari koje se ovdè sbivaju dokazuju da je sve organizirano, i da sve bude po Naputku iz Beča od strane tamošnje mađjarske Vlade. Preko jučer hotivši Smaić preuzeti vlast gradskog Kapetana, postavi Božu Pavletića privremeno na čelo Magistrata do uredjenja. – Kolovodje ovdašnje mađjarske strane čine odmah doći na polje dètca i proletarce, zanatlie bezspolene i.t.d. pak ih po ulicah do Magistrata, kamo je imao doći Smaić i Pavletić, postavie. Tu zviždanja i psovanja vike, krike do miloga boga. Došavšega Pavletića pratiše zviždanjem do Magistrata (:pri tome poznati bunitelji deržali su se na strani kako da oni za to nezdadu, dočim sve se s novcem radi po podpunoj sistemi:). Na to dodje Smaić da uvede svojeg namèstnika, i njemu su zviždali. Masa pred Magistratom se je sgermula i bèsnila vičući da neće Pavletića imati kod Magistrata, nu neusudiše se ipak navalit na Magistrat, ali na po tom oklevanju, nadje neko talianče (:bivši vojnik) pak ovdè od dviuh godinah po prilici, staru dèvojku za ženu uzevši, stanujući, koj počie otu masu nagovarati glasno da treba da unidje u Magistrat, vičući “Chi ha corraggio mi segue” i na to svètinja u salu Magistrata, napuni hodnike, i tamo vičući da neće Pavletića i.t.d. Pod ovim terorizmom Pavletić neprimi, onda buntovnici počmu vikati da su pobèdu održali. Takova biaše pred Magistratom vika i groženje da je General prestrašen za sigurnost osobah u Magistratu, pronašao za dobro poslati vojničku patrolu, i osigurati ulaz.

²⁰³ Giovanni i Luigi Francovich, otac i sin, riječki veletrgovci drvetom.

Ljudi, medju kojima biahu mnogi radi kurioziteta, i koji su ostajali na piaci prèd Magistratom su odmah pobegli. Ali Smaić nečuteći sramotu svojoj osobi i činu nanešenu, mèsto da dade pohvatati nasilnim načinom u Magistratske prostorije navalivše buntovnike, te da ih Sudu predade, izadje i zamoli Generala da odalèči vojničke straže. Pavletića pako pusti samog doma ići, dočim je svatko morao uvidèti da ovo proletarstvo, koje jurve mèsec dana gospoduje u gradu, i svakojaka nasilja čini, bude kakovu sramotu učinilo siromaku, koj samo na prošnju njegovu primiše to privremeno mesto kod Magistrata. I zbilja pratilisu ga svakojakimi zviždukanji, urlikanji i psovkanji do svojeg stana. Ali ni to nije zadostilo ovim bèsnikom podmitjenim, i svakojakimi tati merskim ovdè boravljècemi nepoznatimi ljudi, i drugimi inostranci umnoženim, već pred kućom urlikovanje nastavili, i kamenjem sve prozore polupali, hoteći silom u isti stan prodrèti.

To je trajalo preko jedne ure, na srèd bèlog dana, bez da bi budi policiju, budi Magistrat, budi Gosp. Župan, koj je iz tog čovèka žrtvu učinio, ikoju mèru poprimio za raztèrati buntovnike. Dapače nit na večer u takovoj anarkiji, nije bilo niti patrole po gradu malo fali nikakove, jer po Corsu su se ljudi isti skupili, pak svakoga našinca koga opaziše, zviždali, onda su počeli kuće i ljude napadati, tako na primèr polupali su prozore od više kućah, i njekoje osobe na ulici gonili i.t.d. U oči velike straže bavili su se do 200 proletaracah i dečurliah morda preko sata, lupanjem prozorah i vikanjem, bez da bi se bio itko za sigurnost otih nedužnih žertvah pobrinuo. – Dakle ova dèla nose sve znakove bune po § 68 još opbstojećeg kaznenog zakona, ili bar one javnog nasilja po § 76. – Čujem da je netko Smaića za reću na to pozorna učinio, ter da je zato činio nekakovu odnosnu prijavu na Sud.

Čemo videti šta će slèditi, nu svakako ostaje stalno da nekoliko ljudih ovdè imadu organizirane takove ustanke za terorizirat grad ter da ako se tomu zlu nedoskoči, poroditi će se nesrećah svakojakih, i pokvarit će se ista bližnja okolica, kamo ovi rèčki zanešenjači idu po svètkih u oštariie piti u mađjarskom odèlu, i vičući eljen na sva usta te insultirajući tko neće s njimi na putu vikati.

Ja sam hotio jučer u Zagreb pak makar u Beč za pisati naše verhovne vlasti, je li imadu hervati na Rèci pravo svoji narodnost uzderžati, i tražiti sigurnost za svoje osobe. Ako ne bi vidio uspèhu ja ću sa svojimi ljudi organizirat ustanak Županie, i uništiti sve makar kojim srèdstvom. Jučer je se ipak Magistrat, nakon tolikih excesah i upravo Zločinstvah osvèstio, te je počeo raditi za mir, danas je mirno što dokazuje da je sve organizirano, ter da Magistrat poznade četovodje proletarstva, jer drugačie kako bi moguće bilo, da na jedanput nastane takova tišina kakova je danas nakon toliko duga trajanja anarhie? – Kaži Banu, molim te, jedali će pustiti da zločinstva ostanu bez kazne, te da mađjari terorizmom proletaracah ustraše sve gradjanstvo nama priklono ter da hervaštinu sasvim ovdè izuzme pod takovom pressiom?

Mi smo Županiji dali na 500 risah jedan glas, i sigurno ako sve Županiie naše bi se iznevèrile, neće naša akoprem mladjahna. Ako bi mađjaroni zagrebački ili afektirani naši

nadri domorodci i toboznji ultrakonstitucionalci kanuli uništiti našu Županiju, to im možeš slobodno kazati, da gorski kotar će verno uz nas stati, te da će protërati svaku navalu od one strane, dapače mi ćemo onda zahtjevati da nam se dade što spadaše na Županiju Severinsku. –

Poslao sam Gosp. Vranjičaniu dëlce "Una semplice Rettifica" što smo mi na naše troške stampali, i poslali u Dalmaciju na sve krajeve. Sudim da si dobio jednu knjižicu i ti. – Šta sudiš o tom dëlu.

Ti si pisao i stampao historično dëlo, kojemu neznam kakov je naslov; zašto nešalješ amo nekoliko Ekzemplarah?

Naša restauracia neznam kada će bit, nu to znam da nitko neželi doći u Rëku radi insultiranjah, te sudimda će biti predlogah da se Županijski glavni stam drugamo preneše.

Iz svega se vidi da madjari nama rade o glavi posvud, ter da samo zanešenost za slogom s njima je nas dosle slëpila i na tanki led dovela. Jošte je vreme a u tebi stoji mnogo!

Za sada ostani mi zdrav, i primi bratinsku ruku tvog iskrenog

Suppé

Reka 7/2

p.s. Molim te gledaj, kakova izvëstja su dala naša poglavarstva o anarhiji ovdašnjoj i excessih što su se dogodili po noći i po danu

10) Rijeka, 13. veljače 1862. (datacija naknadno utvrđena), Sign. 1109 (90)

Ljubezni Ivane!

Bezdvobjeno hoćes i ti sada imati mnogo brigah po glavi, jer vidi se da imade u našoj zemlji zalibože svakojakih izdajicah roda svoga i svoje domovine. Perva naša Župania će sigurno veliki upliv imati na cëlu zemlju kroz svoje zaključke, i zato mogu si misliti kakovimi teškoćami ćeš se imat boriti, nu svakako sudim da ćeš nadvladati. U to ime Bog pomoži na prvoj tvojoj Skupštini.

Nu ako imaš brigah, ti imaš vendar i volje i snage za uspëti, jer svi dobri će se s tobom složiti. U toj nadi nedvojim da ćeš se zauzeti takodjer za ovdašnje stvari, koje zasëcaju u obće dobro naše Domovine, jer solidarnost interesah zahtëva solidarnost radnje i medjusobne moralne pomoći.

Nedvojim da poznadeš agitaciju ovog grada, koja trajaše skoro dva mëseca, doklë napokon dne 5. t.m. ne doraste do pravog zločinstva javnog nasilja i bune. – Smaić je naumio onog dneva postaviti privremeno na čelo Magistrata Božu Pavletića. Ovaj siromak nakon mnogih nagovaranjah primi taj teret. Ali neznam zašto i kojim putem, Magistrat i čelovodje ovog nemira doznaše već rano otu promënu odredjenu, te kad je Pavletić išao na Magistrat po nalogu Smaića napervo (:valjda Smaić je predvidio ili poznavao pripravljenju pobunu, te s toga mësť da Pavletića sa sobom uzme, pošalje ga napervo samoga:) pratjen bi

od nagomilane dečurlie i proletarstva zvizdanji i vikanji "dole š njim, nećemo ga i.t.d." do vratih Magistrata. Ljudi nisu se ipak usudili ići dalje, nego došavši kašnje Smaić u kociji (:i njega su zviždanjem pozdravili:) te unišav u Magistrat, gđe su ga čekali činovnici i Pavletić u sali za uvedenje ovoga kao predstojnika, skoči pred Svëtinju neki talian Torri, bivši vojnik, i ovdë od jedne godine po prilici nastanjen uzme za ženu ovdašnju djevojku postaru s imetkom, te počme vikati "Fiumani! Il vostro Re vi ha restituiti i vostri diritti colla Patente del 20 Ottobre, fratelli valori, e chi ha coraggio mi segua" Tako sverši taj tudjinac po prilici svoj govor, i onda svi za njim u Magistrat na čelu Gaspar Matković i neki Carina, koja dvojica cel grad teroriziraju jurve kroz 2. mëseca (:tajnih buniteljah su ova dvojica Exekutori:) – Za prikriti toboz ovu očitu bunu proti svojim poglavarom nasernu u Salu Magistrata pod vriskom "Viva Sua Maesta" nu dodajući rëči, da oni neće pod nipošto terpiti na čelu Magistrata Pavletića. Vike i krike zviždanja i svakojakih insultah biaše tu na gomilu. Smaić bez glave ponio se ružnije nego možete si niti pomisliti. S Karinom i Matkovićem počeo se izpričavati, i kazati kako je on vavëk Rëku ljubio i nju zagovarao i.t.d. pak za škandal podpuno doversiti izajde van, te tekao je tražit sam generala Maroičića, koj vidjevši takovu pobunu biaše medjutim poslao jednu patrolu da raztëra ljudstvo na piaci pred Magistratom sakupljeno i vičuće, i ga zamoli da neka vojnike natrag pozove veleći "ja neimadem potrebe od vojnikah za umiriti moje dobre rëčane" Tim ova prava hvastava budala uzroči, da se svëtinja natrag vrati i dalje svoju viku nastavi. On pako primio odstup preplaćenog i od istog sebe zapušteno Pavletića bez svake zaštite, med uzbunjenim platjenikom, koj tim načinom izdat kako Kristuš od Jude, cini se doći fiakera pred Magistrat pak ode sam. Gomila fakinah, ribarah i dečurlie za njim, vezaše mu za kočiu vreću (:na porugu – prender il scacio – znači biti istëran.) Tako na pol živ kući došav, sgerne se čitava povorka goniteljah pred kućom, i onda s kamenjem lupati, doklë sve prozore i njegove i još neke tudje polupa, a madjutim vike i psovanjah ni kraja ni konca. Taj škandal trajao je pred kućom preko jednog sata po srëd bëlog dana, bez da bi Gosp. Kapitano Civile našao, u svojoj mudrosti za dobro tim njegovim dobrim rëčanom! Zaprëčiti takova nečuvena nasilja i zabavu. On nije niti pitao za to, kako da nebi to njegov posao. Srëća da je Šepić, koj pod Pavletićem stanuje i hotivši k svojoj supruzi za ju umiriti, kamenjem udaren išao tražiti Generala te ga zamolio da za Boga pošalje jednu patrolu za ljude protërati ispred kuće, jer drugaćie bog zna do kad abi bio taj exces prodro, kažući nekoji da su nameravali nutar u kuću poći oti bunitelji. Medju dečurliom koj najviše exediraju, jest neki Pirisi – brate to ti je sin piemonteza koj se ovdë ugnëzdi od 3.4. godine te životari sa učenjem francuzkog jezika – sada su već gospodari na Rëci, a hervati su tudjinci, nadalje sin od nekog Petra Manasteriotta, koj kad se je radilo da neplaća poreza, prijavio se je kako turski podanik, a ipak dobi ovdë Patentu za javnog Sensala. To je poznato sve, i zato ako se bude učinila inkvizitia stroga će se poznati svi glavni bunitelji i morda što boljega.

Nebiš vërovaio, da Smaić je to sve hotio ostaviti na stran, ali ja sam mu za sreću citirao S e zakona, polag koga jest to pravi krimen, i onda naloži Policiji da onog taliana Torri-a

Sudu denunciра, premda su njemu i druge osobe poznate koje su došle i navalile u Salu Magistrata te isto zločinство počinile. – Vidjevši razuzdana četa da se bez straha može po danu lupati i sva moguća činiti, na večer lupala je po gradu prozore gdje god se njoj vidjelo. Do pol noći su trjali ti odurni excessi bez nikakove zapreke od strane Poglavarstva. Tek drugoga dana, kad smo svi skočili na Smaića radi njegova nehajstva i sramote kojoj izvergne čast stvoj i sviuh našinacah, kad sam ja htio u Zagreb da tužim – izdade oglas koga ćeš citati u Gazzetti od 7. o.m. ovdě priklopljenoj.

Smaić imenova zatim na čelo Magistrata onog lopova Martinia, i onda tekar su počeli misliti za red, ali vidi se da je sve po planu radilo se prije, jer Martini pozove nekoliko gradjanah i njima preporuča red, to se od sebe zna da među timi glavni biahu Matković i Carina. Daklě Magistrat je znao komu treba preporučiti uzderžanje mira? –

Prestali su excessi nu nije zato uvedena bila nikakova sigurnost od fučkanjah i psovkah na ulici, još se vikalo eljen barato, merda al croato it.d. – Doklě napokon s proglašenjem obsadnog stanja, prestanu ona gadna vikanja po ulicami koja su uznemiravala čitavo gradjanstvo, čemu je dokaz okolnost, da obsadno stanje biaše prinieto od veće strane stanovništva kako nekakova blagodat, jer terorizam Matkovića i Carine biaše mnogo nesusniji.

Sud Rěčki město da odmah energički poprimi Inquisiciu u ruke denunciранog Torria, odkud moraju doći na vidjelo sve korporacie i pletke, kao takodjer svi krivci, tekar prekjučer je izpitao Pavletića, i morda će nastojati da pokrije zločinство ili barem glavne krivce. To moram sumnjati toliko više što u zločinu takovom, po obstojećem zakonu su morali pohvatani i zatvoreni biti osumnjičeni krivci, što nije još ni danas nakon 8 danah učinjeno akoprem je Torri tudjinac, i akoprem, kako čujem, je on jos sledećih dnevah govore javno na ulici deržao, kako da smo u podpunoj anarkiji.

Odtud vidiš kakova je potreba i silna potreba da stigne na ovaj Županijski Sud najstrožija zapověd da se Inquisicia podpuna, i bez svakog obzira nastavi i to proti svim krivcem od onog glavnog excessa dapače zločinствah počinjenih dne 5. o. m. Da bi se izpitavali ljudi, a najme ostariašica Michelina, gdje su proletarci više putih jeli i pili, i gdje mi se kaže da su bile prisutne nekoje odlične osobe, sudim da bi se do čega došlo. Ovo je prilika zgodna za uništiti sasvim zakonitim putem sve agitatore i naše kervne nepriatele. Ako se popusti, mi nećemo se nikada više ovdě moralno podignuti. Daklě Ivane tvoja je zadaća da radiš. Neka se Policija u škripac uzme, ona mora znati sve što se po ostariah pilo i jelo i bar nekoje osobe mora naznačiti. – Ako se nebude od ovih švabah štogo zahtěvalo i naložilo pod najstrožju odgovornost, oni neće ništa raditi, jer se vesele da našoj vlasti se tako stvari dogadjaju. Deržavna Prokura treba takodjer da se na odgovornost pozove, i to iz razloga:

a) što nije u sve vreme tolikih excesah i nezakonitih činah ni najmanje se pobrinula za da se postupa proti krivcem, od kojih bar nekoji biahu javno poznati.

b) da akoprem bi vremena razuzdana, ipak je dopustio da Gazzetta di Fiume svaki dan Zakon kriminalni vrědja bez svake odgovornosti, poticući na bunu i na neposluh prama višjim naredbam, takove ili izsměhavajući ili zlobno tumačeći il napadajući izvan svake granice pristojnosti, nadalje očevidnu merznju proti narodu hervatskomu, i pojedinim osobam prodikujući i.t.d.

Za priměr prilazem ti ovdě dva broja br. 25. i 42. U prvom napada na osobe, to jest nas koji smo ovdě poznati kao hervati i to takovim otrovom i jedno da mora bezdvojbeno masu proti nami podignuti, jer naměra ovih lopovah jest ona da nas razviču da mi smo nepriatelji grada, koj bi bez nas mi s madjari sdružen, bi bio bez Apalta i bez Stamp? itd. Gazzetta organ ote stranke očevidno radi u suglasju s govori koji se zlobno po gradu šire. Moraš znati da Scarpa, ako se nevaram, Matešić i Franković su dali Cauciu, pak imade Comitě njihov koj imade rukovoditi politiku lista. Ova je daklě pravo organ lopovske stranke, koja hoće svom silom nas domaće progoinit iz naše vlastite otačbine na hasan talianah. Redaktor Rezza je Piemontez, neznam kako je stekao austijsko podaničtvo, ali ovdě od 848 po prilici, njegov Agent ili pravi Redaktor jest neki Marenić neznam od kuda se protepe amo pred 5. ili 6. godinah mislim da je istrianac. Kolaboratori glavni i oni koj najviše bune jesu neki Defranceschi istran bivši Savětnik u Rovignu, odpušten godine 848 radi prenapetih ideah, pak neki Turčić sekretar ovdašnji tergovačke komore, ovaj je lovrnac od malo godinah ovdě i žive od plaće koju vuče iz naše tergovačke komore, ipak najžestije napada u njegovih člancih na nas narod. Napokon neki Huber Slavonac hulja preko sviuh huljah, on je u društvu sa Rezzom, te među najvatrenijimi demonstranti, koj baš nižje klase buni. Ovi daklě su svi tudjinci, a zašto nebi se tražilo da budu od ovud proticani. Svi kažu da su ovi najmarljiviji i najnepriateljniji pisci od Gazzette. Pitam pako je li može se dopustiti slobodno štampati u našoj vlastioj kući proti našem narodu. Neka se istraže svi dosadanji brojevi tog opakog lista, pak će se vidět da sistematički proti našoj narodnosti piše i buni, te upravo gdje god može sramotu na nas baca ili nas opisuje kako malene, necivilizirane i uboge, da samo probudi preziranje u puku proti svojem vlastitom imenu, što su takodjer ovi lopovi postigli, jer čuješ psovati fakine, ribare i.t.d. u hervatskom jeziku na hervate po ulicah. Sve čine kao u Dalmaciji, jer su u savezu s onimi taliani kako dokažuju dotični Dopisi iz Dalmacije, koj su svi proti nami, do čim za nas neće da primi nikakav članak.

Moraš činiti pozorne koje ide, da ovaj listić je uzderžat sa nakanom bunenja proti nami, jer ga u gradu razprostiraju po prostih placaricah, i zanatliah – ništa se nečita tako kako taj list od prostih i srednjih klasah.

Ali bez govoriti od drugih, br. 42. jest takov da ga nebi ni u Inglezkoj terpili. Čitaj one rěči uvodnog članka: *Eppure non vi ha entro il recinto e sul quale più insolentemente siano capitato le basi fondamentali del vivere civile da un elemento estraneo che vediamo rappresentare il potere supremo.* Daklě verhovna naša Vlast jest njima stranjska, jest *insolente* jest takova koja gazi sve temelje gradjanskog života. Za ovakov članak bio bi

svagđe drugđe već u govdzja Redaktor sa svimi sukrivci – a kod nas? – niko nije ni pazio na to. Kako ćes dakle da se gradjani drugaćie ponašaju? –

Sramota preko svih sramotah, dapaće izdajstvo jest ako se to terpi! – Ostali saderžaj jest takov da možeš ga sam tumačiti. – Ali nemogu propustiti opaziti u isto doba, da u istom broju s traga pod Rubrikom “Cronaca locale” priobćuje se Oglas Smaičev uslěd excesah od 5. t.m. gore opisanih, i to sa komentarom takovim, kojim ne samo očituje da je taj službenih Oglas pretěran, kako da se nebi bilo ništa sgodilo u gradu, nego još opravdaje iste zloćine navodeći, da su bili prozori polupani samo onim koj su provocirali dečurliu. Daklě po Gazzetti Poglavarstvo laže, Pavletić je provocirao dečurliu što se usudi primiti čast od poglavarstva njemu podeljenu. Ja sam provocirao (:jer i meni su nekoje prozore po noći razbili:) koj sam bio već više dana kod kuće bolestan, i koj daklě nisam bio nit izvan kuće i.t.d.? Eto ti novi zloćin štamparski, koji upravo Poglavarstvo ruži, i još u tako uzburkano doba na mirne i poštene ljude baca krivnju od zanešenih i kupljenih excedentah, hvališući ih, i time na nove čine podpaleći. Bogami ako Austria stoji na takovih nogah da još sada gđe nema revolucie nesmie takove grehe kazniti, i protěрати ovakove lopove, onda slabi po njoj! Ali mislim da hervatska imade još toliko jakosti da se neplaši od ovo nekoliko došljakah rěćkih, te da ih može strogo kaznit bez straha da bude navalila vojska rěčka na nju. Sramota jest ipak da se ovakva štampa od tudjinacah na našoj vlastitoj zemlji još dalje terpi. – Naš Gospodin Dvorski Savětnik, kad je Rezza molio za izdati taj list, akoprem za 20 listopadom, nije ništa više brinuo nego kako da berže talianom zadovolji za da nas berže mogu sramotiti, jer uz tri dana je on već sve rěšio, doćim našincem zahtěvajućim dopust za naški list “Primorac” u perkos mojim opetovanim priporukam, nije još ni danas (nakon měsec danah) dozvolio! Doduše poštena i pravedna mi patriota! Ja neznam što misliti o takovih dogodjajah!

U toj prigodi moram opaziti da Světli Ban dao je već dva puta povod, da Rěćani zbilja moraju misliti na nekoju samostalnost svoju, jer i sada, doćim je već i po istom kralju potvrđjena Županija rěčka su gradom Rěkom uklučivo, i doćim bi imenovat Verhovni Župan i Kapitan gradjanski rěčki, ipak potpis njegov na Oglasu obsadnog stanja glasi ovako “Ban i Gubernator rěčki”. Šta daklě Župania jest laž, ili imademo mi dva Poglavara za Rěku posebna: Župana, i Gubernera bez Gubernie? Ja neznam tko navede Bana na takovi podpisi, nu to znadem da timi mistifikacijami se narod pravedno buni i to ne jedna stranka, nego i druga, jer najzad šta moramo misliti o tom Gubernatorstvu preko Županije, i u perkos što nema nigđe tobožnje rěčke Gubernie. Bogati molim te kaži to otvoreno Světlomu Gospodinu jer timi načini neće Vlada sigurno poverenja dobiti od nijedne strane, koja sva slute na prevru kad nemogu dokućit jednu stvar, kako što biva, baš i s onim čudnovatim naslovom u sadašnje doba nakon utvrđjene Županie.

Žao mi je što Gazzetta nesmie sada pisati uvodne ćlanke, jer bi imao morda zadovoljstvo viděti da vojnićka Oblast, ove lopove po vojnićki primi i progoni od ovud. Nu svakako izvolite dati pretresti sve dosadanje brojeve lista, pak ćete imati dosti temelja za postupati, i

zabraniti da već takov list u našoj zemlji izlazi na světlo, i za progoniti sve ove njegove uzderžavatelje. – Sad je obsadno stanje, daklě treba da se bar sada sve skitalice i sumnjive osobe, kojih imade ovđe dosti, od ovud odalěće. Ovih vagabundah bez posla imade ovđe, jer Magistrat i Policia ih terpe, i morda štite – Od nekoje doba ima ovde takodjer madjarah nekakovih svaki čas. Policia bila bi imala vreat na njihova děla, ali ona to nećini.

Od Smaića nije se za nadati nikakovu dobru, ništa u glavi, i nikakov karakter to ti je naš Župan za ovakove okolnosti! – On će sigurno kod Magistrata naměstit sadašnje ljude na perva měšta, doćim bar pervoga Sudca, koga on imade pravo imenovati, bi morao opredělit čověka svojeg. Ja mislim, kad drugih nema domaćih, da se mladi Blazić imenuje na to město, bar nebi Martini najglavniji naš upravitelj, i uzrok malo ne svih Remonstraciah, i Demonstraciah ove obćine, imao zadovoljstvo da u perkos takovu ponašanju bude još na veću čast podignut. Onda će imati pravo rěćani tverđiti, da oni nemaju varh sebe nikakova poglavara, ter da se nagradjuju ljudi njihovi podpunoma.

Bilo što mu drago, ja mislim da bi imao Smaić prije prijaviti koga misli imenovati i kandidirati kod Magistrata rěćkog, jer drugaćie će ostati Magistrat još gorji nego je sada. Ja njemu već neverujem ništa!!

Iz prednavedenih poznaješ dobro ćitavo naše stanje, daklě možeš takodjer misliti na ono što treba poprimit – svakako treba najprije i odmah poslati energićke naloge na ovaj Sud glede inquisicie jurve započete, s naputkom da se bezobzirno svi krivci, poznatiji barem, pd tužbu stave i strogo zakon overši. Ja sam uvěren ako se bude Presidentu Codelliu pisalo presidialno kako treba, da će se on zauzet za izvršenja nalogah – bez toga veoma dvojim o uspěhu, budući se tako nemarno dosele postupalo, da još ni jedan nije aretiran, ni isti glavni po policiji naznaćeni krivac, akoprem okolnosti bile bi zahtěvale bezodvlaćni efekt za ustrašiti buntovnike.

Nakon svega toga moram ti opaziti, glede Gazzette, da sve ono što ona navadja u pogledu provokaciah od naše strane u broju 24. i u ostalih, nije ni najmanja istina, jer to ti mogu jamćiti, da smo se mi sasvim mirno deržali u nadi da će prestati tim prije ota gadna osobna napadanja – Gazzetta dakle sama izmišljaje tobožnje uvrede i provokacie, samo za opravdati onakova pisarenja pred svetom i imati način da se izriga.

Nemoj za Boga ove stvari na stran staviti, potreba jest da na vrat stanemo ovim huljam, jer to ti je sigurno maslo madjarsko tobožnje bratje!! naše. Piši mi štogod novoga od vaših stvari, molim te, i naznaćimi jeli si štogod glede naših uradio, jer inaće bi morao drugi put tražiti, neostajući vremena za gubiti.

Zdravstvuj

Tvoj iskreni

Suppé

Gledaj vendar da me ne kompromitiraš jer rěćani da bi znali što mi pišemo, bi nas do vraga uznemiravali.

11) Rijeka, 1866. (bez točne datacije). Sign. 1108 (225)

Dragi prijatelju!

Infamne denunciacije, kojim je Domobran sa dopisom iz Rêke u broju 209. proti Sudcu Barčiću svoje stupce otvorio, i kašnje nastavio sigurno neće koristiti Kancelaru, a druge strane će ovdě sve ogorčiti proti narodu, koga mogu takovi organi zastupati. Veli se da je dopis proti Barčiću poslat od Mata Mažuranića što kad do javnosti dodje kroz izragu koja se ima na temelju tih podlih anonimnih denunciaciah započeti takodjer po višjem nalogu neće za stalno koristiti onim koji su tome povoda dali, a branjena stvar će se odurjavati tim više čim će pristranost denuncianatah više u oči padati. Iz izrage će moć proizlaziti dokazata potvora, kako ja o tome nedvojim, pak procesi kazneni i.t.d. – Ako je komu do Skandalah stalo, biti će ih dosti, ali budite uvěreni da će hervatska time samo štetovati, jer nitko neće ostati kod stranke, koja dokažuje da joj nije ništa sveto. – Komplot morda od dvih trih osobah, koje za našu nesreću ovdě uplivaju, će pokvariti sve ono, što smo mi domaći domorodci kroz velike napore kroz tolikih godinah izradili za uzderžanje narodnog duha uvrěda i psovanja na najuglednijeosobe i narodu mile, će uzročiti samo meržnju i madjarom široka vrata u primorju otvoriti. Mi najme rěčani, koj smo u vęčnoj borbi sa svojim sugradjani radi narodnosti, vidjevši, da smo ovako platjeni, znati ćemo udariti novom stazom, i pomiriti se sa svojim protivnici, koji bar štuju naš privatni karakter uz svu borbu tolikogodišnju. Budi uvěren da smo do skrajnosti dotežani, i mala iskra, će zadostiti za vam cělo primorje iznevěriti; pak puklo kud puklo. Tko će dalje vojevati za stvar po ovakovih gadnih zlobnikah zastupanu? Okako svět postoji nije bar u Austriji nikakav list usudio se štampati ovakove članke, pak još pod lažnimi Ciframi. – Čujemo da se još dalje sprema ista kovarnica na napadanja osobah svakojakih. To bi moglo uzročiti takovih prizorah kod nas da bude svět bar znao o nami pripovědati. Neznam da li nebi u ova nesretna Županija svoj grob našla u takovih borbah. Ja te zaklinjem, da tvojim uplivom kod Domobrana zaprěčiš dalnja takova peskaranja, ako neželiš, da se mi najme rěčani od narodne stvari za uvěk oprostimo. Ovakova bo rugla mi bogme nećemo dalje terpiti pak ćemo se sdružiti makar s vragom samo da se izbavimo jednom od ljudih, kojim nije ništa sveto ni nepovredivo. Ako ti podli denuncianti misle da je tko sakrivio, neka čine svoje denunciacije na nadležni Sud, a neka ne psuju iz busie i kroz štampu u svět iduću na poštenje ljudih, koji kad bi baš i kakova poboda dali, imadu pravo da budu obezbedjeni proti štampanim imputaciam bar doklě Sud ih krivcem nepronađje. Predbaciti komu obiteljske nepodobštine ili kaznu proterjatjenu ? je itako zakonom zabranjeno, i je infamno već za sebe. Ja ne odobravam nikakova osobna napadanja po svojih načelih od koje god strane, ali uvrědami i denunciaciami javnimi nemože braniti nikakova stvar makar još bolja. Opetujem ti dakle molbu da zaprěčiš dalnja takova napadanja na osobe u Domobranu, imajući ti toliko upлива da to lasno činiš. Inače nestojim dobar za ništa. Bis mogao viděti kakovo očitovanje koje bi madjarom najbolje u prilog išlo a i drugih neugodnih prizorah, što nebi za stalno doprinosilo na

neverštenje? domaće Vlade u ovih krajevih. Kad je čověk do skrajnosti dotěran može sve poćiniti.

Ako deržiš štogod do mojih rěčih, mnijem da ćeš ih uvažiti. Obratjam se zato sa prijateljskim pouzdanjem na te ter očekujem da nisam se bezkorisno na ovo pismo odlučio.

Ostani zdrav, i budi uvěren o mojem prijateljstvu pa makar se nebi u načelih političkih podpunoma slagali.

S Bogom

Tvoj iskreni

Suppé

12) Nedatirano pismo. Sign. 1113 (14)

Mili Ivane!

Upotriebim priliku, kojom Gospodin Franci (:ovdě oženjen i nastanjen, ali rodom toskanac i podanik sadašnji V.E.) ide u Zagreb za svoje nekoje poslove. – Čověk je siguran i nami prijatel. –

Ovom daklě prilikom molim te, da mi štogod pišeš o stanju stvarih naših, i načelih, koje mislite slěditi napram madjarom. Ja madjarom nevěrujem jer iz svih njihovih dopisivanjah novinskih domaćih i inostranih se uvidja, da njima je i danas kao i prije, samo madjarština u glavi. Ja deržim sve njihove demonstracie za ništa drugo nego kao sredstva, kojimi bi htěli ustrašiti Vladu i prisiliti ju da im daje što zahtěvaju, to jest stanje podpuno od godine 847 – iste simpatie za hervate mislim neimadu druge sverhe van da kroz pomirenje s nami, laglje do cila dodju i više imponiraju.

Kad isti Semere, bęgunac i revolucionarac, u Parizu piše da treba madjarom stati s Austriom, to mi daje potverdjenje da svi u isti rog trube. – Nebi li mi sada za drugi put služili za sredstvo i orudje tudjeg interesa i na vlastitu svoju štetu. Bog naš saćuvaj o te nesreće, volio bi za uvěk ostaviti domovinu, nego da otu sramotu doživim! –

Treba nam daklě velike pozornosti – Mnijem pako da mi smo previše ili nemarni ili nesposobni za uputiti Europu, koja samo o madjarih govori i š njimi se bavi, o naših odnošajih i o važnosti elementa jugoslavenskog za buduće uredjenje evropejsko, o kojem bi reć da se nešto snuje. Franceske, němačke, i ostale novine, doćim baš i o naših stvarih govore, predstavljaju ih na način, kano da mi želimo opet povratiti se pod jaram madjarski, to jest ponoviti staru Ugarsku. Nebi li porebito da se piše od naše strane, i razjasni ono što, najme zapadnjači, bi reć da neznaju. Članovi Novinah idu po svitu, doćim brošure budu čitane od malo osobah. – Sudim da bimo mogli madjarom otvoreno govoriti, i njima kao ostalom světu dati na znanje, da mi neterpimo njihove pritěranosti, akoprem se slažemo u jednom načelu! – bi se imalo reći da Slavianstvo je preveliko nego da bi se pustilo utamaniti, da

madjari neka budu pravedni i pametni, pak onda će moć uzderžat si i za buduća vremena one simpatie, bez kojih bi mogli danas sutra propasti podpunoma; da jugoslavenstvo samo, bez ogleđati se na svoju sēvernu bratju, se proteže od Semeringa do Carigrada, ter da otomanskom Carstvu je već ura udarila; da samo sa pravednostju i poštenom uzderžanjem podpune ravnopravnosti narodnostih, koje su njima mnogo priležnije, mogu obstati i sačuvati se od pravednih budućih nasertah i.t.d. Zapadnom Svētu pako trebalo bi oči otvoriti, i kazati mu, da on nepoznaje danas Slavenstvo, kao niga poznao nikada – Svēdoči to i ona, akoprem saljiva, idea nove evropejske Mape, gdē navadja Carstvo gerčko od 10 milionah u sadašnjoj tursko evropejskoj, jer to dokažuje svakako da Zapadnjači derže zbilja gerčko vērōisповidanje za jednostavno sa gerčkom narodnosti – što je dan današnji sigurno crassa ignorantia. Budi vendar neznanje, budi pako zloba, stvar je ipak svakako istinita, da se tim načinom hoće ignorirati naše jugoslavenstvo, i srodnost svih plemenah, kao rekoħ, do Carigrada. – Neznam li ti je Jakić pokazao Članak što sam ga pisao upravo u tom smislu, i na govor nekojemu madjarskomu dopisu. Neka ti ga dade, ako ga nisi čitao. Poslat je bio na svoje mēsto za sigurno. Istina je da se neplašim za našu budućnost, ali ako se ništa neradi, sada, ili ako se put pogrēši, bimo mogli otu budućnost od danas bog zna još za koliko, oddaljiti. – Videant Consulis –

Šta je u vašoj Čitaonici? meni je veoma žao, što nemate društvenih sastanakah, bez kojih duh spava, i se utaloži, preko što sredotočje prestane, bez kojega nema jedne svirke. – Ja sam pisao za poznate knjige, ali neznam što će reć da ih nedobijem. Nu svakako gledat ću drugim putem da ih dobijem i to u više Exemplarah.

Želio bi znati šta misle naši Aristarsi? (njem. got.) Mi sudimo da neće primiti, jer ako imadu išto patriotizma moraju uvidēti, da mi nemožemo udioničtvovat u takvom tēlu, koje nije za nas zakonito, priznavši ono što priznati nemožemo bez uništenja naših pravicaħ. –

Nisam još dobio ona opisanja što si mi preporučio najme glede Zajca, Simonettija itd. Kako ih dobijem ću ti ih poslati.

Molim te da mi što kažes o vremenu madjarske deputacie bivše u Zagrebu.

Predaj pismo Gospodinu Franciu, budi uvēren da ja ću odmah izgorēti i uništiti tvoje pismo, zato možes i bez podpisa ako hoćes list odpraviti.

Ostani mi zdrav i budi mi vavēk kao ja tebi

Izkreni priatelj

Jeli si primio moje zadnje pismo u pogledu Članka Allgemeinerice br. 114?

13. Pismo s nedatiranom godinom, Rijeka 5. VIII. ? Sign. 1114 (40)

Ljubazni Ivane!

Čuo sam danas da ti piše onaj zloglasni Politei, valjda da se preporučī za njegovu stvar glede procesa što bi podignut proti njemu na zahtēvanje naše Županije radi uvrēde naroda

kroz njegovo zlobno piskarenje u ovoj rēčkoj Novini. On traži da se drugi sud delegira za tu parnicu, a naročito zahtēva da se Sud dalmatinski opredēli, poznajući kako u Dalmaciji proganjaju našince, indi bivši siguran da bi tamo našao sudove pristrane za se. Tako netemeljit zahtēv je uvredljiv za sve naše sudove, i zato bi imao ne samo biti odbacen, nego još i ukoren. Mi želimo da se ovdē stvari pretresaju, jer Župania će takodjer kao privatni tužitelj hotēti prisustvovati pri razpravi da tog čovēka, koj ima hervatom sve zahvaliti, i koj za zahvalu na hervate u Gazzetti najgadnijim načinom i neprestance psovao, i naš svakojakimi načini uvredljivao, pak prti našincem buneći, pokaže svētu kakav jest zbilja ništaria i gad nad svimi gadovi. Sad ima straha ta kukavica pak se klanja kao červ. –

Ja ti to javljam da se znaš ravnati, ter da tvoj upliv upotrebiš kod Banskog stola, da se njegov prigovor proti Sudu zabaci čim prije, jer drugačie će ovaj opaki čovēk triumfirati i ismihavat hervate. Naći će podporu kod Koblera i zato trebalo bi da se Zidariću govori energički za tu stvar. Nebi htio sa se već dalje produljuje ovo pitanje, što bi dokazal da je našao Politei zaštititeljah pri Banskom stolu na sramotu našeg naroda i pravde.

Danas biahu 8ca od exudantah stavljena pred osvadno stanje, indi trebalo bi da red dodje štoprije i na Politeja. Molim te daklē da se pobrineš za našu stvar, i da odaljiš protivni upliv, što bi moglo nas smēhu izvergnuti, budući je Generalna Skupština tužbu odredila i Sudu podnēla jošte kad sam ja bio u Zagrebu. Odbaci pisma koja ti taj čovēk nevredni piše, jer ti nemožes obćiti sa takovimi ljudi koji su javno psovali na naš narod najsramotojnijim načinom.

U toj prigodi gratuliram za zaključak da ..deti u Reichsrat; narod nas posvud se veseli za taj korak Sabora, i mogu ti iskreno kazati, da ako bit drugēie radili, bite najveću nesreću na narod povukli, jer nitko neće da što znade ništa od unie s Bečom. Svi su očekivali sa strahom vašu odluku, jer raznēli su se bili glasovi o izdajstvu i o pletkarah svakojakih. Bogme promislite dobrošto radite, jer Jurisdikcie bi se sve proti Saboru digle ako bite pristalina kakove pogodbe protivne našem starom ustavu.

Iz govorah vaših u Pozoru priobćenih dosada uvidjamo da branioci Pricina predloga teže jasno na to da se Ministarstvu Izvanjskih poslovaħ, rata, financie i tergovine u Beču Centraliziraju, što ne samo čini ilusornim zaključak glede unie s Ugarskom, već nad obvežuje da pristajemo na Centralizaciju Bečku kakovu jest sada indi da idemo na Reichsrat ako se samo forma promēni. To je dušemi ponovljenje godine 848 ali pazite da ovaj put nebi narod se osvetio na onimi koji bi na to pristali. Naša Župania je sigurno čisto narodna više nego ikoja druga, ali te mogu uveriti da bimo svi pristali uz madjarone ako bi Sabor takovim putem išao. Dvojim veoma da nebi još i gorjega slēdilo. Mi nećemo te nećemo s Bečom imati posla nit ćemo da budemo imali skupna Ministeria pod nipošto pa makar se Bahovci povratili silom jer sila će upropastiti nasilnika a ne nas.

Šta vrede šaranja nego da se narod vara? – Ali imade u narodu ljudih koji su na sve pripralni. Kad bi se š njime igralo.

Žuželov govor je škandal pravi, koj perstom pokazuje kamo se ide. Ja sam prije mislio da u predlogu Price nema tolike pogibeli, ali kad se ga tumači onako kao su ga tumačili njegovi podupiratelji, onda bogme ga zapacujem podpunoma. Dvojiti zbilja već mora o iskrenosti naših zatupnikah, kad se ovako može šarati. Nu hvala bogu bar za sada je poštenje spaseno s onim zaključkom da neidete, i to me veseli budući bi inal cio svēt na nas graknuo bio. Imaš znati da biaše ljudih starih u naših stranah, koji su od radosti plakali kad su čuli vĕst o vašem zaključku, jer svaki je se tresao da nebi drugačie stvar ispala polag vĕstih ovamo dolazećih.

Još jedanput daklĕ čestitam svim priateľom, i ostajem sa svom iskrenostju

Tvoj priatelj

Suppé

Na Rĕci 5/8.

Sad doznah da je Vranjičany primio, slava njemu i ostalim koji to čine! picta masculi ostati će ondĕ, ali i kod naroda još više, jer ništa nemogavšiga narod činiti dobra, će bar i oni baštiniti ono nezadovoljstvo, koje postoji proti svemu što biva. Šta šaraju mađjarski Aristarsi? Nisi čitao o Őtvešu bivšem u Beču, valjda zbilja ovi ljudi namĕravaju ono što sam gore rekao?

Precursor (:Novina belgianska) tverdi da se agitira očitio i po bilom danu u Jugosla-venstvu za sdruženje Serbske Bosne i Kneževnah, za učiniti Carstvo Rumeno-Serbsko pod jednim Lichtenbergom Maximilianomvcem. Ja neznam šta ćemo mi jadnici – kako vidim samo što se Koronini nakesio, već ste se ustrašili na način da nitko niti pisati stogod se usudjuje priateľem – doduše neznam šta bi sudio o našoj budućnosti –

Nord donaša svaki dan Korespondencie iz Pešte i to kakove – a šta iz hervatske? Niš – Pacel šalje prevod. –

III.

Pismo Faustina Suppéa barunu Dragojlu Kušlanu.

Na Rici 16. Studenoga 861²⁰⁴

Velecienjeni priateľu!

Neću da govorim o dogodjaju, koj nas sve nenadano ošinu, jer uspĕh će biti kod vas, koj i kod nas, nu treba da ti govorim o načinu kako treba da se sada deržimo. Pitanje o Novačenju je na vratih, neznam je li bi bilo probitačno, da se mi izložimo onim istim nevoljam koje su stigle Ugarsku. Ja mnijem da nebi nam to koristilo, dapače sudim da bi nas moglo utamaniti uvedenje Vorstandach i vojničkih ekzekuciah, jer smo maleni za

pasivni odpor uztrajno organizirati. Mi smo po mojem mnĕnju mogli cum rĕservata za ovaj put dozvoliti iz obzira što se još nisu odnošaji naši uredili, i što se očekuje novi Sabor. S tim očitovanjem bismo mogli načelo spasiti, a u godinu danah bogme će biti itako odlučeno šta ima biti s nama, i svakako nefali nikada da se protivimo ako bi međjutim novo novačenje kakovito potrebno. Nu želim svakako da bi Županije sporazumno radile, i s toga te molim, da mi odmah pišeš šta vi namĕravate u tom poslu učiniti. Nama je već zapovĕd došla, i to na ime kralja, što naš položaj olakšava, jer mi možemo time načelo bolje spasiti kad se očitujemo da do Sabora se volji kraljevoj pokoravamo.

Budući da je silna stvar to sudim da nećeš oklevati odgovoriti mi, kakovi će bit vaš zaključak, ako uztreba i kroz telegraf. Ako što misliš jošte pisati o duhu koj je sad u domovini, ćeš mi ljubav činiti, jer itako treba da se sporazumĕmo i za buduće što bolje možemo. Nevolja će nas bolje sjediniti.

Očekujući tvoj odgovor ostajem tvoj iskreni priatelj

Suppé

IV.

Pisma Faustina Suppéa Ivanu Mažuraniću

**(Suppé Franz kompozitor! Pisma Ivanu Mažuraniću, 9 pisama, 18 komada),
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. R 5844 b)**

1.) Beč, 31. XII. 1850.

Velemožni Gospodine!

U prvom našem razgovoru posle ste ovdĕ, želju ste izjavili za poznati zaderžai Dopisa izdanoga glede službenoga jezika pri Sudbenoj rĕčkoj Stolici. Evo Vam ga prilažem kao sam ga dobio iz Rĕke, ujedno Vam možem radostno priobćiti, da polag glasovah koji sam skupa dobio, stvari narodnoga života se tamo dobro počmu razvijati. Pripravljaju se domorodci u Čitaonici igrati narodnu komediu što skorie-agitacie od strane nemirnikah prestaju posle Činovnici počmu se strašiti za svoju budućnost. Politička naimenovanja su ih jako užalostili i poplašili, jer su vidĕli da ne samo da nije nijedan od njih bio u službu postavljen, nego i da rĕčani se po Hervatskoj domovini razdĕljuju.

Da ovakov dobar početak krunjen bude boljim jošte koncem, stoji sad u Vama; zaboga molim Vaš da svakako nas obranite od budućeg zla. Veliku zaslugu zaista hoćete si zadobiti ako zabranite da najme Načelnici Uredah rĕčkih nebudu drugi nego izkuseni domorodci, očuvajte nas od svakoga člana familia davidica jer, pod uplivom ovih ništa dobra ne može procvasti, dapače onaj dobri duh što se je počeo razvijati bi berzo propao, na štetu naroda, deržave i Carevine, proti kojoj italomani nikada nebudu prestali pod rukom raditi, ako u Rĕki ostanu najme na čelu kakvog ovdašnjeg Ureda, ali Suda. –

²⁰⁴ Objavljeno u Jakić-Esih, *Korespondencija D. Kušlana*, Građa za povijest književnosti hrvatske, sv. 19, JAZU, Zagreb 1950, str. 201.

Oprostite mi ako se zaufam kakove molbe na Vas postaviti: Vi ste Čovek mudar koj već sam pozna dobro naši ljudi, ali znate kako ja uvijek se strašim za našu budućnost dokle ne vidim uređene stvari; lasno bi mogao kakov Jezuita se sakriti i najzad izposlovati ono što mi nemožemo nipošto želiti. Znajući da Vaši posli Vam nedopuste gubiti vrème, nisam se usudio k' Vama doći, i volio sam zato pismeno se na Vas ubratiti.

Inače preporučajući se Vašemu priateljstvu, i želeći Vam sva dobra ostajem kao uvijek

Vaš pokorni sluga

F. Suppé

U Beču dne 31. Prosinca 850.

2.) Rijeka, 10. IV. 1852.

Pregiatissimo Amico!

Prima di tutto vi auguro le buone feste, e poi passo a pregarvi affine mi vogliate essere tanto cortese di significarmi se e quanto potrà essere evasa la mia domanda fatta a sua Eccellenza il Bano. – Io sono molto angustiato n'è so cosa fare coi miei clienti che ancor mi rimangono. È già l'estremo tempo che mi rimane a risolvere, giacché piú tarde io resteró senza lavori ad allora dovró appena cominciare a fare gli anni di garzonato nell'Avvocatura. La é cosa molto dolorosa oppure dovró dattarmi anche a giusto passo piuttosto che vedermi del tutto esposto ad eventualità peggiori forse.

Avró io almeno tutto il motivo di essere grato verso la patria per il male ricevuto. La memoria però rester' a impresa nella mia mente e mi servirá di lezione pel futuro!

Vi supplico di farmi il favore a scrivermi qualche cosa sul merito onde sappia continuarmi, e rinunziare occorendo potete essere ben sicuro che la vostre notizie resteranno sepolte presso di me.

Se rifletto come gl'inimici della nostra nazione e gli aderenti magiarici vengono esaltati a posti superiori: ch'essi diventano ogni giorno piú influenti, davvero poso favorevole passo sopporre l'avversia per noi. – Io non comprendo per quale fatalità di circostanze nessun patriota di qui fú chiamato ad un posto a Zagabria, mentre due avversari, ne furono distinti – Pare adunque che bisogna demeritare per andar avanti. – Éra ben necessario che uno almeno dai nostri fossi stato applicato alla Tavola Banale, acció possa sempre informare e controagire a tempo contro la trame degli altri. – Ció tuttavia non si fece a cosi ne avviene che i nemici hanno libero il campo d'agire a tutto bell'agio – Essi seducono colle loro ciarle ed artifizij gli uomini piú influenti di la, e il risultato ne sará ben triste. E daltronde osservo come é assai facile di darla ad intendere e manar pel naso i nostri croati; essi poco a poco agiranno in senso contrario alli patrioti senza sapersi cosa fanno. – Io ho un esempio anche ora qui. Il Verbančić é venuto a Fiume a fare la festa – ogni giorno é coi piú accaniti magiaroni – e non basta che sfugge ogni patriota egli ancor si fa sentire appartamenti, che a

Zagabria sono malcontenti del nostro operare. Con tali parole da incotragisce?, e supponendolo un'individuo influente lo trattano con pranzi e come tutti i giorni. Questo povero imbecille crede con ció di essere davvero diventato un'uomo d'importanza e si da già l'aria di uomo che a Zagabria agirá in loro senso con effetto! – Il povero sciocco non conosce che ne vogliono scrivere di stromento per i loro fini – Ma di questi abbonda il nostro paese, per sua disgrazia, – un poco d'incenso? Li solletica, a la loro inferioritá alla gente del littorale, li rende giuoco dei furbi che se ne vogliono approfittare. – Scusate che vi porto in vista con che conoscate anche vo; io lo scrivo perché cercavate di agire presso Sua Eccellenza che venga a Zagabria qualche littoralista patriota acció tenga in scasso gli avversari – Ció é necessario anche per l'amministrazione di giustizia – Io credo che non era mai consigliabile di far venire due italiani alla Tavola banale – io li avrei piuttosto fatto presidi peso lontano a Varasdin e Essek perché non siano al centro dove possono influire e rovinare tutte le nostre cose, come l'insegna l'coperienza? –

Sento che sará nominata una nuova Commissione organizzatoria sotto il Presidio del Bano – per amor di Dio fatto presente a tempo a Sua Eccellenza, che non faccia qualche nomina degli avversarij – né l'uno ne l'altro di quelli che sono sopra, non bisogna che intimo nella Commissione – Essi non gioverebbero, ma rovinerebbero tutto. Cautella somma ci si vuole se non volete che tutto vada in rovescio. – Noi stessi col stivaria? A posti gl'inimici, ci facciamo la fossa – non vorrei che ció nascon anche in seguito. –

Compiantevi di scrivermi qualche cosa per mia quiete; frattanto salutandovi di cuore mi protesto vostro

Sincero amico e servo

F. Suppé

Fiume li 10/4. 1852.

3.) Rijeka, 14. V. 1852.

Pregiatissimo Amico!

La Decisione di S.E. il nostro Bano testé giunta in merito della riabilitazione degl'impiegati alla Procure di Stato all'esercizio dell'avvocatura, mi sollevó da quello stato di perplessità ed abbattimento, in cui mi trovava già da piú tempo a causa di quel fatale divieto Commisionale di rappresentare parti private in giudizio. – So che tale riuscita devo ascriverla essenzialmente al vostro nobile animo, alla vostra valida ed energica mediazione, al vostro particolare impegno. – Abbiatene quindi i piú fervidi e piú sinceri ringraziamenti; e credetemi, che io non saró giammai per dimenticare un tanto segnalato favore. – La mia carriera privata sarebbe stata affatto rovinata per poco che tardasse la revoca del divieto commisionale, voi mi poneste in grado di poter, se non il passato danno, almeno le future perdite riparare, e riprendere coi lavori privati anche la via che mi pone al sicuro per le eventualità dell'avvenire! –

Se però devo ringraziarvi per tale favorevole cooperazione permettete che vi ringrazj non meno per l'amicizia con cui voleste distinguermi allorché col preggiato foglio ad.a 30. p.p. aveste la bontá di pervenirmi del fortunato esito della mia Istanza porretta sul merito a S.E. –

L'effetto di questa evasione fu un colpo per gl'Avvocati di qui, i quali non se la attendevano né punto né poco. – Essi celano a mala pena il loro dispetto tanto piú perché ora colla predetta Decisione la concorrenza degli Avvocati che scrivono nella lingua nazionale si é aumentata. Ora siamo quattro; Medanić, io, Pauletić, e Sablić di Buccari, ed in tal modo non esulerá dal Foro la nostra bella lingua patria, la quale spero nella giustizia di chi ci governa, verrà a dominare anche qui in tutti i Giudizij ed Istituti come le compite di diritto.

Non so quali Comessi hanno finora fatto i loro Reclami in merito della lingua forense, e perciò non so regolarsi, m'informeró però e agiro'. In quanto alla nostra Comune ci vuole cautela, poi ché non vorrá proporre nell'Odbor senza essere sicuro di una completa riuscita. Se non fosse accettata la proposta, ovvero se la maggioranza fosse tenne, ritengo che gli avversarj potrebber farne uso a loro vantaggio, e nell'Odbor abbiamo pure se non decisi nemici almeno gente di nessun colore che però é italianizzata. – Del resto ritengo che noi potremmo fare un Ricorso con sottoscrizioni di alcuni conoscenti cittadini che volevano commettere illegalità coll'andar per la città a raccogliere e compire firme come fecero gli altri, essendo tali fatti versati dalla leggi penali, e che perciò in alcuni hanno voluto rimostrargli l'ingiustizia delle querelle di alcuni forestieri, e insuratori etc.etc. – Io credo che anche questo gioverebbe.

Si é sperar giú la notizia che fú dal Ministero applacitato il Ginnasio maggiore per Fiume, e che il vostro buon fratello Antonio né nominato Direttore. Ciò colmó di gioia i patrioti i quali desiderano che fosse vero quanto si raccontá. – Non sapreste forse darci una qualche notizia positiva? – La Autoritá scolastica dovrebbe esserne giú a giorno. –

Prossimamente avró a scrivervi qualche cosa d'importanza però lo faró d'uffizio, perche questo S. Capit. della Città si arroga certi poteri anche sopra gl'impiegati giud. i e non cura di comprometterti anche. – Quanto prima il mio Rapporto. –

Intanto salutandovi cordialmente unitamente al fratello Ant.o ed augurandovi ogni bene mi protesto vostro

Sincero amico e servitore

F. Suppé

Fiume li 14. Maggio 852.

4) Rijeka, početkom siječnja 1861. (bez točne datacije)

Ljubezni Ivane!

Previše te cénim nego da bi se usudio pomisliti, da bi te časti promeniti mogle napram tvojim iskrenim štovateljem i priateljem; zato ti pišem kao stari znanac u priateljskom slogu, pozdravljajući te serdačno kao našega Verhovnog Ravnatelja. Primi moje čestitanje, koje ti iskrenom dušom šaljem, bivši ja osvedočen da tvoje uzvišenje na męsto našeg Presidenta hoće biti spasonosno za milu našu domovinu, ter da bi time ojamčena naša budućnost bolje nego Mojim drugim imenovanjem.

Polazeći na drugu stvar, dopusti da ti u istoj prigodi oglašim što se ovdě sve radi i rovari na uzterb javnog reda i na sramotu našeg naroda. Pisao sam Preuz. Gosp. Baronu Ožegoviću kako je od ovud otišla Deputacia u Beč da tuži Generala Maroičića i naše križake pod izlikom tobož da su naši graničari dali povod neredom, koji su se ovdě ovih danah zbili.

Municipij jest uprav najveći branitelj, a na čelu baš Deputati Thierry i Martini, jer ovi su oni, na Predlog kojih se svaki dan čine remonstracie proti hervatom proglašeci ih zatim kroz ovu Gazzettu di Fiume, na način da se upravo svatko čuditi mora kako se dopušta vlasti municipalnoj sijati nemir i mržnju proti narodu i zemlji našoj.

Prije nego u Beč otidoše pozivali su na Magistrat koliko više su mogli ljudih, te su svakoga podbadali da kaže kakovu uvrđu je tobož proterpio od strane vojnikah naših, a to bi učinjeno u vremenu kad je ovdě kroz neprestanu agitaciju najveć kipilo. Męsto da utáže strasti mitom i vinom potaknute proletarstva, ova gradska Oblast je deržala sędnicu za baciti na vojnike hervatske svoje vlastite krivnje.

Moraš znati da već od nekoliko danah agitirali su nekoji poznati nemirnjači, da probude u gradu ogorčenost proti Smaiću, koga oni derže sada kao tobož izdajicu, i proti hervatom u obće. Došavši kući Gosp. Smaić na dan Božića, sakupe se kolovodje demonstracia namęnjene, te pridružuci se bezposlene zanatlie, od kojih imade dosti inostranacah, hotěli su učiniti tako zvatv mačju muziku. Opili su proletarstva dobar broj, platjajući kako to svi kažu, vino i jelo po oštariah, te onde počese viku i kriku svakojaku – Po ulicah već kroz više danah čulo se je i danas još se čuje no redje, vikati, "eljen" jebeni hervati, morte ai croati assassini i.t.d. – Ali budi uvěren, da gradjanstvo je mirno se deržalo i zaměra ovim nemirnikom dosti, pasivno vendar se derži jer ono nekolicina fanatikarah ? i fanatiziranih, terrorizirao je grad na način da našinci najme, nisu se usudili na večer van iz svojih kućah, bivši insultirani sa onimi psokami i groznjami.

Dvojica trojica biahu pohvatjeni i zatvoreni ali odmah, dosti budalasto, na slobodu stavljeni na zahtěvanje nekoliko glavnih agitatorah, što je pokazalo slaboću, i dalo je povod da drugog dneva bivši nova demonstracia organizirana. Umre mlada grofica Hojoš; kolovodje demonsternatah narinu se, proti volji i sa uvredom pače familie tugujuće, kao voditelj sprovoda. Neko Malle agent sigurnice terstjanske na Rěci, stavi se na čelo

sprovoda. Muzikantom postave na glave kalpake kupljene od nekih tajnih poticateljeh nereda, pak posle bi tako sprovod do groba pratiti i voditi, isti Malle derži govor na grobištu veleći da je pokojnica od onog slavnog roda madjarskog, koj donaša nami tergovinu, industriu, civilizaciju i sto takovih ludorih, sa očevidnom naměrom da na novo pobune puk, koga nastoje svimi sredstvi zaslěpiti, što dokazuje okolnost, da je se deržao govor takovi u perkos što bi mladi

2/

grof Hojoš naročito protestirao proti toj zloporabi njegovog imena, očitujući da u žilah njegove obitelji neteče ni kap madjarske kervi – Čujem sada da je familia tužila za oskvernutje njezinog imena i uvredu proterpljenu.

Ali od ovih vlastih malo se može nadati, jer se iz svega vidi, da koketiraju sa demonstranti, znajući valjda da će morat odlazit do skora, te zato u potaji radujući se nad neredom.

Za sprovodom dodje u grad povorka bėsna i do najveće strasti fanatizirana sa barjakom ugarskim i muzikom po ulicah skakajuća i vikom sve obmanjujuća. Psovke na hervate, i eljen to su bile losunge, kojimi su na sve napadali. Kako čujem obmama biaše već do verhunca došla, na večer piančevanja gratis, i dělile su se takodjer dčeci šestice da viču eljen i.t.d.

Drugi dan donese Gazzetta di Fiume govor Malleov u svojih kolumnah za bolju vatru uspiriti. Nije indi čudo ako su i vojnici koga više izbili nego je sakrivio, pod nosom bo vikali su im svakojake psovke, i zato Magistrat da si steče zaslugu kod tih proletaracah i nekih buniteljeh, odmad deržao je sědnicu i razglasi da će tužiti generala i vojnike męsto da bi bio po dužnosti, korake činio za preprčiti dalje skandale. Ova deputacia je sad u Beču i ako nebudete nju odgovornu činili, neće ovdě dobra biti. Ovakov bezobrazluk zasluđuje kaznu toli strođu što nije Magistrat nikada nastojao umiriti zanešenjake dapače moralno ih podupira.

Gazzetta di Fiume pako u svakom broju donaša takove članke, kojimi se bas jasno i naročito narod hervatski gerdi i omražuje pred pukom. Zaista ja se moram čuditi kako ni Policia, ni deržavno odvětništvo ni ostale pol. Oblasti neopađuju tendenciju lista, koji javno prodiče bunu proti narodu, bez da bi itko na odgovornost pozvao Redaktora.

Molim te zaboga čini si podněti sve brojeve od drugog počamši, od tog lista pak hoćeš vidit da ima dosti povoda za staviti pod proces ne samo Piemonteza Rezzu i njegova redaktora nekoga Marinića inostranca, koj bi bio morao odpravljen biti od ovud već od davna, nego i onaj Comitė, koj dade Carinu, i pod nadzorom kojeg stoji taj bezobrazni list garibaldinski. Naš gospodin Gosp. Rubido je se tersio da dade dopuštenje za taj list, jer on misli da će agitatore, koje za čelo rade u duhu talianske propagande, dobrotom i slaboćom pridobiti. Vidi se da nije svoju zadaću svhatio ni dorastao službi, jer dužnost bila je njegova bar oklevati i vući stvar doklě prisprije organizacia, a svakako mislim da

dopuštenje prettaro? Od Kempena? Nije smio konstitucionalno hervatsko Naměsništvo za valjano priznati. Neka daklě sada vidi kamo je zalutao s tom nesmotrenom slaboćom.

Dužnost je Oblasti bđiti na periodičku štampu, indi morala bi odgovarati za one članke, koje su stampane sa najsratomniim smionstvom u vlastitoj našoj kući na našu sramotu. U Kavani tako zvanog "Caffė marittimo mercantile" pod Casinom, svaki dan se deklamira i psuje na sva usta proti hervatom, a to ignoriraju i Policia, i Župania i Magistrat dočim čitav grad to znade. Je li daklě slobodno u javnosti męstah tako očitog gerđiti naš narod i sve osobe njemu priveržene?

Mi moramo to podučiti, jer nam su ruke vezane. Da bi bila revolucia, bar bi onda mi znali sami osvětiti naše ime pogerđeno; dosti bi bilo da izlazim iz grada pak okolnicu pozovem na osvetu – stvar bi odmah gotova, jer bimo grad ošnažili od ovih lopovah, koj sada bez straha čine što im drago i siromašno pućanstvo gradsko demoraliziraju.

3/

Da pako znadeš koliko imade tih vitezovah, ter da se uvěriš, kako bi lasno grad umirili, ću ti ovdě sub rosa napomenuti, on ljude od kojih zavisi sva razdraženost – Najveći naši javni nepriatelji i rovari su dvojica to jest: Gaspar Matković, onaj koj je bio pod iztragom god. 848 radi broda koga kupi madjarski Ministerium, i neki Carina prodavalac od muke, koj je po svetu svašta bio, jedan i drugi bez znatnog imetka dapače prvi neposeduje uprav ništa, i neznad se od kud živi, i odkud novce dčli. Ovi su neprestano u Kavani i psuju takoonde, kako i drugdě najsmionije. Trebalo bi ih daklě svakako neškodljive činiti – Medju onimi pako, koj zanatlie podpaljuju, i upravo javno rade jesu tri mlada (njemačka riječ): neki Valušnig, Kozulić sin od Dominika i pěvač, te Huber slavonac. Ovu trojicu bi pravo bilo i pametno obući u vojničke haljine pak makar za furvezene?. Po našoj staroj navadi, mogla je Obćina staviti u vojnike ex offo takove nevaljalce bez zanata, i bez koristi.

Za ovu trojicu nebi nitko plakao, niti isti roditelji a lopovi su bez priměra, jer oni idu s fakini u oštariu pak ih novcem bune i podbadaju na demonstracie. Preko tih imade nekoliko nedomaćih zanatliah sada bezposlenih, koji bi se imali kući svojoj odpraviti – Neko mlad čověk se ovdě nalazi, veoma sumnjiv, koga zovu Signor Avvocato, kažući da je madjar; nitko vendar ne pozna ga, van što i on je bio u oštarijah ovih danah sa proletarci. Malo vremena je ovdě. – Onda municipalni činovnici, i nekoji članovi Starešinstva gradskog in capite Thierry, valjda iz straha da mu pripala sramotna protekcia, su oni, koj bi imali odgovarati za neredu najviše. Imade još nekoliko kalfah, i koji tergovac koji podupiraju il pomažu, ali možeš se uvěriti da malo imade bar takovih, koji bi javno rovarili medju gradjanstvom, preko osobah u ovom pismu napomenutih. Sada kako je prestao terorizam od prošlih danah, vidi se očevidno, kako se ljudi osvęstjuju po sebi i kako počimlju uvidjati sramotnost gore navedenih demonstraciah – uvidja se da je zbilja malen broj tih nemirnikah nezadovoljnih, koji samo kroz svoju smionost i mitom

mogli su predobiti bezposlene zanatlie, kojih imade sada mnogo radi pomanjkanja tergovine. Svakako pak pogibelno je takovo rovarstvo, jer lasno se kupi čověk u zdvojenju i bezposlen za svaki i najgadniji čin. Sad je mesopust, tko nam jamči za sigurnost, ako se puste na slobodu takovi pflasterfutteri?, kakva sam gore napomenuo, i ako se dopusti ostalim nemirnjakom sasvim javno prodikati krociatu proti hervatom po kavanah i oštariah. Zlo se lasno dogodi; ali po duši, bilo što hoće, ako koga izmed mojih priatelah makar kako povrede, ja izlazim iz grada, pak činim što oni čine u gradu. Ako se podigne gore zlo po talianih – ogorčenost u okolici proti rěčanom već se sada pojavljuje. –

Imadosmo priliku daklě za osvėdočiti se kakovi su naši nepriatelji i kako ih malo imade – a preko toga ako se računaju inostranci i došljaci, kako Rezza, Redaktor njegov Marenić, njekoj Defranceschi, concepist Thierry-ov i.t.d. bi se vidělo, ako medju gradjani imade malo famíliah, kojim bi po volji ota neslana opozicia, ili bolje rekuć agitacia talianska, koja se sakriva pod plaštom ugarštine. Ja sudim da imade ovdě saveza sa komiti talianskimi od Istre, Tersta i Dalmacie, jer se vidi takodjer, iz lista Gazzetta di Fiume kako se medjusobno podupiraju, i kako za istom težnjom lebde, i jerbo se neznadu od nekojih ljudih odkud im novci što troše.

S otimi italianissimi idu jednim putem fiumanissimi od rěčke Kronlandie, jer tako se podupiraju jedan drugog proti nami.

Policia je nekoga obsudila za ekcese prošlih dnevah, nu ja sudim da je to učinila, jer nije mogla mímoići takovo javne čine; dočim imalo je razloga za postupati kriminalno, a ne pako korekcionalno za zatvo od 24 satih do 6 danah, kako što je slėdilo. Nadam se da će naše naměstništvo svoju slaboću jedanput na stran ostaviti, te svoju dužnost radi naše sigurnosti osobne, izpuniti, i energički prizvate ote osude u pretres uzeti. –

Ja ti pišem kao priatelj i kao domorodac i zato ćes čuvati za sebe što ti pišem, ali činiti shodne korake za uredjenje ovog grada što prije, jer stvari nemogu već dalje tako obstati ako nećete da podpuna anarkia zavlada, ter da nekoliko bezsramnih bėsnikah terorizira ostalo gradjanstvo, koje se vara sa svakojakimi glasovi, zlobno i po planu raztrešenimi samo zato da iz za njihove ideje dobiju.

Maroičić je imenovan Feldmaršalom leitnantom i jučer su mu officiri činili muziku sa bakljami. Světjinje białe dosti pri muziki. Vikali su vojnici "Živio" pako ako da su i prisutni gradjani u isti glas udarili, što dokazuje da ako neima rovaraka narod odmah miruje i pokazuje da nije nama nepriatelj ni malo.

Mislite da je ovo obala morska, i da zato nije probitačno ostaviti bez pazke ova rovarenja iz obzira stvarih koje se mogu do proletja ovdě i drugdě sbiti. – Ja ti stvar preporučujem najvručě, i molim te da se imenuje bez uztezanja verhovni Župan sa naputci shodnimi, da grad od smetja ošnažuje. Za policiju bio bi najbolje da pošaljete ovamo Matu Matkovića Prestojnika u Oroslavlju, jer do organizacie steći će još mnogo vremena, a mesopust bi mogao svėdok bit od velikih neredah ako nebi ovdě bdio nad javnom sigurnostju pouzdani naš čověk, koj imade serca za stvari i koj pozna već od prije

sve naše okolnosti kako što je Matković. Ja sudim da bi on primio tu zadaću privremeno, bez upliva svoje platje i dostojanstva.

Ja sam pri odlazku od Zagreba molio Bana za dozvolu da mu pišem o stanju ovdašnjih stvarih, i on mi dopusti – to indi možeš ga obavěstiti ako sudiš za dobro, ili ako misliš ću mu ja pisati.

Molim te da naša Županija bude uredjena kao i ostale, jer ja mislim da će se Sedria Županijska sdružiti sa Bakarskom i tako će se Bakar dignuti kao zaslužuje i trošak umaljiti.

Prije nego dovreršim, molit ću te za ljubav, koju možeš učiniti sa tvojim uplivom. Jakov Depolli čestit naš domorodac upravlja poštu rěčku privremeno već od duljeg vremena, i traži da bi bio imenovat kao definitivni upravitelj. Nu čujem da mu se prigovara da je on još premlad, ter bi se hotělo kod ove pošte naměstiti nekoj Brelić činovnik kod Bečke pošte i rěčanin. Ovaj spada vendar medju naše taliane, i ja nebi želio za javno dobro da se njemu pověri uprava pošte naše, što nebi niti probitačno u ovo doba. Komora tergovacka rěčka je Depollia preporučila za izhodjenje njegovih željah; to bi se imalo upotrebiti, akoprem sada za Brelića rade odkako je Depolli njima previše hervat postao, kao govore Depolli je sasvim izverstan činovnik, imade sva potrebita svojstva za onu službu, a je našinac sa svom dušom. Mislim da naši ljudi bi se imali sada protegirati, i naměstiti, dosti białe progonstva do sada jer ako samo protivnici budu naměšteni, onda nećemo mi nikada iz naših nevoljah. Preporučujem ti svom snagom otaj posao, jer Depolli zaslužuje sigurno da se ga protegira. Seethorl? Mislim ni mu preveć sklon. – Ostajem tvoj sa serčanim pozdravom iskreni tvoj priatelj

Suppé

5) Rijeka, 15. I. 1861.

Velećenjeni Priatelju!

Nadam se da si primio moje pismo, kojim ti čestitah na novoj časti, i opisah ujedno škandale koje se ovdě čine. Ja bi veoma želio znati je li si to pismo zbilja primio, jer mi na serdču leži da budeš obavěšten o našem kukavnom stanju. Znadem da poslovi ti neće dopustiti pisati, nu molim te da mi samo na malo rěčih javiš oto primljenje za moje ravnanje jer ako nisi ništa primio smatrao bi za svoju dužnost činiti drugo izvěstje, koje morda nebi suvišno bilo, u sadanjih okolnostih, za našu domovinu. Pisah danas Kukuljeviću da Bana pozorna čini na gadnu agitaciju i psovke neprestane kojimi ovaj list Gazzetta di Fiume u svakom broju vredja naš narod i pojedine domorodce, što se nebi terpělo u nijednoj ma i najslobodnijoj deržavi, a kamoli pako u vlastitoj kući i od tudjinacah, koji neimaju nikakova prava měšati se u naše domaće svari. Pisao sam mu nadalje glede Smaića, koj bi reć da misli ovim ljudem za volju žertvovati našu stvar, jer čujem da on se mosli odreći od kapitanie civilne, za tobož rěčanom svoju liberalnost

pokazati misleći da bi onda mogli načelnika grada sami si izabrati takova koj bi po njihovoj svirali plesao. To nesmije biti, jer i mađarska Dieta od god. 848 nije to činiti htjela, dapače istog Podkapetana je Ministarstvo imenovalo, budući nisu mađjari htjeli gradu svu vlast ostaviti. Ako bi Smaić mislio da će onda kako Verhovni Župan udobno živjeti bez brige od ovoga grada, onda se vara, jer njegovo šaranje će našu opoziciju poudčiti, pak u prvoj kongregaciji bimo ga napali svom silom. Mi nećemo ljude od dviju stolicah – Molim te dakle da budeš pozoran na kakove pletke ako bi se morda snovale u tom pogledu. Mi nemožemo ostaviti u rukuh grada svu vlast, jer dobroga nebi bilo, ter u sadašnjoj strasti bi protivnici podpunoma nadvladali. S Druge strane nemože se zabaciti djelo Konferencie bez Diete, a tko neće nosit sve terete od primljenih častih, neka i sve časti skupa sa tereti položi, a nesaderzi samo onu koja više ugadja.

U Zagreb nisam mogao radi strašnih zlih vremenah akoprem sam danas želio odputovati.

Polazeći na drugi posao, molim te najserdačnije da pomogneš našem kukavnomu Kurelcu, imenujući ga ili bolje opostavljajući ga na svoje staro mjesto od profesora na ovoj našoj Gimnaziji. Njega je Kellersperg sbacio radi domorodstva, a sad je vreme da dobije zasluženu nagradu.

Da znadeš, svi profesori bez iznimke ove gimnazie su ga ovih danah priporučili školskoj Oblasti i Zagrebu i traže da se nanovo upotrebi. Ja mislim da lepšega svjedočanstva netreba za namjestit čovjeka toli zaslužnog, koj najme je ovdje pobudio našu mladež na ljubav prema svojemu rodu i jeziku, kako što dokažuju toliki primjeri od mladićah koj su pod njime učili.

S druge strane pravda zahtjeva da mu se oteti kruh povrati, siromak proterpio je dosta glada i nevolje radi švabske lopovštine. Napokon mi trebujemo većih učiteljah, i on za stalno bio bi jedan od najsposobnijih. Mogao bi učiti jezik u svih gimnazialnih klasah, i tako bi drugi profesori bolje s drugimi predmeti se bavili. – Čini Bogu i rodu za volju što te molim – time će gadnu nepravdu popraviti, a ujedno našoj Kgnizi mnogo koristiti.

Drugog ti preporučujem Pacela za Direktora, ako tvoj brat neće, kako mi kaza, da primi. Ova Gimnazia neimade zato nikoga ni sposobnieg ni prikladnijeg u svakom obziru. U Zagrebu sam jurve o tome govorio i sudim da će biti svi za to. Sramota je što sada jošte ova gimnazia dopisuje nječki, jer ravnatelj privremeni profesor Lorenz, akoprem pošten čovjek, neznade naški. Zašto dakle se okleva s otim imenovanjem Pacelovim? Zašto nebi on takodjer privremeno mogao ravnati škole? Čujem da se nekoji drugi za to mjesto preporučuje, najme netko od Gimnazie Senjske, ali taj čovjek nit je sposoban, niti imade pravo, da bude iz graničarske gimnazie i privatne ovamo premešten.

Varh toga moram opaziti, što je glavno, da Pacel je ovdje, akoprem hervat, dobro vidjen i pri stanovničtvu, i ljubljen od mladeži kao i od profesorah ostalih.

Ugledan je, i dužan kao čovjek od svjeta i znanstveno izobražen, preko toga pako dobrog moralnog ponašanja, što morda nestoji od nekih njegovih kompetentah. Izbor njegov će dakle sigurno od svih stranah biti najbolje primljen.

Oprosti što se mešam u te stvari, jer ja mnijem da u sadanjoj dobi je dužnost pravog domorodca za sve zauzeti se što more našoj domovini na korist i čast služiti. – Ostani zdrav i budi mi i napervo naklonjen kako ja ostajem tvoj iskreni

Suppé vertatur

Na Rěci 15 Sěčnja 861

Dne 16. Sěčnja

Preporučujem još Ivana Malešević-a komisara pri ovoj k. Finacialnoj Direkciji, mladića izversnog i domorodca kao biser, koga ja ljubim zato kao svog brata. On je mnogo proterpio među ovimi Kranjci kroz ovih zadnjih godinah. Nebiste morda mogli ga aplicirati kod našeg dvorskog Dikasteria? On je jurista, i želio bi iz sadašnje službe odstupiti da drugdje dobije primjernu službu. Ja mislim kao Koncipist bi svagde dobar bio – Rodom je iz Karlobaga od plemenite obitelji, ponašanje bezprikorno i mladić čedan i uljudan. Ako bi se ovdje u Zemlji prilika pružila za njega, bih želio da ostane, ali drugačije trebalo bi mu pomoći svakako da bude apliciran gdegod

Suppé

6) Rijeka, 18. VI. 1861. (datacija naknadno ustanovljena)

Velećenjeni priatelju!

Obraz Rěčki je od dva dana promenjen, a zašto? – jer je Sud počeo razvijat svoju energiju, pak rěčani odmah rep povukli. Iz mojeg pisma, koga se nadam da si primio, si uvidio kakovi nas škandali su se ovdje 13a dogodili. Smaić u službenom Izvještju na Bana pokazivao, da nije bio uvrđjen, nit nije napomenuo uvrede sbivše se, dočim Sud je obnašao da imade temelja za kriminalna postupati, dapače isti Magistrat je pohvatao mnogo proletaracah i djetce odkako je vidio da je Sud četvoricu pod Istragu stavio i zatvoriti dao. Među ostalima znadem da je jedan od inquisitah kazivao na izvidu ove važne rěči: io non sono che semplice segretario del Comité – Dakle zbilja je obstojao Comité nekakov, a za koju sverhu, to će morati iztraga razjasniti. To će bit valjda Comité koj je pred nekoliko mjesecih razposlao listove anonimne, u kojim u ime Comitea se grozi smertju svakome od nas, koji s protivnici suderže.

Sepić i Millić su si sigurno veliku zaslugu stekli sa ovim energičkim korakom, jer sada isti građani miroljubivi vele da je već vreme bilo da se gradu mir povrati, i terorizam nekoliko agitatorah s vrata skine. Ali žalostno je što neimademo kod Tribunala nego jedinog Milića koj je i vješt i energičan i koji nekupi? Ove neredne (preko Predsednika to se razumije:) ostali su naši nepriatelji, indi nema Sepić siromak na koga se pouzdati. Ja mislim da samo zloba i mađjaroni mogoše Thierrya staviti na Prokuru deržavnu, jer ovaj čovjek neće sigurno

ništa poduzeti proti rečkim buniteljem. Dokaz tomu je da proti njegovom glasu je Sud odlučio iztrage, a znadem da on govori da neće bit ništa od tih malenkostih. Kako daklě će takov Prokurator moć tužiti kad je protivan iztragi? U ostalom on je takodjer veoma slab jurista, indi šta može on braniti? Mnijem da u ovo pogibelno doba najme na Rěci, bilo je neobhodno takova čověka daleko deržati, a bogme više vlasti to znajuće su dužne drugačie narediti i popraviti falinge, i to ne onda kad bude kasno nego na vreme i bez odvlake jer ako nebi energički postupak Suda uspěh imao onda će sigurno ovdě podpuna anarkia nastati na vašu sramotu više nego inu, koji vladate s ovom zemljom, i koji terpiti ovaj nered upravo sramotni jurve 7. mēsecih. Da se je prije što učinilo takova mir bio bi već podpun, i poklisari bili bi na Saboru bez nikakove prepirke. Eto da se sve obistinilo što sam ja govorio u Zagrebu – ja poznam rečane, indi znadem što njima treba za ih izlěčiti i poslušne činiti. Skupština Županijska je denuncičala Tribunalu Josipa Politeja radi jednog članka u Gazzetti, kojim buni baš proti narodu hervatskom nazivajući ga tatom, što je žepove rečanah izpraznio kroz poslědnjih 12. godinah. Ovaj lopov koji uvek u Gazzetti svojimi članci napada il narod hervatski il osobe domorodne, merznju proti puka proti njima podpaleći, jest penzionirani činovnik, i kroz Bunjevca upravo podignut iz blata. Naše slavno Naměstništvo nenadje u Gazzetti temelja za ga pod proces staviti, a Sud rečki je ga našao na prijavu Županjsku. Nu Thierry je očitovao da nema temelja za postupak. Ja ti to javljam ter te činim pozorna da će ovaj čověk dat povodu velikomu zlu, budući Skupština neće sigurno odustati od zahtěva zadovoljštine radi onakove uvřede naroda, indi sigurno će protestirat proti ustrojstvu Sedrie županjske, šta može dati svakojakimi zamešajem, jer sigurno nećemo mi Sedrie takove koje sastoje od javnih nepriateljnah naroda našega pod nipošto. Moraš znati da Gazzettu ravnaju nekoliko osobah, koje sačinjaju Odbor, bez znanja kojega nesmede Redakcia ništa stampati. Indi ovi podpisatelji lista čine tajni Comité agitacie sporazumno sa Voce Dalmatica. Pitam ja je li polag zakona štampe može se terpiti list koji zavisi od instrukciah odbora neprijavljenog Poglavarstvu. Da je to tako, dokažuje okolnost, što neće primiti ni jednog članka, koj na korist ili čast hervatah ili hervatske zemlje směra. Da pak Comité existira, to svi znaju jer se i osobe poznaju, one najme koje su kauciu dale. Tendencia lista bogme nije se imala terpiti u našoj zemlji jer preko drugih zakona § 65 k.z. naznačuje dosti jasno da se počini zločinstvo smetanja javnog mira kroz štampu kad se meržnja pobudjuje proti načinu vladanja, kad se zavesti nastoji na neposlušnost i na odpor naredbama javnih vlastih, kad se čine savezi za postignuti te sverhe – A Gazzetta imade sve ove grěhe jer tendencia je jasno i očevidno tamo naperena da se reka uzderži u nepokornosti, da svetu omrazi hervate i sve njezine organe. Ako to nevide vlasti, kako mi reče Rubido, onda znadem da nemaju nit pojma saderžaja tog lista nit obstojećih kaznenih zakonah. Iztraga je proti Politeju i listu odredjena od Suda, nu šta ćemo kad iztražitelj je Celigoj Felix strašni italoman

2/

a Prokurator magarac i nepriatelj naš. Šepić nije mogao Milića obteretiti s tom iztragom jer on imade dosti posla sa drugom, a osoblja nema sposobnog komu bi bio mogao pověřiti takov posao, ter nolens volens bio je prisiljen pověřiti stvar Celligoju.

Preporučujem ti Milića, jer zlata vredi ovaj čověk – on je učen i na svojem mēstu u svemu, svaki dan se bolje uvidja njegova cěna.

Neznam pako zašto deržite Prokuratora dva na Rěci, kad jedan je preko dosti, a zašto pak se Pavletića zapostavili Thierryu, to valjda je zato jerbo naroda čověk nema kod naših većih vlastih kredita – treba da bude madjaron, onda će bit protegiran.

Da znate kako se naš Župan ponaša treba pamtiti, da bi on i danas rad sve uzaptjene na slobodu izpustio samo da mu tko dodje od njegovih protivnikah pokloniti se, ta on je već hotio to, nu budući da Sud je od njega neodvisan zato nemože ništa ludoga počiniti. Kad je oglasio nov izbor, pozvao se je na kraljevsku volju jasno izrazenu, daklě Odbor je proti kralju. Nu Oglas dotični unešen u Gazzettu, biaše od Redakcie komentiran, tim načinom da je već unapried mogao znati uspěh. Zakon štampe naročito zabranjuje da se službeni Oglasi pri publikaciji komentiraju. Županu se je kazalo da je taj smioni čin Gazzette protuzakonit, ali u perkos tomu nije on ni najmanji korak učinio da se Redakcia kazni – harlekin ostaje vavěk harlekin. – Nadalje Gazzetta je lažno oglasila dogodja notacie od 13a s reči “la popolazione ha mostrato un contegno decorso e degno” dočim jesu Vlasti našle da su se počiniła zločinstva. Je dali ovakovo zlobno hvalisanje zločina kroz štampu slobodno kod nas? Ako državna Prokura i Naměstništvo nevide u tome razloga postupanja, onda bogme moram dvojiti o zdravu razumu tih ljudi, koji nemaju niti pojma o slobodi štampe ni o zakonih. I ja sam jurista, i stoga sudim da nekoji ljudi bili bi za sve drugo nego li za pravdoznance.

Neću da dalje govorim, van da preporučim da treba Bana pozorna činiti da Banski Stol bude strog sa onim koji bi se usudili rekurirati. Ako bude Kobler pri tome onda zlo po ovoj stvari. Ako bi Ban preporučio Celebriniu da strogo na ove procese rečke bdiye, mislim da on bi najbolji bio. Za si zadluge steći će sve činiti. To je moje mnenje.

U ostalom očekujemo da će i naměstništvo svoju dužnost činiti.

Ostani zdrav i oprosti ako se kako obsežno izrazujem nu to treba kad znadem da od ovdašnjih vlastih istinu nedoznajete nikada. Sa poštovanjem ostajem

Tvoj pokorni priatelj

Suppě

Na Rěci 18/6.

7.) Rijeka, 31. V. 1862.

Preuzvišeni Gospodine!

Velečćenjeni priatelju!

Opisao sam ti dogadjaje od nedelje, i nadam se da si taj moj list primio; sada smatram za nužno prijaviti nekoje druge okolnosti, što četi moć morda za ravnanje služiti.

Medju ostalimi uzroci poremetjenja javnog mira na Rēci, mislim i ja i mnogi drugi, da je obstanak carske policie, bar kako se sada ustrojena nalazi. Factum jest, da se nemirnici javno hvastaju, da je š njimi policia, i vojska. Ovaj glas je po gradu raztresen, i dostaje za podpaliti strasti, i razuzdanost. Neznam je li to taktika kolovodjah, il pako je dali nema tomu kakov temelj. Ako se promotri da se absolutno tverdi, da su nekoji oficiri u onoj večeri nereda, u Gostioni napijali zdravice rēčanom, i ako se u obzir uzme da Garimberti stoji u dobrom sporazumljenju sa poznatimi kolovodjami provitnikah naših, ter da i u sviuh pervašnjih neredah, kad je carska policia sama obavljala sve poslove policajne, nije nitko bio kaznjen; da su vikači pače pozdravljali sa "viva" dotičnog komisara kad bi med njimi došao: da se, bi reć, samo na hervate stroga pazka derži (što dokazuje već i to, da dočim biahu na Grobniku svi organi iste policie, na Rēci nisu se ni malo brinuli za ono što se spravlja za narušenje javnog mira:) to bi se moglo zaključiti da se ovdě ista igra čini kao u Dalmaciji. Ja pako sudim da naša Kancelaria bi imala pravo i moć za otkriti tajnu, i činiti da policia državna od nje same odvisiti imade, jer inače biti će paralizirane sve njezine naredbe za unutarnju sigurnost. Vlada pako se strašno blamira, ako misli da nekoliko rēčanah demoraliziranih može njoj od koristi biti proti meržnji što će se po cěloj trojednoj Kraljevini podignuti kako se ova sumnja bude dalje širiti, a biti će naša briga da se doznaju po zemlji plitkarenja, ako se stvari sasvim na čisto nepostave, jer nismo voljni biti prodati ni izdati bez da neodvratimo ljubav! Nama je već preko dosti oti neredah i navalah kojim se nestane konačno i iskreno na rep. A varaju se oni, koji misle da će im fiumanismi věrni biti, ovi bo obuku svaku krinku kad im to prudi, a morda i ovi neredi nisu nego vežbanja za organizirati se za drugu političku sverhu, pod zaštitom iste policie – Videant Consulis! –

Ja bih se okladio da je Garimberti pristrano i zlobno izvěstio o stvari, jer ako prije nije bio priatelj hervatah bogme manje jenami priatelj odkako smo tražili od Županije, njegovo oddaljenje od ovud. Pak zbilja nemogu dokučiti kako u našoj zemlji je policia državna pověrena jednom Lombardezu, koj nepoznade ni naš jezik, ni naš ustav, ni naše odnošaje, a preko toga sasvim tuđjin, i po rodu nepriatelj hervatah. Zapovědnik vojske na Rēci ugrin, koj nio u ostalom što mu drago nije nam veliki priatelj. Magistrat sastavljen od najgorih elemenatah i takovih osobah, koje u svakoj prigodi javno na vidělo stavljaju i hvastaju se svojim odporom prama svakog priznanja hervatskih oblastih. Izabrat od proletarstva rēčkog (:jer polag izbornog reda nije ni u republici tako obširno pravo glasa bilo je do 1900 Izbiračah) i u vremenu terorizma pučkog il bolje nekoliko kolovodjah; pod ravnanjem Župana, koj nije tražio nego kako bi postao popularan med svojim "cari fiumani" nemože taj Magistrat drugo biti nego buntovnički kao je izvor njegov, zavisi bo sasvime od Carine & Co. koji su ga činili izabrati. Za dokaz svemu tome dostaje pozvati se na izbor Komisara Dernjevića prije zlatara (koj sve svoje potepao, pak zato medju pervimi izveršitelji sviuh demonstraciah). Ovaj je sada Komisar policie! Koj se svagdě nalazi med ustašima i sigurno njima ide na ruku. Ovakove osobe će red uzdržat!!

Měrnikom bio izabrat jedan istrianac tuđjin sasvime daklě, Naputkom o uredjenju municipiah podpunoma izklučen. Njegov kompetent bio je pravi rēčanin Bainville, ali dočim ovaj je čověk miran i pošten, izabraše istrianca Cherega jer nosi u skerljaku trobojnu postavu zeleno, cerveno belu, a inače fidel u poduzetjih demonstrativnih – Ako takove ljude mogo kandidirat Presvētli Župan, onda si možete misliti kakov je taj Magistrat. Panduri gradski, bar nekoji, su u nedelju pri neredu kazivali ljudem: haid kući, dodavajući ako hoćete, baš na sperdnju. Varh toga imade svědokah, a inače ja sam vidio stati mirno gradskoga pandura ujednoj prigodi kad se bacalo kamenje po danu na jedan stacun što nije htio svetkovat, po nalogu ovih lopovah, triumf propadših izborah za sabor. Takovih stvari imade mnogo za pripovědati. Smaić svemu zlu krivac hotio je sad bar iz sramote pokazati oštrine "verso i cari fiumani" i suspendirat Magistrat, kako sam ti javio, ali kad je došlo do izvidenja, nije mogao sastavit novi Magistrat, a to zato jer nitko mu neveruje, indi nitko nije htio riskirati, da pri kakovoj demonstraciji ga neostavi na cedilu kako je činio Pavletiću.

2/

Bilo bi dosti valjanih ljudih koj bi bili provizorium primili, ali onda samo ako imadu načelniku krěpka i značajna, u koga se mogu pouzdati da neće danas opozvat ono što jučer učinio. U ovaj par čujem vendar da je nakon tolikih odtezanjah ipak Magistrat suspendiran. Dotični proglas čitan je po ulicah, sve šuti! – Eto uspěh energie! – Imaš znati da se u Četvertku spravlja la velika demonstracia, ali učenjene biahu naredbe (:što se ipak mojemu nastojanju imade pripisati) takove da se nitko usudio niti pisnuti, odkud mnijem, je slědilo da je danas mirno prošla pre...aka Magistrata. Ako vendar nebude doslědnosti, sve će bit izgubljeno, jer utisak prvi izbrisan, će sve na gore poći; samo nastavljenje strogih měrah, po meni, dobro ove jogunice poznajući, vavěk savětovanih, će pomoći i red uzdržati.

Novi Magistrat je težko skupa sklepan, nu ništa zato, sad je vremena za misliti na sposobne ljude, samo dajte strogih zapovědih da se neusudi Župan popustiti. Danas nisam s njime govorio, ali čujem da je bio već odredio da Martini ostane na čelu novog Magistrata, što bi bilo isto kako ništa učiniti, jer President je odgovoran za čine svojih podčinjenih, sreća božja što nije hotio primiti provizorium, drugačie gotov škandal. Zadovoljština kakova bi to bila kad bi bio ostao isti čověk na čelu Magistrata, koj mora najviše odgovarati za sve dosadanje nereda. – Eto ti novi dokaz o slabosti našeg Župana! Znade on da je Martini vavěk oponirao svim naredbam samo da je ikako mogao, ter da on je bio time prava petra scandali. Dočim Verneda i Peretti, neizlěčivi mađjaroni, buniše na cesti, onaj je uzdržao odpor u uredu. – Solidarnost tih ljudih izlazi mi i s toga, što su se odrekli i Celigoj koga je hotio Župan ostaviti, Komisar Dernjević, i měrnik Cherego, glave buntovničke sa strane magistratskog Kontingenta. Kad je Kraljevski Komesar Odbor oktrojiaro, to je samo neku hydru posěkao, ali glave je ostavio neozledjene na svojem městu, što je porodilo ono zlo sěme, koje trebalo izkorěniti već od davna. Ali šta će svi

Komisari sveta, ako amo dolazeći neslušaju ljude od mēsta, kojim su poznate okolnosti i koji imadu volju za dobar svēt dati. Nu kod nas ostati će vavěk nesreća, da se svakog derži za pretēranca, koji svētuje kuru radikalnu, i energie priporučuje. – Znali su madjari drugačie svoje ljude štovati i slušati. Zato su pako ovdě vladali koliko god su htěli!

Ako nebudete i vi ovako postupali, ako ne bude doslědnosti, vėrj mi, da će u pervoj prilici isti prizori se ponoviti; koj nepoznade demoralizaciju, koja ovdě vlada, on nemože ni pojmiti kakovo je postalo ovo pućanstvo kroz neprestano bunjenje od pol druge godine. Je li će Smaić svoju narav proměniti to ja neznam, nu ako bude radi pohlepe za popularnostju svakomu oprastao, kad ga dodje moliti tko, i dva Komplimenta učiniti pod berk ismijajući ga, onda neće ni najbolji Magistrat ništa moć izvesti. Sami pametni gradjani žele da se ovaj terorizam proleterstva, pod nekoliko vodjama, jedanput ukine jer da je (:vele) puk već do kraja demoraliziran, i kadar, kakov je danas, svako zlo poćiniti.

Eto kamo dovede inače dobro ovo pućanstvo mlitavost, popustljivost i nesposobnost kormilašah; od mirnog puka učiniste razuzdane buntovnike za vreme od pol druge godine! Ako pak i sada ostanu bez kazne posrědni ili neposrědni krivci, ako se neprogoni od ovud tudjinci poznati principali? u svakoj demonstraciji, ne samo će ostati osramotjen hervatski narod pred svētom, već takodjer naše Oblasti Zemaljske izgubiti će svu moralnu snagu, i kompromitirati će se pred Europom.

Kakovi su naši ljudi na čelu vlastih ovdě, služiti ćeti priměr takodjer slědeći:

Advokat Bartolomei kroz žene našao priatelje, pak sa dvimi komplimenti, i molbami skloniše i Župana i Presidenta i.t.d. da ga preporučē Kancelariji da mu se dozvoli Advokatura. Takovi ljudi, koj za milosti dēliti bacaju pod noge najsvětija načela, i preporučuju čovēka, koj neznade ni rēči naški, koj je sasvim tudjin, koj se urine ovdě advokata bez svakog prava na štetu domaćih sinovah, takovi ljudi, velim, nevrēde da ni pol sata na kormilu ostanu, oni bo su pripravni izložiti sav rod i dom za pustu pohlepu da se ih derži za ljude milostive i mogućnog upliva. Glavom a ne sercem se vlada udes državah, doklě to ne bude, jao po nami! –

Nedoslědnost pako u Oblastih izvergava ih bogme smēhu, što je gore nego ista najveća merznja. – Sudim vendar da će naša Kancelaria ostati pri svom pervom Zaključku tom pogledu, i da neće hotiti ovdě umnožvati broj advokatah, kojih imade jurve previše. Ja te mislim da se zato zauzmeš, jer ako dodje u ruke kogagod, mogla bi izaći Odluka, koja nebi po mojem sudu, ništa dobra prouzročila, a krivnju bi naněla našim advokatom ne samo, nego, što je mnogo više, onom načelu da u trojednoj Kraljevini ne budu advokati ljudi tudji i nevēsti hervatskom jeziku. Gospodini V. Župan pako i ostali koj se za tog čovēka zauzeše, neka milosti dēle od svog žepa, a ne na škodu načelah glavnih, i domovine. Sigurno da slavno mu daste advokaturu, će sutra se rugati našem jeziku, kako što je prije ćinio, a zahvalan neće tudjinac nikada biti.

Hotio sam time zaključiti, kad ćujem o Garimbertiu svakojakih novostih.

Imademo podpuni dokaz o infamnosti toga čovēka.

Pitat od jednog našeg priatela činovnika, koj će to ako treba i svēdoćiti, šta mu se vidi od zadnjeg rēčkog prizora, on odgovori slědeće rēči: tomu su krivi sami hervati, što su na Grobniku maltrahirali jednog Ungareza, dao bi meni zatvoriti Suppé-a, Derenčina i Matkovića (:sudca)

3/

i podiliti svakomu 25 batinah (:stangati:) onda bi ja i nekoje Casiniste dao pohvatati, a drugačie ne”.

Odtud se vidi kakova je on izvěstja dao, o događaju. Ovo je takova infamia da joj para neima! –

Někakov čovēk strani, koga nisam ja poznao, uvukao se bez našeg znanja u jednu prizemnu sobicu kuće na Majeru: gđe smo mi svēćani oběd imali. Čuvši nešto o tome, pošto kuća sva biaše na razpoloženje Županie sama ostavljena, ja potražih po donjih sobah ter zbilja nadjoh čovēka u jednom kutu pri prozoru sēdećeg s jednim drugom (: gumbarom madjarom ovdě nastanjenim) imavši pred sobom bocu vina. Ja ga upitah tko je, i tko mu dade vlast doći nepozvanom i tajno u kuću, i tamo se saderžavati bez našega znanja na što neznajući se opravdati, naložih mu da odlazi jer je čovēk sumnjiv, a doznao sam od nadošavšeg Derenčina da je to tobožnji madjar poznat na Rēci pod imenom sig. Avvocato ungherese, čovēk koj se derži na Rēci pol druge godine bez ikakova posla, a znade se, akoprem nisam ga ja lično poznao, da je u sviuh rēčkih demonstracijah bio med demonstranti, vino fakinom u oštariah platjao i.t.d. protērati ga iz sobe bez vendar ni taknut ga. Odlaziv reče mi “Herr Suppé der werden ins mein menken?” Time bi stvar sveršena, nu Župan se poslē u stvar uměšao, jer netko mu krivo kazivao da tog stranca ljudi napadaju. Upravo kroz to uměšanje je stvari dao važnost koju nebi zaslužila bila, i Matković je drugo kazivao nego neka se Župan nekompromitira i neka ga njemu izrući da ga od onud odpravi za nećiniti škandala. Eto zašto Garimberti ona tri imena izusti i njima se nagrozi! – Ljudi su naravno počeli vikati da je to špiun, ali sve je berzo prošlo i da se Župan neuměša nebi se bilo možda ni opazilo. Ja nisam bio prisutan kod tih razprav, ali to znadem da je sva stvar trajala malo minutah, čovēk se odpravi u kočiji i odma se na Rēku vrati. Istina je da narod je bio razljuten, što se ovim podlim načinom vrebna na poštene hervate, ali ipak odmah umiri, i nepoćini nikakovo zlo. Sad Garimberti bi htio, za izprićati sebe i rēčane, odtud izvaditi krivnju rēčkog ureda na onu malenkost, doćim nije od onoga što se na Majeru dogodi, nitko mogao znati na Rēci, ako ne on i njegovi uhode. Ovi daklě bili bi imali pobuniti pućanstvo ovdašnje kad bi onaj uzrok bio navali kako što tverdi Garimberti. Od Majera do Rēci ima 2. sata, daklě sig Avvocato je mogao amo doći tekar podvečer, doćim su demonstanti pili još na Kantridi opet jednu uru daleko od ovuda. Odkud daklě bio bi narod mogao znati šta se Ungarezu dogodilo, ako nebi on sam bio išao po gradu puntat? – Ali to nije nego Garimbertova zloba, jer za demonstraciju

se znalo na Rēci već odmah za našim odlazkom, a glavni faktori su od Kantride u grad došli okolo 8oj uri na večer, i odmah su počeli neredi, kočije bo koje su prije dospěle nisu imale nikakove nevolje.

Mi znamo dobro da taj tobožnji Ungarez ništa neradi, nit imde zanata, živi u Gostioni, i poteže svaki mēsec od pošte f. 150 a znamo i to, da ti novci dolaze od one iste kuće u Terstu, u kojoj stanuje i tamošnja Policija, to jest od istog broja kućnog. Daklě ako je spia tajna, onda sama policia bi bila popuntala narod, kad bi stajao uzrok po Garimbertyu naveden. Nego to neću vėrovati, neto to je očevidno da se infamnomu čovėku traži izpricanje za ocerniti hervate – Gospodin Garimberty se usudi pervim častnikom Źupanije, kako rekoh, namēniti zatvor i batinanje, što nije čudo, kad imademo svėdoka (. Dra Dražića iz Karlovca) koj ga čuo izustiti, u prigodi kad je Źupan Kukuljević u subotu prolazio u kočiji rēci “anche quella canaglia di Kukuljević é qui” Na to je Dražić pripravan i priseći. Evo kako austrijska policia radi s nama, i do kud možemo sigurni biti pod takovim okriljem. Njegove denunciacie proti Miliću svėdoče što bi on nama učinio samo da bi mogao. – Pak to sve čini tudji Policiant u našoj tobož autonomnoj zemlji!!

Da je il Sig. Avvocato (:pod kojim imenom je svim poznat) napijao zanatlie u prigodi pervašnjih neredah, i da je on svagdē bio med demonstranti, to se po čitavom gradu znade, jer renomē njegov je u ustih sviuh. Odtud slėdi naravno il da je ovaj čovėk, kao tudjin besposlica i buntovnik morao biti od policie već oddavna od Rēke odpravljen, ili da je austrijska policia, kroz njega, bunila na Rēci upotrebljujući ime Ungareza, za koje su tada najmre fanatizirani bili rēčani – Tude nema drugog izlaza! – Sada šta će slėditi, to spada na našu domaću Vladu, koja se neće pustiti igrati za plećima igru tako infamnu, mi ćemo pako to upotrebiti da svēt znade kakose pošteni narod hervatski vara i izdaje! –

Možeš uvėren bit da Garimberty je sigurno lagao što god je izvėstio: jer svečanost naša je exemplarnimnačinom izvedena. Pri neizmernoj masi ljudstva svakojakog nikakvog nereda, i isti fiumanissimi koj su došli gledati nisu bili ni malo uvredjeni.

Čujem da je Garimberty pisao takodjer da se konzulu francuzkomu i Caru Napoleonu napijalo, a veruj mi da je to laž, van što mladi ljudi nekoji, već kad je obėd sveršio, i konzul prolazio od kuće (:jer svi konzuli biau pozvati) kao njegovi znanci i osobni priatelji su ga, kao što su činili iz šale i drugim, veseli kako biau, u zrak digli i živiom ga pozdravili – to su učinili i drugim gostom bez nikakove demonstrativne nakane, što dokažuje već to da su već od stola svi odstupili bili, i počeli skakati od veselja. Tu su digli u zrak i Kapelmajstora od vojničke Bande, koja je svirala tamo, daklě nije čudo da se dogodilo po našem običaju sa više od njih. A od takovih nevinih pri veselom društvu učinjenih šalah, Policia izvadja bog zna kakove demonstracie dočim buni očitto razbojniko rēčke na javnoj ulici iznenada na mirne goste navalište. – To je infamia preko svake mēre i poštenja. Budi siguran da istinu kažem.

Ostajem sa najdubljim počitanjem, u cverstoj nadi da muž koga svi ljubimo i štujemo, i koj derži kormilo naše uprave u ruci, hoće znati upotrebiti ove okolnosti, i osloboditi zemlju našu od ovakovih vukovah koji nas žele zarderati, i nas pred svetom još osramotiti.

Tvoj iskreni priatel i pokorni sluga
Suppé

Na Rēci 31 Svibnja 862

8) Rijeka, 9. III. 1863.

Preuzvišeni Gospodine!

Velečnjeni Priatelju!

Odkako sam se iz Beča vratio dvě stvari su nas zatekle, najme Odluka Banskog Stola kojom pozivlje sve fiskale da se očituju, da bi vole advocarati ili pako ostaviti službu fiskalsku, i to na temelju k. Odvėtنيčkog Reda, kojom se deržavnim činovnikom zabranjuje odvėtovati. Ovakva odluka netreba komentara za ju, kako zaslužuje, karekterizirati jer ne samo što se š njom vrėdja Naputak o izredjenju municipiah, bivši ovime povratjena vlast municipiom pripadajuća, koj nemože niti biti drugi nego upravo pravi Advokat, koj je povlašten stranke pred Sudom zastupati, nego takodjer poremetjuje se sasvim nadležnost stango sudačke Oblasti umėšavši se u takova pitanja, koja bi kod nas spadala na zakonotvorstvo, ali najviše pako u Administraciju deržavnu nikako pak na Banski Stol. Ja sam dam sa svoje strane moje očitovanje po tom smislu, ali dalje će govoriti Źupania, jer nemogu misliti da bi se ovakim krivim putem hotělo poći, za postignuti kakovu štednju, koja tako nebi nikada išla na korist naroda našega. Sad je do skora Restauracia, pak se pita advokate da li hoće deržati advokaturu?! Ili fiškalat sa 700 f. Plaće. Da bi Banski Stol svoju zadaću shvatio, bi bolje radio o tome, da se fiskali upotrebe u zastupanju sirotah, jer neima struke javne uprave, koja bi manje bila zanemarena od ove tako važne. Po istom naputku bi to moralo i biti, jer ondě se upravo o tome govori. U našoj bar Źupaniji, koja borme nije najlošija, propadaju sirote sasvime na način, da čovėka boli serce kad na to prežalostno stanje pomisli. Mi smo htěli pomoći, pak nam se to zaprėči, jer paragrafi kakove absolutne Naredbe se uvėk tako navlaš tumače, kako da su Źupanijam i njezinim častnikom ruke vezu makar i ondě gdě bi htělo za javno dobro raditi sa najboljom namėrom i voljom. Naputak veli zbilja da fiskali imadu glede sirotah staru nadležnost, a pri dobroj volji, bi ovaj pr. zakon, i bez čekati Sabor, mogao se lako tumačiti da bi puk s toga veliku korist stekao samo time, kad bi sirote imale pravo da ih ex offo fiskal dotični u svih sudbenih poslovah štitiiti imade. Naknadna Instrukcia na temelju istog Naputka bila bi opravdana tim više jer je tako bilo pred godinom 848. Město toga bavi se Banski Stol s načinom kako bi više našu domaću Vladu diskreditirao, i kako da se absolutne naredbe još odurnijim narodu prestave!

To isto čini sa Naredbami glede jezika pri ovom Sudu. Imade Odlukah tako protuslovnih da se mi domorodci upravo sramimo. Danas dodje ukor Sudu jer se usudi dopustiti da su stranke rečke (iz grada) talianski odvetovale, a sutra na kakov utok advokatski se izdade Odluka, kojom se očituje da "Rječanin može tužiti koga mu drago talianski, i tako se i braniti" to jest stavlja se načelo kako da su rječani privilegirani svagda i svagde pisati talianski pak bili oni tuženi ili tuže. Takovoe mudre Odluke dodju uvjek kad je Kobler, Celebrini & Co. izvestitelj, i time se upravo Sud ovaj u smetnju već takovu stavio, da nezna što i kako glede jezika ravnati se. Čuo sam da ovih danah, bivši Odvjetnici Randić i Thierry u Zagrebu, bi njima rečeno od Koblera i Celebrinia, da neka pišu kako im drago, i neka se neboje. Za čudo je da se ovi ljudi na toliko usude, ter da oni čitavomu kolegijumu imponiraju. Ja mislim da bi se njima svaki upliv uzeti imao na rešenje pitanjah administrativnih glede Rēke, dapače bi se morali odstraniti od svakoga referata u pitanjih glede jezika.

Ovo su škandali, koji će sve demoralizirat, i napokon osujetit podpunoma uspěh tumačenja Dvorske Kancelarie u tom pogledu. Imade već takovih odlukah, s kojih bi se moglo s pravom deducirati da Rječanin bi mogao i u Zagrebu i Osēki talianski pisati po privilegiu od Banskog Stola postignutog. Borme ćemo počēt šibati u novinah, pak neka bude što god, jer takove sramote se nemogu više podnašati.

Naša Županija zabranila je dostavljenje svakog talianskog pisma u svojem području, izlaziv iz onog pravednog načela, da ako je privremeno Nadležnost kotarskih sudovah prenešena bila na Žup. Stolove, nije s time podao se rječkim odvjetnikom privilegium da zato mogu u parnicah tičućih se Županijskih žiteljah služiti talianskim jezikom. To isto stoji i glede kotara Bakra, glede koga kažu ipak ovi odvjetnici, da to nebi imalo biti, jer njihova udobnost zahtěva, da se narod njima žertvuje. Rječanin bi htio sav svēt da se njemu žertvuje, i još neće mu biti dosta, a ja sudim da bi se moralo takovomu Odvjetniku kazati, ako ćeš zastupat stranke u cěloj Županiji i od cěle Županije piši hrvatski, ako nećeš, onda neka se njegova praksa ograniči na same rečke parnice, pak onda neka piše kako mu drago. Da mi se Banski Stol uměšao, bili bi već stvari o jeziku sasvime uređjene, jer već su svi advokati počeli pisati naški.

Město da Sud iztragu disciplinarnu povede za svaku taliansku tužbu hervatske stranke, je počeo samo vratjati spise, i time su bili advokati zadovoljniji. A s druge strane qui potest plus potest et minus; mnijem zato da je ova kazna prikladnija kad tko prvi put zagreši, i to radi uzroka što rječanu, kako rekoh, je slobodno tužiti kogagod i izvan grada Rēke u talianskom jeziku. Čujem da je ovaj sud nakanio proti tome se pritužiti na Vis. Kancelariu, i onda će bit vrěme da se tim nakazam Banskog Stola na rep stane.

Prelazeći na drugo, imademti priobćiti da polag glasovah dobitih iz Zagreba, bi se većina složila lahko u pozitivnom kakovom programu samo da bi na budući Sabor Diplomu i makar i Patenta prispěle kako kraljevski Predlog. Ako bi došao samo poziv na Reichsrat kako takav, težko da će povoljan rezultat postići se. Ista kolovoska većina od

god. 861 bi pristala na paktaciju u slučaju kad bi se predlog činio. Na poziv na Reichsrat će kako sudimo, i novi Sabor odgovoriti da neide nikamo. Imade dogovorah glede raznih programah, kako nedvojim da ćeš ih znati, ali glede načela, da se Patenta već u priori derži za zakon, neće se stranka nikada sporazuměti, a Reichsratisti neće kod nas za stalno imati nikada upliva za pridobiti, za se većinu naroda.

Ja sudim da Vladu, koja je u Rescriptu priznala naše pravo na ustav svoj vlastiti, imajući moć u ruci razpustiti sabor kada hoće i time zaprěčiti kakvugod moguću pretěranost, nebi imala legitimnog razloga da nepristane na javno mněnje koje se kod nas širi ter predložiti našem Saboru da radi o tome kako bi se š njome sporazuměli glede zajedničkih posalah. Ja sam siguran da bi se njoj učinio kakov predlog s naše strane, koj bi mogao postati temeljem daljnjim frakturiam?.

Nu je treba Sabora, jer bogme tako neće poč dalje stvari, ali neće ni vladi austrijskoj takovo stanje pružiti, pošto nered unutarnji ju čini veoma slabu u izvanjskoj politici, a narodi inače, lojalni bi mogli i druge misli dobiti kad bi ih europejski dogodjaji u strasti i razjarenosti zatekli.

Za danas dosti, ići ću u Zagreb morda do skora, pak ćemo se još dogovarati.

Ostani zdrav, i uzderži u svojoj naklonosti

Svoga iskrenog štovatelja

Suppé

Na Rěci 9. Ožujka 863.

9) Rijeka, 22. III. 1863.

Preuzvišeni Gospodine

Velećenjeni priatelju!

Nedvojim da si primio moje onomadnje pismo. Oprosti što ti ovo sada opet dosadjujem s novim. Stvar je veoma važna. Moram vendar predstaviti da ja te nisam, ufam se, dosada nikada krivo te izvěstio, ter da sam vavěk bez nikakova vlastitoga interesa iskreno s tobom govorio, imavši pred očima samo javno dobro, bez nikakove osobnosti. Mnijem daklě da ćeš mi vėrovati kad ti o čemu pišem, jer ja nemam obzira ni na priateljstva kada se o stvari javnoj radi.

Čujemo da će bit Blasić u penziu stavljen, radi česa trebat će drugo ga prisědnika ovdě imenovati. Da ti istinu kažem, kako sud sada stoji, neidu stvari sasvim dobro, jer prisědnici nisu ono, za što biahu deržati. Prisednik najme Stipančić nevidi mi se tako vėštak kako se je mislilo, sudim da je Kovačić bolji. Na oba će s vremenom biti bolje, i neće biti zlo ako se k njima pridruži tretji, koji bi bio vėšt i razuman, ter marljiv. Treba nam absolutno čověka, komu su poznati tergovački i morski poslovi. Blazić bar je u tomu bio najbolji. Kavić nije za to, a neznađe ništa talianski. Pristavi pako su svi više manje

kukavni. Sad pomisli ako nebude novi Prisednik čovjek podpunoma na svojem mjestu, šta će biti pri tolikom poslu od našeg Suda. Ja nenalazim, kako ni svi drugi ovdašnji vještaci, nikoga za ono mesto sposobnijega nego Milića. On je vješt i marljiv, ter radi sa čudnovatom lakoćom. Bivši mnogo godinah ovdě, i kao primorac znade naše odnošaje. On bi upravo Sud popunio ter se nadam da bi s njime išli mnogo bolje svi poslovi. Treba dakle neobhodno da bude on ovamo premešten, jer inače će biti škandala. U slučaju da nebi to moguće, o čemu ja se nemogu uvěřiti, treba uzeti drugdi vještaka. Beričić iz Raba ipak rekurira. Ja sudim da bi on bio dobar na ovom mjestu. Ali sa premeštanjem Milića bi se mogli složiti druge mnoge konvenience, najme bi se mogao siromak Mariašević poslati kako prisednik u Varazdin mjesto Milića, jer ovdě nebi nam mogao koristiti, a treba ipak i znati obzir na njegov kao starog činovnika i otca od mnoge obitelji, koj za poslove u Varazdinu bio bi dosti sposoban i bolji nego mnogi drugi. Tim načinom bi služba dobro providjena i dobro bi se činilo Bartolcu, koj bi u Varazdinu bolje živio nego ovdě sa obitelji u Mjesto Bartola bi se imao, po mojem sudu ovamo premestiti Valušnjig, koj se u Križevcu itako nemože priučiti i boluje. Svakak pak kao dobar domorodac nije zaslužio da bude od ovud odalečen, gdje je uobće dobro vidjen. Sudeći po amo dosavših pristavah, koji su pravi montanari, nevidim da imade u gornjih stranah mladeži, koja bi nam ovdě čast činila, ter zato bolji bi bio Valušnjig kako sekretar ovde, negoli kakov neotesanac iz drugih krajevah. Ja ti pišem sasvim pouzdano i zato nećeš mi zaměřiti ako se tako izražujem experientia doctus. Veruj mi da nećeš naći bolju Kombinacie ako želiš da se hervati ovdě popularnim čine, ter da potrebam što više moguće zadovoljiš. Oprosti da se ja tako kategorički izražujem, ali nije moguće drugačie, kada sam osvędočen da istinu, i pravu istinu govorim. Ako pak mislite da netreba nam boljih sudacah, onda ćete znati kašnje da li sam ja pošteno mislio ili ne. Ja neću dalje govoriti o osobah, jer to je mučan posao za poštena čovęka, rekao sam dosti za stvar, i postavljam svu svoju nadu u tvoju mudrost.

Kako se stvari dogadjaju, radi naših Referentah službenih i radi njihovih predsudah birokratičkih, dokazuje nam odluka stigavša na Županiju u pogledu našega pitanja da se cesta Karolina nemože popravljati ni uzdržavati sa tlakom ter da zato su neobhodne berklje na istoj. Mi neznamo kako da priobćimo na bližnjoj Kongregaciji otu Odluku Visoke Kancelarie, jer se bojimo od naših ljudi, koji viču već od davna na sva usta kako da bi činovnici županijski krivi, što se oto pitanje već preko godine danah vuče, dočim cesta je tako propala da su se ovih danah jur dvę nesreće dogodile. Kola najme su pregacila se preko ceste sa tovarom i blagom. Sada će biti kad im kažemo da je odbačena naša molba i sve naše predstavke? Vikat će do zla boga i želit će da se povrati stara uprava samo da se štogod z tergovinu čini. Ljudi imadu dosti drugih cestah popravljati s tlakom, a cesta Karolina se nerabi i nedere nego od tergovacah, i zato nije moguće tērati siromašni puk, koj samo iz nadnice živi, da ide na tlaku tako daleko, kako bi morao poći iz cęle Županije ako bi se htęla Karolina uzderžavati i popraviti kroz tlaku izvanrednu, jer redovitu svaki kod kuće odluži.

Svakako pak tko će uzderžati familiju kad bi gonjeni bili, kako pod nęmci na tlaku, dva tri dana za jedan dan dęla na putu izgubivši. Tergovci svi mole da se berklje stave i očitovali su se da će rado platjati onu malenu maltarinu po Županiji predloženu. Pak to isto zaktęva, pravica i męstni obziri to zahtęvaju, ali sasvim tim odbacuju se sve naše Predstavke. Sve tergovacke komore i municipia pitana su se za to izrekla, pak sve nije ništa prudilo, a zašto? To mi neznamo. Ali znamo da Gospodin Baltić referent kod Namęsničtva, je svemu protivan što nije on izumio. Ja sam tomu čovęku dva sata ustmeno tumačio u Zagrebu sve okolnosti i nuđu berkljah kod nas, gdje nema zadrugah, ni ljudi od poljodelstva živućih, ali badava. Njegova glava je tverdja nego kamik. Ja sam mu u berk kazivao, da svaki naš primorac znade više od tertovine nego on, i da mi najbolje znademo što je za nas dobro, što nije. Da Skupštine naše sastoje iz naroda baš gorskg, koj je zaključio da se Karolina kroz maltarinu popravlja. Da tergovci su sami očitovali se za platjanje ali to sve nije ništa za Baltića, koj misli da Skupštine nisuništa nego da samo je burokracia i soldačia najmudrija. Ovkovim načinom nećemo sigurno napredovati s domaćom upravom, koja će se sama omraziti. Kako ti rekoh u Beču, i kako sam usmeno Banu kazivao, mi smo već svakojakah predstavakah činili za javno dobro promicati, ali ni jedna nije bila uslišana, akoprem nezasića nijedna ni u politiku ni u deržavopravna pitanja. Nije čudo dakle ako razjareni radi takovih vękovitih odbijanjah koju i oštriju prosborimo. Ja neznam kadno ćemo tako uspęti. Ostati ćemo i bez ceste, i bez tergovine, koja itako je za sebe već dosti kukavna, onda ćemo ljude postali na prosbu našim višnjim Poglavarstvom.

Ja znam da ti imadeš višnjih poslovah, koji te zapręćuju da vidiš svako ręšenja pojedinih administrativnih predmetah. Nu molim te za Boga, i za ljubav tvojeg užjeg zavijača da nadzireš naša posla kada dodju k Kancelariji. Ti poznadeš naše okolnosti, a ćeš ih zato znati ocęniti, što drugi nerazumiju baš ništa. Žalost me hvata kad moram to izustiti, ali istina je, jer odluke koje nam dospęvaju, to posvędočuju preko dosti. Madjari su borme s primorjem drugačie postupali, slušali suizvęstja njima od ovud dospęvša, i znali su ih uvažavati znajući da mi najbolje znamo suditi što za nas dobro što nije. Naš preděl je što drugo nego li ostalo rajno?!

Na novo molim te za oproštenje ako sam se usudio toliko govoriti – morda bolje za stvar! Ostajem sa dubokim poćitanjem

Pokorni

Suppé

Na Ręci 22/3. 863.

V.

Pisma Faustina Suppéa Matiji Mrazoviću, Arhiv HAZU, XV-46,
Korespondencija Matije Mrazovića.

1.) Rijeka 26. XI. 1862.

Na Rēki 26 Studena 862

Dragi, ali strašno lēni Mato!

Je li moguće da nenadješ vremena za odgovoriti već na opetovana moja pisma, kojimi sam od tebe tražio povratjenje pisamah od Dominesa s Karlobaga izručena ti kad je sa mnom pri tebi bio u Zagrebu. Bar toliko vremena si mogao pronaći da naložiš svojoj pisarni oto odpremljenje.

Nadalje sam te pitao kako stoji stvar od Kinsela proti poštaru je li si učinio korake za izplatu? Ja neimam mira od svojeg Klienta, niti mi neodgovaraš, i tako budem okrivljen ja radi nemarnosti. Molim te za Boga čini da svršiš taj posao čim prije jer inače će umret stari dužnik pak ćemo i proces izgubiti.

Danas čitam u Pozoru nekoje mudrovanje Vukotinovića, koje sluti na nekakovu stvar, o kojoj sam nešto čuo s duga natukati. Akoprem ja se bojim da nebi naši ljudi, s prevelikog straha ili revnosti, nas zaveli, ipak priznajem i ja da treba nešto raditi, ako nećemo da ostanemo na čedilu. Nu ja mislim da bi tu trebalo sporazumljenja i sloge, jer zalostno bi bilo kad bi se domorodci cēpali međjusobno, kako to biaše za vreme Sabora.

Svašta se govori, i kritizira, ali nije još ni jedan budi javni organ, budi kakav naš publicista izveo kakov program, na temelju kojeg bilo bi moguće sporazumjeti se. Ja sudim da bi bilo skrajna nužda da se u Zagrebu, kako glavnom mestu započmu kakovi dogovori, i da se tu nešto pozitivnoga predloži, što bi se mogla priobćiti po zemlji ostalim domorodcem, da se svaki može uputiti, i pripraviti javno mnjenje za budući Sabor, kojeg otvorenje bi se onda moglo sa sviuh strasnah iskati. Bez takova predběžnog sporazumljenja teško će biti da se kakov uspēh postigne.

Da naše stanje nije povoljno, to svi čutimo, ali nitko nemisli kako da ga s povoljnijim zaměnimo. Dobro je govoriti kako što Pozor veli, da mi ćemo samo ustavnim putem naše odnošaje rešiti, ali budi uvēren da ako bi došlo do Sabora, neće ni onda uspēti manjina, ako ova neočituje na vrēme do kuda namērava poći, i kako po prilici bi hotēla dasi do sporazumljenja. Ljudi se plaše ako neznadu kamo ih se vodi. Ako imamo pred očima nekakav stalni program, onda je lasno sporazumjeti se jer prestaje nepovērenje. Mislim da biste vi mogli sakupiti se, koji niste prodati svi skupa, bez obzira na razlike morda kakove i pobēnih pitanjah, pak zbilja nešto učiniti i zaključiti, što bi moglo poslē županijam služiti za kaziput. – Kod nas je prokletstvo što nitko neće prednjačiti, ili ako se takov nadje, nitko neće da se prilagodi, već svi hoće da budu pervaki. Bogme nastojte da se opet neosramotimo kada bi do radnje došlo.

S Vašom dvoranom imate previše posla, koja baš zaslužuje, kako nije društvo sasvim kroz i kroz narodno, da se možete dogovarati i glede političkih stvari do novine u njemu. Zabavno društvonije vrēno da se ga toliko štiti.

Neću da dalje govorim, ti mozgaj pak radi, i svakako žuri se odgovarati tvojim prijateljem kad ti pišu. Pozdravi mi prijatelje u obće, a napose preporučime tvoj milostivoj Gospodji, i ostaloj obitelji kao i nemanje, s prilikom, Gospodji Presidentici Gospodjinskog još slavno poslujućeg odbora, a tebi pako nazdravljajući ostajem

Vērni tvoj Suppé

p.s. Naši Čitaoničari (:to jest nekoji) izobeštjeni, što kroz činovništvo žup. Stola i županije dabi društvo nešto više života (:doklē vėtar puše u kermu) i članovah, žele pretvoriti istu u kozmopolitički Casino, bez nade da će Rēčani k njemu pristupiti, i zato sam si ja, tu težnju videći, doslovice ove godine od Presēdnitva odrekao, jer malo marim za takovi duh, od kojeg ovdē sigurno neće biti koristi, a perva nezgoda će raztepsti članove upravo sada intrigue čineće, jer to je bio udio ovog društva, da je vavěk balanciralo polag vladajuće oblasti (:sastojeći najviše iz činovnitva)- Samo kroz moj napor biaše moguće uzderžati ga u životu ovih poslednjih nekoliko godinah

2.) Rijeka, 1. III. 1865.

Na Rēci 1. Ožujka 865.

Dragi prijatelju!

Ponašanje tergovačke Komore Zagrebačke u poslu željezničkom, kao i zastupstva gradskoga je zbilja već svim dodijalo ne samo ovdē nego i drugdē po cēloj domovini. Ja sam bio odlučio pisati u Novinah, i to žestoko, jer treba upravo reći, da Korifēi ideah Zagrebačkih ili neznadu pojmiti što rade, ili pako da su upravo podmitjeni da rade na uzterb svoje domovine, braneći sve projekte protivne onomu koga su već svi odobrili izvan Zagrebčanah, i koj je osnovan na izvedenih jurve predradnjah. – Turin za Italiju toli zaslužan, izgubi svoju slavu i zasluge kroz svoju tako eklatantno na vidēlo stavljenu sebičnost u ovo posljednje doba!! – Ako sam za čas obustavio kroz Novine tu stvar ad nudum opisati, razlog jedini jest, što bi mi žao napasti na prijatele koji se najviše izlažu, i što u ovih okolnostih nesmatram probitačno diskreditirati ljude, od opozicije, kako zaslužuju bar u pogledu predpomenutoga pitanja.

Iz kogagod gledišta smatram tu stvar, predočuje se igra Zagrebačke komore veoma žalostna, jer nit iz političkog, kao niti iz tergovačkog gledišta nisu osnovani zahtēvi vaši.

–
Željeznica koja spaja dvē najpogibeljnije točke trojednice š njome, tēsnom vezom interesa materialnoga, kao što čini projektirana Zemun=Riečka Željeznica, skopčajući Rēku i Srēm sa tēlom matere Zemlje, je sigurno od većega upliva za učverstjenje naše

cĕlokupnosti, nego ikoja druga pruga. – *Željeznica, koja vodi neposredno k' svojemu vlastitomu moru ojamĕuje sasvim bolje nego ikoja druga, neodvisnost Zemlje, dapaĕe taj uvĕt tako nuŕdan za našu buduĕnost, da bi se imao upravo za izdajicu domovine proglasiti tkogod nastoji, makar i samo obustaviti za ĕas, uspĕh neprekidne pruge k' našemu moru od najdalje toĕke Zemlje, i kroz sredinu Slavonije, koja treba da bude ĕim viĕe moguĕe sa Hrvatskom vezana. – Kogod drugaĕie tverdi derŕim ga, ako se u dobroj vĕri nalazi, za nesposobna suditi o takovih pitanjah. – Željeznica koja od jednoga kraja do drugoga leŕi na našoj vlastitoj Zemlji, nemoŕe izbeĕi uplivu domaĕe Vlasti, i domaĕih zahtĕvah makar Centrum s' njome upravljao.*

Ako se nadalje u obzir uzme upliv, kojim mora takova *Željeznica*, kroz veĕi dio granice prolazeĕa, na njezin materialni i moralni napredak, na njezino naobraŕenje u obĕe i bitno dĕlovati, indi njezin sadanji sustavi prije ili poslĕ svakako modifizirati, da nevole od nje niti dobroĕinstavah imati. Isti ljudi neusudjuju se vendar proti javnomu mnenju oĕito govoriti, ter zato tverde, da oni smatraju Sv. Petarsku prugu samo kako momentanu pomoĕ.

U Zagrebu su se u istom smĕru svakojaki glasovi do ovud dopiruĕi, raznaĕali, da najme Belgijansko druŕtvo neimade novacah, da je to sve obsĕna od strane Vlade i.t.d. reĕju upotrebili su se oni isti manevri koji i ovdĕ samo da se zapreke ĕine izvedenju one baĕ patrioĕiĕne osnove od Zemun=Rĕĕke *Željeznice*, radi koje toli siajne ideje bi dotiĕni zaĕetnik, pa bio on tko mu drago, zasluŕio vĕĕnu zahvalnost ĕitavoga naroda hrvatskoga.

Ėta hasni stvari motati, mi ovdĕ imademo dosti poznavanja okolnostih tergovine, nas nemoŕe doklĕ vaĕa tergovaĕka komora ni najmanje zaslĕpiti, jer veĕ dokuĕuje i svako naĕe dĕte da neĕe nikakovo druŕtvo, koje gradi *Željeznicu* od dunava na Zagreb, dalje graditi od Karlovca na naĕe primorje, pak ma kad se to obeĕavalo. Druŕtvo koje mora potroĕiti toliku silu milionah za veliku glavnu prugu, neĕe sigurno nikada htĕti podloŕiti se juŕnomu druŕtvu, ter od istoga odvisnim se ĕiniti radi onog malenog Odsĕka od Zagreba do Karlovca tomu druŕtvu veĕ pripadajuĕega. – Ako bi niĕtanemanje moguĕe Kakovo sporazumljenje med dvimi druŕtvi, to nebi za stalno nego na uzterb Zemlje pasti moglo, jer monopol neprija tergovini a joĕ manje producentom Obeĕavanja Pejaĕeviĕeva nisu daklĕ nego krinka pod kojom bi se htĕla saktivati na poznatoj mađjarskoj politici osnovana sebiĕnost. – Velim sebiĕnost jer ja nemogu od pametnih ljudi misliti, da bi radi poĕtene politioĕke opozicie toli vaŕne interese domovine na kocku staviti htĕli.

Niti ĕe nas o ĕemu drugomu osvĕdoĕiti kakovi erjavi govor nekompetentnog tergovca lutkah, o velikoj tergovini najme prekomorskoj nikakova pojma neimajuĕega, pa makar on joĕ sto putah tverdio da mora u Zagreb *Željeznica* od dunava, koja da bude najkratja!

Nemojte misliti da sam ja Zagrebu protivan. – Ja ljubim dapaĕe taj naš glavni grad veĕ zato ŕto znadem da njegov napredak ĕe biti za zemlju koristan, nu obziri gore navedeni su svakako mnogo vaŕniji negoli oni, koji bi me na to navesti mogli, da stupim na stranu zahtĕvah vaĕega Zastupstva.

Preko toga nemogu niti pojmiti, kako bi Zagreb postao tergovaĕkim gradom samo zato ŕto bi *Željeznica* od dunava na more kroz njega prolaziti imala. – Da bi to istina bila, onda bi se takova ŕta veĕ sada osĕtiti moralo, ĕim imadete veĕ prugu na zidani most od davna gotovu, a do skoro ĕete ju imati i do Karlovca dakle do Krajine. – Prosta Postaja od nekuliko minutah neĕ sigurno nikojemu mĕstu bitno koristiti, pa makar joĕ tolike pruge kroz njega prolazile! –

Drugi su zahtĕvi tergovine za njezino proĕvĕtanje nego samo koja neposredna *željezniĕka svezala* – Zagreb neka agitira za reguliranje Save do sebe; neka si napravi luku, i neka stupi na mĕsto Siska, koj itako nezasluŕuje da se iz njega grad kakovi tk stvara, to je zadaĕa vaĕa, jer voda ĕe ostati vavĕk najjeftinije sŕedstvo komunikacie, a imavŕi vi taj put do Zagreba otvoren, te bivŕi u savezu veĕ sada sa juŕnom *Željeznicom* indi sa morem ĕete sigurno (I to tim samo putem) steĕi mnogo viĕe, nego biste ikada mogli postići s' onim sŕedstvom za kojim, na uzterb ĕitave ostale Zemlje, bezrazloŕno hlĕpите. –

Troĕak takova poduzetja nebi bio belik, a sudim da bi ova Zemlja drage volje pristala na to, da podnosi takovi troĕak na uzvelioĕenje svojega glavnoga grada, doĕim i ovaj sam bi mogao lasno za takovu sverhu neĕto ŕrtvovati, kako ŕto bi Rĕka sigurno u takovu poloŕaju veĕ oddavna ĕinila bila. Ote moje nazore priobĕivŕi tamoŕnjemu priatelju, ovaj mi opazi, da su se veĕ oddavna takovi planovi bezuspĕšno ĕinili joĕ pod Ugarskom vladom, ali pitam ja, tko je ŕtgod pod onom Vladom postigo? Nama se je svaĕta obeĕavalo, ali niĕta izvelo jer novacah nije bilo; nu sada je Zemlja naĕa u stanju stvar na vlastitom Saboru u ruke uzeti, te glavni grad sam imade znatnih dohodakah, kojih nije prije imao, i neviknut platjanje je se u vlastitom blatu samo kupao, doĕim se sada svaki dan viĕe poljepĕava. Mnijem daklĕ da bi se imalo zapoĕeti pretresanje toga vaŕnoga pitanja, i u tom pitanju moŕe Zagreb prednjaĕiti bez straha da ĕe proti sebe podignuti obĕu graju, kako ju podigne sa pitanjem *Željezniĕkim*.

Ako traŕite samo to, da se administracia buduĕe *Željeznic* hrvatske u Zagrebu koncentrira, onda ĕete i nas za to dobiti, ali nemojte uztrajati dalje u vaŕih nastojanjih, kojimi dolazite u sukob sa ĕitavom ostalom domovinom, ter probudjivati proti sebi svakojaka sumnjiĕenja i ŕto gorjega joĕte.

Ja sudim da sam u tom predmetu veĕ dosti govorio, jedino moram joĕ dodati, da biste morali nekvojim vaŕim ljudem upravo otvoreno kazati; da neka nekompromitiraju glavni grad prama ĕĕloj Zemlji, i neka neŕire onako ĕudne nazore izmed tamoŕnjim puĕanstvom, ŕto svakako neĕe nego ŕtetu nanĕti u javnomu mnenju tamoŕnjoj inteligenciji, koja treba da se uzderŕi na viŕini zadaĕe koju imade glavni grad izpunjavati. –

Novi događaji prinukali su me da se bar privatno oglasim i s Vama otvoreno očitujem.
– Prelazim sada na drugo pitanje jošte važnije za našu domovinu.

Kako vidimo i čitamo u Novinah bi reć da se tamošnja opozicija sdružila bez razlike barjaka, pod kojim je ovaj ili onaj od prije vojevao. Ja neznam kakovi program ste vi narodnjaci osvojili si za nadstojeći Sabor, jer nitko ništa nepiše, nu to razumijem, da se mađjarska strana veoma ummožava ter da se javno mnenje kod vas svaki dan više za njekoju mađjarsku uniu predobiti nastoji. – Za vam iskreno kazati, mi ovdě nepristajemo na takove nazore, što ih nismo ni prije kao domoljubi imali.

Vi naserćete na našu Kancellariu neznam da li radi iste inštitucije da li glede osobe Kancelarove.

Ja neću braniti pogreške po toj Vlasti učinjene, ali žalim ipak što se nastoji podkopati joj uglednost i ekzistenciju. Glede osobe iste Kancelarove, iskreno da kažem, ne znam da li ste u stanju muža predstaviti, koj bi u ovih okolnostih sadanjega Kancelara zaměniti mogao bez pogibeli da se neizvergne naša akoprem još neučvrstjena Autonomija u kakovu čverstu podložnost, koju ja nebi htio nipošto nastupiti, pa makar vi nama s Mađjari zlate jabuke obećavali.

Poslědnja napadanja i Komedia koja se igra sa poznatim Programom u tuđjih Novinah i pred tuđjim světom su stranki ovdě škodile više nego koristile, jer mi nesmatramo to sve nego za prosto koketiranje s mađjari, i zad nastojanje podrovanja svakoga dostojanstva domaćega, čime nemože ni Zemlja nego samo gubiti u kreditu i u moralnoj vrědnosti. –

Mi neželimo da se ugled naše Zemaljske Vlade pred tuđjinci ponižuje, je takova igra nam se vidi pogibelna ne samo, nego upravo nedostojna.

Istina je, da sa uništenjem pozora je naša Vlada sama kriva, što se opozicia služi nedomaćimi listovi, ali to sve nemože pravoga domoljuba uvěriti da ju bezobzirno i strastno porugi izlaže, imajući mi itako već dosti nepriateljah zavidećin ham našu iznimnu poziciju u Austriji, da nam treba mnoge pozornosti za sakriti domaće rane i razdore, kojim umaljavamo sami svoju važnost i uglednost, što smo znali, akoprem maleni, priskerbiti si na zadnjem Saboru. – Žalostni su to pojavi, i pokazuju ad nudum našu političku nezrelost! –

Mi ovdě nećemo sigurno pristati na to, da beremo poslanike na Reichsrath, kojeg kukavnost je odviše jasna, nego da bi nas tko na učestvovanje sklonuti moglo.

Ali zato nesudimo da treba ostati pri samoj negaciji, kako gđine 861, nego smo uvěreni da nam treba primiti inicijativu očitujući se sklonim za kakovo sporazumljenje glede centralne Administracie u njekojih strukah, kojega mnenja si takodjer i ti bez godine 861 morda više nego ja. –

Kad bi naš Sabor kao preduvět dogovaranja tražio bezodvlačno uživotvorenje celokupnosti trojedne Kraljevine, na temelju slědivših jurve obećanjah, indi posrědno podćinjenje Dalmacie

pod vlast Banovu, i njezino uredjenje na ustavnu polag pr. Naputka kod nas uvedenog, isto tako civiliziranje granice glede dviuh Regimentah najme Varaždinskog i Križevačkog bezuvětno, a glede ostalih uskućivo sa Petrovaradinskim, uzastopce, podćineće za sada samo pućanstvo pod oružjem ne stojeće civilnoj Oblasti, kad bi nadalje iskali, da se odmah izborni red ustanovi za ćelu trojednicu, te još takove koje, morda za našu sigurnost, potrebiti preduvěti stavili kao conditio sine qua non poprmljenja svakog traktiranja, ter očitovati, da tekak nakon podpunog uživotvorenja takovih preduvětah, hoćemo mi na drugom zasědanju Sabora, koj bi se do izvedenja naših zahtěvah odgoditi imao, u skupu sa poslanici od pridruženih Zemaljah glede uredjenja deržavno=pravnih odnošajah sa Vladom u dogovor stupiti, sudim, da bismo time mnogo više našoj domovini i našoj pravoj politici koristili negoli ma i kakovimi drugimi odvlaćnim srědsvi, jer ako postignemo što zahtěvamo kao predběžno izpunjenje, smo svakako ustrojili svoju deržavu na temelju s kojeg nas već nitko nemakne, ako se pak naši predlozi neprimu, nismo se na ništa obvezali niti bismo šta izgubili. – Nama treba na vlastite noge staviti se, i neodvisno od svakoga tuđjega upliva ojamćiti si budućnost sa ustrojenjem zemlje, koja bi imala već u sebi dosti snage za obstojati kao neodvisno tělo u kompleksu Austrianske Monarkie. –

Ja mislim da neimade veće istine nego je ona, da doklě Austrija obstoji, zaludu bi nam bilo niti misliti na kakovo sporazumljenje glede centralnih poslovih sa mađjari, a kad je nebi bilo, onda nebi niti nas vezale više nikakove pogodbe. Štaćete daklě sa mađjardkom union? – Prěko Pešte poč u Beć, to neće mnije, hotěti nikakovi pravi domoljub. Neznam indi u ćemu bimo mogli s Mađjari paktirati koji itako neće se na ništa glede nas obvezati, kako to svi njihovi organi jasno i javno govore.

Zaista Deakovo ponašanje, i ostalih mađjarskih korifeah, naprama predložiteljem ozloglašenog Programa, kao i današnja njihova očitovanja u pogledu hervatskog pitanja nemogu nego učvrstiti me u svojih nazorih, a žalim svakako iz dna duše da se naša Zemlja predstavlja kroz provocirana razjasnjenja kao prosjaćea kukavica prama oholom susědom, koji nehtědoše primiti niti one směrne ponude stavljene im posle tolikih kervavih žertvah i pobědah. –

Otet za veliku Ugarsku neznatno Medjimurje u ma isto ono doba nije sigurno nikakovi dokaz tobožnje bratinske ljubavi niti bi ja znao napisati na toli hvaljeni prazni listak nego uspomenu na taj čin, koja bi nas imala osvěstiti ako bismo ikada mogli zaboraviti na našu slavensku zadaću.

Ja nerazumijem u ostalom onu politiku po kojoj bi se nastojati imala domaće ljude, što su tuđjemo světu kao bivši negda narodni vodje poznati, jer su baš po svojih prošlih zaslugah, na perva dostojanstva zemlje pozvati, ozloglasiti i u blato baciti. – Teško da će tko do takova naroda štogod deržati, kojeg poznati u světu pervaki bili bi, po našem vlastitom sudu ljudi bez svakoga znaćaja i bez svakog političkog poštenja.

Kad bismo mi morali Zagreb suditi po ponašanju njegovog Zastupstva i njegovih tergovaćkih sborovah, za stalno imali bi mnogo većeg razloga za tužiti se na ćelovodstvo

glavnoga grada. I zbilja u pitanju željezničkom ste se kruto kompromitirali jer se sada sasvim dobro poznadu prave težnje Pejačevićeve osnove, predlogom pako na Bansku Konferenciju za dozvolu jednog poslanika za svaku tergovačku Komoru, ste zahtjevali da na našem Saboru budu zastupane kod nas još nepriznate Institucije centralnoj Vladi podčinjene, i htjeli zavesti Konferenciju da prione uz predstavljani izborni Red provincijah Austrijskih i kod nas uvesti tako zvato Zastupstvo interesah. – Za ljude od opozicije nije baš to naj bolja svjedočba dosljednosti, a još manje kakova osobitog patriotizma!

Ovo mimogred opazeći, ter povratjajući se na glavno pitanje, sudim da kad bismo se mi na dojučem Saboru očitovali s' kakovim predlogom, za sporazumljenje, zanjekajući dakako pošiljanje na Reichsrath do rješenja dotične pogodbe, bi morao pasti Šmerling i novo Ministarstvo ustrojiti se, koje bi htjelo modificirati Patentu Veljačku, jer nemožem verovati, da bi Njegovo Veličanstvo htjelo dalje uzdržavati sistemu neizvedivu u perkos "tolikoga čekanja" i uzterpljivosti sadanjega ministarstva. – S druge strane pako bismo svakako dobili i vremena i prilike dosti za urediti bar naše domaće poslove na toliko, da bi prestalo ovo nesnosno prelazno i neizvjestno stanje u domaćoj Administraciji. Već ovaj sami obzir mora nas nukati, da zabacimo mađjaronsku politiku, koja nas itako k' spasenju nikada nedovede, a upropastiti svakako može. –

Ja sudim da je mađjarom indi i mađjaronom naša Kancelarija tern u oku, jer dokle ova postoji, je naša Zemlja pred svetom u Austriji i izvan Austrije, nešto više nego kakovi prosti Kronland, i svakako jednak inter pares, kako pravo veli naš Kancelar. Podrovnajte tu Verhovnu Vlast, i podvergnite ju ili složite, ma s kojim naslovom, skomgod drugom, pak smo opet ono što biasmo pred godinom 848.

Ali šta bi tebi toliko govorio, o stvari koju ti sam dobro razumiješ, i koju ti i sudruzi pozoraši branište u posljednjem saboru? Ja sam ipak smatrao za svoju dužnost napisati ove redke samo zato, da poznajete i Vi u Zagrebu ovdašnje nazore, jer kroz dogovor prijateljski može se najbolje doći do sporazumljenja toli potrebitoga medju onimi, koj bez svakoga privatnoga interesa, i bez svake strasti, žele doprinjeti svoje zerno k' dobru ljubljene domovine. – Oprosti što uzdajući se u tvoje prijateljstvo, i u tvoje poznato domoljublje, ja se baš na tebe obratjam, sa ovimi razmatranji iz uvjerenja mojega i prijateljah mojih proiztekavših, zeleći iz serca da bismo se mogli na istom putu susrećiti i sada i na budućem našem Saboru, očitujući se vazda pripravnim za primiti tvoje protuopazke, koje bi mogle doprinjeti razbistrenja toli pomerenih pojmovah. Očekujem tim želnije tvoje glasove jer u oči, kako bi reć, izborah za Sabor treba jasno vidjeti komu da se sudbina naroda povjere. Mi sljepo nikoga nesljedimo.

Ostajem u nadi da nisam morda bez svake koristi ove redke napisao, sa bratskim pozdravom

Tvoj iskreni

Suppé

3.) Rijeka, 6. VII. 1865.

Na Rěci 6. Serpnja 865.

Dragi prijatelju!

Polag prijavljenog ti danas mojeg telegrama, žurim se na tvoj predlog odgovoriti, i dotično razjasniti vam našu situaciju.

Kako ti je već od prije poznato smo mi kandidirali kanonika Račkoga za Delnički kotar. Nitko nije dvojio o uspěhu toga izbora, kad proti svakom očekivanju, prigodom glasovanja su se birači na dvě strane razdelili, od kojih veća sastojeća od prostih seljakah je glasovala za Sudca Benju, a manjina je ostala verna našem kandidatu. Još danas neznam tko je tomu kriv, ali svakako moramo deržati za sigurno, da je u toj stvari morala biti kakova tajna intrigua, što je toliko temeljitije za misliti čim tamošnji birači nebi nas iznevěřili bez velikog razloga ili bez kakova nesporazumljenja.

Za tergovišta biaše samo za nuždu kandidirat Barčić, jer smo sigurni bili, da će on prodriti makar proti komu drugomu kandidatu. Naměra biaše da stime zatvorimo put kakovoj god oficialnoj Kandidaturi, ter da ćemo kašnje vidjeti, gdje bi bolje sigurni bili za novi izbor, indi da budemo odlučili onda, od kojga zastupstva bi se imao Barčić odreći. – Stvari su dakle tako stajale, kad je dne 3. izbor bio u Delnicah, a 4. na Ravnojgori za tergovišta. Kako rekoh plitkanje je osujetila izbor po nami preporučeni na Delnicah, dočim smo mi predaleko da bismo bili mogli onda dati drugi pravac ljudem za biranje na Ravnojgori. Ništamanje čim bude Barčić kao naš kandidat u tergovištih većinom glasovah izabrat, biaše predložen kao njegov zaměnik gosp. Račkij baš zato da se Barčić uzmogne odreći bez pogibeli, da tamo kakovi nepovoljni kandidat nenastupi. Svi su tada jednoglasno proklamirali Račkoga kao zastupnika čim se Barčić odrekne, koj je već u Bribiru izabrat bio, i koji nije dakle nego služio za obranu proti kakovu neugodnu izboru, kao nuždni klin da Račkij primi zastupstvo tergovištah, za kojih netreba onda novoga izbora, jer Barčić će se odmah odreći kako mandatare da Račkog prima. Ja mu pišem takodjer te sam mu telegrafirao samo da se neprenaglitate, pak da nam stvari neporemelite tako dobro izvedene.

Isto tako nije moguće da u Moravicah drugoga preporučimo mjesto Starčevića da bi svašta moglo dogoditi se, ako on neprimi taj izbor, koj mu daje takodjer najtrajnjiju zadovoljstinu glede preterpljene uvrěde. Naši ljudi sumnjaju veoma lasno ako se š nima šara, ter toga radi bi se uvrědili sigurno kad bi čuli da Starčević neprima. Dosti žalostno bi bilo ako kod vas nebiste pri tolikoj inteligenciji nešto Starčeviću imati drugoga valjanoga kandidata. To bi bio za glavni grad pravi testimonium pauperitatis.

Verbančić nije kod nas poznat, te s toga bilo bi suvišno za njega raditi.

Ja vas dakle molim u ime sviuh domorodacah ovdašnjih nemojte nas smetati, i posao kvariti, što bi značilo da niste vi baš u najboljoj disciplini dočim ovdě ide sve po redu, koga niste očekivali. Isti izbor Benjov će nam poč u prilog, i ćemo imati opet jedno mjesto

kašnje otvoreno, kako ćete vidjeti u svoje doba. Molim te dakle idi odmah Račkomu te ga nagovori da pristane na naše želje i na naše nade. Isto tako morate odvratiti Starčevića od odrčke Kotara Moravičkoga. To neka vam bude na sercu svima, jer inače bimo morali dvojiti o vašoj organizaciji izbornoj i žaliti naše stanje.

Starčevićem smo thěli okruniti naše djelovanje, a tu slavu morate nam ostaviti neoskvernutu. Patriah je bio prvi izabrat, a stari je zaključio izbore. Tako valja! – S Bogom dragi prijatelju.

4.) Rijeka, 7. VII. 1865.

Dragi brate!

Ja sam tek danas primio tvoje pismo od 1/7 zato latjam se opet pera akoprem sam ti jučer već pisao. Ti znaš kako su izpali izbori na Verbovskom i na tergovištih, ter moraš odtud vidjeti da nije bilo moguće s Jakićem prodrěti. Naši ljudi nedadu se navesti da biraju za osobe njima nepoznate.

Starčevićev izbor je bio takodjer satisfakcia data njemu i občinstvu Županije, ter s toga možeš razuměti da niti on nesmije odbiti takovi eklatantni izbor, i to tim manje jer mi nebi mogli jamčiti za uspěh novoga izbora čim bi se ljudi razljutili i u sumnju pasti da se s njima igra čini. Ja sam pisao danas Račkomu da ga sklonem da primi zastupsto tergovištah, jer to je neobhodno potrebito. Nemojte nam kvariti posao, budući mi neimademo kandidatah u izobilju kojim možemo prodrěti. Mislim pako da Rački se nemože uvrěditi zato, što je bio izabrat zaměnikom Barčićevim, kad su tomu samo slučajne okolnosti krive bile, koje su poremetile naše planove. On je bio jednoglasno izabrat od svih treh tergovištah što mu mora dapače laskati, a viděti ćemo ako nam pokvari izbor na Delnicah. Sudim dapače deržim za stalno, da Benja koji bivši na Delnicah izabrat hoće kašnje odreći se, pak ćemo moć lasno onda substituirati čověka koj će nam dobro stati. Benja sam piše, da je on u zadnjem času, videći razdor biračah, upotrebio svoj upliv, da njega razkolna većina izabere samo zato da nebi koga drugoga nama nepovoljnoga zastupnika izabrali.

Odtud možete se uvěriti da Račkomu nije krivo učinjeno, ter da može primiti sasvim slavno dato mu zastupstvo. Pak mora se promisliti da gdje se radi o dobru domovine, ondě nemože se nitko uztezati, da se pokori želji naroda i svoje stranke. Kako stoje stvari u Beču treba da bude na Saboru čistih hervatah čim više moguće. Radi dakle, kako sam ti pisao, da Rački svakako primi rečeno zastupstvo. – Šta sudiš o izboru Webera, ja mislim da će on dobar bit, nu u nuždi lasno bi bilo taj izbor ukinuti. Kad budete čuli kako su se deržali birači u Moravicah glede izbora, vi ćete se čuditi tomu političkomu taktu. Sve do časa izbora nisu znali protivnici koga će birati.

Pozdravi prijatelje, i ostani mi zdravo s Bogom

Tvoj iskreni
Suppé.

VI.

Nedatirano pismo Faustina Suppéa Franu Kurelcu²⁰⁵

Dragi Franjo!

Danas primih od prijatelja Račkoga pismo, kojim posla na me f. 100 na ime Biskupa Strossmayera za 50 knjigah, što si mu odpravio. On nije znao, gdje se nalaziš, zato se na me obrati.

Evo što mi piše:

„Želili bismo, da što prije amo dodje, gdje bi od biskupa dobio sve, što mu je od potrebe, te bi odavle krenuo put Djakova. Ondje neka piše, a liste dat će tiskati.”

Stoga uvidjaš, da ti treba na put spremi se, neoklevaj primi ti takovu lépu ponudu.

Sa stotinu forintih, što su kod mene, možeš bar manje dugove isplatiti a trošak do Zagreba malo stoji; ondje ćeš dobiti novac, pak ćeš moć poslati tvojim veroviteljem, te tako poštenim obrazom u Djakovo poći.

Doznao sam, da si kod prijatelja Cuntića, ter stoga ti pišem, da znadeš, kako stoje stvari.

Pozdravi mi lipo priana Tonu i njegovu gospodju ter gosp. Plovana i ostani zdravo.

Tvoj iskreni
Suppé

VII.

Oporuka Faustina Suppéa, Državni arhiv u Rijeci.

Nakon zreloga razmišljanja pri podpunoj svijesti činim ovime za slučaj smrti sljedeće moje naredbe posljednje volje:

I. Da svojoj premiloj supruzi Mariji rodjenoj Jurandić uzvratim onu neizrazivu ljubav, kojom me ona usrećuje, imenujem ju občénitom baštinicom cieloga svojega pokretnoga i nepokretnoga imetka.

II. Nalažem mojoj supruzi, občénitoj mojoj baštinici, da izpuni sljedeće zapise:

a) mojoj sestri Klementini ud.vi Mallegnori doznačujem za njezinoga (sestrinoga) života svotu fr. 300 /tri stotine forintah/ austrijske vrijednosti na godinu, a ovu će godišnju svotu moja občénita baštenica ili eventualno njezini nasljednici plaćati zapiovnici u mjesečnih obrocih po 25 f. C.v. /dvadeset i pet forintih austrijske vrijednosti/ od dana moje

²⁰⁵ Pismo datirano Na Rěci 24./VII. (1861?). Na poledini: Gospodin Fran Kurelac. Objavio ga je B. Drechsler u radu *Iz ostavštine Frana Kurelca*, Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, sv. 8, Zagreb 1915, str. 128.

smrti. Naredjujem pak ovaj zapis na korist pomenute moje sestre pod naročitim uvjetom da ona, zapisnica, pravno valjanom ispravom priznaje u celom svojem obsegu nazočnu moju oporuku. Prije izdanja upitne izprave nije moja baštenica dužna izpuniti zapisa, koji se ima dapače smatrati kao da nije naredjen, ako zapisovnica bude pod ma kojom izlikom nastojala osujetiti nazočnu moju oporuku ili suprugu moju napastovala bilo kakovimi zahtievami radi nasljedstva ili imetka što sam mojoj supruzi možda za života darovao.

b) Vlatku Spendou sinu moje nećakinje Julije Spendou rođjene Banić zapisujem svotu f. 3500 a.v. /tri tisuće pet stotinah forintih austrijske vrijednosti/, nu pod istim uvjetom na koji sam vezao zapis ad a). Hoću pako da se samo kamati gore zapisane glavnice za zapisnikove maloljetnosti upotrebe ako bude uztrebalo kao prinesak za njegovo odgojenje, dočim glavnica imade ostati netaknuta dok zapisovnik 25 /dvadeset i četvrtu/ godinu svojega vieka nenavrši. Uzme li zapisovnik prije 24te godine tu jednu polovicu zapisane mu glavnice imade se vratiti u podpuno vlasništvo moje supruge-baštinice, a na drugu polovicu substituiram zapisovnikovu sestru moju nećakinju Ludmilu Spendou, a kad ni nje nebi bilo žive ili kad bi ona u maloljetnosti bez djece umerla, onda uputna polovica imade zapasti moju gore imenovanu sestru Klementinu ud.vu Mallegnori.

III. Ako bi moji zapisovnici hteli osjegurati svoje zapise; odnosno osiguranje, ima se stegnuti jedino i izključivo na uknjižbu prava uzdržajućega mu iz nazočne oporuke na teret moje kuće ležeće na Rieci na Jelačićevom trgu pod Br. 406, tako da oni nesmiju pod nijednom izlikom u svrhu osiguranja posegnuti na ostali bud pokretni bud nepokretni moj imetak. Ovu naredbu vlastan sam učiniti s razloga što mnijem da gore pomenuta nepokretnina pruža dovoljnu sigurnost i stoga što zapisovnici nisu moji nuždni nasljednici, usljed česa mogu po svojoj volji ograničiti zapise naredjene u njihovu korist.

Ove naredbe, koje sam dao napisati po svojem prijatelju Dru Marianu Derenčinu jesu zbilja izraz zrielo promišljene moje volje i izza kako samih pomno pročitao i našao da točno izražuju što hoću, potvrđujem ih vlastoručnim mojim potpisom i običnim pečatom udarenim u suvremenom nazočju potpisanih tiruh svjedokah, koje sam u tu svrhu to jeste da budu svjedoci posljednje moje volje uprosio i pred kojim sam izrično priznao da nazočna izprava sadržava istinite i prave naredbe posljedne moje volje. –

Na Rieci u prvom katu kuće Br. 407 sadašnjem mojem stanu dne 25 Serpnja 1867 /šestdeset i sedme godine/

Faustin Suppé oporučitelj

Ivan Durbešić oporučni svjedok

Ljudevit Andrija Walluschnig oporučni svjedok

Dr. Marian Derenčin oporučni svjedok

Pogled na Bakar s početka XIX. stoljeća

PORTRET AVELINA ČEPULIĆA

U posljednje se vrijeme u nas mnogo govori i piše o potrebi pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, poglavito o valjanim razlozima koji pokazuju opravdanost takvih kulturnih i političkih integracija koje nas nedvojbeno čekaju u skoroj budućnosti. No, pri tome se, nažalost, posve ispušta iz vida da je i u našoj prošlosti bilo pojedinaca koji su, još prije stotinu i pedeset godina, anticipirali današnje probleme postupne političke "eupeizacije" Hrvatske.

Jedan od tih rijetkih i časnih pojedinaca bio je Bakranin Avelin Čepulić. Taj znameniti hrvatski sudac, domoljub i političar prethodio je svome vremenu nedogmatičnim shvaćanjem politike, širinom vidokruga, dubokom političkom naobrazbom europskih mjerila, trezvenošću i točnošću prosuđivanja političkih pojava i njihovih vrednota.²⁰⁶

I.

Avelin (Karlo Andrija) Čepulić rodio se u Bakru 2. studenog 1820. godine, u obitelji pomorca Gašpara Čepulića i njegove supruge Marije, kćerke Stanka Kariolića. Otac mu je potjecao iz loze kostrenskih pomoraca koji su oko 1800. posjedovali tuneru *Pod steni* u Bakarskom zaljevu, a koju su u parnici s bakarskom gradskom upravom izgubili.²⁰⁷ Kuća u kojoj su Čepulićevi u doba Avelinova djetinjstva stanovali bila je označena brojem 107. Najvjerojatnije je riječ o današnjoj dvokatnoj *palacini* obitelji Čepulić, s klasicističkim stilskim oznakama, smještenoj na bakarskome Primorju, u čijem se prizemlju kasnije nalazila gradska ljekarna²⁰⁸. Kumovi na Avelinovu krštenju bili su pomorski kapetan Mate Tadejević i Marija Vernić.²⁰⁹

²⁰⁶ Hrvatska enciklopedija, sv. IV, Cliachit-Diktis, NHIBZ, Zagreb 1942, str. 397.

²⁰⁷ I. Marochino, *Grad Bakar kroz vijekove*, ICR, Bakar 1978, str. 131.

²⁰⁸ B. Milić, *Bakar*. Drevni grad na valovima stoljeća, Bakar 2003, str. 102.

²⁰⁹ Državni arhiv u Rijeci, Matica krštenih župe sv. Andrije u Bakru, sv. 274 (44), 7. Upis datiran 2. XI. 1820.

Avelin Ćepulić
tajnik banske konferencije 1860.

Slijedeći staru obiteljsku tradiciju, i Ćepulić se još u ranoj mladosti bio otputio na more, ploveći na jedrenjacima austrijske trgovačke mornarice. Kao pomorac putovao je, između ostalih zemalja, u Francusku i Veliku Britaniju, upoznavajući strane ljude, prilike i običaje, njihove različite kulture i jezike. Ova su mu praktična iskustva i spoznaje o drugim, privredno i kulturno razvijenijim zemljama, uvelike pomogli da zarana stvori analitičan, trezven i objektivan pristup svakome društvenom problemu. More je za nj, osim životne zarade, nedvojbeno bilo svojevrsno otkrovenje, višestruko proširenje dotadašnjih duhovnih obzorja. Preko tog prirodnog prozora u svijet mladi je bakarski mladić radoznalo promatrao i upoznao Zapadnu Europu, preobražavajući se postupno od ponosnoga primorskoga lokalpatriota u građanina svijeta. Upravo radi toga što je u moru prepoznao najveće nacionalne potencijale, smatrao je da Bakar, Rijeka i Hrvatsko primorje mogu u budućnosti odigrati presudnu ulogu u razvoju i općoj emancipaciji Hrvatske.

“Svi izobraženi narodi“, piše on u jednom svom članku, “priznaju da je more jedan iznad glavnih promicateljah ljudske prosviete. Putem mora su divji narodi od izobraženih

omiku primili. Putem mora najjasnije narodi međusobno obće. Iz međusobnog obćenja narodah radja se prosvieta i napredak. Poviestnica svih dobah nam to potvêrdjuje. Indianci, Egipjtjani, Feničani, Kartaginezi, Gérci, Rimljani, Englezi, Francezi, riečju svi narodi više manje putem mora su do prosviete došli. Najslavnija grana slavskog našeg roda, slavni Dubrovnik, moru zahvaliti ima sjajnu prošastnost svoju.²¹⁰

No, darovitoga mladića, željnoga novih znanja i temeljitijega obrazovanja, nije mogla zadovoljiti monotonija pomoračkoga života i stalna odvojenost od domovine. Njegovu temperamentu nije odgovarala izolacija već komunikacija sa svojim sunarodnjacima. Zanimala ga je i privlačila društvena stvarnost, konkretna problematika, problemi takozvanog običnog svijeta, perspektive njegova rodnoga Hrvatskoga primorja i domovine u cjelini. Želio je biti od koristi svome narodu, pomažući mu u njegovu probitku, napretku i prosvjećivanju. Takav je cilj mogao postići jedino aktivnim sudjelovanjem u društvenom i političkom životu. Izazov je za nj bio tim veći što su opće političke prilike u Hrvatskoj njegova doba, poglavito u pogledu opće političke svijesti, bile daleko zaostaliye negoli u nekim drugim europskim zemljama. Nedostajalo je energije i volje oko zajedničkoga djelovanja, sistematičnosti, praktičnosti i konkretnih vizija. Ćepulić je dobro znao da za žalosno stanje stvari u stvarima hrvatske politike nije mogao biti kriv siromašni i neobrazovani narod, već prije svega njegova nedjelotvorna i neodlučna inteligencija. Stoga odlučuje napustiti more i posvetiti se pravnim studijima, koje pohađa u Pečuhu i Budimpešti.

Višegodišnji boravak u Mađarskoj pomoći će Ćepuliću da bolje upozna kulturu i jezik susjednoga naroda, koji je u to vrijeme bio zahvaćen snažnim nacionalnim pokretom, predvođenim Lajosom Kossuthom. Na taj je način mladi hrvatski student mogao realnije procijeniti opasnosti što će ih u sebi nositi ugarski politički ekskluzivizam, koji se u to vrijeme stao osjećati i na obalama Kvarnera. Ta svoja iskustva uvelike će znati iskoristiti nakon povratka u domovinu.

Obdaren izuzetnom darovitošću za učenje stranih jezika, Ćepulić će već tijekom studija izrasti u pravoga poliglota. Savršeno je govorio i pisao talijanski, njemački, francuski i engleski, a dobro je poznao, uz slavenske jezike, i mađarski. Ovako rijetka višjezična kompetencija omogućit će mu, osim čitanja stranih knjiga i novina, izvanse-rijsku učenost i informiranost o mnogim suvremenim problemima. Poput svojih suvremenika Ivana Kukuljevića, Mirka Bogovića, Ivana Mažuranića ili Utješenovića, i Ćepulić je čitao djela Shakespearea, Waltera Scotta, Rousseaua, Voltairea, Cervantesa, Camoensa, Dantea, Tassa, Goethea, Schillera, Herdera i Lessinga.²¹¹

Još kao student, Ćepulić se stao isticati kao gorljivi hrvatski domoljub. Svojim je osjećajima i rodoljubnim zanosima, nastalim u romantičarskom ozračju poznoga

²¹⁰ Narodne novine, god. XVIII, u Zagrebu, u sriedu dana 2. lipnja 1852. A. Č. U Rieci 27. svibnja.

²¹¹ J. Trdina, Zbrano delo, tretja knjiga, DZS, Ljubljana 1951, str. 312-313.

ilirizma, znao davati oduška i u pjesničkom obliku. O tome svjedoči njegova prigodnica *Hvala Danici*, objavljena u Gajevoj *Danici horvatskoj, slavonskoj i dalmatinskoj*, datirana u Bakru, 1. veljače 1846. godine:

*Pramalētna noć biaše,
Iz nebeskih kad visina'
Blēde zrake mēsečina
Na umornu narav slaše,
A ja brižan prama momu
Ljubljenome hitrih domu.*

*Četa mislih glavu obsida,
Nezna noga, kuda hodi,
U nepoznat lug zavodi
Mene tužna, izpred vida
Mēsec bēži, luč otima,
Jer k zapadu jurve klima.*

*Stadoh, tere tiho pazi':
Treptajuće kadkad grane
Čuh, kē tih vetric gane:
Mukli k meni glas dolazi
Noćne sove, kâ se skita,
Plēn po stablih tražeć hita.*

*Prepadoh se to videći;
Tad kroz gusto gármlje zraka
Prodre zvēzde iz oblaka
Kâ baš niknu: nepazeći
Tad na tárnje niti kami
Uprav podjoh za zrakami.*

*I za kratko eto vrēme
Na široko dodjoh polje,
Sárdce kucat stade bolje,
I s ramena pade brēme;
Iztoku bo tad u licu
Milu spazih ja Danicu.*

*Ko u licu da joj čita':
"Samo za mnom, brate, hodi,
Danica te k domu vodi,
Gdē već mati za te pita." -
I zaista, kak' zabili
Zora, spazih dom moj mili.*

*Oj Danice, zvēzdo mila!
Što mi žarko sunce sviti;
Tebi moram zahvaliti,
Jer bo si me ti spasila; -
Hodi, krasna zvēzdo, hodi,
Kó zabasa, domu vodi. ⁻²¹²*

Čini se da upravo duhu ilirskoga pokreta, kao općem preporodu cjelokupnoga hrvatskoga duhovnoga života, Čepulić duguje mnoge svoje nazore i ideje. Ilirizam je zračio nekom iskrenom, moglo bi se čak kazati i djetinje otvorenom poezijom što veliča narod, dom i slobodu. Upravo je ilirstvo uspjelo probuditi hrvatski narod iz političkoga mrtvila, učeći njegove sinove da samostalno misle i objektivno prosuđuju sva narodna ili općeljudska pitanja. Ilirizam je poticao ogromno zanimanje za knjigom, za čitanjem, za prosvjetom i napretkom. Od mladeži se očekivalo živo djelovanje za ideale, zahtijevala se istinitost u mišljenju, govorenju i djelovanju. Svi su Iliri bili redom oduševljeni za slobodu, za slobodnu misao, slobodnu riječ. Bili su gorljivi pobornici pravde i istine, dobrobiti domovine i naroda, prosvjete i napretka.²¹³ Upravo takav bijaše i mladi Avelin Čepulić - narodom svojim oduševljeni idealist i zanesenjak u najplemenitijem smislu te riječi.

Osim književnog, Čepulić se u to vrijeme počeo baviti i novinarskim radom. Čini se da je upravo novinski medij pogodovao širini njegova duha i raznovrsnosti osobnih interesa. Kao što je bilo okretan u govorništvo, tako se vješto snalazio i u verbalizaciji svojih novinskih članaka. Stoga njegov tekst nikada neće biti suhoparan ili monoton, već uvijek pisan živahnim stilom i prožet osebujnom mudrošću autorovom. Čepulić je kritičan i vrstan opservator prilika o kojima sudi s rijetkom pronicljivošću. Kada je u lipnju 1847. Bakar pohodio grof Janko Drašković, jedan od predvodnika ilirskoga pokreta, Čepulić upućuje o tome opširan dopis Gajevim novinama:

"Ovih danah dodje iz Rēke u Bakar presvētli grof *Janko Drašković Trakoštjanski*. Doznavši za njegovu k nama došastje, pohodismo ga u njegovu konaku u gostionici. Presvētli g. grof svakoga, polag prirodjenog sebi blagog obćenja - lēpim načinom primi

²¹² *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, Zagreb, tečaj XII, broj. 9, u subotu 28. veljače 1846. *Hvala Danici*.

²¹³ Trdina, nav. dj., str. 312-313.

dapače nekoje k sebi i na oběd pozva. Dne 16. t. m. po podne odvezao se je po moru uz vijanje zastavah i gérmljanje mužarah, pratjen mnogobrojnim ladjami u Kraljevicu i potlam bi glasovita města obišao bio, pratjen od istih Bakranah i Kraljevčanah, dignuo se je iz Kraljevice uz tutnjavu mužarah i klicanje 'živio!' i pod večer vratio se je u Bakar, gdje ga opet pucnjava mužarah pozdravi. Zatim se slavni magistrat od grada, kapitan naše luke, g.g. od ovdešnje tridesetnice i solarnice, naši pom. kapitani i ostali odlični u kazinu svratiše, pred koji se staro i mlado, malo i veliko sgérnu da vidi muža, koji toliko zasluge za našu narodnost i domovinu ima, da vidi potomka slavnog Dragoša, koji baš ove strane, pobivši na Grobničkom polju hametom kletu tatarsku četvu - od gnjusnoga jarma oslobodi. Potlam bi se u sjajno razsvětlenoj dvorani večerom okrépili bili, napile su se zdravice visokomu našem gostu uz gromoviti 'živio!' kog je ponavljao pred kazinom na térgu skupljeni puk, gdje su dčvojke naše uz pévanje narodnih pšamah oko kresa koledovale. U pol 11 satih odpratismo presvétloga našega prihodnika s mašalami na konak uz radostno klicanje. U jutro, kad bi ga bili pohodili, da mu zadnji naš naklon učinimo, već ga nebiaše; jer u rano jurve doba tamo k vami se odputi, koji ste tako sretni tolikoga muža svaki dan méđu vama imati.²¹⁴

U dodatku dopisu o Draškoviću, Čepulić pridodaje i sljedeću vijest o gradnji domaćih brodova u Sušaku, što vrlo efektno zaključuje razmišljanjem o problemu gladi u dalekoj Irskoj:

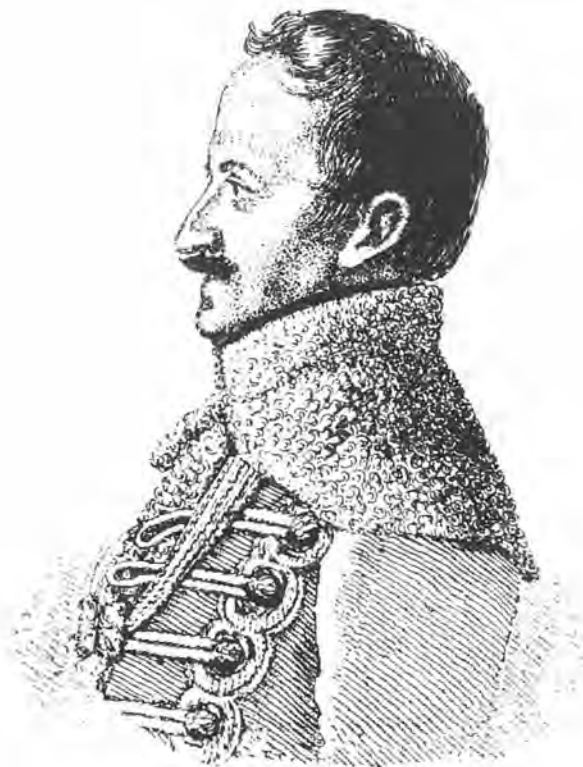
"Ovih danah hoće se na bakarskom skveru (Werfte) Sušaku brod jedan za sedam tisućah vaganah porinuti. Ime mu je 'Mate'. Na prednjoj strani nosi sliku 'Ilira' u ječermi i cčrvenoj kapi, a na zadnjoj ima gérb hervatski tj. štit, a na njemu kocke béle i cčrvene, naokolo pako napis: Horvatska. Vlasnost je gg. Jakova Tadejevića i Mate Polića iz Hrilina. – Osim ovoga gradi se sila drugih brodovah, ponajviše za terstjanske térgovce. – Uzrok je tomu obći glad u Europi, jer kolika sila imade brodovah u sviuh narodah, nemogu dosti hrane gladujuću, imenito Ircem nositi, i tako pak jadni Irci od glada umiru, špekulanti si s dukati kesu pune. E tako je 'tudja nesreća za me sreća' vele oni, a filantropi, to je chimaera za njih 'térgovac je kosmopolita'.²¹⁵

Stekavši pravnu naobrazbu, burne 1848. godine Čepulić postaje namještenikom Gradskog poglavarstva u Bakru i zastupnikom rodnoga grada u Hrvatskom saboru, gdje stječe glas darovita govornika i pisca zapaženih političkih članaka u *Narodnim novinama* (1848-49.), *Slavenskom Jugu* (1849.) i *Jugoslavenskim novinama* (1850.).²¹⁶ Te svoje angažirane članke on će simbolički nasloviti 'Iz Hrelin-grada', odnosno, 'Izpod Hrelin-grada'. U njima ističe da slavenski i južnoslavenski narodi žele federativno preuređenje Austrije na temelju nacionalne ravnopravnosti, te da odbacuju centra-

²¹⁴ Narodne novine, tečaj XIII, Zagreb 26. VI. 1847, br. 51. Glasonoša. Domaće vesti. Dopis iz Bakra.

²¹⁵ Isto.

²¹⁶ Hrvatski biografski leksikon, sv. 3, Č-D, LZ "Miroslav Krleža", Zagreb 1993, str. 146.

Janko Drašković

lizam.²¹⁷ "Nama pako Jugoslavjanom daleki cilj jest slavjanstvo; bližnji cilj jest narodna sloboda naša; a srédstvo jest foederativna Austria."²¹⁸ Da bi se postigla potpuna ravnopravnost bilo je, prema njemu, potrebno podijeliti tadašnju Austrijsku monarhiju na osam krunovina, kako bi se između središnje vlasti i njih pravedno raspodijelili državni poslovi. U *Jugoslavenskoj krunovini* on je predlagao da budu objedinjene Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Srpska vojvodina, južna Štajerska, Koruška, Kranjska, Gorica, Trst, Istra i Kvarnerski otoci.²¹⁹

Čepulić ulazi u hrvatskih politički život, u jeku četrdesetosmaških revolucionarnih previranja, odrešito suzbijajući protunarodnu mađarsku djelatnost u Hrvatskom primorju. Suvremenici su ga već tada bili počeli smatrati dalekovidnim političarom, te

²¹⁷ T. Markus, *Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine. Izabrani članci*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2005., str. 347.

²¹⁸ Isto, str. 356.

²¹⁹ Isto, str. 357.

jednim od najumnijih pravnikâ i najspremnijih sudaca u Hrvatskoj. On sam smatrao je da opozicijsko novinstvo (kojeg naziva *journalistika*) i domaća inteligencija trebaju pružati otpor germanizaciji i dosljedno štiti narodne interese:

”Mi velimo, da je zadaća intelligentie, dočim oko narodne prosvjete nastoji, kćerčiti ujedno narodu put, kojim da u razmjeru svojega napredka u prosvjete stupa. Zadaća, dapače sveta dužnost intelligentie jest: narodu otkrivati stramputice, u koje bi ga tudja ruka pod izlikom prosvjete zavesti mogla. Zadaća intelligentie jest nastojati, da prosvjete našega naroda bude narodna.”²²⁰

II.

Godine 1850. Ćepulić je, napustivši službu kod bakarskoga magistrata i prešavši u sudačku službu, premješten u Rijeku, gdje postaje prisjednikom Zemaljskoga suda (Sudbenog stola). Svojim borbenim i vrlo impulzivnim duhom odmah je stupio u prve redove boraca za hrvatsku “narodnu stvar”, odlučno se suprotstavljajući svakom pokušaju stranog uplitanja u politiku i kulturu grada na ušću Rječine. Eloquentni taj “domorodac” uputio je iz Rijeke nekoliko zanimljivih dopisa u Gajeve *Narodne novine*, izvještavajući hrvatsku javnost o tamošnjim specifičnim prilikama i problemima. Pri tome je znao biti i vrlo kritičan prema vlastitim sunarodnjacima. Tako u svom dopisu od 20. srpnja 1851. piše:

“Danak nemine, da gdiekoi domorodac nezapita: zašto se nepodigne već jedared spomenik na grobničkom polju na uspomenu slavniâ pradiedovah naših? Gdie su oni novci, koji su na otu svérhu doprinešeni? Zašto se neradi itd. Ja na ova pitanja odgovoriti neznam. No mislim, da je svakako potrebito, da se putem javnosti občinstvo umiri. To čast naroda, to obće povierenje silno zahtieva. U ostalom da bi već doba bilo najsjajniju ovu u poviestnici našoj zgodu predloženim spomenikom oviekoviečiti, to će svatko priznati. Ta dovoljna već je sramota i prikor, što nam je to tekâr poslie 600 godina na um palo. Neka se dakle odredi odbor, koi će oko toga nastojati. Tá neće nam se valjda sada zaprieke na put metati, s kojima smo se prie 10 godina boriti morali. Neće nam se valjda uzkratiti hvat - golim kamenjem posute pustare. Dočim jedno radimo, nemojmo da zanemarimo drugo. Dočim prašne knjižurine i čadjave pergamene po svim kutovima tražimo i na vidilo iznosimo, zašto da još dulje u zabitnoj tmîni čami najsjajniî čin slavniâ pradiedovah naših? Ne bi li ovo u obseg društva jugoslavenske poviestnice spadalo?”²²¹

²²⁰ Dopis ‘Jugoslavenskim novinama’, Zagreb 2. kolovoz 1850 (pisano 28. srpnja). Isto, str. 386.

²²¹ Narodne novine, god. XVII, Zagreb, četvrtak 24. srpnja 1851, br. 169. Iz Rieke 20. srpnja 1851. (A. Ć.). Ćepulić u tekstu aludira na to što je grof Batthyány, tadašnji gospodar Gospoštije Grobnik, odbio svojevremeno ustupiti dio zemljišta na Grobničkom polju za podignuće spomenika legendarnoj bitki između Hrvata i Tatara (1242.).

Unatoč tom Ćepulićevom apelu, spomenuti projekt podignuća spomenika na Grobničkom polju, koji su svojevremeno bili inicirali neki riječki Hrvati, nije se ni tada uspio pomaknuti s mrtve točke. Osim nedostatka novca i poslovičnog našeg nemara u stvarima od zajedničkoga značaja, postojali su za to svakako i razlozi političke prirode. Takav monumentalni nacionalni spomenik nipošto nije odgovarao birokratskom centralističkom ukusu Beča koji će uskoro u Hrvatsku uputiti zloglasne “Bachove husare”, koji su imali obaviti misiju germanizacije čitave zemlje.

Početkom listopada 1851. godine Ćepulić piše iz Rijeke u Gajevim *Novinama* o preustroju početnih gradskih učiona i početku podučavanja hrvatske mladeži u svom materinskom jeziku. Gradska se gimnazija pod upravom tadašnjega ravnatelja Gašpara Kombola bila počela pohrvćivati, kao i mala realna škola. Neki su riječki nezadovoljnici tim povodom uložili svoj protest, tražeći da talijanski jezik ostane službenim jezikom u gradskom školstvu. “Sada se o preustroju ovdašnjih početnih učionah radi”, piše pored ostaloga Ćepulić u svome dopisu, “sada se radi o onom, što se je najprie učiniti moralo. No to je kod nas obično, da kola pred konje stavljamo. Ali bolje ikada neg nikada. Izaslanî u tom poslu odbor zaključio je: *da se narodni ilirski jezik, kao podučavanja jezik upeljati mora, na miesto dosele obstojevšega talianskoga; za talianski pako jezik, da se posebni učitelj predloži. Riečki dobro poznati nezadovoljnici, začuvši zaključak ovi, listom graknuše, molbenicu proti istomu zaključku sastaviše, te sada od kuće do kuće, od vratâ do vratâ, od praga do praga obilaze i podpise beru. Lasno je pogoditi, kakovim se razlozima ljudi ovi u rovarstvu služe. Proste ljude, koji ni riečice talianske neznadu, tako su uzbunili, da su ovi sada najveći nepriatelji svoga materinskoga jezika i imena hérvatskoga.*”²²²

U isto vrijeme i riječki su se odvjetnici svim silama borili da se u mjesne sudove opet uvede talijanski jezik. Prema Ćepulićevu mišljenju pravi razlog za to nije ležao u nepoznavanju hrvatskoga jezika, već “*da se ostali hérvatsko-slavonski advokati iz Rieke i Primorja izključe. Akoprem nisam ni ja osobito u advokate naše, ili bolje kažuć u Verböczy-a zaljubljen; to ipak dokučiti nemogu: kako i na kojem temelju okornost pojedinih ljudi zakona svetinji nečuvenom smionosti pérkositi može.*”²²³

Pod konac 1851. počelo se u Hrvatskom primorju prema naredbama tadašnjih vlasti raditi na ustrojavanju novih općina. Tom je prigodom nekadašnji bakarski kotar bio razdijeljen na tri dijela. Zapadni dio pripao je riječkoj općini, dok se od istočnoga dijela ustrojila nova kraljevička općina. U središnjem je dijelu ostao Bakar s još nekim nekadašnjim komorskim općinama. Dokinuće sedamdesetdvođodišnjega opstanka “slobodno-morsko-térgovačkoga bakarskoga grada i kotara” neugodno je dirnulo sve

²²² Narodne novine, god. XVII, u Zagrebu, u ponedjeljak 6. listopada 1851, br. 229. A. Ć. Iz Rieke 2. listopada.

²²³ Isto.

Bakrane. Stoga je potkraj studenog iste godine i Čepulić u svome dopisu *Narodnim novinama* iznio svoje mišljenje o tom problemu, smatrajući da će takvo komadanje primorskih općina pridonijeti nazatku ne samo njegova rodnoga grada nego i ostalih primorskih općina. Ova njegova prognoza pokazala se, nažalost, dalekovidnom i točnom.²²⁴

Odmah po dolasku u Rijeku Čepulić je postao vrlo aktivnim članom i odbornikom *Narodne Čitaonice Riečke*. Sudjelovao je u pripremanju i izvođenju kazališnih predstava koje je ovo čitaoničko društvo izvodilo na narodnom jeziku ne samo kao glumački diletant već i povremeni novinski izvjestitelj. Naime, još početkom 1851. godine bilo je odlučeno da se u Čitaonici svaka dva tjedna igraju kazališne predstave na hrvatskom jeziku. U tu je svrhu bila uređena i pozornica, te su predstave bile započele 2. svibnja te godine. Na predstavama su izvođeni strani komadi, prevedeni na hrvatski, i to na čakavštinu, ali i izvorna hrvatska djela. Glavni su organizatori te djelatnosti bili Nikola Borojević i Avelin Čepulić, koji je i prvi izvjestitelj o predstavama u zagrebačkom tisku.²²⁵ Iz Čepulićevih iscrpnih dopisa *Narodnim novinama* dobivamo dragocjene podatke o raspoloženju i kulturnoj klimi koja je tada vladala među riječkih Hrvatima okupljenim oko Čitaonice kao središnjega svoga kulturno-prosvjetnoga društva. Evo kako početkom siječnja 1852. Čepulić izvještava o jednoj čitaoničkoj priredbi upriličenoj prigodom poklada:

“Sinoć imadosmo u narodnoj čitaonici našoj prizor, koi nam najjasnii pruža dokaz za narodnost grada Rieke. Po prastarom ovdašnjem običaju dodje sbor koledvačicah, koje su obične tom prigodom piesme pievale. Čistoća hrvatsko-primorskog nariečja i sasvim narodan duh ovih piesamah jamči za starodavnost i izvornost njihovu. Uvod piesamah ovih jest pozdrav, sadéržaj čestitka za mlado lieto, a zaključak oproštaj od društva, koje se polazi. Netom se oprostiše s nama pievačice ove, već se za ulaz prijavi sbor mužkaracah, koji su iz svirku iste piesme izpievali i prizor jedan iz žudijske poviestnice deklamirali, u kojem se predstavlja okrutnost žudijskog kralja Iruda. Diviti se zaista moradosmo čistoći jezika, kao takodjer izversnosti i točnosti deklamovanja, kojemu se nemogosmo nadati od sasvim prostih zanatliah ovih. Ovo su vam eto ljudi, koje nekoji ‘popolazione italiana di Fiume’ nazivlju. Ovo su ljudi kojima se ime Talianah nametje. Ovo su ljudi za koje se traži talijanski jezik u cérkvi, u školah, u sudu, riečju u svemu i svaćemu. Ovo su ljudi, kojih su djedovi i otci imućni i dobrostojeći pravi riečki građani bili, pak su polag svoje slavjanske prostodušnosti tudjom prekomorskih nadošlicah lukavštinom do današnje biede i nevolje došli. Iz ovakovih ljudih sastoji se riečki puk, koi kervavim znojem svoga lica od dana do dana životari

²²⁴ Narodne novine, god. XVII., u Zagrebu, u petak 28. studenoga 1851, br. 274. A. Č. U Bakru 22. stud.

²²⁵ K. Tadić, *Narodna čitaonica riječka: od osnivanja do spajanja u Gradsku biblioteku Rijeka*. u: *Gradska knjižnica Rijeka. Ishodišta i razvoj* (monografija), GKR, Rijeka 2000, str. 42.

kukavnom nadnicom, koju prositi mora od onih, koje su diedovi njegovi, kuće i kućišta lišene, gostoljubivo pod svoj krov primili. Ovo vam je miroljubivi i blagi riečki narod, koi izvan svog materinskog hrvatskog jezika i prostodušnosti hrvatske ništa drugo sadéržao nije. Pa ima ipak ljudih, kojim nije dosta, da su biedni ovaj narod na ništa spravili i demoralizirali ga, već ga istog jezika svoga liše, i narodu svome sasvim otudje. Dá, ima ljudih, koji hoće i svom silom nastoje, da se riečki narod neosviesti u narodnom svojem duhu, da im nebi danas sutra žao za sramotu vratio. No polag svega toga najžalostnije jest to, da ima tako slabih ljudih, koji bezdušnikom ovim vieruju, i nastojanje domorodacah oko prosviete naroda za najveće zlotvorstvo smatraju. Ljudi ovi hoće po svoj prilici Herostratovu glasovitost steći.²²⁶

Ovaj Čepulićev izvještaj ujedno je bila i prva vijest o djelovanju riječkog čitaoničkog društva. Nekoliko dana nakon predstave o kralju Irudu, u dvorani Narodne čitaonice u Rijeci hrvatska je dobrovoljačka družina izvela igrokaz *Stari diak*. Tom prigodom, pored ostalih izvodača, istaknuo se i Čepulić “koi je neumornim svojim nastojanjem takodjer kriečko činom i riečju kod ovoga predstavljanja sudielovao.”²²⁷

Potkraj siječnja 1852. Čepulić *Narodnim novinama* šalje opširan članak o riječkim prilikama. Dok s jedne strane zapaža znatnije uspjehe u uvođenju narodnoga jezika u tamošnje škole, s druge strane upozorava na očita kršenja postojećih zakonskih odredbi. “Ovdašnji gradski satnik“, piše on, “nesamo da niemački i talianski s ovdašnjim vlasti dopisuje, već izpite takodjer s ljudmi, koji ni rieči niemački ni talianski neznaju, u niemački i talianski jezik poduzima. Budi mi slobodno pitati: Da li se c.k. gradskog satnika riečkoga carska uredba od 7. travnja g. 1850. stoji ili ne? Ovo su stvari koje se svaki dan dogadjaju. Ovo su stvari, za koje ciela Rieka znade. Ovo su stvari, za koje znaju i vlasti. Jeli pako što o tom radi, da se nezakonitosti ovoj na put stane, to se, baš nezna. No to je svejedno. Stvar, koja se javno dogadja, obnarodovati se i putem novina mora. C.k. satnik redarstveni podčinjen je c.k. vérhovnom županu i vis. c.k. banskoj vladi. Ako ove sve poslove u poslovnom jeziku obavljaju, mislim, da bi i on obavljati morao, inače bo zakon prekéršnje, nad kojeg obdržavanjem biti mora. - Ako u ostalom pomenuti gospodin poslovnom jeziku viešt nije, ne bilo mu službe u Hrvatskoj primati.”²²⁸ U veljači iste godine Čepulić je, na poticaj tadašnjega predsjednika riječke Čitaonice, priložio dvije srebrne forinte za ustanovljenje Kukuljevićeva *Društva za poviestnicu jugoslovensku* u Zagrebu.²²⁹

Pod konac travnja 1852. Čepulić je u *Narodnim novinama* započeo zanimljivu polemiku s nekim tršćanskim glasilima koja su nastojala obezvrijediti trgovački i

²²⁶ Narodne novine, god. XVIII., u Zagrebu, 8. siečnja 1852, br. 5. A. Č. Iz Rieke 2. siečnja.

²²⁷ Narodne novine, god. XVIII., u Zagrebu, 17. siečnja 1852, br. 13. Z-ti. Iz Rieke 12. siečnja.

²²⁸ Isto, 28. siečnja 1852, br. 22. A. Č. Iz Rieke 21. siečnja.

²²⁹ Isto, 19. veljače 1852, br. 40. Društvo za poviestnicu jugoslovensku.

prometni položaj Rijeke u odnosu na susjedni Trst. Raspravljalo se prvenstveno o problemu novačenja i mogućnosti gradnje buduće željezničke pruge.²³⁰ Ćepulić je sve navode tršćanskoga tiska odlučno opovrgao, argumentirano braneći gospodarske interese ne samo Rijeke nego i čitavoga Hrvatskoga primorja. Uslijedila je reakcija *Triester Zeitung*, te još jedna opširna Ćepulićeva replika.²³¹ U svibnju iste godine Ćepulić u *Narodnim novinama* oštro kritizira postojanje novoutemeljenoga "governo centrale marittimo" u Trstu, kojemu je u pomorski poslovima bila podređena Rijeka sa susjednim Primorjem. Ta "dosadna i odurna térstinska tutela" prema njegovom je mišljenju onemogućavala svaki daljnji razvoj Primorja.²³² Krajem svibnja pohvalio je riječkoga liječnika dr. Antonia Felicea Giacicha radi njegova zalaganja za uređenje prvoga gradskoga kupališta (*morske kupelji*).²³³ Nedugo potom njegov se nekadašnji njemački oponent preselio iz Trsta u Augsburg, te u tamošnjem *Allgemeine Zeitungu* ponovno počeo s "najžestjom strastju" napadati Rijeku i ostalu Hrvatsku.²³⁴ Ćepulić mu na njegove zlobne i ohole primjedbe ironično odgovara, te efektno zaključuje svoju polemiku poznatim stihovima iz Gundulićevog *Osmana*:

Čiem si se zahvalila
Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti!²³⁵

Tijekom 1852. Ćepulić postaje suradnikom zagrebačkog zabavnog i poučnog književnog lista *Neven*, u kojem objavljuje različite članke, pjesme i putopise. U ljeto te godine tiskao je tako prilog pod naslovom *Jedan večer na predgradu rēčkom*.²³⁶ Opisujući ugođaj ljetne večeri na riječkome Korzu, autor zapaža sljedeće: "Haute volée većom stranom toskanizira. Nepozvani nekoji gosti saksoniziraju. Puk napokon riečki onim jezikom govori najradje, kojim ga je mila zadojila majka; puk riečki govori najobičnije ilirski (...) Ljubav za svoje rodno mjesto je neizmijerna, dapače pretjerana. Narod je (prosti) čisto ilirskog porekla; ali o 'rečanstvu' isti pojam sa svojim nadri-izobraženim sugradjaninom imade s tolikom razlikom, da u njemu ilirski duh vlada. Tomu je najbo-

²³⁰ Isto, 24. travnja 1852, br. 94. A. Č. iz Rieke 20. travnja.

²³¹ Isto, 12. svibnja 1852, br. 109. A. Č. iz Rieke 8. svibnja.

²³² Isto, 2. lipnja 1852, br. 125. A. Č. U Rieci 27. svibnja.

²³³ Isto, 3. lipnja 1852, br. 126. A. Č. U Rieci 28. svibnja.

²³⁴ Isto, 4. lipnja 1852, br. 127. A. Č. Iz Rieke, 2. lipnja.

²³⁵ Isto.

²³⁶ *Neven*, god. I, br. 29, u Zagrebu, u četvrtak, 15. sērpnja 1852. str. 454-457. Članak je potpisan inicijalima A. Č. uz opasku "Tako zove narod: 'il corso di Fiume'". v. Časopis "Neven" i "Jadranske vile", *Kronike Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU*, 13-15 (2004), Zagreb 2004, str. 33.

liji dokaz, što riečki puk ilirsko svoje narječje 'riečkim' jezikom nazivlje, a talijansko riečko narječje uprav talijanskim zove."²³⁷

Potkraj srpnja te iste godine Ćepulić u *Nevenu* objavljuje još pjesmu pod naslovom *Sin na grobu majke svoje*²³⁸ i putopis *Zora na Učki*²³⁹. Zanimljivo da je ovaj potonji prilog, s datacijom od 4. srpnja te godine, u kojem autor opisuje noćni uspon riječkih planinara na Učku, ujedno bio prvi dotad objavljeni hrvatski planinarski putopis!

Tijekom 1851. i 1852. Ćepulić u *Pravdonoši* objelodanjuje devet pravno-političkih članaka o uvođenju hrvatskog jezika u sudstvo, o potrebi poznavanja ugarskih zakona i o austrijskoj "politici naprama Slavjanima".²⁴⁰

Svojim izrazito angažiranim i kritički usmjerenim člancima u Gajevim *Narodnim novinama*, Ćepulić je izazivao budnu pozornost i jednoglasne osude austrijskoga Ministarstva vanjskih poslova, koje će u njima prepoznati opasne "separatističke" tendencije. Osobito je tadašnjim birokratskim krugovima bio neprihvatljiv autorov nepomirljiv i kritičan stav prema aktualnoj riječkoj upravi. Budući da dotad vrlo istaknuto Ćepulićevo javno i političko djelovanje na korist Hrvata u Rijeci nije odgovaralo tadašnjim austrijskim vlastima, sada već pod moćnim uplivom ministra Alexandera Bacha, u kolovozu 1852. uslijedilo je njegovo premiještanje u Varaždin, gdje postaje prisjednikom tamošnjega zemaljskoga suda. Riječki dopisnik *Narodnih novina* R. Z. tom prigodom žalosno ustvrđuje: "Narodna stvar u Rieci izgubila je s njime mnogo."²⁴¹ Ovo se predviđanje, nažalost, pokazalo ispravnim jer odlaskom Ćepulićevim na riječku političkoj i kulturnoj sceni nestaje one prijašnje energičnosti i živosti. Umjesto toga, pod sve većim pritiskom bečke cenzure i državne kontrole, zavlada je višegodišnja apatija čije su se posljedice kasnije pokazale vrlo pogubnima po hrvatske nacionalne interese u Rijeci.

III.

Iznenadni premještaj Ćepulićev iz rodnoga primorskoga ambijenta, u kome je ponikao i gdje se osjećao kao slobodan čovjek, u kontinentalni sjevernohrvatski grad imao je za nj predstavljati neku vrst prisilnoga progonstva. Na taj se način imao posve zapriječiti njegov dotadašnji politički angažman i svako javno djelovanje. Karijera austrijskoga sudskoga službenika u doba Bachova apsolutizma nije bila spojiva sa idejom

²³⁷ *Spomen knjiga prigodom petdesetgodišnjice Narodne Čitaonice Riečke*, Sušak 1901 (pretpisak Rijeka 2000.), str. 3-4.

²³⁸ *Neven*, god. I, br. 30, u Zagrebu, u četvrtak 22. sērpnja 1852.

²³⁹ Tekst je objavljen u istom broju kao i spomenuta pjesma.

²⁴⁰ Hrvatski biografski leksikon, sv. 3, Č-D, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb 1993, str. 146.

²⁴¹ Narodne novine, 4. rujna 1852. br. 203. Iz Rieke.

Janez Trdina

osobne nezavisnosti i njegovanjem europskih demokratskih tradicija. Okružen špijunima i sivim birokratima, Čepulić se sada bio prisiljen povući u osamu i posvetiti čitanju knjiga, učenju novih jezika te općenitom duhovnom usavršavanju.

O prvim godinama Čepulićeva boravka u Varaždinu dragocjena je svjedočanstva ostavio Janez Trdina, tadašnji varaždinski gimnazijski suplent i kasniji gimnazijski profesor u Rijeci. Trdina i Čepulić upoznali su se u gostionici *Bijelom volu*, gdje su stanovito vrijeme zajedno objedovali, razgovarali i prijateljevali. Valjani i višestruko talentirani Bakranin duboko se dojmio mladoga Slovenca, koji će u njemu i njegovoj neobičnoj osobnosti prepoznati tragove genijalnosti.

“Već prvih dana upoznah se sa sudskim činovnicima Čepulićem i Tuškanom“, piše on u svojim *Bachovim husarima i ilircima*. “Ovaj posljednji bio je vrlo lijep čovjek,

lijepa ophodjenja, šutljiv i tako skroman da su ga bedaci proglašavali - bedakom. Da nije slabouman dokazuje već činjenica što se s njime vrlo družio Čepulić kojeg moram svakako ubrojiti među najveće intelektualce i stručnjake s kojima sam se upoznao u trojednoj kraljevini. Bijaše to čovjek sitna, mršava stasa, oštih crta lica, široka čela i bistrih, duhovitih očiju, iz kojih su sijevale, već prema raspoloženju ili neraspoloženju, srdačna radost i oduševljenje ili munje i gromovi. Kako smo sjedili kod istog stola, ubrzo se upoznasmo i prijateljstvo zavazda. Kad sam Čepuliću ispričao da sam u Hrvatsku došao da bih bratsku omladinu poučavao na narodnom jeziku, pružio mi je ruku, prozvavši me svojim suradnikom na nacionalnom poslu. Ovaj čovjek bio je stekao golemo znanje stranih jezika, pa mu nije bilo takmaca među Hrvatima, mada Hrvati općenito lako uče jezike, pa se među njima već odvajkada nalazio popriličan broj onih što su govorili njemački, mađarski, talijanski, latinski, francuski i engleski tako vješto i dobro kao i svoj materinji jezik. I Čepulić vladao je svim tim jezicima, ali on ih nije samo govorio, već je umio na njima i tako pravilno pisati da ga je svaki predstavnik tih naroda smatrao svojim zemljakom. U vrijeme kad se upoznasmo, učio je španjolski i portugalski, pa se već bio toliko izvježbao da je mogao bez zapinjanja čitati svaku knjigu ta dva znamenita romanska naroda.

Kad smo već prisnije drugovali, upita me koje knjige čitam vježbajući se pisanju ilirštine. Rekoh mu da čitam spise Vuka, Kačića i starih Dalmatinaca: Gundulića, Palmotića, Bunića, Vučićevića i uopće sve što mi dopadne ruku. Čepulić se nasmija: ‘Što, zar i Bunića? Uistinu, on je klasičan pisac, svrstava se u najbolje stare lirike, ali ispade velikim grešnikom pred katoličkim sudom. O ljubavi se pokatkad izražavao prilično otvoreno. U pjesmi koja veliča grudi drage vile, rečeno je: ‘U premilu vašem krilu / snježani se put nahodi’ itd.’

Tako je Čepulić znao napamet čitave strofe i čitave strane drugih starohrvatskih pjesnika, osobito onih svog miljenika Kačića, a i iz srpskih narodnih pjesama. Uopće je temeljito znao svu povijest hrvatsko-srpske književnosti. U njegovu društvu mogao se narodski slušalac mnogočemu naučiti. Ovaj genijalni čovjek rodio se u primorskom Bakru, ali njegove goleme sposobnosti nisu htjeli uočiti i nagraditi niti Bachovi Nijemci niti njihovi hrvatski sljedbenici. Oboma pričinjao se jednako opasnim zbog svoje odvažnosti i duhovne samostalnosti. Svakako bi dolikovalo da se ovog prvaka slavenske nadarenosti i karakternosti sjete Bakrani i svi Hrvati Primorci i da mu uzdignu dostojan spomenik na obalama hrvatskog mora, kome je tako rado i tako često proricao najsjajniju budućnost. Čepulić se bavio politikom ozbiljno i postojano i svojim bistrim okom već je 1854. godine uočio prijestolni grad u primorskom, cijelom svijetu otvorenom Splitu.²⁴²

²⁴² J. Trdina, *Bachovi husari i ilirci*, Sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853-1867), GZH, Zagreb 1980, str. 25-27.

Trdina se s Čepulićem i Tuškanom zabavljao vrlo ugodno, ali samo u podne, za vrijeme ručka, a ni to nije potrajalo dugo. Tuškan će pronaći sebi objed na drugome mjestu, dok su Čepulića namamili njegovi poznanici u svoje društvo, kod drugog stola.²⁴³ Premda je Trdina Čepulića inače kovao u zvijezde, u njegovu će ponašanju zabilježiti i neke njemu posve neshvatljive postupke. Nakon konstatacije da je nemoralna bečka vlada našla u Hrvatskoj dosta nemoralnog oruđa u ostvarivanju svojih nečasnih ciljeva centralizacije i germanizacije, Trdina ustvrđuje:

“Među činovnicima javljalo se, doduše, protivljenje tome, ali rjeđe i pokatkad je poprimali smiješan vid. Čepulić se npr. užasno ljutio na državne činovnike, izjavljujući da od njih devet stotina ni njih stotinu ne umije čestito i pravilno pisati hrvatski. U mojoj je prisutnosti ustao u gostionici protiv viših oficira koji su nalik na sirovu soldatesku psovali lijepi hrvatski jezik. Ali što učini? Kao rođeni Primorac dobro je znao, još iz školskih klupa, talijanski, pa okupi oko sebe cijelu koloniju takvih ljudi, koji su znali taj jezik, i ti su ljudi bahato prolazili ulicama i šetalištima i razgovarajući na talijanskom umišljali sebi da tom sramotnom i bestidnom tuđinštinom čine opoziciju njemačkom sistemu i njemačkom jeziku!”²⁴⁴

Trdina na jednom drugom mjestu ovako evocira spomenuti Čepulićev istup u obranu hrvatskoga jezika: “Kad smo jednom zgodom ručali u gostionici ‘Bijelom volu’, časnici okupljeni za obližnjim stolom počеше ružno grđiti Hrvate i njihov jezik. Jezik prozvaše ‘Sausprache’ i ‘Hundegebell’, a i druge slične psovke navirahu iz njihovih njemačkih usta. Čepulić se srdit uspravi i grmnu na sirovu soldatesku: ‘U ime zakona zahtijevam da s ovakvim psovanjem prestanete i da ne zaboravite da se nalazite u hrvatskoj zemlji!’ I u službenoj pisarnici je energično odbijao i pobjednički se suprotstavljao svim napadajima tuđinskih mameluka na hrvatski jezik i hrvatsku narodnost.”²⁴⁵

U svojim *Hrvaškim spominima* Trdina se još detaljnije pozabavio vremenom svoga varaždinskoga službovanja i kratkotrajnog ali stoga vrlo intenzivnoga drugovanja s Avelinom Čepulićem. Kada je prvi put zapazio dva sudska službenika u kutu gostionice gdje se tijekom prve godine boravka u Varaždinu hranio, Trdini će odmah upasti u oči jedna neobičnost: Čepulić i Tuškan razgovarali su međusobno na latinskom jeziku! Stariji, Tuškan, rekao je: *Deus meus, quales iudices nunc advenerunt! Inauditum condemnant* (Bože moj, kakvi su sada došli suci. Sude, da ne bi preslušavali). *Sic est, vera loqueris* (Tako je, istinu govoriš), odgovorio mu je na to sudski službenik Čepulić.²⁴⁶

²⁴³ Isto, str. 29.

²⁴⁴ Isto, str. 26.

²⁴⁵ Isto, str. 51. “Sausprache” njem. svinjski govor, “Hundegebell” njem. lavež pasa.

²⁴⁶ J. Trdina, Zbrano delo. Tretja knjiga. *Hrvaški spomini. Bachovi huzarji in iliri. Moje življenje*. DSZ, Ljubljana 1951, str. 19.

“Ta Čepulić“, veli Trdina, “spadal je med najznamenitejše hrvaške razumnike, rodoljube in narodne poslance, zato moram govoriti o njem nekoliko obširneje. Porodil se je v primorskem Bakru. Rasti je bil precej visoke, života pa tankega in suhega, sama kost in koža. V ti neznatni podobi je prebival velik, bogat in junaški duh. Ne v šolah, nego s svojim trudom in znojem si je predobil Čepulić korenito, vsestransko, mora se reči, svetovno izobraženje. Znal je mnogo živih jezikov in govoril in pisal jih je gladko in pravilno, kakor da bi se odgajal v njih od detinstva. Ko sva se v gostilnici seznanila, učil se je baš španskega in portugalskega. Vednosti svoje si je utrdil in razširil svoje duševno obzorje z mnogim znanstvenim potovanjem po Italiji, Franciji itd. V bistrem, logičnem mišljenju in dokazovanju ga je dosegal malokdo, prekosal pa ga ni nihče. Njegov razgovor je bil vsekdar zanimiv, poučen, poln duhovitih opomenj in domišljajev. Še zdaj hvalim naključje, ki me je privelo v njegovo društvo. Z živimi opisi svojega rojstvenoga kraja je vnel v meni on prvi hrepenenje v morju in Primorju in trdni namen, da si moram dobiti službo na Reki.”²⁴⁷

Ovo Trdinino priznanje vrlo je značajno za razumijevanje kasnijega riječkoga razdoblja njegove gimnazijskoga službovanja i uloge hrvatskoga narodnoga prosvjetitelja koju će, nakon povlačenja Frana Kurelca, upravo on odigrati u Rijeci. Upravo je Čepulić bio ona ključna osoba koja će odrediti glavni pravac njegove profesorske, spisateljske i intelektualne karijere. Kada mu je dosadila velika varaždinska ravnica, Trdina je uznastojao da dođe u brdovito i krševito Primorje. Zemaljska vlada uslišit će njegovu molbu i 1855. premjestila ga u Rijeku.

“Razen hrvaških uradnikov in drugih domačinov“, piše dalje Trdina u *Hrvaškim spominima*, “je obedovalo v naši gostilnici več višjih in nižjih častnikov, ki so bili tuje, zvečine nemške narodnosti. Neki stotnik, po rodu trd Nemeč z ‘rajha’ je govoril kaj rad zadirčno in zaničljivo o vseh avstrijskih narodih, sosebno pa se je zaletel jednoč v Hrvate z vso breztaktnostjo in surovostjo, ki je Nemcem menda že prirojena. Imenoval jih je Zigeunerpack, Gauner, Bettelgesindel, njihov jezik pa Schweinsgrunzen, Ohrenquälerei itd. Tovariši so se mu smejali, nekateri so mu celo pomagali. Tresoč se od jeze, dvigne se Čepulić in zagrmí, seveda po nemško: ‘V ime zakona, pristojnosti in omike vam prepovedujem take razžaljive in podle pomenke. ‘Gospodje so menda sami uvideli svoju nesramnost. Nobeden se ni usodil ne besedice odgovoriti Čepuliću. Odslej so brzdali vsaj nekoliko svoj jezik, grđih pridevkov niso dajali vpričo nas Hrvatom in krasnemu njihovemu jeziku. O tem prizoru se je govorilo dolgo časa po Varaždinu, zlasti v uradniških družbah. Umirovljeni častniki, med katerimi je bilo nekoliko dobrih Hrvatov, hvalili so na ves glas moško vedenje Čepulićevo, druge ljudi pa je vedno hujša navala germanizma že tako preplašila, da so mu prerokovali bridko preganjanje in celo odpust iz službe. Ta krivica ga baš ni zadela, ali prišel je zaradi

²⁴⁷ Isto, str. 19-20.

odvažnosti, žarkega domoljublja in nezavisnosti duha v črno knjigo Bachove policije, katero je raztrgala šele solferinska bitva s svojimi nasledki.²⁴⁸

Taj hrabri domoljubni istup Čepuličev u varaždinskoj gostionici *Bijelom volu*, u potpunosti oslikava čvrste karakterne osobine ovoga čovjeka. Takvu hrabrost i srčanost mogao je u krajnje opasnim vremenima iskazati samo izuzetan duh. Taj duh bio je vođen istinoljubivošću i dubokim osjećajem za pravdu. Za razliku od većine svojih suvremenika, obuzetih malodušnošću i kukavičlukom, Čepulič se uopće nije obazirao na moguće pogubne posljedice svojih postupaka i odlučno je branio svoje visoke moralne principe. Takva je pak odlučnost u svoje doba naprosto morala izazvati sveopće divljenje, uvažavanje i poštovanje.

Prema Trdininu svjedočanstvu jedini koji se nije plašio za Čepuličevo moguće otpuštanje iz službe bio je tadašnji gimnazijski ravnatelj Muzler: "Dejal je: 'Pa kaj za to, če ga zapode. Njemu so podarjene z najobilnejšo mero vse sposobnosti za žurnalista prvega reda. Po svojih vednostih dopisuje lahko v novine vsega sveta. Spretno pero ga bode hranilo na svobodi bolje, nego ga hrani v službi borna uradniška plača.' Muzler je sodil jako razumno. Za Čepuliča je bila velika škoda, da ga ni napotila usoda ali svoja volja na prostorno novinarsko polje, za katero je bil ustvarjen. Na njem bi bil dihal prosto kakor ptica pod nebom in koristil mnogo svojemu narodu, opisujoč v samostalnih angleških, belgijskih in drugih časnikih neprenosne reve in bolečine južnih Slovanov. Vsekakor bi bil živel srečnejše in najbrž tudi dalj nego v zaduhlem in težkem zraku uradniškega stanu.

Po naglem razpadu Bachove sisteme se je moglo misliti, da bode odlagnilo kakor hrvaškemu narodu tudi njega najzvestejšemu sinu Čepuliču, ali ti pravični upi njegovih prijateljev se niso izpolnili nikoli! Po svoji darovitosti, izobraženosti in značajnosti je zaslužil, da zasede, če ne najvišjega, vsaj eno zmed prvih mest v oddelku hrvaškega pravosodja. Narodna vlada ga itak ni hotela povzdignuti in odlikovati. Meni se močno zdi, da je bil Čepulič tudi nji presvoboden, presamostalen, preiskren, preponosen. Vtem ko so plezali srednje sposobni birokrati do stopinje do stopinje kvišku, ostal je veleumni Čepulič prikovan na sredini službene lestvice. Njegove resnične svobodomiselnosti ni mogel omajati noben pritisk, nobena pretnja in nevarnost. V tiskarskih pravadah je spoznal iz načela vsakega zatoženca za nekrivega. Mila sodba političnih pretopkov je bila morebiti glavni razlog, da so ga zapisali novič v črne bukve. Na Reki mi je sam potožil, kako zvesto in nadležno ga zasledujejo in opazujejo vladni in nevladni sikofanti. Te in še druge bridke izkušnje so mu pospešile razstroj slabotega telesa. V kaki svobodni državi bi bil Čepulič morda prvakoval, nesrečna Hrvaška pa ni hotela ali, bolje govoreč, ni smela priznati in nagraditi njegovih vrednosti, vrlin in zaslug za domovino. Pekočo rano mu je vsekalo tudi to, da ga je smatrala nezavisna narodna stranka nekaj časa za

²⁴⁸ Isto, str. 20-21.

odpadnika, ker je v nevarnosti, izgubiti službo in kruh (imel je takrat že mnogobrojno rodovino), glasoval v hrvaškem saboru s kardinalom Haulikom in konservativci. Jaz bi hvalil iz srda rad vsak dan na golih kolenih Boga, ko bi nam prestvaril slovenske uradnike v take iskrene, za svoj narod vnete in čast njegovo tako hrabro, stanovito braneče konservativce, kakor je bil hrvaški sodnik Čepulič.²⁴⁹

U *Hrvaškim spominima* osobito su zanimljiva Trdinina svjedočanstva o nekim Čepuličevim nazorima, te ih on prenosi onako kako ih je uspio zapamtiti iz njihovih razgovora. "Z menoj se je pomenkoval kaj rad, kajti ne bil le Hrvat, ampak tudi oduševljen Slovan. Od njega sem se učil hrvaški in zvedel marsikaj mičnega in novega o razmerah troedne kraljevine. Hrvaški pismeni jezik ne dela Slovencu dosti težav, v nekoliko mesecih ga zmaga. Ali samo iz knjige se ga ne nauči; treba je praktične vaje. Zanj sem imel v kajkavskem Varaždinu malo prilike. Iz Čepuličevih ust sem slišal najčistijo hrvaščino; poznal pa je izvrstno tudi vso narodno literaturu. Iz starih dalmatinskih in dubrovniških klasikov je citiral kdaj cele kitice in strani na pamet. O svoji domovini pa mi je tožil večkrat: 'Mi Hrvati smo se vzbudili prekasno, šele 1835 leta! Leto 1848 nas je zateklo v zibelki, nezrele in nepripravljene. Velika većina naše inteligencije ni bila vešča ilirskemu jeziku. Izmed 900 uradnikov, ki so prišli v državno službo po najnovijem preustroju deželne uprave in sodbe, zna jih morda komaj sto svoj jezik pravilno govoriti in pisati. Pomenljivo in na kvar nam je tudi 'naključje', da so tisti, ki so dobili službo na deželi in v malih mestih in trgih, malone brez iznimka rodoljubni in pošteni mladiči in možje, v večja naša, že tako preveč potujčena mesta pa so prišli razen zdušnih, vse hvale vrednih uradnikov tudi mnogi, jako mnogi ljudje omahljivega in šarovitoga značaja - praznoglavci, sladkiši, lizuni, plazilci in kruhorborci. Ta sodrga bi prodala svoj narod, ne zahtevaje Judeževih srebrnikov, za lulo dobrega duhana. To nečedno svojat pomnožujejo zdaj tujci, ki ne marijo našega jezika, in tako se bodo ponemčile, morda prej nego mislimo, brez velikih zaprek in krepkih ugovorov vse naše pisarnice v Zagrebu, Varaždinu in Oseku. Narodnjaki bodo branili, kolikor in dokler se bo dalo, glavno našo svetinjo, naš materinski jezik, ali strah me je, da bo nas le manjšina, nemški in ponemčeni birokrati in domači omahljivci nas bodo prevpili in nas skušali izpodriniti. Naš Zagreb je bil do nedavna dika jugoslovanska, neustrahovani tabor naše svobode in narodnosti, izvor ilirske idealnosti in odvažnosti, zbirališče in vadnica narodnoga razumništva. Pa ga pojdite gledat, kakšen je zdaj; če ste ga poznali še pred štirimi leti, boste zaplakali. Naše inteligencije Bog ni podaril s posvetnim blagom. Morala je prositi službe in se razkropiti po vsi deželi. Za nje odhodom se je Zagreb prav očitno in tožno raziliril, izgubil svoj narodni značaj in pomen. Ostali so v njem ponajveč Judje, tujci, špisbirgarji in drugi taki fruges consumere nati. Res, da se nahaja Zagreb še dandanes lepo krdelce pravih rodoljubov, ali služba jim je zvezala

²⁴⁹ Isto, str. 21-22.

desno roko in skoro jim bo zamašila tudi usta. Takovo, vidite, je sedanje položje našega dobrega, žal, še predobrega, prezaupljivega naroda, kateremu doni na uho v zahvalo in grado njegovih zaslug od sovražne in prijateljske strani stoglasni, porogljivi klič: 'Sic vos, nos vobis.'²⁵⁰

Kada je Trdina prestao objedovati u gostionici *Bijelom volu*, prekinulo se i njegovo drugovanje s Avelinom Čepulićem, "ki je bilo zame tako neizrečno prijetno, poučno in koristno."²⁵¹

U lipnju 1853. Čepulić je desetak dana boravio u Francuskoj. Otputovao je iz Bakra preko Trsta, Venecije, Torina, Lyona i Dijona, a vratio se preko Strasbourga, Münchena i Beča. Svoj kratak ali dojmovima bogat put opisao je u *Nevenu* pod naslovom *Putni pabirci, ulomci i pisma ač-a*.²⁵² Pismo je bilo datirano iz Varaždina, a njegovi su dojmovi stečeni osmodnevnim pješaćenjem po pariškim ulicama, od jutra do mraka: "Na kratko ću ti kazati: veličanstvo, umjetnost, ukus i sjajnost je ovdje u izobilju prosipana." Kao i dr. Miroslav Dražić i poslije njega Ljudevit Vukotinović, Čepulić uspoređuje Pariz s Bečom i zaključuje poredbu u prilog Pariza te uopće pretpostavlja Francuze Nijemcima.²⁵³

Godine 1855. Čepulić se oženio Riječankom Albinom Marceglia, kćerkom patricija Mate Maceglie i Margarete rođ. Emili. Otac njegove supruge bio je ugledni i utjecajni riječki sudac, "incliti regii localij gubernij assessor, patricius consiliarium et assessor sedrialij liberorum districtorum Fluminensis et Buccarensis, regii hijalis gijmnasii director, nec non r. revisor et censor librorum."²⁵⁴ Albinin brat Antonio de Marceglia bio je pak sudac kod Ugarskog kraljevskog senata u Budimpešti, a nećak dr. Stanislao Dall'Asta riječki odvjetnik i gradski zastupnik. Nakon Albinine smrti, 1864. oženio se njenom sestrom Josipom (Giuseppom), koja bijaše udovicom riječkoga suca Kukatzkaya.²⁵⁵

²⁵⁰ Isto, str. 23-24.

²⁵¹ Isto, str. 84.

²⁵² Neven, II. god., br. 31, Putni pabirci (Ulomci iz pisama ač-a). U Varaždinu na Petrovo 1854 (!), str. 483-490.

²⁵³ R. Maixner, *Hrvatski prijevodi francuske proze 1800.-1860.*, Rad JAZU 290, Odjel za filologiju, knj. III, Zagreb 1952, str. 75.

²⁵⁴ Državni arhiv u Rijeci, Upisnik umrlih riječke Župe Uznesenja Marijina, 1840.

²⁵⁵ Albina Čepulić rođ. Marceglia umrla je u Zagrebu 26. listopada 1863. u dvadeset i osmoj godini života. Pokopana je na Jurjevskom groblju idućega dana, a zadušnice su održane u crkvi sv. Marka. Nakon Albinine smrti Avelin je ostao jedini skrbnik svoje četvoro malodobne djece – Konstantina, Igora, Jelinke i Olge. Pozor, br. 245, 27. X. 1863. Osmrtnica.

IV.

Iz Varaždina je Čepulić bio prvo premješten u Zagreb, a 1861. vraćen je bez promaknuća u Rijeku, gdje radi kao vijećnik sudbenog stola do svoje smrti. Poslije povratka ustava godine 1860.-61. uzvanik je i bilježnik Banske konferencije, koju saziva ban Šokčević, te zastupnik Bakra na saboru 1861. godine. Poslije veljačkoga patenta i Schmerlingovih centralizatorskih težnji zauzet će oštar opozicijski stav. U županijskim skupštinama i *Pozoru* razvija svoje nazore o štetnosti patenta za Hrvatsku, zagovarajući ravnopravan savez s Ugarskom i strogo ustavno uređenje Hrvatske.²⁵⁶ Kao član sudskog odbora Hrvatskog sabora te iste godine radio je na preustrojstvu sudstva, te u *Pozoru* objelodanio svoje *Političke misli*, u kojima obrazlaže razna aktualna pitanja domaće politike.

Pišući o glavnim značajkama karaktera i političkoga djelovanja Avelina Čepulića sušački trgovac Ante Polić Starograđanin naglašava sljedeće: "Tvrdno vjerovati da je ljubav otačbine najsvetija i najmilija dužnost; posvetiti sve svoje sile na to, kako da se bolje toj dužnosti zadovolji; žuditi žarko i postojano, da se otačbina moralno i politički uzkrisi na nov život; boriti se bez počinka i neustrašivo, da se ona oslobodi od nevolje i potištenosti; ne pogadjati se i ne kolebati nikada svojom savješću ili svojim načelima, već ih uvijek vedrim čelo otvoreno izpoviedati; radje u pogibelj staviti svoj obstanak i obstanak svoje djece, nego li se iznevjeriti građanskim i otačbeničkim dužnostim; voliti čedan položaj i u zabit kuburiti radje, nego li se popeti na časti i odlikovanja, podlegav napasti mogućnikah; trpjeti sve muke i gorčine raztužene duše radi biede svoje otačbine; vidjeti mogućnost, da se njezine rane mogu zacieliti, a ne naći duše ni kadre razumjeti i dieliti iste boli, a kamo li pripravne na ikakov napor ili požrtvovnost za obranu narodnih pravah, ili bar sklone mudro i odvažno upotriebiti ona zakonita sredstva, kojih je u izobilju, da ukrotimo pogibeljne valove, koji nahrupljuju i gorostasno rastu, grozeć se bez odpora sve nas potopiti: - to su sve čuvstva, koja s jedne strane prikazuju plemenštinu i dobrotu duše, a s druge opet strane dađu slutiti, kakve sve muke trpjeti onaj, u čijem se srcu rode. Kroz sve te muke, kroz sve te biče, prošla je plemenita duša *Avelina Čepulića*."²⁵⁷

Tijekom sudskoga službovanja u Rijeci Avelin Čepulić zastupao je kotar u Primorju, kojeg su mu birači povjerili kao mandat. Radi toga su tadašnji vlastodršci stalno računali i na njegov glas. Držali su, kako piše Polić, "da javni činovnik ne smije imati svojih vlastitih nazorah ni osvjedočenja, već da se kao pusto oruđe vazda mora kretati po zapoviedi (...). Ovdje ću samo spomenuti, da su sva sredstva bila iscrpljena, da Avelina Čepulića prisile, te svojim glasom odobri i potvrdi sdruženje s Ugarskom. Prije svega počeli ga napastovati svakakvimi obećanji. Kada nikakvo obećanje, ma kako zamamljivo,

²⁵⁶ Stanojević, *Narodna enciklopedija SHS*, I. knj., A-H, str. 445.

²⁵⁷ A. P. Starogradjanin, *Avelin Čepulić rođen u Bakru god. 1828., umro na Rieci god. 1869.* Pretiskano iz "Hrvatske". U Zagrebu. Tiskom dra. Davida Starčevića i drugovah 1886.

nije moglo slomiti njegova odpora i čvrstog osvjedočenja, tada posegoše za grožnjama i prijetnjama. Bačen u škripac, da izgubi javnu službu, - jedini izvor njegova obstanka i obstanka ciele mu obitelji, - ili da osramoti svoje ime glasujući protiv svomemu osvjedočenju; u tako tužnom položaju i očajnoj borbi, u kojoj i najjači značaji mogu posrnuti; u takvom kritičnom momentu, on se je hrabro i slabodobitno ponio, pa nam je ostavio primjer, koji je vrlo riedak, te nije sumnje da bi ga valjalo zlatnim slovi objektivječiti u povjestnici.

- *Vaša mi preuzvišenost nudja sramotu ili glad djece moje, - ja odabirem glad djece moje...* to je bio njegov špartanski odgovor, što no ga je dao napastniku, koji se nije žacao takve ponude pred takvim mužem.²⁵⁸

Posljednje godine života Avelin Čepulić proveo je sa svojom brojnom obitelji u velikoj oskudici i siromaštvu. Umro je u Rijeci, 10. prosinca 1869. godine, u kući 471, u Via del Teatro, od tuberkuloze. Imao je tada četrdeset i devet godina. Iza sebe nije ostavio nikakva imetka osim vinograda kod Zagreba koji mu je donosio zakupninu u iznosu od četrnaest forinti na mjesec. Prije smrti zamolio je svoga najboljeg prijatelja Marijana Derenčina da budem tutorom njegovoj djeci te da u tom svojstvu nastoji isposlovati njegovoj udovici mirovinu, a djeci prinesak za njihovo odgajanje.

Da je bio uzoran i dobar otac, najboljim je dokazom njegova *oporuka* koja se je našla iza njegova smrti u rukopisu. Pošto njegov biograf Polić nije mogao dobiti prijepis njena hrvatskoga izvornika, bio je prisiljen iz talijanskoga prijevoda, što ga donosi riječka "Bilancia" godine 1872. u broju od 26. listopada, ponovno prevesti taj dokument na hrvatski. Prema tom prijevodu, dakle, glasi Čepulićeva *oporuka* ovako:

U ime jedinoga istinitoga Boga!

Vriedi li u obće načelo, da čovjek ima prije ili poslije umrijeti, a da nezna kada, mora svaki čovjek, koji znade misliti, da razmišlja o tom načelu, a osobito u sadanjih naših socijalnih i političkih okolnostih, u kojih nije dosta siguran da brutalna sila kakvog opakog mogućnika neće učiniti da iznenada izčezne s lica svieta.

Uvaživ to, a s druge strane promisliv da sam otac četrijuh nježnih sinovah, i u želji da pokvareni duh, koji preotimlje maha u mojoj otačbini, ne dospije pokvariti ovaj moj mili porod, očitujem oporukom moju posljednju volju, ili bolje moju želju i to kako sliedi:

Mojim sinovom!

Mili sinovi, imajte samo jednog jedinog pravog Boga, pa ljubite! Ljubav je svemoguća. Sama ljubav može sretnim učiniti rod ljudski. Jer ako čovjek ljubi svoga iskrnjega kao samoga sebe; ako drugome ne čini što ne želi da njemu drugi čine: on neće nikada zla raditi, već će uvijek dobro i pošteno postupati. On se neće uzdići nad druge; neće naprtiti na tuđa ledja dužnosti, da sebi pridrži prava; on će živjeti svojimi sredstvi, i ako je moguće, biti će također prijatelj i dobročinitelj svijuh; on će se ponašati kao čovjek, a neće si prisvajati vlasti koja ga ne ide.

Svi će ljudi biti jednaki, svi će biti sretni. Na ovaj način - ali samo na ovaj - biti će jednim mahom uništen temelj razvraćenosti našem sadašnjem socijalno-političkom položaju, koji i sâm Bog osuđuje. S toga, dragi moji sinovi, ljubite i nastojte da i drugi ljube!

Biti će i takvih, koji će vas odvracati s ove staze, govoreći vam: "Budite praktični, tražite samo vašu korist, jer vam u nesreći neće nitko ruke pružiti; ljubav je liepa stvar, ali rieč bez smisla; medju ljudi bilo je uvijek i biti će nejednakosti. To su samo sni i tlapnje, i sliedeć takva načela biti ćete uvijek nesretni i siromašni." I mnoge druge slične stvari ponavljat će vam takvi ljudi. Takvi će prezirati također uspomenu vašeg otca i kazati vam da je bio fantast i prevratnik! Nu znajte, sinci moji, da oni koji vam budu ovako govorili, niesu drugo nego sebičnjaci, koji će radi svoje koristi počiniti svako nepošteno djelo, kako se to lahko može razabrati iz njihovih riečih. Prezirite takve stvorove, ako ih ne biste mogli sažaljivati. Sinci moji, čuvajte što je vaše, a poštujujte tuđe! Budite neodvisni i ne prodajte se hirom drugih! Bolje je pošteno živjeti u nevolji, nego obilovati u sramoti. Živite svojim trudom, svojom radnjom, i ne dajte se podkupiti nikakvom svotom novacah, nikakvom službom ili odlikovanjem. Budete li tako radili, moći će vam se reći da ste siromasi, ali će vam morat priznati da ste poštteni. Posljednji čas vašega života nagradit će obilno vaše pošteno siromaštvo, jer ćete umrijeti u vjeri da ste častno živjeli.

Na taj način zadovoljit ćete dužnosti prama sebi i prama drugim, i tim ćete steći pravo zahtievati da vas drugi štiju. Uprav tako ostvariti će se princip ljubavi, ako ne u teoriji, a to u svojem najkorektnijem znamenovanju, a svakako u svojih posljedicah.

Budete li poštteni ljudi, biti ćete bez sumnje i poštteni rodoljubi. Čovjek, koji radi protiv probitkom vlastitog naroda, ne može biti pošten čovjek. Protiv probitkom svoga naroda radi svaki onaj, koji bud posredno, bud neposredno radi ono što škodi njegovu narodu ili čovječanstvu, jer je svaki narod dio velike ljudske obitelji. Opak je svatko tko radi i s kojeg mu drago uzroka stavlja zaprieke naravskom razvitku ikojega naroda. Svaki pošten čovjek dužan je učiniti neškodljivim takvog zločinca, ako li ga ne može navesti na pravi put.

Neprijatelj je naroda, otačbine i čovječanstva svaki onaj, koji tlači njihova prava, pa bila mu glava pokriva krunom ili mitrom, pasao on sablju ili se služio motikom. Neprijatelj je otačbine i čovječanstva svaki koji narodu otimlje njegova prava, pa bilo to najboljim naslovom.

Sinci moji, čuvajte se ponajviše onih osobah, koje će vam sboriti, kako vam vaš otac sbori, ali će inako raditi - takvih je veoma mnogo!

S toga, sinci moji, gledajte na djela, a ne samo na prazne rieči!

Sinci, ja nisam bio u takvom položaju, da vam imetka pribavim; ono malo što imadete, potiče od vaše biedne pokojne majke i od moga truda. To napominjem, da znate, da vaš otac nije ništa vašega potrošio.

Ono malo, što je moje, neka bude vaše. Da niesam bio pošten; da sam se ulagivao; da sam radio protiv probitkom svoga naroda, za stalno bih vam ostavio više toga, ali vam nebih ostavio za baštinu pošttena imena.

Sinci moji, čuvajte se zla, a činite dobro!

²⁵⁸ Isto.

Petar Preradović

Avelinu Cepuliću.

(Umro 10. prosinca 1869.)

Dvapat samo, mislim, da odjeka
Sastasmo se nas dva, Aveline;
Al ko sunce s luči i s topline
Poznavo sam tebe iz daleka.

Ko sunašce kroz sve naše tmine
Sievao si značajem čovjeka,
Kog ni laska, niti prietnje zveka
Ne pokrenu s puta domovine.

Sin, komu je ljubav rád i plaća,
Koj' za plaću nije pridvorica,
Sin do groba bio si joj vrli.

Al i majka tebi ljubav vraća:
Tvoje kosti njezina zemljica,
Tvoje ime njezin spomen grli.

RIEKA

prama

HRVATSKOJ.

Sastavio

Dr. Franjo Rački.

U Zagrebu 1867.

Brzotiskom Antuna Jakića.

DOPIŠIVANJE ERAZMA PL. BARČIĆA I BISKUPA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

Đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer (1815.-1905.) i riječki odvjetnik Erazmo pl. Barčić (1830.-1913.), markantne su političke osobnosti moderne hrvatske povijesti. Premda su u političkim pitanjima zastupali različita ili posve oprečna stajališta, prvi djelujući kao neumorni pokrovitelj i mecena, osnivač JAZU, Hrvatskog sveučilišta, te predvodnik južnoslavenski usmjerene Narodne stranke, drugi kao sljedbenik Starčevićeve Stranke prava, rječiti saborski zastupnik i istaknuti vođa riječkih Hrvata, među njima su ipak postojale stanovite srodnosti i simpatije. Sin široke i plodne slavonske ravnice, temperamentom i širinom vizije toliko različit od mediteranski dinamičnog Primorca, fijumanskog lokalpatriota i staromodnoga patricija, koji je talijanskim jezikom postojano branio hrvatske interese svoga odnarođenoga grada, imali su zapravo istovjetan nacionalni program: očuvanje nacionalne samobitnosti u krajnje nepovoljnim okolnostima političke i kulturne razdjedinjenosti. Ono što je "riječkog lava" povezivalo sa Strossmayerom bila je velika i iskrena ljubav prema domovini. O tom njihovom dubokom uvažavanju i prijateljskim osjećajima obilato svjedoči njihovo dopisivanje. U Arhivu HAZU i Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pohranjena je njihova korespondencija. Radi se o ukupno 34 pisma nastala u razdoblju od 1882. do 1900. godine, u doba zloglasnog režima baruna Khuena Hedervaryja.

Uvod

Istaknute povijesne, kulturne i književne osobe oduvijek su komunicirale, izmjenjujući putem pisama različite obavijesti. Upravo stoga što prvotno nisu bili namijenjeni široj javnosti, takvi tekstovi, prožeti intimnim osobnim preokupacijama i najskrivijim mislima, otkrivaju povijesna zbivanja u posve novome, ponekad i neočekivanom svjetlu. Korespondencija pak znamenitih osoba ima osobitu funkciju jer razotkriva

specifičnu duhovnu atmosferu jednoga vremena, njegovu svakodnevicu, kulturne domete i ulogu pojedinih osoba u određenom razdoblju.²⁵⁹

U modernoj hrvatskoj povijesti, poglavito onoj devetnaestoga stoljeća, đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer nedvojbeno zauzima istaknuto mjesto. Svestran i neumoran rad biskupov na kulturnom, vjerskom i političkom području ogleđa se prije svega u neobično bogatoj rukopisnoj ostavštini. Budući da je tijekom svog dugog života ispunio tisuće stranica, komunicirajući s gotovo nepreglednim brojem svojih suvremenika u domovini ili svijetu, najveća i najvažnija grupa dokumenata njegove ostavštine u Arhivu JAZU odnosi se upravo na korespondenciju, koja obuhvaća preko dvanaest tisuća pisama i telegrama.²⁶⁰ Osim toga, dijelovi njegove korespondencije čuvaju se danas još u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Institutu za književnosti HAZU u Zagrebu i Dijacezanskom arhivu u Đakovu.

Premda je sustavan rad na objavljivanju njegovih pisama započeo još Ferdo Šišić, publicirajući četiri sveska Strossmayerove korespondencije s Franjom Račkim i jedan dodatni svezak dokumenata²⁶¹, HAZU taj posao kasnije nikada nije nastavila. Među novijim izdanjima Strossmayerovih pisama valja izdvojiti rad akademika Petra Strčića o biskupovu dopisivanju s Dinkom Vitezićem²⁶², knjigu Rite Tolomeo²⁶³, te izdanje biskupove korespondencije sa Serafinom Vanutelijem.²⁶⁴

Jedan od Strossmayerovih korespondenata bio je i Erazmo pl. Barčić, znameniti riječki odvjetnik i političar. Na korespondenciju između Strossmayera i Barčića, koja se isprva nalazila u posjedu Dušana Plavšića, prvi je upozorio Milan Prelog te njene izvode objavio u *Jugoslavenskoj knjivi* (1922.) i *Narodnoj starini* (1923.).²⁶⁵ Danas se spo-

²⁵⁹ M. Nikčević, *Hrvatski i crnogorski književni obzori*, NZCH, Zagreb 1995, str. 128-129.

²⁶⁰ Korespondencija se dijeli na četiri podgrupe. Prva obuhvaća onaj dio korespondencije koji je bio upućen od Strossmayera raznim adresatima, drugi dio koji je od strane raznih autora bio upućen Strossmayeru, treći su pisma koja nisu upućena Strossmayeru niti potječu od njega, ali su nađena u ostavštini, a četvrta grupa obuhvaća tzv. "Bjelovarsku aferu". J. J. Strossmayer/Rački, *Politički spisi. Rasprave, članci, govori, memorandumi*. Prir. V. Koščak, Znanje, Zagreb 1971, str. 491.

²⁶¹ F. Šišić, *Korespondencija Rački - Strossmayer (1928-1931)*, te prva knjiga ostalih pisama i spisa do 1860. pod naslovom Josip Juraj Strossmayer, *Dokumenti i korespondencija* (Zagreb 1933.).

²⁶² P. Strčić, *Dopisivanje Dinko Vitezić - Josip Juraj Strossmayer*, Vjesnik HARP, sv. XIV, 1969, str. 173-264.

²⁶³ R. Tolomeo, *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer - Cesare Tondini de' Quarenghi*, Croatica Christiana - Fontes, sv. VI, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984.

²⁶⁴ *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer - Serafin Vanutelli / Correspondentia Josephi Georgi Strossmayer cum Seraphino Vanutelli 1881-1887*, prir. J. Balabanić i J. Kolanović, Monumenta Vaticana Croatica - Posebna izdanja I, Croatica Christiana - Fontes 14, Zagreb 1999.

²⁶⁵ Prelog je u *Narodnoj straži* (1923., II.) objavio šesnaest Strossmayerovih pisama Erazmu Barčiću, pisanih od 1882. do 1900, a u *Jugoslavenskoj knjivi* (1922., II.) još neka druga Strossmayerova pisma Barčiću.

menuta pisma nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.²⁶⁶ Barčićeva pak pisma Strossmayeru, koja dosad nisu bila publicirana, čuvaju se danas među Strossmayerovom korespondencijom u Arhivu HAZU u Zagrebu.²⁶⁷ U ovome tekstu pokušat ćemo, po prvi put na jednome mjestu, prikazati i prokomentirati cjelokupnu dosad sačuvanu njihovu korespondenciju.

Odnos đakovačkoga biskupa prema Rijeci i riječkom pitanju važan je za razumijevanje korespondencije koju u poznim godinama svoga života izmjenjuje s Barčićem.

Biskup Josip Juraj Strossmayer, Rijeka i riječko pitanje

Početkom šezdesetih godina devetnaestoga stoljeća na hrvatsku je političku scenu stupilo južnoslavenski opredijeljeno narodnjaštvo na čelu sa biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom i njegovim glavnim suradnikom dr. Franjom Račkim, koji tada dobiva poseban zadatak da dokaže prava Hrvatske prema Ugarskoj i prema Austriji. Već prije sastanka sabora 1861. godine dr. Franjo Rački započinje publicirati svoje državnopravne rasprave u tadašnjem *Pozoru*. Znakovito je da on prije svega započinje borbu za Rijeku, za koju tadašnji mađarski historičar Ladislav Salay ustvrđuje da po pravu pripada Ugarskoj.²⁶⁸ Njegov rad *Magjari i Rieka* ili *Odgovor Ladislavu Salayu*, objavljen u *Pozoru* (1861.), učena rasprava opremljena citatima iz povelja, kraljevskih otpisa i saborskih članaka, postat će temeljem kasnijega većega djela *Rieka prema Hrvatskoj* (1867.), koje na njemački prevodi pjesnik Petar Preradović.²⁶⁹

Sredinom travnja 1861. sazvan je hrvatski sabor u Zagrebu pod predsjedavanjem bana Josipa Šokčevića. Prije toga car Franjo Josip I. odobrio je izborni red i protegao ga

²⁶⁶ Sign. R 7200 b, Strossmayer, Josip Juraj, Pisma Erazmu Barčiću (ukupno devetnaest datiranih i jedno nedatirano pismo).

²⁶⁷ Ormar XI-A, BA.E. Radi se ukupno o trinaest pisama nastalih u razdoblju od 1882. do 1893. godine, među kojima je jedno nedatirano.

²⁶⁸ U siječnju 1861. Ugarska je pripojila Međimurje. Osim toga ugarske su županije tražile "da se Hrvatska i Slavonija kao jednostavne županije i bez upita priključe Ugarskoj, a sva zemlja, na čelu joj Pešta (18. veljače), traže, da se na Rieci postavi Magjar za guvernera, jer da je Rieka ugarska. Početkom ožujka 1861. razaslane su po Ugarskoj kraljevske pozivnice za ugarski sabor, datirane od 14. veljače, i u njima se, uticajem ugarske dvorske kancelarije, pozivaju i zastupnici iz pripojenih strana (partes adnexae) na sabor urečen 2. travnja u Peštu. Proti tomu se digao Šulek u 'Pozoru' (13. i 14. ožujka), pa temeljito odbio od Hrvatske i Slavonije naziv 'partes adnexae ili subjectae'. Istodobno i uvaženi historičar magjarski Ladislav Salaj stade učenim načinom dokazivati, da je Rieka magjarska i da se imade čim prije materijalno pripojiti. Salaju nije dužan ostao naš Rački, pa ga je sa historijom u ruci sjajno suzbio u tri članka u 'Pozoru' (16., 27. i 28. ožujka), koji su članci kasnije kao temelj poslužili njegovu djelu 'Rieka prema Hrvatskoj'. Pavić, M. - Cepelić, M., *Biskup Josip Juraj Strossmayer*. Reprint. Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1994, str. 475-476.

²⁶⁹ Smičiklas, T. *Život i djela dra Franje Račkoga*, JAZU, Zagreb 1895, str. 36.

na riječku županiju. Premda je na spomenuti sabor morala poslati četiri svoja zastupnika, Rijeka tada nije bila poslala niti jednog od svojih izaslanika. Radi toga je u saboru bila povedena živahna rasprava.

Prvo se oglasio zastupnik Slavoljub Vrbančić, pristalica nepomirljive struje, predloživši da se u Rijeku smjesta pošalje saborski povjerenik s neograničenom punomoći, koji će odrediti izbor dvojice narodnih zastupnika, i predložio za takva povjerenika velikog župana baruna Bartola Zmajića Svetoivanskog. Poslije Vrbančića svoje su mišljenje još izložili barun Zmajić, biskup Vjenceslav Soić, Adolf Veber Tkalčević, Ivan Kukuljević Sakcinski, grof Janković, grof Ivan Nepomuk Erdődy, Petar Horvat, barun Vranyczany i Ivan Mažuranić. Biskup Soić predložio je, da se kralju podnese predstava, da naloži da grad Rijeka odmah pošalje svoje poslanike. Zastupnik Horvat predložio je za povjerenika grofa Erdődyja, koji kao nekadašnji guverner grada poznaje tamošnje prilike i ljude. Zastupnik Janković kandidirao je za tu dužnost Ivana Kukuljevića. Svi su se spomenuti saborski zastupnici slagali u tome da protiv grada Rijeke valja energično braniti suverenitet sabora.²⁷⁰ U raspravi će, premda isprva to nije imao namjeru, sudjelovati i biskup Strossmayer.²⁷¹

²⁷⁰ Marjanović, M. *Rijeka od 1860. do 1918.*//Rijeka Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb 1953, str. 220.

²⁷¹ "Biskup nebi govorio, da nije grof Janković spomenuto, kako mi onih 30 glasova koji su pali na Rieci na pojedine kandidate, ne smijemo smatrati kao izraz celoga municipija, jer da bi to bio zločest precedens za vladu, koja bi to isto mogla i kod nas upotrijebiti, pa odrediti, da se glasuje za polazak u Reichsrath. Biskup ne vidi u tom naličnosti, jer mi smo u posve drugom položaju prema Rieci, nego li je to carevina prema nama. On je, biskup naime, kada se je poveo govor o državnom pravu Hrvatske, vazda kazao a to ponavlja i sada, da kao što se celo državno tielo naše, tako se isto i pojedina uda njegova u javnom životu kretati smiju i mogu jedino na temelju ustava i državnog prava našega. Ustav i državno pravo jest duša i srce, jest život našeg državnog tiela; ustav i državno pravo naše jest sveta ona sveza, koja naš krasni narod sa prijestoljem a prijestolje sa narodom spaja. Ustav i državno pravo to je onaj ljep, koji različita uda domovine naše i naroda našega u jedno politično tielo spaja. U ustav i državno pravo dirati, jest nož u srce državnoga tiela rinuti, jest dirati u onu svetu svezu, koja narod sa kraljem spaja, koja svaki cjeloviti dio naše domovine naše, svaki dio državne sveze silomice raztrgava i razvrgava. To narod naš ne smije trpiti. Ustav i državno pravo naše je sveto, koje se niti ozgor niti ozdol, niti u celom državnom tielu, niti u ikojoj česti svojoj vriedjati nesmije. Ako se koji dio državnoga tiela našega u takovu slučaju nahodi, dužnost je ustavne vlade, dužnost ustavne glave sabora, da takomu slučaju na put stane. Biskup je čuo, kako je jedan zastupnik kazao: da je od Rieke do Zemuna samo jedna želja, samo jedan jek: sjedinimo se sa Ugarskom; i on veli da je tako, ali nadopunjuje: da je i jedna želja, *da se ta unija ne stvara na razvalinama državnog i ustavnog prava hrvatskog naroda.* Ako se ta unija bude osnivala na temelju našeg ustava i našeg državnog prava, samo će tada biti samostalna, dugotrajna i poslužiti će suverenom narodu našem na korist, čast i poštenje. – Biskup raztužena srca gleda, kako Rieka ponašanjem svojim dira u naš ustav, u državno pravo naše, dočim prezire ustavno tielo naše, pa ne će da šalje amo zastupnike svoje, nego hoće, da se od cjelokupnosti svoje odcepí i drugamo nekamo pridruži. Čijim to uplivom biva; nezna biskup; ali to zna, da se to mirnim okom gledati neda i da se tomu na put stati ima. Spominje, kako su ga pročelnici Rieke nedavno pohodili u Beču i priznali, da Rieka na cjelokupnost države hrvatske spada i da je sretna budućnost Rieke najuže skopčana sa budućnošću i sretnim razvitkom čele mile domovine naše. Jedino su zamolila ta gospoda, da se na posebne okolnosti i potreboće grada Rieke osobiti obzir uzme, što im je on i obećao. Opaža biskup nadalje, kako se pogovara, da grad Rieka u

Biskup Josip Juraj Strossmayer

Franjo Rački

Napokon je bilo odlučeno da se u Rijeku ipak ne šalje posebni saborski povjerenik, kako se strasti ne bi još više uzrujavale, nego javno pozvati riječki municipij, da raspiše

zadnje vrijeme hoće, da se neposredno državi ugarskoj utjelovi. Ali, ako se uzme historičko pravo u čistom smislu, tada je toliko jasno, kao sunce, da je Rieka vavjek bila i da će vavjek ostati cjeloviti dio države naše. Istina je, da grad Rieka njeko vrijeme nije bila faktično spojena sa Hrvatskom, ali odtud ne sliedi, da je odcjepljena od Hrvatske. 'Njeki ljudi kažu, veli biskup, da se neuzivano pravo gubi; ali to nije istina, jerbo ima narodnih prava, koja nigda ne izumiru. Često put se i to događa, da oni isti, koji su krivi, da narod u nesvjesticu pane, tim se položajem služe, da prava naroda poharaju; a to toliko znači, koliko nepravdu crnijom i gorjom nepravdom braniti. Ako tko nekome opojno piće daje, da ga onsviesti, u tu svrhu, da dok se on u tom položaju nalazi, da si njegovo imanje prisvoji, to si njegovo imanje ipak nije pravom prisvojio. Tako je i s narodom. Vrh naroda je u takom slučaju Bog i Božje oko. Non remittitur peccatum, nisi restitatur ablatum. Što se Rieke tiče, ne treba dokaza, da već i glede prirodnog položaja svoga neposredno ne drugoj kojoj državi, nego samo Hrvatskoj pripada. Među Riekom i državom ugarskom velika je prostorina; skok s kopna ugarskog u sinje more odveć bi pogibeljan bio. Tko bi htio, da se grad Rieka ne sdruži sa Hrvatskom, taj bi radio, da se ova prostorina stvori u jaz, gdje bi se mogla zakopati ljubav medju dva naroda.' Biskup misli, da Rieka u nikakvi drugi odnošaj ne može stupiti prama Ugarskoj, nego u onaj, u koji će stupiti trojedna kraljevina, i da se taj predmet u nikakvom smislu drugdje i ne može riešiti, nego jedino na našem saboru. 'Mi smo pozvani kao slobodni državljani, da na temelju našega ustava o sreći naroda viećamo i da odnošaj naš naprama Ugarskoj u potpunosti neodvisnosti ustanovimo. U kakvi odnošaj stupi ciela naša domovina, u taki će stupiti i svaka čestica njezina, pa i Rieka. (Sab. dnevnik str. 59. I 60.)' Pavić – Cepelić, nav. dj., str. 480-481.

Ana Zmajić

novi izbor i u roku od osam dana pošalje četiri svoja zastupnika na hrvatski sabor. No, Riječani ni tada nisu izabrali niti odaslali svoje zastupnike u hrvatski sabor. Stoga je došlo do ponovljene saborske rasprave o položaju Rijeke. Tadašnji podžupan riječke županije Ivan Vončina odlučno je odbijao popustiti riječkom građanstvu, tražeći da se hrvatski jezik protegne i na grad Rijeku. Nakon žučne rasprave prihvaćen je bio Kukuljevićev prijedlog da se ipak vodi računa o talijanskom jeziku, te da im se privremeno dozvoljava njegova službena uporaba.²⁷²

Biskup je već na početku svoga političkoga djelovanja, nakon pada Bachova apsolutizma i uvođenja ustavne ere, osobno posjetio Rijeku. Tada je umjesto stare Severinske županije bila ustanovljena Riječka županija sa sjedištem u Rijeci. U svibnju 1862. imala se na susjednome Grobničkom polju svečano blagosloviti zastava nove županije čiji je prvi veliki župan bio barun Bartol Zmajić Svetoivanski. Pripreme za taj svečani čin bile su velike a radost u narodu bijaše neopisiva. U samoj pak Rijeci, međutim, prevladavala je tada protuhrvatska struja čije širenje bijaše sversrdno podupirano izvana, ali i tolerirano od znatnog dijela tadašnje gradske uprave.

U proljeće iste godine u Rijeci je stoga osnovan odbor, predvođen podžupanom Ivanom Vončinom, koji je trebao osmisliti i organizirati svečanost blagoslova zastave riječke županije na Grobničkom polju. Odlučeno je tada da kumom pri blagoslovu bude đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, a kuma Anka Zmajić, supruga riječkog velikog župana Bartola Zmajića. Osobito lijep i kićen dopis, u kojem ga poziva na proslavu, poslao je biskupu tadašnji riječki veliki bilježnik dr. Ante Starčević²⁷³. Biskupu je brzojav bio poslao i podžupan Vončina.²⁷⁴

²⁷² Marjanović, nav. dj., str. 220-221.

²⁷³ Starčević je sastavio poziv Strossmayeru za kumstvo, prema zaključku skupštine, održane u Rijeci 19. veljače 1862. U tom pozivu uputio mu je sljedeće riječi: "Čime su teže okolnosti u kojih narodi žive, time su redji, pa i stoga sversrdnije štovani, otačbenici. Višnji, prepuštajući na hrvatski narod pasti nevoljah, daje ovome narodu također muževah, kojih znanjem i pomnjom olakšavaju se nevelje vremenah, te se u supor svim čovečjim zaprekam, razvija razuman napredak u našem narodu, kog bog drugda oštro pedepsavajuć, itako vazda svojim slovom prati, vazda svojom desnicom zaštićuje. Vašemu, preuzvišeni gospodine, otačbeničtvu zahvaljuje naš narod ponajviše i današnju polakšicu u obćenju i sastajanju municipalnu, polakšicu koja je narodu ono što suza rascviljeniku, polakšicu koja danas samo kao vrutak romoni, nu iz koje se - nada nam je - bude velika reka slobode, sreće, ustavnosti razviti. Po otačbeničkom zatočničtvu Vaše preuzvišenosti ponovljene su županije u našoj kraljevini, te na mestu nekadašnje županije Severinske uskersnula je naša županija Rečka. Ona županija, buduć ju tuđinstvo zavrulo i odgojivalo, za zlu kob imadijaše i gerb i zastavu više tuđu nego li narodnu, stoga mi uz privoljenje najviše domaće oblasti, preuredismo na oba znaka naše županije tako, da oni, buduć u njih spojena uspomena slavne prošlosti sa sadašnjostju, pod upravom duha narodnoga, naše obstojateljstvo i našu zadaću najjasnije predočivaju." Marjanović, M. *Rijeka od 1860. do 1918.* //Rijeka Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb 1953, str. 219.

²⁷⁴ Blažeković, T., *Autonomaški izgredi u Rijeci 25. svibnja 1862.*, Vjesnik DAR, 39./1997, str. 319.

Franjo Rački

Proslava svečanog blagoslova zastave riječke županije počela je zapravo još 23. svibnja 1862, kada će županijski odbor na čelu sa Vončinom dočekati biskupa Strossmayera kod Sv. Matije, odakle ga je cestom uz more dopratio u grad do županijske zgrade, gdje je biskup odsjeo. Ondje ga je dočekalo mnogo ljudi i školske mladeži, koja je uzvikivala: "Živio!" Te iste večeri na Korzu je svirala vojna kapela, a biskup je s velikim županom mirno prošetao središtem grada. Sljedećega dana, 24. svibnja, biskup je u Zmajćevoj posjetio gimnaziju i primao razne deputacije. Za posjeta gimnaziji tamošnjim je đacima velikodušno poklonio čak pet tisuća forinti.²⁷⁵ Zanimljivo je da su

²⁷⁵ "Riečke se je gimnazije sjetio biskup g. 1860. sa darom od 5000 for. 'za siromašne i dobre učenike Hrvate'. Taj je dar zakladnicom od 18. veljače 1864. poblizje modificirao. U točki 3-oj izrično reče:

među raznim izaslanstvima bili još i predstavnici čitaonica iz Trsta i Ljubljane. U 14 sati bio je kod velikoga župana objed i tom je prigodom Strossmayer izrekao lijep govor. U 21 sat došla je iz pravca čitaonice bakljada i pjesma, u slavu biskupovu. Sve je bilo prošlo u redu i veselju. U nedjelju, 25. svibnja, na Grobničkom je polju održan svečani blagoslov zastave na kome se okupilo oko deset tisuća ljudi. Spomenutoga je dana, u 9,30 sati, krenula povorka županijskih skupština, općinskih izaslanika iz cijele županije, te mnoštva deputacija i naroda iz stare Palače gubernija (što se nalazila pred današnjom Palačom *Adria*) put Grobnika.

Povorku je sačinjavalo oko četiri stotine kočija. Vodio ju je prvi podžupan Ivan Vončina na konju, za njim je jahao odred županijskih vojnika. Iza njih jahala su tri zastavnika: u sredini veliki sudac Matković s novom zastavom koju je trebalo blagosloviti. Za njima je četveroprežna kočija vozila kumove Anku Zmajić Svetoivansku i biskupa Strossmayera. U kočiji nakon njih vozili su se biskup Soić, kao zastupnik senjsko-modruškoga biskupa Mirka pl. Ožegovića Barlabaševačkog i veliki župan riječki Bartol Zmajić vitez Svetoivanski. U povorci je bilo veliki broj izaslanstava, naroda u narodnim nošnjama i serežana, koji su svi bili okićeni zastavama. Dok je povorka polako prolazila riječkim Korzom, kroz veliki špalir okupljene publike, vladala je potpuna tišina.²⁷⁶

Na Grobničkom polju bio je improviziran jedan šator, gdje se obavila svečanost blagoslova zastave. Strossmayer je tada izrekao "krasnu besjedu" koja će ostaviti sjajan dojam među okupljenima. Iza blagoslova upriličena je pučko-narodna svečanost na Majuru koja će potrajati sve do večernjih sati.

Prilikom povratka sudionika spomenute proslave u Rijeku došlo je do velikih nereda i izgreda koji su svojevremeno izazvali negodovanje ne samo u Rijeci i Hrvatskoj, nego i mnogim europskim zemljama. Taj je neumjesni i divljački autonomiški ispad nanio veliku sramotu Rijeci i njenim stanovnicima. Sljedeći dan, u ponedjeljak 26. svibnja, otputovao je iz Rijeke biskup Strossmayer, "te je suznim očima ostavio svoj hrvatski narod u gradu, i potužio se, da mu se takva što ne bi dogodilo ni među Turcima."²⁷⁷

Početak lipnja te godine riječki odvjetnik Erazmo pl. Barčić, poznati vođa primorskih Hrvata, nije prihvatio ponudenu mu čast gradskoga suca.²⁷⁸ On je to bio

'da se podpore imadu davati učenicima iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre i Kvarnerskih otoka, koji su od Hrvata rođeni i koji su sami dušom i srcem Hrvati'; a u 4-oj točki 'da se davati nema onima, koji bi ponašanjem svojim, djeli ili riečima posvjedočili, da prijatelji naroda hrvatskoga nisu.'" Pavić - Cepelić, nav. dj., str. 670.

²⁷⁶ Isto, str. 322.

²⁷⁷ Mažić M., *Hrvatska slava na Grobničkom polju godine 1862*. Grobnički zbornik, sv. 2: Katedra Čakavskog sabora za Grobniščinu, Rijeka 1992, str. 184.

²⁷⁸ O prijateljevanju i kasnijoj prepisci Barčićevoj s biskupom podrobnije u mom radu pod naslovom *Dopisivanje Erazma pl. Barčića i biskupa Josipa Jurja Strossmayera*, Sveti Vid, sv. X: Izdavački centar

pripravan jedino pod uvjetom, da se svrgnu dva povjerenika, poznata kao neprijatelji narodne stvari. Poglavarstvo grada Rijeke zaključilo je tada da se biskupu Strossmayeru pošalje pismo s isprikom.²⁷⁹ Zanimljivo da je na skupštini grada i kotara Rijeke 25. rujna iste godine, pored kancelara Mažuranića i bana Šokčevića, biskup Strossmayer bio jednoglasno imenovan počasnim građaninom grada.²⁸⁰

U to vrijeme nastao je u Hrvatskoj živahan pokret radi gradnje željeznice od Zemuna do Rijeke, o čemu se raspravljalo na drugoj banskoj konferenciji održanoj u Zagrebu 20. i 21. kolovoza 1862. godine. Biskup Strossmayer tada odlučno zagovara i traži da se sredinom zemlje, od Zemuna do Rijeke, čim prije izgradi željeznička pruga. Znakovito da je upravo riječka luka u tim vizijama imala postati glavnim zamašnjakom budućeg razvoja hrvatskog obrta i trgovine, jer su ondje već tada djelovala značajna industrijska postrojenja. Željeznička se pruga smatrala životnim pitanjem za čitavu zemlju i gotovo jedinim uvjetom, da Rijeka u procvate u trgovačkom smislu, te da se tamošnji puk na taj način zauvijek prikloni Hrvatskoj.

Na spomenutoj banskoj konferenciji biskup izjavljuje: "Slavonija je plodna zemlja, u obliku delte; narav već zahtjeva, da se željeznica povuče iz krajnje njezine točke t.j. iz Zemuna kroz sredinu zemlje, pa ide u glavni grad *Zagreb*, u kojem treba, da usredotočimo sva elementa, podobna mu dati onu veličinu i znamenitost, koja mu doliči, gledajući na njegovu budućnost i budućnost hrvatskoga naroda. Uz Zemun i Zagreb, treba nam tražiti mjesto na našem moru, koje je prikladno biti izhodištem ove pruge. Takvo mjesto ne može biti drugo, nego Rieka. Rieka ima po položaju svom veliku budućnost, ona je kao stvorena za trgovinu i obrt; u njoj već sada ima znamenitih tvornica, i kad ona postane velikim tržištem proizvoda banatskih i podunavskih zemalja, to će se uzduž Rječine podići tvornice od neizmjerne vrijednosti, i Hrvatska će imati trgovački i obrtnički grad, s kojim će se moći ponositi."²⁸¹

Na sjednici Narodne Čitaonice u Rijeci 16. studenoga 1862. predsjednik društva Ivan Nepomuk Durbešić predlaže "da se za hrvatski narod veoma zaslužni muž, Nj. preuzvišenost g. biskup *Juraj Strossmayer*, kao nemanje naš neumorni povjestničar g. Dr. *Franjo Rački* izmjenjuju začastnima člani društva."²⁸² Tim je činom Čitaonica očigledno htjela biskupu dati zadovoljštinu za uvredu koja mu se dogodila među riječkom svjetinom. Oba su počasna člana zahvalila Čitaonici na tom odlikovanju, a biskup će povrh toga društvu poslati na dar još i stotinu forinti.²⁸³ Zanimljivo da je riječka Čitaonica još u prosincu 1860, kada se slavila stogodišnjica smrti Andrije Kačića

Rijeka, Rijeka 2005, str. 79-112.

²⁷⁹ Blažeković, nav. dj., str. 325.

²⁸⁰ Isto, str. 327.

²⁸¹ Pavić – Cepelić, nav. dj., str. 423-424.

²⁸² *Spomen-knjiga Narodne Čitaonice Riečke*, Sušak 1901, str. 24.

²⁸³ Isto, str. 25.

Miošića, svesrdno podržala Strossmayerov prijedlog o osnutku buduće nacionalne Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.²⁸⁴

O tome da je Strossmayeru osobito na srcu ležao grad na Rječini svjedoči pismo koje on upućuje Račkome 3. rujna 1866. godine: "Molim vas, izdajte čim prije brošuru o Rieci. Bojim se, da neće biti prekasno. Lahko da ćemo Rieku izgubiti poput Medjumurja."²⁸⁵ U svojstvu predsjednika Hrvatskog kraljevskog odbora u Pešti Strossmayer je 16. lipnja iste godine održao zapažen govor *O nagodbi između Hrvatske i Ugarske*. U pogledu zemljišne sveukupnosti biskup je razlikovao dvojaki teritorij: virtualni i realni. Ne dodirujući se onih točaka o kojima nije bilo spora, spomenuo je on u pogledu virtualnoga teritorija samo Bosnu i Medimurje, a u pogledu realnoga Rijeku.²⁸⁶ U spomenutom govoru on, pored ostaloga, kaže:

"Glede realnog teritorija cijela se stvar vrti oko Rijeke koja evo žalibože prijeti postati klisura da se na njoj sav dogovor razbije. Mi smo mislili da ćemo najshodnije prama pomirenju raditi budemo li riječko pitanje u posebnu spisnu opširnije razložili otkale će, nadamo se, pravo Hrvatske kao sunce jasno prosvjetiti. Budi samo slobodno toliko reći da je Rijeka od Ugarske 40 geografskih milja udaljena, po svom zemljopisnom položaju toli čvrsto s Hrvatskom spojena, kao ma koje udo čovječjega tijela sa samim sobom. Htjeti je otkinuti od Hrvatske, znamenuje očevitim načinom Rijeci dosuditi udes sakada od tijela odijeljena uda. Rijeka je, gledaš li pučanstvo, bez ikakve sumnje grad hrvatski koji, spadajući od starine na modrušku biskupiju, imade onu isključivo hrvatsku osebinu da se u njoj latinski obredi još i danas u slavenskom jeziku proslavljaju. Rijeka ima, očevitno, samo jednu zadaću za obadvije stranke, plodonosnoj Ugarskoj i Hrvatskoj otvoriti vrata prostrana, udobna vrata na jadranskoj obali, kako će plodove ovih zemalja najbržim, najjeftinijim putem u svjetsku trgovinu protisnuti. O tom nastojmo ujedinjenim silama, ter je za taj cilj svejedno, bud Rijeka posredno ili neposredno s krunom zajedničkom spojena. Pače, smije se kazati, bud Rijeka otrgnuta od Hrvatske, da joj je tim komercijalna važnost vrlo zagrožena - toliko sama narav veže Rijeku i Hrvatsku. Teško bi se, dakle, pred prosvijetljenim sudom obražena svijeta ispričalo da radi Rijeke ne pođe za rukom Nagodba, rad toli bitnih interesa potrebita. Što poštovani spis, kao postrance, pogled baca na neke dijelove našega teritorija, osniva se na varavu računuu, prišapnutu od ljudi koji slabo svjetovati, ništa urediti, ali veliku neslogu posijati, veliku smutnju načiniti mogu."²⁸⁷

²⁸⁴ "Riečka čitaonica slavi 14. prosinca Kačićevu stogodišnjicu, pa u cigli jedan dan pri toj slavi podpisalo se i obećalo 7100 for." Pavić – Cepelić, nav. dj., str. 449.

²⁸⁵ Smičiklas, nav. dj., str. 36.

²⁸⁶ Pavić – Cepelić, nav. dj., str. 564.

²⁸⁷ Strossmayer – Rački, *Politički spisi*, nav. dj., str. 170-171.

Erazmo Barčić

Potkraj prosinca iste godine Strossmayer u hrvatskome saboru također drži značajan govor, koji prenosi *Pozor* (22. i 23. XII. 1866.) pod naslovom *Obrana saborske adrese o unutarnjem uređenju i cjelokupnosti Hrvatske, te o njenom odnosu prema Ugarskoj i Austriji*, gdje se o riječkome pitanju ovako izjašnjava:

“Glede Rijeke ugarski je Kraljevski odbor izriječkom i svojom odvažnošću odrekao Trojednoj kraljevini pravo na Rijeku koja je 40 geografičkih milja od Ugarske odaljena, koja je po narodnosti i narodnim običajima, po povijesnici i svetom pravu upravo tako spojena sa zemljištem Trojedne kraljevine kao što je ova desna ruka s tijelom ovim (dugotrajni Živio!), pa sam uvjeren da ne ima niti Hrvata, niti Srbina koji ne bi prije pripravan bio desnu si ruku od tijela svojega posjeći, nego da ikada Rijeka od tijela zemljišnoga Trojedne kraljevine otcijepljena bude (Dugotrajni Živio!).”²⁸⁸

U to vrijeme biskup je već održavao bliske i prijateljske odnose s mnogim osobama iz riječkog kulturnog miljea. Prije nego li se bliže povezao s poznatim odvjetnikom i

²⁸⁸ Isto, str. 187.

političarem Erazmom Barčićem, predvodnikom riječkih Hrvata s kojim kasnije uspostavlja bogatu korespondenciju, Strossmayer je održavao veze Franom Kurelcem, nekadašnjim profesorom hrvatskoga jezika na riječkoj gimnaziji. Kurelac je nakon odlaska iz Rijeke, na Strossmayerov poziv, tri godine obavljao učiteljsku službu u đakovačkom biskupskom liceju, gdje predaje staroslavenski jezik. Ondje je sredio i godine 1862. troškom Strossmayerovim u Zagrebu tiskom izdao svoju poznatu knjigu *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorena, spěvana, prevedenâ i nasnovanâ*. Bila je to zbirka Kurelčevih sastavaka pretežnim dijelom nastalih u vrijeme njegova boravka u Rijeci.²⁸⁹

Sredinom šezdesetih godina Strossmayer je, zahvaljujući svojem izoštrošenom ukusu i smislu za umjetnost, bio blisko povezan i sa svojom znamenitih riječkih umjetnika, slikarem Giovannijem Simonettijem i kiparem Ignazijem (Vatroslavom) Doneganijem. Poznato je da su se sa biskupom Strossmayerom, osim Barčića, svojevremeno dopisivali riječki trgovac Ante Polić Starigradčanin, otac Janka Polića Kamova, te političar Marijan Derenčin. Giovanni Simonetti bio je suputnikom i vodičem biskupovim za njegovih čestih putovanja u Italiju, te posrednikom i povjerljivom osobom za mnoga pitanja. Dovedio je talijanske klesare za gradnju đakovačke katedrale, isplaćivao novac njihovim obiteljima, osiguravao stipendije i kupovao stručne knjige o umjetnosti. Osobito je važna bila njegova uloga stručnjaka za procjenu starih talijanskih slika koje je biskup nabavljao za svoju galeriju. O tome svjedoči i njihova sačuvana korespondencija. Za Strossmayerovu galeriju on je nabavio u Veneciji, Firenzi, Rimu, Trstu, Bologni i Milanu tridesetak slika koje prikazuju talijansko slikarstvo šestnaestog i sedamnaestog stoljeća.²⁹⁰

Vatroslav Donegani je nakon završenog studija u Veneciji, zahvaljujući biskupovoj potpori, otišao u Rim. Nakon toga Strossmayer ga poziva u Đakovo i postavlja za nadglednika đakovačke katedrale u izgradnji. Prvih deset godina svoga boravka u tom gradu vodio je brigu o izgradnji spomenute katedrale i kamenolomu iz kojega se vadio kamen za tu svrhu, modeliranju medaljona za glavni oltar i reljefa za propovjedaonicu. Istovremeno je radio skulpture za sve oltare. Donegani će u Đakovu ostati sve do smrti.²⁹¹

Početkom 1867. umro je senjsko-modruški biskup barun Mirko Ožegović, tadašnji pokrovitelj Narodne Čitaonice Riečke. Kao čitaonički odbornik i odvjetnik Erazmo Barčić na glavnoj skupštini društva 10. siječnja 1867. predlaže da se umjesto Ožegovića pokroviteljem Čitaonice imenuje “muž i rodoljub onakav, koji bi pristojno i dično popunio pokroviteljstvo te se nada da će svi razumjeti na koga je pomislio, naime

²⁸⁹ Breyer, M. *Tragom života i rada Frana Kurelca hrvatskoga prepородitelja i književnika (1811-1874)*, Zagreb 1939, str. 90. i 97.

²⁹⁰ Vižintin, B. *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća: slikarstvo – kiparstvo*, ICR, Rijeka 1993, str. 40-41.

²⁹¹ Isto, str. 134-135.

na preuzv. g. *Jurja Strossmayera*, našu diku.²⁹² Na sjednici upravnog odboga Čitaonice od 14. veljače iste godine "g. predsjednik rekne, da mu je čast predložiti velecijenjeno pismo preuzv. g. vladike Josipa Jurja Strossmayera, kojim se On velikodušno odazvao prijateljskom pozivu slavne naše skupštine od 10. siečnja te tako dragovoljno obrekao biti *pokroviteljem* Čitaonice. Pismo bi pročitano, i sa usrdnim 'živio!' pozdravljeno, a ujedno određena primjerena i srdačna zahvalnica."²⁹³

Nažalost, u proljeće te iste godine došlo je do velikih ungarofilskih demonstracija u Rijeci, kada su tamošnji Hrvati bili izlagani brutalnim uličnim napadajima. I samom su Erazmu Barčiću više puta porazbijali prozore i nanijeli druge štete. Te žestoke agitacije i bune pretvorile su se postupno u pravi ulični teror, kojim će biti obustavljen svaki promet i trgovina. Dotadašnji veliki župan Zmajić otpušten je iz službe a na njegovo mjesto postavljen je za kraljevskog povjerenika Eduard Cseh de Szent-Katolna, rođeni Mađar, koji dolazi u grad u travnju te godine. Njega pak Riječani dočekuju s ugarskim barjacima, a on, ne znajući talijanski, pozdravlja ih na hrvatskom jeziku! Ali, preuzevši u svoje ruke upravu grada i županije, odmah otvoreno počinje ohrabrivati protuhrvatski pokret.²⁹⁴

Zanimljivo da će te 1867. godine, tijekom Svjetske izložbe u Parizu, doći i do susreta biskupa Strossmayera i nekadašnjega vođe mađarske revolucije Lajosa Kossutha, koji se tada nalazio u emigraciji. O tom susretu govori francuski publicist Emile de Laveleye u svojoj studiji o Strossmayeru pod naslovom *En deca et an dela du Danube* (Ovuda i onuda po Dunavu), objavljenoj u *Revue des deux Mondes* 1885. godine. Oba su se sugovornika tom prigodom složila oko toga da spas Ugarske valja tražiti jedino u potpunoj jednakopravnosti njenih naroda. Nažalost, Strossmayer je pritom spomenuo i Rijeku, koju će međutim Kossuth pripisati Ugarskoj. "Rijeka je", reče Kossuth, "mađarski grad, *litus hungaricum*, koji mi nikada nećemo prepustiti Slavenima". Strossmayer pak smatraše da bi Rijeci trebalo dati potpunu autonomiju, u kojem slučaju bi jednako pripadala svima, odnosno, i Ugarskoj i Hrvatskoj.²⁹⁵

Premda je narednih tridesetak godina, usljed poznatih okolnosti djelovanja ugarskoga Provizorija, položaj riječkih Hrvata bio izuzetno težak i složen, oni ipak nikada nisu zaboravili svog velikoga prijatelja i pokrovitelja. Prilikom blagoslova akademijske palače i otvorenja Strossmayerove galerije 1884. godine u Zagrebu, pozdrave i zahvalnost biskupu iz Rijeke poslali su *Trsaćani*, hrvatska gimnazija, hrvatska Narodna Čitaonica i "vlastnici brodova".²⁹⁶

²⁹² Spomen-knjiga... nav. dj., str. 30-31.

²⁹³ Isto, str. 31.

²⁹⁴ Marjanović, M. *Rijeka od 1860. do 1918.*, Rijeka Zbornik: Matica hrvatska, Zagreb 1953, str. 221.

²⁹⁵ *La Bilancia*, XVIII, br. 139, 23. VI. 1885. Strossmayer e ... Fiume.

²⁹⁶ Pavić - Cepelić, nav. dj., str. 818.

Josip Juraj Strossmayer

U sudenom 1891. Erazmo Barčić podnio je interpelaciju hrvatskom saboru, izvrgavši oštroj kritici vladinu politiku u Rijeci, predbacujući joj osobito, da pod plaštem mađarizacije u Rijeci njeguje talijanstvo. Pritom je izjavio da tadašnji riječki župnik Kajetan Bedini radi u korist peštanske vlade, nastojeći iz crkve istisnuti hrvatski jezik i Rijeku odcijepiti od senjske biskupije. Hrvatska je javnost prihvatila Barčićev stav, pa sveučilišna omladina radi toga organizira prosvjede i šalje deputaciju biskupu Strossmayeru, tražeći od njega da se u Vatikanu zauzme za riječku stvar.²⁹⁷

U rujnu 1900. održana je u Đakovu velika proslava pedesetgodišnjice Strossmayerova biskupovanja. Tom prigodom biskupu su čestitke uputili građani Rijeke, riječki odvjetnik dr. Erazmo pl. Barčić, obitelj veleindustrijalca Gjura Ružića sa Sušaka, pjevačko društvo *Primorski Hrvat* iz Trsata, Narodna Čitaonica u Rijeci, društvo *Jadranska Vila* na Sušaku i dr.²⁹⁸

²⁹⁷ Marjanović, nav. dj., str. 416.

²⁹⁸ Pavić - Cepelić, nav. dj., str. 961-962.

Na svečanoj proslavi pedesete obljetnice osnutka Narodne Čitaonice Riečke, održanoj 3. studenoga 1900. godine, kanonik Ljudevit Slamnik, umirovljeni profesor i ravnatelj riječke hrvatske gimnazije, posebno je nazdravio i biskupu Strossmayeru. Slamnik je tada izjavio "kako je njega malena, zapala osobita čast, da podigne čašu ovome velikanu, ovome gorostasu u hrvatskom narodu, koji je za hrvatsku kulturu i hrvatsko ime toliko uradio, da je sebi neumrlu slavu i spomen stekao. Ima 38 godina, da ga čitaonica riečka broji svojim pokroviteljem i on je kroz ovo vrijeme dao čitaonici dokaza svoje ljubavi i svoje-naklonosti. Bog ga poživio još na mnogo ljeta! 'Živio Strossmajer! Živio hrvatski mecena!' klicahu na to prisutni podižući čašu u zdravlje najvećeg živućeg Hrvata."²⁹⁹

Strossmayer je, međutim, tada već bio tek nekom vrstom žive legende, provodeći svoje staračke dane daleko od svake političke vreve, u dubokoj hladovini svoga prelijepoga đakovačkoga parka i veličanstvene katedrale koja simboliziraše u neku ruku sva njegova ovozemaljska nastojanja, želju da svome narodu i njegovoj baštini ostavi neizbrisiv trag svoga postojanja.

Smrt biskupa Strossmayera koja će uslijediti pet godina kasnije izazvat će veliku žalost u Rijeci, Sušaku i čitavom Hrvatskom primorju. U riječkom *Novom listu* objavljen je tom prigodom opširan nekrolog u kojem se opisuju velike biskupove zasluge. Premda nekrolog nije potpisan, s velikom ga vjerojatnošću možemo pripisati samome Franu Supilu koji je imao običaj potpisivati sve uvodnike ili prigodne komentare u svome dnevniku. Radi zanimljivosti prenosimo taj tekst u cijelosti:

"Jučer poslie podne u tri sata i 30 časaka umro je u Djakovu velikan hrvatskog naroda. Bila je ta smrt na temelju najzadnjih viesti za predvidjeti, ali uza sve to ona će se kosnuti duboko svakog Hrvata, svakoga Slavena, onaće dapače odjeknuti po cielom civilizovanom svijetu.

I kada smo to rekli onda je ujedno označena sva veličina velikog mrtvaca, onda je jasan golemi gubitak, koji nas zadesuje. Plakati će ga Hrvati, žaliti Slaveni i spominjati svijet! Mi istom u ovaj čas možemo da shvatimo što to znači, jer vidimo, da više nema nikoga medju nama, koga ćemo tako teško osjećati gubitak, da nema nikoga, koga će cielo Slavenstvo žaliti, da nema nikoga koga će spominjati cieli civilizovani svijet.

Strossmayer je bio jedini i zadnji, kojije po sebi i nama pribavio poštovanje i poznanstvo, koji nas je po sebi učinio narodom, koji radja i takove muževe, koje pozna i koje pamti cieli svijet. Narodi se ciene po sinovima koje daju na svijet, narodi se poznaju i sude po svojim velikanima i jao si ga onom narodu, koji nije dao nikada svjetki poznatog i znamenitog čovjeka.

Mi Hrvati smo uza sve svoje nedaće dali takvog čovjeka. On se medju nama rodio, ali on je nas digao svojim nastojanjem i kulturno odgojio.

²⁹⁹ *Spomenknjiga*, nav. dj., str. 80.

Prema svietu Strossmayer nas je reprezentirao i rehabilitirao. On nas je reprezentirao time što je svagda govorio i radio kao Hrvat i za Hrvate, on nas je rehabilitirao, jer nas je po sebi prikazao kao narod sa kulturnim idealima, kao narod koji hoće da sudjeluje za napredak i slobodu. On nas je pokazao kao članove velikog i probudjenog Slavenstva, i kao nastojeće da sudioničtvujemo u naprednom pravcu u kulturnom nastojanju svieta. On nas je sa svojom svitom vezivao sa slovenstvom i svietom, on je razpršio sve one pojmove o nama, koji su nas prikazivali kao barbare i bezuvjetne sluge reakcije. I za to je on bio više, neizmjereno više od vodje stranke i od pastira svoga stada. On je bio luč, koja nas je pokazala u njegovom svjetlu, a to svjetlo je bilo svietu simpatično i vedro.

Kao političar je radio za jugoslavensku misao i za ono doba najnapredniju misao federacije monarhije. Kao poticatelj kulture je radio za spoj iztoka i zapada u novi, hrvatski kulturni tip. Za slično zbliženje je radio i na crkvenom polju. Kao kulturni odgojitelj svratio je svoju pažnju na bujnu talijansku renaissancu. Kao crkveni dostojanstvenik se borio proti proglašenja dogme o nepogrešivosti pape. Kao čovjek je bio svjetskih manira, u svemu široka pogleda, i bistra uma. Pa zar nije to dosta da bude i više nego ikaki program, da bude ideal i putokaz?

Ali on nije samo govorio, on je i radio i stvarao. Njegov praktički i sintetički duh je htio da stvori iz našeg naroda lučonošu i da mu dade neku misiju medju narodima. Vatikanski koncil, djakovačka katedrala, njegova politika, galerija slika, akademija, sve to su članovi jedne jedine misli, karike jednog lanca, logički posljedci jednog jedinog ideala, a taj bi bio Hrvatska, slavenska, kulturna i napredna voditeljica slavenskog juga, posrednica iztoka i zapada, nosilica nove sintetičke ideje, stvarateljica novog tipa izmedju istoka i zapada. I eto u tu svrhu je veliki biskup bio Jugoslaven i u politici i u kulturi i u crkvenom pogledu, u tu svrhu je on bio proti tome da Rim dogmom nepogrešivosti ne stavlja zapreke sjedinjenju dvaju crkava, u tu svrhu je on bio i mecena i čovjek svieta i napredka.

Našao je pustoš u dušama i dao ideal, našao je jednostranosti i dao svestranost, našao siromaštvo i dao sredstva, našao na omražene rieči i stvorio nam susretljivost. On nas je jednom rieči učinio u modernom smislu rieči narodom svojim idejama i svojim nstupom, ponosnim, otvorenim, dostojnim i sigurnim, koji je kulminirao u poznatim riečima vladaru: "Moja je savjest čista!"

On nije dao narodu državnu ili narodnu misao, ali on je dao ono bez čega su te misli puke forme, dao je hrvatskoj misli sadržj i pokazao sredstva.

I sad je zaklopio oči za uvijek, kao da ne će više da gleda, kako se krade medju nas novi razorni duh, koji hoće da nas uguši i izolira. Zaklopio je usta za uvijek kao da ne može više da se blago smieši i kao da nema ništa više za reći nakon one riečce "furtim". Prestalo je kucati ono široko srce, kao da ga stisnula tjesnoba našeg današnjeg horizonta i mišljenja u politici i kulturi i vjerskim pitanjima. Legao je da spava vječni san, kao što legoše i njegove misli.

Ali te misli neće umrijeti. Deblo koje je dalo cvieće i sjeme može usahnuti, i sjeme se bačeno u zemlju dugo ne vidi. Ali njega čuva i isti snieg koji pokrije zemlju. I snieg koji danas pada preko Hrvatske grije ono sjeme, koje će opeta niknut i dati novo stablo.

A u ovoj velikoj tuzi naš narod ima bar jednu utjehu; da će u ovoj zaboravljenosti svojoj u ovom težkom času, smrt velikog biskupa osjetiti u celom civilizovanom svijetu onu vedru i sjajnu uspomenu na pokojnog velikana i narod koji ga je odnjihao, da će Slavenstvo osjetiti, da gubeć jednog od svojih duhova gubi jednog Hrvata, a da će napokon Hrvati osjetiti pustoš u svojoj bašti i ono sjemenje, one klice znati dobro nje-govati i cieniti, te im pomoći do što bržeg i potpunijeg uzrasta i razcvata.

A mi s ovih primorskih strana sjećati ćemo se onda davnih, ali ne zaboravljenih časova, kad je veliki pokojnik bio ovdje dočekivan i slavljen na jubilej grobničkog polja i na povratku iz Vatikana.

I čeznući za onim vremenima još jače prionuti uz rad.

Slava biskupu Josipu Jurju Strossmayeru!³⁰⁰

Ovaj tekst, nadahnut iskrenim i duboko proživljenim emocijama, prožet velikim pijetetom prema hrvatskome velikanu, kao da je bio pisan za javni govornički istup. Kloneći se uobičajenih prigodničarskih fraza i retoričkih floskula, autor vješto čitateljevu pozornost usmjerava prema onome što smatra suštinskim za razumijevanje pokojnikove povijesne uloge. Uz nekrolog bila je otisnuta i prigodna pjesma Janka Koharića, objavljena prvotno u *Svjetlu*.

Smrt biskupova silno se i duboko dojmila svakoga, te se ne samo u Rijeci nego i posvuda po Primorju mogla osjetiti velika žalost. Crne su zastave izvješene na pola stijega na zgradama riječke Narodne Čitaonice i *Sloge*, na sjedištima svih sušačkih i trsatskih društva, na standarcu pored mosta na Rječini, na jarbolima brodova privezanih na Fiumari.³⁰¹ Riječka i sušačka društva, te ona iz okolnih mjesta, uputila su u Đakovo brojne "sažalne brzovjke", izražavajući sućut povodom biskupove smrti.

Dana 11. travnja te godine Erasmo Barčić pozvao je riječke Hrvate na sastanak u Čitaonici, na dogovor o izrazu sućuti za preminulog biskupa Josipa Jurja Strossmayera.³⁰² Na spomenutome se sastanku okupio velik broj riječkih Hrvata koji su tada donijeli sljedeće zaključke:

³⁰⁰ *Novi list*, VIII, br. 99, Rieka u nedjelju 9. travnja 1905. † Josip Juraj Strossmayer.

³⁰¹ *Novi list*, br. 100, ponedjeljak, 10. travnja 1905. Josip Juraj Strossmayer.

³⁰² Taj poziv imao je sljedeći sadržaj: "Da se ustanovi način, kojim da riečki Hrvati dadu dostojni izraz svoga saučešća nad nenaknadivim gubitkom velikom Strossmayeru, uslobadjam se ureći sutra u sriedu 12. tek, mj. u 7 1/2 sati na večer sastanak u dvorani riečke narodne čitaonice u tu svrhu dobrostivo ustupljenoj. / Svaki riečki Hrvat koj umije cieniti kulturu, otačbeničku i humanitarnu djelatnost tog izvanrednog muža, će se, ne dvojim, ovom pozivu odazvati./ Na Rieci, 11. travnja 1905./ Erasmo Barčić/ narodni zastupnik." Isto, br. 102, 12. IV. 1905. Poziv.

"1. Da se na pogreb Strossmayerov u Đakovo u ime riječkih Hrvata izašalje posebnog izaslanika koji će se pridružiti dvojici izaslanika Narodne Čitaonice. Prema jedno-dušnom zaključku povjereno je zastupanje riječkih Hrvata Barčiću.

2. Pozivlju se riječki Hrvati da u doba pogreba izvjesu crne zastave.

3. Da se pozovu svi hrvatski trgovci u Rijeci da u sat sprovoda u Đakovu zatvore dućane.

4. Da se ustanovi dobrovoljna prinosna zaklada u svrhu podupiranja hrvatskih školskih svrha.

5. Da se ovih dana priredi svečana misa žalobna za Strossmayera u jednoj riječkoj crkvi i to glagolicom. A u slučaju da ne bi crkvene katoličke oblasti nikako htjele takovu misu dozvoliti, da se priredi svečani parastos u ovdješnjoj pravoslavnoj crkvi.

6. Da se čim prije priredi na Rijeci jedna velika pučka konferencija za Strossmayera na koju će se pozvati jedan hrvatski književnik da drži svečano slovo o značenju velikog pokojnika."³⁰³

U Odbor za provedbu ovih zaključaka izabrani su barun Juraj Vranyczany, dr. Ivan Kiseljak, Bernard Rosemberg, P. Stipanović, Milan Barač, Mate Gilić, Mijo Novaković, Adolf Richtmann, Albert Bonetić, Josip Bačić, T. Matijašić, Egon Mohović i Makso Antić. Već prije toga bilo je određeno da kao dva predstavnika Čitaonice na pogrebu budu nazočni Viktor Jenko i Milan Bačić. Izaslanik trsatske Čitaonice bio je njen predsjednik Josip Linić.

Dalmatinski i istarski Hrvati koji su tada živjeli u Rijeci, njih devedeset i trojica (uključujući i novinara Frana Supila), objavili su u *Novom listu* zajedničku sažalnicu sa svojim potpisanim imenima, uz opasku: "Klanjamo se zapalom suncu Hrvatsva, otcu južnih a geniju svih Slavena". Pritom su počeli sabirati dobrovoljne prinose za njegov budući spomenik. U tu je svrhu bilo prikupljeno 180 kruna, za hrvatsku gimnaziju u Zadru drugih 100 kruna, te još posebnih 380 kruna za dobrotvorne svrhe (Družba Ćirila i Metoda za Istru, Gimnazija u Zadru i dr.).³⁰⁴ Osobito dirljiv primjer iskrene narodne sućuti pružio je Mijo Maljac, stari grobnički seljak iz sela Zastenice kraj Grobnika, koji je uredništvu Supilovoga dnevnika poklonio jednu krunu za podignuće biskupova spomenika.³⁰⁵

Tri dana kasnije, na dan korote, održane su svečane zadušnice u crkvi na Trsatu. Pohod na zadušnice, koji je započeo povorkom od sušačke *Sokolane* preko Bulevarda do trsatskoga svetišta, ispao je vrlo impozantan, unatoč činjenici da bijaše radni dan i nezgodno vrijeme za mnoge sudionike. Neke su trgovine u to doba bile zatvorene.

³⁰³ Isto, br. 103, četvrtak, 13. IV. 1905. Riečki Hrvati za Strossmayera.

³⁰⁴ Isto, br. 112, 22. IV. 1905. Za spomenik Strossmayeru.

³⁰⁵ Isto, br. 108, 18. IV. 1905.

Gotovo sve lađe na Fiumari imale su spuštene barjaka ne pola stijega. Oko pet stotina crnih zastava vijalo se na kućama po svim ulicama grada, kao neka vrst posthumne zadovoljštine Strossmayeru za pretrpljene neugodnosti koje je morao doživjeti u svibnju 1862. godine. Povorka je brojila oko tisuću i pol sudionika. Nakon svečane mise trsatski župnik dr. Andrija Rački održao je spomen slovo. "Istaknuo je značenje i vanrednu važnost Strossmayera kao svećenika, koji je vezivao vjeru i znanost, svećenstvo i laikat, kao političara i dobrotvora."³⁰⁶ Župnikove su riječi ostavile snažan dojam na prisutne.

Supilov *Novi list* objelodanio je nekoliko dana kasnije glasoviti Strossmayerov govor o papinskoj nepogrešivosti izrečen na Vatikanskom koncilu u Rimu 1870. godine.³⁰⁷

U svibnju iste godine Čitaonica je odobrila iznos od 500 kruna za podignuće spomenika Josipu Jurju Strossmayeru u Zagrebu. Zanimljivo je podsjetiti da je početkom listopada te godine na međustranačkoj konferenciji oporbenih stranaka, održanoj u riječkoj Čitaonici, donesena *Riječka rezolucija* pod vodstvom Frana Supila i Ante Trumbića.³⁰⁸ Nedugo poslije toga, u slavu i spomen na đakovačkoga biskupa, jedna od glavnih riječkih (nekad sušačkih) ulica, prozvana je njegovim imenom, te ga s ponosom i danas nosi.

Korespondencija J. J. Strossmayera i E. Barčića

U doba kada se đakovački biskup stao dopisivati s Barčićem, on više nije aktivno sudjelovao u hrvatskoj politici, niti je dolazio u Sabor. Naime, radilo se o posljednjih dvadeset i pet godina Strossmayerova rada kada on nastavlja s djelatnošću prijašnjih svojih razdoblja, ali je ona ipak bila u silaznoj putanji. I pored nekih svojih značajnih akcija, on se tada sve više povlačio u mir svoje đakovačke rezidencije. Unatoč tome, budnim okom prati zbivanja u vlastitoj domovini i u svijetu. I ne samo da želi biti o njima informiran, već ih i komentira, te u ponekim prilikama i utječe na njih.³⁰⁹

Sačuvana pisma koja međusobno izmjenjuju ostarjeli biskup i riječki odvjetnik dokazuju da je Strossmayer prema Barčiću gajio vrlo prisna i prijateljska osjećanja, podupirući ga nerijetko i u materijalnome pogledu. Svoju "bratsku ljubav" Strossmayer posvjedočuje i iskazuje oslovljavajući ga znakovitim formulacijama *Vele cijenjeni gospodine i prijatelju, Najmiliji moj prijatelju, Vele štovani moj prijatelju*. Biskup je u

³⁰⁶ Isto, br. 105, subota, 15. IV. 1905. Zadušnice na Trsatu.

³⁰⁷ Isto, br. 113, nedjelja, 23. IV. 1905.

³⁰⁸ Tadić, K. *Narodna čitaonica riječka: od osnutka do spajanja u Gradsku biblioteku Rijeka*, // Gradska knjižnica Rijeka: 1849-1930-1962.-2000., (monografija), Gradska knjižnica Rijeka, Rijeka 2000. str. 62.

³⁰⁹ Strossmayer – Rački, *Politički spisi*, nav. dj., str. 11.

svakoj prigodi, odnosno, u mnogim pismima, hvalio i podupirao Barčićev rad, naglašavajući da se posve poistovjećuje s njegovim nazorima.

S druge pak strane, Barčić nikada ne propušta priliku da biskupu iskaže svoju odanost i najdublje poštovanje. Barčić se Strossmayeru uvijek obraća s *Preuzvišeni Gospodine, Prečastni i presvietli Gospodine*. Između njih je postojala znatna razlika u godinama. Barčić je osim toga prema Strossmayeru bio u neku ruku u podređenom položaju, tražeći ponekad od njega novčanu potporu ili posredovanje u ishodovanju školskih stipendija za svoje štíćenike.

Dana 26. travnja 1882. uputio je Barčić svoje prvo poznato nam pismo đakovačkome nadbiskupu. Ono ujedno predstavlja i najopširnije pismo u njihovoj korespondenciji. Njegov sadržaj zanimljiv je stoga što govori o tadašnjim riječkim prilikama. U uvodnome dijelu Barčić govori o tome kako se Mađari uporno trude dokazati kako imaju pravo vladati najvećom hrvatskom lukom, služeći se pritom najperfidnijim metodama i političkim agitacijama. Kako bi pridobili simpatije domaćega puka troše velike količine novca na uređenje luke, ali i različite gozbe ili svečanosti:

*Mađjari međjutim troše milijune na Rieku, ne boli ih trošak, kad znadu, da će im se taj trošak stostruko isplatiti. – Grade kroz više godina prostranu luku, jedan za drugim dižu veličanstvene hambare, otmeniji njihovi ljudi, ovdje se nastanjuju, te obitelj Nadvojvode nagovoriše, da si ovdje perivoj kupi i ovdje zimuje. Sad mame oni Riečani da pohode njihovu Peštu i ostale gradove, te ih ondje i putem časte i slave i dobro goste, sad opet hrpimice oni ovamo dolaze pod ovom ili onom izlikom te tuj se troši, pjeva i pleše. Nije daklem čudo da tolikim i agitacijama pridošli tudjinci stoje uz tudjinca za da se laglje iz gosta pretvore u gospodare; pače čuditi se je a i dičiti se žilavosti primorskih Hrvata da nas još ovdje ima, koji se usudjujemo svoje braniti i tjerati vruga i neprijatelja.*³¹⁰

Polovicom svibnja te 1882. godine u Rijeku je iz Stolnoga Biograda trebala stići mađarska delegacija u uzvratni posjet. Barčić i riječki Hrvati, želeći demonstrirati Mađarima i ostaloj javnosti da Rijeka s Primorjem pripada Hrvatskoj, odlučili su tom prigodom iznajmiti tri primorska parobroda (*Bakar, Vinodol i Primorac*), koji će biti urešeni hrvatskim trobojnicama i natpisima *Živila hrvatska Rijeka i Živio hrvatski Kvarner*. No, taj svečani i dostojanstveni prosvjed trebalo je financirati znatnim novčanim sredstvima, pa se Barčić odlučio biskupu obratiti za pomoć.

Četiri dana kasnije Strossmayer odgovara Barčiću da je voljan pomoći takvoj domoljubnoj stvari i izdvojiti potreban novac. Na žalost, ova se zamisao izjalovila budući da su upravitelji senjskoga brodarskoga društva, unatoč primljenoj kapari, odbili ustupiti potrebne parobrode. Stoga se Barčić u pismu od 23. lipnja iste godine ispričava biskupovu tajniku i obećava doskora vratiti posuđeni novac.

³¹⁰ V. pismo u prilogu.

Poslije toga njihova se korespondencija nije nastavljala gotovo pet godina. U proljeće 1887. godine Strossmayer prvo moli Barčića za potporu političaru Šimi Mazzuri i potom zahvaljuje za imendansku čestitku. U rujnu 1888. Barčić moli Strossmayera da novčano potpomogne u školovanju sina bakarskog trgovca Milana Katarinića, koji je ostao bez posla zbog svoga opozicionarskog stava prema tadašnjoj vladi. Na to biskup odlučuje spomenutome đaku davati pripomoć od stotinu forinti.

U pismu od 27. rujna 1889. Strossmayer spominje svoj put u Sarajevo. Bio je to njegov prvi posjet Sarajevu, gdje se polovicom srpnja te godine posvećivala katolička katedrala. U tom pismu osobito je zanimljiv biskupov savjet Barčiću u pogledu staroslavenskoga jezika u crkvi, koji tada neće imati iz oportunističkih razloga prema programu ujedinjene opozicije, a potom otklanja i svoju prisutnost u Saboru.³¹¹

Koncem rujna 1891. Barčić moli biskupa da njegova obiteljskog prijatelja Bonaventuru Urpanija primi na mjesto blagajnika u upravi đakovačkog vlastelinstva, te ga preporuča kao "odvažna Hrvata". Strossmayer je prihvatio Barčićevu preporuku i imenovao Urpanija za svoga gosposkijskoga ravnatelja. Iste godine Barčić moli biskupa da ishodi stipendiju za Davora Lukanovića, sina bivšeg sušačkoga načelnika, koji polazi medicinski fakultet u Grazu. I tu će biskup biti široke ruke, jer preko ruskoga generala Ignjatijeva 1893. osigurava spomenutome đaku rusku stipendiju.

U međuvremenu, koncem lipnja 1892. Barčić se zadužuje kod biskupa za svotu od petsto forinti, uz obvezu da će iznos vratiti u roku od šest mjeseci. Na žalost, "neopisivo loši poslovi" oko parnice braće Bakarčić protiv Ivana Randića doveli su Barčića u neugodnu situaciju da je trebalo tražiti daljnje produljenje roka vraćanja duga za još šest mjeseci. I da paradoks bude veći, Barčić je, unatoč već postojećem dugu, morao od biskupa zatražiti još tisuću forinti pozajmice!

U dvama pisimima iz 1892. biskup tješi Barčića zbog nesreće u obitelji koja se dogodila tragičnom smrću Barčićeva sina u dvoboju.

U pismima koja se izmjenjuju od 1893. do 1900. radi se uglavnom o kurtoaznim zahvalama biskupovim na imendanskim, rodendanskim ili novogodišnjim čestitkama.

Gledajući u cjelini, sačuvana pisma između Barčića i Strossmayera, kako piše dr. Milan Prelog, uistinu "nijesu od bog zna kakove vrednote". No, zbog svoga kulturno-povijesnog značenja ipak zaslužuju našu pozornost. Poglavitito su zanimljiva ona pisma koja govore o tadašnjim prilikama u Rijeci ili koja pomažu da rasvijetlimo odnos između dvije znamenite ličnosti naše novije političke povijesti, kao što su Josip Juraj Strossmayer i Erazmo pl. Barčić.

³¹¹ M. Prelog, *Strossmayer Erazmu Barčiću*, Jugoslavenska knjiga, god. VI, 1. okt. 1922., knj. II, br. 3, str. 140.

PRILOZI

1. Barčić-Strossmayeru, Rijeka 26. IV. 1882.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A Ba.E.

Preuzvišeni Gospodine,

Poznato je Vašoj Preuzvišenosti, da cijeli viek Magjari se trude i napinju ne bili bilo prevarom, budi našim nemarom ili našom mlitavošću skovali si i pribavili bar prividnu sjenu kakova prava za utemeljiti svoje gospodstvo na Rieci, tom čistom hrvatskom gradu, a kroz njega imati gospodstvo na moru za da se u veliki prekomorski trgovački svijet uvedu. – Napeli su u najnovije vrijeme sve žice, upotrebljuju sva sredstva za da što prije svojoj svrsi dodju. – Sjedne strane muče se i trude, da si izume i skuju kakvo takvo, ako i mutno vrelo svojemu pravu, a s druge strane troše silesiju novca te time nastoje, da si pribave simpatije među riečkim pučanstvom, a usadjuju mu sa druge strane mržnju proti hrvatskomu narodu. – U tom svom nastojanju neštete troška ni truda, oni jesu nautrudivi i neumorni, jer predobro znadu od kolike je cijene za svaku državu posjed primorskih luka, koje otvaraju vrata svietskoj trgovini. – Da nije Rieka pomorski grad, nebi se Magjari za nju toli žestoko borili, nije njima stalo do grada Rieke, niti do riečkih simpatija ili antipatija, već je njima do mora, poznavajući dobro njegovu važnost. – Da bi bio naš narod uvažavao važnost mora ne bismo radi Rieke došli do stanja, koji danas na Rieci obstoje, nebi se prekonoći "de facto" uručila Rieka za da se Magjari po njoj šire. – Nu žali bože današnji dan Magjari usudjuju se čisto hrvatsko more nazivati magjarskim morem; brodovi kršnih naših primoraca nazivlju se magjarski, a ohol i bahat Magjar usudjuje se baniti se po našem kraju, po našem moru, koje po božjem i ljudskom pravu naše i naše bi moralo biti i ostati. –

Madjari međjutim troše na milijune na Rieku, ne boli ih trošak, kad znadu, da će im se taj trošak stostruko isplatiti. – Grade kroz više godina prostranu luku, jedan za drugim nižu veličanstvene hambare, otmeniji njihovi ljudi, ovdje se nastanjuju, te dari obitelj Nadvojvode Josipa³¹² nagovoriše, da si ovdje perivoj kupi i ovdje zimuje.

³¹² Nadvojvoda Josip Habsburški (Bratislava, 2. III. 1833. – Rijeka, 1905.), sin palatina nadvojvode Josipa i njegove treće žene nadvojvotkinje Marije Doroteje. Već godine 1845. stupio je u vojničku službu, potom postaje majorom (1853.), pukovnikom (1854.), generalom i brigadrom (1860.) u IV. Vojnom zboru. Godine 1866. sudjelovao je u prusko-austrijskom ratu, te se osobito istaknuo u bitici kod Königgrätza (Kraljičin Gradec). Pošto je zapovjednik IV. vojnog zbora Festetics odnešen s bojišta

Sad mame oni Riečani da pohode njihovu Peštu i ostale gradove, te ih ondje i putem časte i slave i dobro goste, sad opet hrpimice oni ovamo dolaze pod ovom ili onom izlikom te tuj se troši, pjeva i pleše.

Nije daklem čudo da tolikim i agitacijama pridošli tudjinci stoje uz tudjince za da se laglje iz gosta pretvore u gospodara; pače čuditi se je a i dičiti se žilavosti primorskih Hrvata da nas još ovdje ima, koji se usudjujemo svoje braniti i tjerati vruga i neprijatelja.

Mučno je gledati ovaj humbug, srdce boli gledajući toliku nepravdu i himbenost, a još je veća muka, morati odvijati golimi rukami neprijateljske navale. –

Nejmamo sredstva i nemožemo svakoj priteći, kad od nikuda pomoći, pače moradosmo još i prigovora čuti; te je rečeno iz hrvatskih ustijuh da je krivnja riečkih Hrvata da su se Riečani od Hrvatske odvratili.

Uvjeren sam, da Vaša Preuzvišenost ponja naš položaj i da je voljna u svakoj prilici u pomoć priteći, gdje pripomoći treba, te u tom uvjerenju utičem se P.V. da na pripomognete, da bar moralno susbijemo tolike i opetovane navale.

Evo o čemu se radi.

Oko prve polovice budućeg svibnja grad Stolni Biograd hoće odvratiti gradu Rieci pohod lani učinjen. –

Tuj se službeno mnogovrstne svetkovine priredjuju za još omamiti neuko pučanstvo. Silni se novac iz gradske blagajne i pojedinci troše. – Medju predloženim svetkovinama osobito mjesto zauzimlje svetkovina na moru, za da se Magjari naužiju ne svojega, već našega mora. – Tom prigodom htjeli bi mi pokazati i mišice a ne druge usčuvati proti Talijanskoj navali ispod Visa. – U tu svrhu naumismo iznajmiti tri naša primorska parobroda, jedan bakarski "Bakar" a dva senjska "Vinodol" i "Primorac". – Ova tri parobroda svetčano hrvatskim bojama ureseni, providjeni s napisi "Živila Hrvatska Rieka" "Živio hrvatski Kvarner" odvesti bi imalo, kao morski izlet na Rieku primorske Hrvate, koji bi bez dotaknuti se kraja došli gledati te već obično goste.

Ovo bi bio svetčan ali i dostojanstven prosvjed, sviet bi uvidio da imaju Hrvati svojih brodova i da uz Rieku ima množina ljudi, kojima je najmilije kupiti se oko hrvatske zastave. Nejma pogibelji nikakvome sukobu, jer se primorci nebi dotaknuli kraja, već prošetali bi se po svojem moru, a trieznost i uvidjavnost našega pučanstva jamči za red i mir. –

teško ranjen, nadvojvoda Josip, premda lako ranjen u ruku, preuzima zapovjedništvo toga zbora i svojim primjerom prednjači u krvavoj i po Austriju poraznoj bitci. Uslijed svoje hrabrosti bio je odlikovan križem za vojne zasluge i imenovan podmaršalom. Godine 1866. predano je nadvojvodi vrhovno zapovjedništvo ugarsko-hrvatskoga domobranstva, koje se upravo te godine ustrojilo, a njemu je povjerena i njegova organizacija. Godine 1871. podijeljen mu je kraljevski ugarski red sv. Stjepana a godine 1874. imenovan je generalom konjanništva. Dana 12. lipnja 1864. oženio je u Coburgu nadvojvotkinju Klotildu. U braku s njom imao je kćeri Mariju Doroteju, Margaretu Klementinu, Jelisavu i Klotildu te sinove Josipa Augusta i Ladislava Filipa. Sahranjen je u obiteljskoj grobnici u Alcsutu (Madaraska). *Novi list*, 1905. (nekrolog). U njegovoj nekadašnjoj zimskoj vili u Rijeci smješten je danas Državni arhiv.

Za to izvesti i to dostojno treba troška, koji bi iznašao na 1000 for. kojih ne možemo sakupiti, kad javno nemožemo kupiti za da nam neprijatelji namjeru ne osujete; a sakupiti ćemo ipak do 500 for. A da istim kažem nemože se kupiti od naše golotinje, kad se evo kroz toliko godina borbe sad za ovo, sad za ono sakuplja.

Dozvoljeno mi budi nadati se, da će P.V. uvažiti važnost toga čina i naše nevolje priteći nam u pomoć svojom darežljivom rukom i primaknuti nam manjkajuću svotu bez koje nebi mogli ništa poduzeti, i zato uslobodjujem se umoliti V. P. – da mi izvolite brzojavno javiti na kratko sa riečmi bude li ili ne bude li, kako Vaša preuzvišenost odluči. –

Primite P.V. izraz mog osobitog počitanja

Na Rieci dne 26. Travnja 1882.

E. Barčić (m.p.)

2. Odgovor Strossmayera Barčiću, 30. travnja 1882.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Velecienjeni moj Gospodine i prijatelju!³¹³

Neimam dost rieči da Vam pristojno zahvalim, što se tako odlično i dično za naš nesrietni narod zauzimate. Bog Vam blagoslovi svaki korak i svaki trud Vaš!

Stvar o kojoj mi pišete, vrlo mise dopada, samo Vas molim, da se dobro pazi, da se tom prigodom kakova neprilika ne sгоди.

Ja sam sbog Crkve i raznih drugih crkvenih i narodnih potreba, skoro vazda u novčanoj stisci, ali je stvar koju Vi i naši vrli primorci zastupaju tako pravedna i sveta, da si ja rado od usti, što po naši rekli, odkidam pitanu pomoć; drage duše Vam ju dielim. Imam ja nešto razpoloživoga novca kod prijatelja Račkia³¹⁴ u Zagrebu, komu o tomu ujedno pišem, ter ga molim, da tu pomoć ili Vami, ako budete u Zagrebu, ili možebiti g. Folnegoviću³¹⁵, koji je sigurno u toj stvari ubaviešćen izdade. Molim, da kad uzimate priliku, od moje strane liepo pozdravite g. Folnegovića. Ja ga vele štujem. U ostalom s osobitom ljubavlju i s osobitim štovanjem ostajem Vam

Vazda priateljem

30 travnja 882

*Strossmayer
biskup*

Mislim, da netriebam napomenuti, da mene treba čuvati; jerbo bi me naši nepriatelji, da mogu, u kapi vode utopili.

³¹³ Pismo je objelodanio M. Prelog u *Narodnoj starini* 1923. godine.

³¹⁴ Franjo Rački (1828.-1894.), hrvatski povjesničar i političar. Sa Strossmayerom suosnivač Narodne stranke (1860.), s M. Mrazovićem Neodvisne narodne stranke (1880.). Prvi predsjednik JAZU.

³¹⁵ Fran Folnegović (1848.-1903.), hrvatski političar i publicist. Pristaša Stranke prava, saborski zastupnik i protivnik Khuenova režima. Urednik mnogih časopisa.

3. Barčić Strossmayerovu tajniku, 23. VI. 1882.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb

XI-A/Ba.E. 1

Prečastni i presvietli Gospodine!

Primih pismo djakovačkoga mecena, kojim, između mnogih za mene laskavih i nezaslužanih izjavah sam upitan što nakanih darom?

Kako iz "Bilancie" i iz "Slobode" poznato, žalibože, naše poduzetje izjalovilo, a što je još žalostnije učinjeni potrošak bačen u tutanj. Hvala zato hrvatskim oblastim, koje su sva moguća učinile da poduzetje osujete; dočim radeći se o strogo narodnoj stvari, bez političkoga karaktera, svaki činovnik bio bi dužan, kao Hrvat³¹⁶, da poduzetje podupire, ali naši su ljudi tako nizko pali da nepoznaju ulagivanju prama mogućnikom ikakovih granicah.

K tomu dodajte nepošten postupak upravnih ljudi kod brodarskoga društva u Senju g. g. Olivieria³¹⁷ i Scarpe³¹⁸ koji su magjarskim oblastim na Rieci osnovu otkrili a ujedno 400 for. od nas kao kaparu primili, pa sudite što se može od tako demoraliziranoga naroda očekivati.

Ja sam mislio da preuz. gos. Darovatelju stvar je iz Novinah znana, pa zato i s' obzira što su onda oči na mene ovdie uprti bili, nisam smatrao shodno da niti njemu a niti Vami svoja pisma odpravim.

Potrošeno skupa s kaparom bje 850 for. – Ja figuriram kod odbora kao doprinositelj sa f. 500. Pošto parobrodarsko društvo senjsko nije se pogodbe držalo bje parnica proti njemu kod riečkoga tribunala kao pomorskoga suda za povratak duple kapare poveden. Nadam se parnici najboljem uspiehu, ali u najgorem slučaju, parobrodarsko društvo mora biti obsudjeno da barem povrati primljenu jednostavnu kaparu od for. 400.

Čim to će sliediti, tada – pošto je odbor zaključio da se utierana svota meni kao najvećem doprinosiocu pripusti. – Preuz. gos. neka odredi što ima se s istom učiniti.

Ja neću uzurpirati Vaše Preč. o uspiehu parnice ubaviestiti. Moleći da Preuz. gos. Darovatelju moj poklon izručiti izvolite ostajem sa osobitim štovanjem.

Na Rieci 23/VI 882 pokorni sluga

E. Barčić

³¹⁶ U izvorniku pisano malim početnim slovom.

³¹⁷ Franjo Olivieri (1831.–1906.), senjski veletrgovac, brodovlasnik i posjednik. Utemeljitelj parobrodarskog društva za obalnu plovidbu, te jedan od inicijatora povezivanja svoje i Švrljugine tvrtke u poduzeće "Ungaro-Croata". Vitez reda Franje Josipa, član Trgovačko-obrtničke komre i gradski zastupnik u Senju.

³¹⁸ Jedan od upravitelja senjskog brodarskog društva.

4. Strossmayer Barčiću, 9. III. 1887.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Vele štovani moja prijatelju!

Piše mi g. Mazzura³¹⁹, da bi u nekoj vrlo važnoj stvari trebali Vaše i Vaše stranke podporu. Molim Vas, vrli moj prijatelju, ako Vam je ikako moguće, nemojte tu podporu uzkratiti ljudem koji iskreno i iz svega srca ljube dom naš, čast i slobodu naroda svoga.

Znamo Mi Svi, da ta neprijetna nagodba ništ drugo nije nego mrtvo slovo i izvor svih zala koja nas tište, ali u političkom životu čestu put neda se ignorirati fakt pače često put mora se čoviek na njega obazrieti upravo za to, da ga čim prije odstraniš i onim zamieniš što istini i pravdi odgovara i što ima vrelo postati prave slobode, časti i bolje budućnosti.

Molim Vas dakle još jedan put, u koliko je moguće, poduprite G. Mazzuru, sporazumite se sa kanonikom Račkim, po komu Vam ovaj list šaljem. Sto put Vas prijateljski i bratski ljubim, ostajem do vieka Vaš prijatelj i štovatelj.

9/3 887.³²⁰ Strossmaier

5. Strossmayer Barčiću, 20. III. 1887.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Najmiliji moj prijatelju!

Hvala Vam liepa na čestitki.³²¹ Bog, prijatelju, i Vas blagoslovio i svakim svojim darom obilno darovao. Neizrecivo smo Vam svi zahvalnosti dužni na toli odlučnoj junačkoj obrani. Dok je takovih borioca i zatočnika, ko što ste Vi, prijatelju, dotle je moguće doduše polag domaće naše kukavštine i trulosti, da nam domovinu i narod maže, ruže, u grob nekim načinom bacaju; ali će Hrvatska jamačno prije il poslie uskrsnuti, svojoj se božjoj svrsi i staroj slavi opet povratiti.

Ja poleg starosti i slabosti svoje jedva ću taj spasonosni čas doživjeti; ali stom stalnom nadom u grob i počinak svoj idem. Vi prijatelju i po dobi i po zaslugu svojih doživjeti ćete jamačno čas uskrsnuća i novoga života i slave naroda svoga.

Ja Vam to iz svega srca i iz sve duše želim.

Molim Vas pako liepo da me i dalje svoje bratske ljubavi i svoga prijateljstva vrednim i dostojnim imate. Sto put Vas ljubim, blagi, zivljem i na viek vieka Vaš prijatelj i štovatelj ostajem

20/3 887.³²² Strossmayer

³¹⁹ Šime Mazzura (1840.–1918.), hrvatski političar i pravnik, član Narodne stranke i jedan od osnivača Neovisne narodne stranke. Sudjelovao je u stvaranju Riječke rezolucije.

³²⁰ Milan Prelog pogrešno je u autografu pisma pročitao 1884. godinu.

³²¹ Radi se vjerojatno o čestitki koju Barčić upućuje biskupu povodom imendana.

³²² Milan Prelog pogrešno je u autografu pisma pročitao 1884. godinu.

6. Strossmayer Barčiću, 18. IX. 1888.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Vele mili i vele ljubljani prijatelju!

Hvala Vam na Vašoj čestitci i na povoljnom sudu o meni i o radu momu.³²³ Hvala Bogu! Ja sam uvijek, pak i sada znao i umio spasiti dužno počitanje prema posvećenoj osobi sa iskrenošću i otvorenosti kojom sam po svijesti, po znanju i značaju svomu branio istinu i pravdu. Vaše odobrenje prijatelju i moj mili brate, vele me raduje i lieči; pa Vas već odavna držim jednim od najumnijih i najidealnijih domorodaca naših. Bog Vas, brate, blagoslovio! Slažemo se posve.

Molim Vas, ako Vam je moguće, radite oko Vaših bližnjih prijatelja, da se kojekakvih sitnih razmirica i napadaja odrečemo. Svi smo ljudi. Svi smo mogli pofaliti. Ja o samomu sebi rado priznajem da sam u sekundarnih stvarih, ovdje ondi pofalio, ali vjerujte mi, brate, u bitnosti samoj uvijek i uvijek je bilo moje značenje i osvjedočenje jedno te isto, komu se ja nikad ni za dlaku iznevierio nisam. Vriemenu vrlo ozbiljnu živimo. Ako je ikad hora bila da se svi složimo i u jedno bratsko kolo uhvatimo, to je danas.

Sto put Vas ljubim pozdravljam i blagoslivljam, preporučujem se pako i nadalje Vašoj ljubavi, prijateljstvu, pouzdanju i molitvi.

Vaš do groba prijatelj i brat

Strossmayer

18 rujna 1888. B.

7. Barčić Strossmayeru, 16. XI. 1888.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 2

*Preuzvišeni Gospodine!**Neću da više li neobhodno nužno ukradem Vašega dragocjenog vremena. –*

³²³ "U pismu od 18. septembra 1888. (...) odgovara Strossmayer Barčiću na čestitci, koju mu je ovaj upravio radi njegova odlučnog držanja pred kraljem Franjom Josipom u Bjelovaru. U januaru te godine imenovan je Strossmayer začasnim članom petrogradskog 'Slavenskog blagotvoritelnog obščestva'. U julu poslao je prigodom devetstogodišnjice pokrštenja kneza Vladimira i ruskog naroda u Kijev telegram, koji je razbjesnio austrijsku i mađarsku štampu. Mađarska vlada sklonila je kralja, da taj telegram osudi javno i da biskupu dadne ukor. Franjo Josip obavio je taj posao u Bjelovaru, kamo je došao na vojne vježbe. 'Čudio sam se, kakav ste vi poslali telegram u Kijev. Vi niste bili pri sebi. Vi ste bili bolesni. To je čin protiv monarhije i protiv vaše crkve, rekao je Franjo Josip vladici. A vladika se poklonio i rekao: Veličanstvo! Moja je savjest čista! I doskora se iza toga na četveropregu odvezao iz Bjelovara. Među čestitarima biskupovim na njegovu junačkom držanju nalazio se i Barčić. Biskup mu vanredno srdačno zahvaljuje." M. Prelog, *Strossmayer Erazmu Barčiću*, Jugoslavenska knjiva, god. VI, 1. okt. 1922, knj. II, br. 3, str. 140.

Milan Katarinić izgubio je veliku trafiku duhana u Bakru, jer je vazda u opoziciji uztrajao. Otac je šestero djece. – Najstariji mu sin najbolji diak nautičke škole u Bakru. On bi želio da bi polazio našu trgovačku Akademiju, iliti višu tehničku školu, ali sredstva neima. – Moli me da bi se ja na Vašu Preuzvišenost obratio molbom dabi Vašom preporukom ili Vašom voljom bi se mogla rečenom dijaku isposlovati kakova štipendija ili u kakovom zavodu mjesto besplatno izmedju onih što su vašom darežljivom rukom fundirana. –

Ja ne mogu se pozivu oglušiti, i toga radi usudjujem na Katarinićevu molbu V.P. ustupiti, da joj ako iole mogne, udovolji.

Prihvaćam ovu sgodu da Vašoj Preuzvišenosti ponovim izraze najdubljeg mojeg štovanja dapače obožavanja.

najpokorniji sluga

E. Barčić

Sada u Zagrebu

16/XI 1888.

bilješka sa strane: Odgovoreno. Nek se skupa sa mojim pismima sačuva. J. J. S.

8. Strossmayer Barčiću, 21. XI. 1888.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Velecijenjeni i velemili prijatelju!

Sirotinja strašna navalila na naš narod. Sustav politički pod kojim stenjemo odsudjuje nas na korupciju i na sirotinstvo i skrajnu nevolju. Od tale je, brate moj, da se sav svijet na mene obraća, a ja, siroma, kad što tužnim i plačućim srcem mora moram odbiti sirotinju koja bi vrijedna bila, da je poduprem.

Ja ipak želim Vašem šticeniku po mogućnosti pomoći. Ja ću mu sto forinti godimice davati, a ako u Beč ide, zamoliti ću i preporučiti ću ga društvu za uboge djece, da mu kvartir i jelo u svomu zavodu uz obaljenu cieniu, kakva je obična, daje. Molim Vas u tomu obziru govorite sa Amrušom³²⁴, komu i ja za isto pišem. Ako mladić tako napredovao bude, kako je dosad, ja ću se ako vi to odobrite obratiti na rusko blagostvoriteljno društvo³²⁵ da tomu mladiću izdašniju pomoć daje. Jednom su takovu djaku djakovljanu na moju preporuku vrlo liep stipendij podielili. Pišite mi kad ću to 100 f poslati; to se da sto mladiću u napred dati mora. – Nek mladić, osim toga gleda, da podučavajući druge što god još zasluži. U tom obziru valja ga napatiti na G. Amruša,

³²⁴ Milan Amruš (1848.-1919.), liječnik i političar. Zagrebački gradonačelnik i član Neodvisne narodne stranke (obzoraši). Njegova vrijedna korespondencija s J. J. Strossmayerom (1883.-1904.) pohranjena je danas u Arhivu HAZU.

³²⁵ "Slavensko blagotvoritelno obščestvo" iz Petrograda kojem je Strossmayer bio začasni član.

Metella Ožegovića³²⁶ i.t.d., ako jako poleg sve štednje: poleg sve druge pripomoči ne bude mogao sa 100 for. Izlaziti, ja ću, još štogod nadodati. Eto vidite, što u današnjih okolnostih možemo učiniti. Razgovarajte o tomu, kako rekoh, da se o tomu radi, da se ovo vele opasno i ozbiljno vrijeme složite i u jedno kolo okupite. Gledajte, gledajte brate, da Vam to za rukom podje. Stari³²⁷ poleg svih svojih zasluga jedva da je već za išta. Asketizam je dobra stvar, kad Isusa koga svoga temeljem i ogledalom smatraju; kad jedino za izvrsnošću, za istinom i pravdom teži i kad se svih vanjština odriče, da tim slobodnije Boga i narodu služi; ali asketizam laikalni, komu je temelj oholost i taština; komu je svrha sve ostalo, što se sliepo ne klanja, popljuvati i u blato baciti; koje samo o sebi dobro misli i samoga sebe u zvijezde kuje; koji sve ruši i kvari, sve sumnjiči; koji bi naposljetku svu domovinu razorio, samo da se on sam ko negda Marius³²⁸ na ruševinah Kartagine proslavi i prodiči; taki aksetizam je sljepoća i propast. Stari bi rad nekim načinom Tacit³²⁹ bio, koji u najtajnije niti prodire stare povijesti; a ovamo događaj u Bjelovaru³³⁰ simulacijom, machiavelizmom i prljavom komedijom proglašuje; i to u vrijeme, kad svi vragovi naroda našega na mene navališe, da me sataru, izgube i upropaste. To, Bog nek mi prosti, spada u Stenjevac. Ja opetujem: Taj čovjek nije za politiku i novine ne bi se nipošto smjele u njegovih ruku ostaviti. Oprostite, što to rekoh; rekoh, jer čujem, da se o tomu radi, da se složite, a iskustvo naše, a svi događaji od jedno 20 godina amo, tako su nam već otvorili oči, da je stoga sporazumljenje po momu barem mnijenju moguće. Sto put Vas bratski ljubim i Vašoj se ljubavi i molitvi preporučujem.

Strossmayer

B.

21. 9b 1888.

Želim, da ovo, što Vam pišem, među nama ostane, jer mislim, da je naša korist, ako se ja neposredno ne upustim u stvar.

³²⁶ Metel Ožegović (1814.-1890.), hrvatski političar, ilirac, osnivač prve narodne čitaonice u Varaždinu. Od 1848. čovjek povjerenja bečke vlade.

³²⁷ Nadimak Ante Starčevića (1823.-1896.), hrvatskog političara, osnivača i ideologa Hrvatske stranke prava.

³²⁸ Gaj Marije (156. do 86. pr. n.e.), rimski vojskovođa i političar.

³²⁹ Kornelije Tacit (55. do 120.n.e.), rimski historičar.

³³⁰ V. bilješku 323.

9. Strossmayer Barčiću, 27. IX. 1889.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (R 7200 b).

Vele cijenjeni moj prijatelju!

Oprostite, da Vam tako kasno odgovaram. Upravo kad sam Vaš mili i vele važni list dobio pošao sam u Sarajevo.³³¹ Sad Vam eto ukratko odgovaram.

Ja se s Vašim programom i Vašom plemenitom namierom posve slažem; samo bi iz razloga oportuniteta scienio, da iz toga programa ispušćamo staroslovenštinu, ne za to, ko da ja ne bi za nju bio; znano je, da ja i Rački o tomu najviše radimo, nego da ne damo, osobito u Rimu, povoda, da nam prigovore, da crkvene stvari na burno političko polje prenašamo. I onako, prijatelju moj, budemo li, što Bog dao, čim prije svoji, ne fali nam staroslovenština, samo bi uvijek, uvijek u tom obziru mladjoj bratji svetovav, da bude mirna i uztrpljiva, i da to pripiši poglavito crkvenima svojima starešinama. To međjutim ne pači ni malo da se dobri i religiozni laici tiem zauzimaju, i skupa s dobrim pukom našim crkvene oblasti na to nukaju.

Što se moga podpisa i moga prisustvovanja u Saboru tiče, prijatelju moj, nek svatko zna, da sam ja slogu i jedinstvo opozicije na temelju Vašega programa, ali mislim, da je u interesu našega naroda, da ja ostajem u današnjih naših vrlo turbulentnih obzornostih, Van svake partije i da se bez prieke nužde nepačam u ovoj mojoj starosti i slabosti u javne naše discussie, opetujem i to nepači da svatko zna, da sam Vaš i da Vas iz svega srđca blagoslivam. Ja sam u svemu tome nješto obširnije pisao priat. Račkui, a on će kad bude vrijeme, ne samo u ime svoje; nego i u ime moje raditi o jedinstvu naših opozicia poslo-vati.

Uobće, dragi moj prijatelju Barčiću, nas smo dvojica posve jedno. Duša naša srdce naše i namiere naše posvesu jedne. Vrlo bi mi drago bilo, prijatelju, kad bi osobno s Vami se sastati mogao. Možebit i Vami moguće biti sad kad je naša slavonska željeznica preko Siska, Gradiške Broda Vrpolja otvorena k' meni doći? Prijatelju biti ćete u mome domu priateljski pače bratski primljeni. Sutra il prekosutra šaljem Vašem klientu što sam mu obećao.

Sto put Vas ljubim, ostajem dovieka Vaš prijatelj

Strossmayer

B.

27 7b 1889.

Ovo međjutim nek ostane među nama.

³³¹ "U pismu od 27. IX. spominje biskup svoj put u Sarajevo. Bijaše to njegov prvi posjet Sarajeva, gdje se polovinom jula 1889. posvećivala katolička katedrala. U tom je pismu vanredno zanimljivo svjetovanje biskupovo u pitanju staroslovenštine u crkvi, koje ne će da ima iz oportuniteta u programu sjedinjene opozicije, a onda otklanja i svoje prisustvo u saboru." M. Prelog, nav. dj., str. 140.

10. Strossmayer Barčiću, 20. IX. 1890.
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Dragi moj prijatelju!

Hvala Vam sto put na čestitki. Bog i Vas i svako Vaše poduzeće obilno blagoslovio! Dobri moj prijatelju! Drago mi je i ovom prilikom ponoviti Vam da smo, hvala Bogu, u svemu, što se našega naroda tiče, jedna duša i jedno srce. Bog blagoslovio narod, uskoro čas njegova uskrснуća, njegove slobode i njegove neodvisnosti.

Ja bi za to, Bog vidi, ne jedan put nego sto put život svoj žrtvovao. Još jedan put hvala!

Bog nam blagoslovi!

Vaš prijatelj do vieka

J. J. Strossmayer

B.

20 rujana 1890.

11. Barčić Strossmayeru, 28. VIII. 1891.
Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 3

Na Rieci 28/VIII 891

Preuzvišeni Gospodine!

Bonaventura Urpani, koga i čije sam obitelji prijatelj, moli da bude mu podjeljeno mjesto blagajnika u upravi vlastelinstva Vaše preuzvišenosti. Pošten značajan je čovjek. Pomorstvo propalo, a odvažan Hrvat ne može u parobrodarskih društvih, koje Magjarska podupira, doći do službe.

Dakle, tko nego biskup, pošto je ovdje prilike, pomoći mu može?

Dakle preuzvišeni Mecena pomozte mu. –

A Bog svemogućić će Vas, radi Vaših dobročinstva štiti. – Izdajice a la Milasinovih neće Vam naškoditi. – Uzvišenosti vaših misli slobodoumnije diviti se; žalostno da Strossmayeru nije prostranije polje pruženo nego li je ova njemu toli mila i ljubljena Hrvatska. –

Nek izvoli Preuzvišenost Vaša nami dopustiti da se bilježim

Vašim obožavateljem

Erasmu Barčić

12. Barčić Strossmayeru, 19. IX. 1891.
Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E.4

Preuzvišeni Gospodine!

Izvolite primiti izraze najtoplije i najsmiernije moje zahvalnosti rad imenovanja g. B. Urpania blagajnikom vaše gospostine. Ja sam uvjeren da će novoimenovani blagajnik pokazati se vriednim dobročinstva V.P. – Nu ima još da jednu zaprieku odstrani, a to je pitanje o kauciji, koju on ne može smoći. Nebi li moguće bilo njega riešiti položaja i moral kojimi se vlastitostima Urpani podičiti može, bolje su jamstvo nego bi novčana kaucija od 1000 for.

A sada još jednu molbu. Davor Lukanović iz Sušaka polazi medicinski fakultet u Gradcu.³³² Je mladić veoma darovit i pošten.³³³ Otac mu Stanko Lukanović³³⁴ bivši načelnik Sušački lišen bje svoje službe, i nastradao radi svog opozicionalnog držanja prigodom saborskih izbora. Neću da opisujem poteškoće, kojimi se ima on boriti da mu sin nastavi medicinski tečaj, nu te su poteške toli velike, da će mu teško biti da ih svlada i po tome mladić bi bio prinuđjen obustaviti nastavak naukovni, te svu si budućnost pokvariti.

Čujem da zbog smrti medicinera Štajduhara je izpražnjen stipendij, koji je on uživao od "blagostvoriteljna društva". – Ja usudjujem se moliti neizcrpljivu dobrotu Vaše Preuzvišenosti, za da bi blagoizvoljela rečenomu mladiću izposlovali podjeljenje iste stipendije ili kojegod druge.

Mladić je Vaše možne protekcije vriedan, te bi i pripravan bio nastaviti svoje nauke u Rusiji.

Nek oprosti V.P. što ja Vašu dobrotu zlorabim.

Nek Svemogućić Bog uzdrži vašu Preuzvišenost zdravu i čilu na sreću i čast mile nam Otačbine.

Sa najodličnijim štovanjem ostajem

Vaše Preuzvišenosti
Obožavatelj
E. Barčić

AHA A/Ba.E.4.

³³² Davor Lukanović (1873.-1950.), liječnik. Rodom sa Sušaka, sin sušačkog načelnika i poznatoga hrvatskoga rodoljuba Stanka Lukanovića i Terezije rod. Bedenk. Školovao se u riječkoj gimnaziji, gdje je 1890. maturirao i opredijelio se za studij "liečništva". Nakon toga odlazi na medicinske studije u Graz. Godine 1898. promoviran je na gradačkom sveučilištu u liječnika opće medicine. Karijeru započinje kao sekundarni liječnik kod sestara milosrdnica u Zagrebu. U svibnju 1901. postaje općinskim liječnikom za cijeli grobnički kotar s Čavlima. Godine 1902. oženio se uglednom posjednicom Elvirom Durbešić Hinkovom iz Čavala, a kumovi su mu bili odvjetnik Erazmo Barčić i veletrgovac Rajmund L. Bačić. V. Ir. Lukežić, *Grobnički biografski leksikon*, Libellus, Rijeka-Crikvenica 1994, str. 139-140.

³³³ Neobičan red riječi u ovoj rečenici očito odaje utjecaj talijanske sintakse na Barčićev hrvatski jezik.

³³⁴ Stanko Lukanović (1839.-1912.), općinski službenik na Sušaku, rodom iz Starigrada kod Senja. Dužnost sušačkoga gradonačelnika preuzeo je od dr. Marijana Derenčina. Na Sušaku je pokrenuo dvojezični hrvatsko-talijanski list *Nepristran/L. Imparziale*.

13. Strossmayer Barčiću, 21. IX. 1891.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Velećenjeni moj prijatelju!

Vašega štichenika odriješiti ću, na Vašu preporuku od dužnosti da kauciju položi, ali tiem će da što poštenije, radnije, svjestnije i točnije biti imati. Inače se neće moći uzdržati! U računovodstvu valja skrajna točnost, radinost, i izvrsnost.

Što se druge Vaše preporuke tiče, za sad Vam barem Vašu želju izpuniti ne mogu. Takih preporuka toliku silu dobivam, da mi nije moguće, nego samo u vrlo riedkih slučajevi odazvati se na dotične molbe i preporuke.

Stipendij ruski već je na moju preporuku drugom medicineru opredieljen, nego u koliko se ja siećam, taj mediciner je na koncu svojih studia; pak kad isti svoja studia dovrši; onda bi ja mogao toga Vašega štichenika preporučiti. Ako je dakle roditeljem rečenoga mladića moguće jednu ili dvie godine izdurati, onda bi bilo nade, da bi mu se pomoći moglo. Sto, sto put Vas, prijatelju dobri, ljubim. Ostajemo postojani i nepomični prijatelji u ljubavi, i obrani domovine i naroda našega. Vierujte Bogu, nas se dvojica u svem slažemo.

Ono, što se s njeke strane na mene baca, od strane vladajuće struje, dobro je proračunano; od druge pako njeke, strane je puka strast, mrznja i sliepoća, koju neće da uvidi, da samo zlotvorom našim u priloge ide.

Još jedan put Vas bratskoj ljubavi ostajem Vam vazda, vazda prijateljem i štovateljem

Strossmayer
biskup

21. 9. 891.

14. Strossmayer Barčiću, 4. I. 1892.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Premili moj prijatelju!

Sto i sto put Vam zahvaljujem na čestitki. Ja Vam iz svega srdca želim svako dobro, od Boga i svaki blagoslov. Sa velikom slasti sa pravim uživanjem čitam Vaše govore u Saboru. Bog Vam to naplatio! Tako valja danas govoriti, i dobri naš narod od sna buditi i sdvajanju otimati. Njemu je križ koj podnaša spas, a Smrt koju mu neprijatelji namienjuju, život. Bog s Vami! Preporučujem se i nadalje Vašoj ljubavi i molitvi.

Vaš prijatelj

Strossmayer
B.

4. Jan 1892

15. Barčić Strossmayeru, 18. I. 1892.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 5

Na Rieci 18. siečnja

Preuzvišeni Gospodine!

Najtoplije Vam hvala za veoma laskavo za mene Vaše pismo od 4. t.m. – Hoću nastojati da i nadalje ne bi postao nevriednim Vaše blagonaklonosti.

Mladić Davor Lukanović, koga imadah čast još mjeseca rujna 1891. Vašoj moćnoj protekciji preporučiti, molio me da bi Vašoj Preuzvišenosti privtu pod / njegovu molbu za podjeljenje jedne stipendije rus. "blagotvoriteljnog društva" popratio; što ja rado činim, i ga najtoplije Vašoj Preuzvišenosti preporučam jer je mladić svakog obzira vriedan. –

On je već dva tentamina iz liečničtva položio a do skora će i treće. Rodom je iz Sušaka. Političkog i moralnog ponašanja, upravo uzoran.

Čujem da je sada izpražnjena jedna stipendija onog društva, koju je dosele uživao neki već 8 g.

Preuzvišeni Gospodine oprostite što sam toliko dosadan, ali tomu je kriva neizcrpljiva dobrota Vašeg plemenitog srdca.

Dopustite da se ponovno bilježiti mogu sa najvećim štovanjem

Vaš obožavatelj
E. Barčić

16. Strossmayer Barčiću, 12. III. 1892.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Mili moj i velećenjeni prijatelju!

Žalim Vas iz svega srdca, što ste tu nesrieću u svojoj obitelji doživeli.³³⁵ Bog Vas tiešio, blagoslovio, Bog Vas svakim danom svoje svete milosti obašao. To Vam iz sve duše želi Vaš veliki štovatelj i iskreni prijatelj

Strossmayer B.

12. 3. 92.

³³⁵ Biskup tješi Barčića zbog nesreće u obitelji izazvane tragičnom smrću njegova sina Erazma u dvoboju. Erazmo Barčić ml. (1862.-1892.), bio je istaknuti borac za prava Hrvata u Rijeci. Studirao je u Innsbrucku i Grazu, gdje stječe doktorat prava. Djelovao je kao odvjetnik u rodnom gradu, sudjelujući u političkom životu i baveći se publicistikom. Poginuo je 9. ožujka 1892. u dvoboju s predsjednikom riječkog veteranskog društva Eduardom Schädalom, s kojim se sukobio zbog političkih razmirica. U povodu njegove smrti objavljeno je više prigodnih pjesama. V. *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 1, A-Bi, JLZ, Zagreb 1983, str. 456.

17. Barčić Strossmayeru, 14. III. 1892.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 6

Preuzvišeni Gospodine!

Koliko ja Vas visoko štujem, dapače obožavam, je Vašoj Preuzvišenosti dobro poznato; a znajući to, Vaša će Preuzvišenost pojmiti silan utješljivi utisak, štono ga je u mene probudilo Vaše veleštovano pismo od 12a A.m., kojim Vaša Preuzvišenost je mi blagoizvoljela izraziti svoje saučešće za golemu nesreću koja me je gubitkom moga jedinca zatekla. –

Preuzvišeni Gospodine! Vašemu velikomu umu, koji je na Vas pozornost cjelog izobraženog svijeta zazvao i Vas postavio u odnošaj sa najvećimi našimi suvrjemenici, Hrvatska je obvezana, što su sve prijašnje u njezinom pogledu obstojavše nepravedne presude javnog mnijenja Europe nestale, davši mjesto sudu trjeznomu i pravednomu, njojzi sasma povoljnomu.

Znajući da narod, čim je više najvredniji u civilizaciji, tim će sjegurnije obezbljediti i osjegurati svoju nezavisnost, Vaša darežljivost je položila temelje raznim kulturnim zavodom, kojih je prije Hrvatska oskudjevala i koji, ako i nisu mogli još doprjeti do visine sličnih zavodih drugih prosvjetljenih narodah, ipak će blagoslovno djelovati za budućnost našega naroda i širiti luč prosvjete. I "pila voltiana" bijaše jednostavnom školskom igrajkom, pa ipak je rodila telegraf, telefon, električno svjetlo i silu pokretnicu.

Premda smo se nalazili u protivnih političkih taborih, ipak jedna je nas misao vazda nadahnivala: "sreća mile nam otačbine". –

U Historiji hrvatskoga naroda vaše će ime ostati neumrlo, a u svjetskoj Historiji će zauzimati častno mjesto.

Koliko puta u razgovorih sa neveselim svojim sinom o sadašnjih tužnih prilikah naše otačbine, on je znao uzkliknuti: Raztrgana, podijeljena majka Hrvatska bi blagosloвила kao dan spasa onaj dan, kadno bi vidjela Strossmayera, tu personifikaciju kulturnog njezinog napredka, i Starčevića, tu personifikaciju državnog njezinog prava, stisnjenimi desnicami koracati na čelu složnih njezinih sinovah k sveti njezinog ujedinjenja i njezine nezavisnosti.

Siromašni moj Erasmo nije toga dana doživio! Ču li ga ja dočekati? Svemogući Bog dao čim prije. –

Preuzvišeni Gospodine! Ponavljajući Vam osjećaje moga strahopočitanja, i moje neugasive harnosti, častim se bilježiti.

Preuzvišenosti Vaše
najpokorniji sluga
Erasmo Barčić

Na Rieci 14/III 892.

18. Strossmayer Barčiću, 22. III. 1892.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Dragi moj brate Barčiću,

Hvala Vam iz svega srдца na čestitki, Bog Vas blagoslovio, Bog Vas tiešio, Bog Vas sva-ke svoje srieće milosti vriednim držao. Mi se moj mili brate, vierujte mi, što se naših misli i nakana, i što se našega rada težnja tiče posve slažemo. Bog prosvietlio naše ljude, doveo jih do osviedočenja, da se samo slogom do prave snage, do pravoga oslobodjenja, do prave pobjede dospjeti može. Toj misli mora, da bi se sve malenkosti i sve strastvenosti, sve tričarije žrtvovati.

Meni je, moj brate, u Vašoj, ostalih mojih priatelja ljubavi, Bog sam u ovo preopako doba štit spremio, na komu se razbijaju sve otrovne stilje, kuje se u samomu paklu kuja, i po samih pakljenja na me nabacuju. Još jedan put dakle: hvala. Pozdravite mi i blagoslovite cielu vašu rastuženu obitelj. Ljubite me molim Vas, odsele, i molite za me Boga.

Vaš priatelj i brat

Strossmayer B.

22. 3. 892.

19. Barčić Strossmayeru, 16. VI. 1892.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 7

Preuzvišeni Gospodine!

Neobhodno, neodoljivo trebam for. 500, koje obvezujem se poštenjem mojim u roku od šest mjeseca povratiti.

Komu se obratiti? Na koga računati?

Ne znam. – Ovdašnji novčani zavodi mrze me, bi me u čašu vode utopili. – Drugdje nisam poznat. – Od hrvatskih riečkih cincarah pitati zajam, bi značilo zaigrati položaj. –

Komu, dakle?

Dopusćaju li prilike Vašoj Preuzvišenosti da mi pomogne? – Bene! – Uz girovitu mjenicu, kojoj je zalogom "la mia parola d'onore"³³⁶, nek mi pomogne, u protivnom slučaju ja ću ostati i odsele, kao sam bio dosele, obožavatelj najvećeg između usvrjemenih slavena

Biškupa Strossmayera

Na Rieci 16/VI 892. Najpokorniji

Erasmo Barčić

³³⁶ "Moja časna riječ" (tal.)

20. Strossmayer Barčiću, 21. VI. 1892.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Dragi moj prijatelju,

Jučer sam se na večer vratio iz visite kan. i našao sam Vaš list od 16ga. Drage volje šaljem Vam 500 f. šaljem Vam ujedno natrag mienicu; medju prijateljem i braćom dost je poštena rieč. Vi ćete to kad uzmognete to meni povratiti. Ja se Vašom ljubavi prijateljstvom ponosim; a hvaljen budite, da Vas i ja isto tako ljubim i štujem, ko i Vi mene, Bog s Vami

Vaš Vierni prijatelj
Strossmayer
B.

6. 892.

21. Barčić Strossmayeru, 25. VI. 1892.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

Preuzvišeni Gospodine

Neizmjerne dobronj V.P. ja se time najsmernije i najsrdačnije zahvaljujem; te neću sjegurno istu zlorabiti već pošteno uzajmljenu mi svotu povratiti. –

I ponovno zahvaljujući se častim se sa strahopočitanjem bilježiti.

Vaše Preuzvišenosti
Obožavatelj
E. Barčić

Na Rieci 25/VI 892.

22. Barčić Strossmayeru, 31. XII. 1892.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 9

Preuzvišeni Gospodine!

Uzimljem si slobodu prigodom nastajućeg mladog leta Vašoj Preuzvišenosti moju najsmerniju čestitku podnjeti. Milost Svevišnjega neka Vas vazda prati, i neka Vas čila i zdrava uzdrži do najskrajnije granice ljudskog života na čast i korist ove naše Hrvatske, koje ste Vi najdičniji sin.

Ovom prilikom Vaše Preuzvišenosti neizcrpljivu dobrotu molim da me izvinuti izvoli što nisam mogao dosele mojoj dužnosti udovoljiti povratkom uzajmljene mi svote od f. 500. – Ali poslovi ove godine su za mene neopisivo loši bili. Stoga molim da P.V. mi dozvoli jedan novi rok od 6 mjeseca za izplatu rečenog mog duga.

U kojoj nadi častim se bilježiti sa strahopočitanjem Vaše Preuzvišenosti.

Na Rieci 31/XII 892

Obožavatelj
E. Barčić

23. Strossmayer Barčiću, 4. I. 1893.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Vele ljubljani moj prijatelju,

Hvala Vam iz svega srдца na čestitki. Bog dao Vama i svima onima koji Vam na srdcu leže srietnu novu godinu, dug život dobro zdravlje! Svaku božju milost. Nebrinite se za dug kad budete u stanju Vi ćete ga namiriti.

Vaš prijatelj
Strossmayer B.

4. Jan. 893.

24. Barčić Strossmayeru, bez datacije.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

Preuzvišeni Gospodine

Martin Juranović, koj je imao štipendij blagostvoriteljnog društva Beču polazio Doktorat.

Neopisiva dobrota Vaše Preuzvišenosti, kadno sam Vašoj Preuzvišenosti za polučenje upitne štipendije preporučio Davora Lukanovića, koj sada sluša u 3oj godini medicinu u Gradcu, je blagoizvoljela meni dojaviti da nije u stanju mojoj preporuci zadovoljiti upravo zato što onu štipendiju uživa rečeni Martin Juranović.

Pošto štipendiji je položenjem Doktorata izpražnjen, to usudjujem se Vašoj Preuzvišenosti ponavljati molbu, da izvoli preporučiti Davoru Lukanoviću da mu se ista štipendija podjeli. Vrijedan je mladić, koj zaslužuje pokroviteljstvo Vaše Preuzvišenosti.

Dakle ipak doživih čas kadno se Strossmajer Starčevićem sporazumjeli.³³⁷ Ali je trebala velika duša, izvanredna samozataja gorostasa Strossmayera, koj je bio tako neprocjenjivo za ljubav domovine velik, da je prvi korak učinio. – Jest, vi ste u historiji ovog nesretnog a žalibože potištenog naroda pravi Isus. –

Sa najdubljim počitanjem, i molbom da mi oprostite Vaša Preuzvišenost što joj ovime dodijavati moram častim se bilježiti

Vaše Preuzvišenosti

Obožavatelj
E. Barčić

³³⁷ Sastanak Strossmayera i Starčevića održan je 20. lipnja 1893. godine.

25. Barčić Strossmayeru, 5. IX. 1893.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 10

Preuzvišeni Gospodine!

Ruka mi drhće, neznam kako početi, ali corraggio.³³⁸

Još dne 24a lipnja 1892 Vaša Preuzvišenost u neizcrpljivoj svojoj dobroti je blagoizvoljela meni u zajmeno ime poslati for. 500, koj se iznos ja obvezati P.V. u roku od 6 mjesecah povratiti. –

Ja sjegurno računah da ću obvezu svoju izpuniti: Zastupam već preko 12 godinah Andra i Dragimira Dra Bakarčića³³⁹ u jednoj parnici prama Ivanu Randiću i sudrugom radi plateža od for. 22000. Ova je svota plodonosno kod riečke štedionice uložena, a uložnica je za sjegurnost Bakarčićeve tražbine šekvestrirana. Tražbina sa kamati danas iznosi circa 35 000 for. Moja nagrada iznosi 10 % dakle, ako se u podpunom iznosu dobi parnica f. 35000. – Mjeseca Lipnja 1892. bijaše parnica zaključena, te ja se nadah da u roku od 6 mjesecah će biti konačno riješena i tako ja biti omogućen da Vašoj Preuzvišenosti povratim blagohotno uzajmljenu mi svotu od f. 500. –

Nu u mojemu se očekivanju prevarih jer osuda bje izrečena jedva dne 3 travnja 1893 br. 8147. Ovom se osudom dopituje Bakarčiću f. 20000 pa tako moja nagrada iznosi for. 2000. Obadvije stranke su se proti osude prizvale, te se sada spisi nalaze kod kr. Tabule u Budimpešti; od koje prije 3 mjeseca teško da će sliediti osuda koja svakako ako neće biti povoljnija od prizvane i molbene će za cjelo ju ostaviti netaknutom.

Ali sada dolazi za mene veoma nepovoljan Moment.

Budući tjedan ja moram platiti dug od 1000 for. za koga sam poštenjem svojim kompromitovan. Ne bih htio umrijeti pod žigom nepoštenja. Ali komu da se utičem, od koga da isprosim da mi potrebitu svotu od for. 1000 uzajmi? Skrajna, nudjam, je moja bezobraznost, kad opeta hoću da zlorabim dobrotu Vaše Preuzvišenosti. Ali, necessitas non habet legem.³⁴⁰ Znadem i čitam koliko novacah V.P. danomice žrtvuje u javne patriotske svrhe, znadem da V.P. ne padaju novci iz neba, ali pomoć, koju ja molim da meni bude pružena, će spasiti riečana od nepredvidljivih žalostnih posljedica. I tako ja u roku od 3 mjesecah, najme čim stigne II molbena rješitba u prie navedenoj parnici bi V.P. povratio ukupni iznos od f. 1500. –

³³⁸ "Hrabro" (tal.)

³³⁹ Dr. Dragimir Bakarčić (1857.-1926.), sin veletrgovca, posjednika i brodovlasnika "Joška" i zet dr. Marijana Derenčina. Bio je odvjetnik i javni bilježnik na Sušaku. Njegov mladi brat Andre Bakarčić (1860.-1920.), također je bio doktor pravnih znanosti. Imao je odvjetnički ured u Rijeci i bio istaknutim članom Stranke prava. Poslije sukoba sa J. Frankom i F. Folnegovićem 1894. s Barčićem osuđuje "modernu" pravaštvo i priključuje se "Neovisnoj stranci". Umro je u Mariboru.

³⁴⁰ "Nužda ne poznaje zakona" (lat.)

Prigodom smrti najvećega između suvremenih zlotvorah hrvatskoga naroda i najrevnijega nezahvalnika svoga dobročinitelja ja se usudih V.P. brzogaviti: "Još smo živi" – Nje-ga nije, a božjom milosti Vaša Preuzvišenost je ovdje.

Veliki događaji su na pragu. Pa će dobri Bog dati da V.P. doživi dan kad će današnje žalostno i ubitačno stanje naše mile domovine prestati a će stići one u Beču, koji su tomu stanju krivi, zaslužena kazan.

Moleći da mi smjelost Vaša Preuzvišenost oprosti, častim se uz izraz najtoplije zahvalnosti bilježiti.

Vaše Preuzvišenosti

najpokorniji sluga

Er. Barčić

Na Rieci 5/IX 893

26. Barčić Strossmayeru, 6. IX. 1893.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E. 11

Preuzvišeni Gospodine!

Izvolite primiti izraz najtoplije moje blagorodnosti, kao takodjer mladića Dra Lukanovića, što ste se izvoljeli zauzeti kod gjenerala Ignjatijeva³⁴¹ da mu bude podjeljena stipendija.

Najpokornije molim Vašu Preuzvišenost da me, po jednom od svojih pisamah, uputi i izvoli da li imade Lukanović obratiti se sa Molbom u pogledu dozvole upitne stipendije, na koga imade odpraviti tu molbu, i kako mora ista obložena.

Nek mi neizcrpiva dobrotu Vaše Preuzvišenosti oprosti, što joj moram da budem dosadan.

Ponavljajući izraze moje zahvalnosti častim se bilježiti

Vaše Preuzvišenosti

Obožavatelj

E. Barčić

Na Rieci 6/IX 893.

³⁴¹ Nikolaj Pavlovič Ignatiev (1831.-1902.), ruski general i diplomat. Veleposlanik u Pekingju od 1859. sa zadatkom točnoga određivanja rusko-kineske granice između rijeka Ussuri, Amura i Tihog Oceana. Spretnom je taktikom uspio nagovoriti kinesku vladu da ustupi područja koja je zahtijevala Rusija. Od 1862. bio je pročelnik Ministarstva vanjskih poslova za azijski okrug koji vodi brigu o Otomanskome Carstvu i područjima što su ležala dalje prema istoku. Kao gorljivi pobornik slavenskog pitanja, od 1864. bio je veleposlanik u Carigradu i zalagao se za promicanje bugarske nacionalne svijesti i nacije, kao i za stalnu budnost opozicije Otomanskome Carstvu. Rusko-turski mirovni ugovor, potpisan u gradiću San Stefano, dobrim se dijelom smatra Ignjatijevim uspjehom. Poslije Berlinskog kongresa povukao se iz javnog života, a potom se opet vratio kao ministar unutrašnjih poslova od 1881. do 1882. godine. R. Tolomeo, nav. dj., str. 176.

27. Barčić Strossmayeru, 5. XI. 1893.

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

XI-A/Ba.E.12

Na Rieci 5/XI 893

Preuzvišeni Gospodine!

Nek mi Preuzvišenost Vaša oprost, što se tekar sada mogu pismeno zahvaliti na veliko dobročinstvo, kojim neizcrpiva dobrota Vaše Preuzvišenosti je me blagoizvoljela obdariti od daljnih f: 1000. Neimam rieči da zahvalnost moju izrazim; nu želim da bi ju činom izkazati mogao. Razlog, što zakasnih pisanjem ovog lista mojoj dužnosti udovoljiti jest bolan. Sam ležao prilično teško bolestan na Bronchitis. Hvala Bogu sam ozdravio; a ovaj je prvi list, koga pišem izza moje bolesti pišem. Zahvaljujem na otčinske savjete V.P., koje ću slijediti. Ubavijestih Lukanovića da mu je sinu doznačen iznos od 1000 Rubaljah.

U ime moje i obitelji Lukanovićeve zahvaljujem se iz sva srca svoga zauzeća V.P. da je moj šticićenik nadaren sa upitnom svotom. Preporučujući ga i nadalje dobroti V.P. uslobadjam se moliti da rečenu svotu bi poslali dati blagom, dostojale roditeljem a naročito ocu mu Stanku Lukanoviću Sušak /:Rieka:/.

Izučujući sa blagonaklonosti Vaše Preuzvišenosti

Jesam neograničenom privrženosti

Obožavatelj

E. Barčić

28. Brzovjav Barčića Strossmayeru, 23. IX. (nedatirana godina).

Strossmayerova ostavština (sign. XI-A), Arhiv HAZU, Zagreb.

U ime moje i obdrženoga najtoplija zahvala, teško da je itko na svjetu kao Vaša srcu izkusio istinu za dobročinstvo toli u najuzvišenijih koli u najnižjih slojevih radi nezahvalnost tieši me uvjerenje da konkretan slučaj bude iznimka

Barčić

29. Strossmayer Barčiću, 2. I. 1894. (pisala tajnikova ruka)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Veleučeni Gospodine!

Liepa Vam hvala na prijateljskom Vašem pozdravu k mladom ljetu. Da Bog dragi i Vama dao, te Vam godina 1894ta bila sretna i blagoslovljena; a najviše da nam domovina

bude napredna, osvještana i u svojoj djeci složna. Čim ju više vlastita njena djeca izdaju, tim više moramo mi svjestniji za njena prava i za njen obstanak boriti se.

Sa starom ljubavlju Vaš
Strossmayer³⁴²

U Djakovu 2. I 894

G. Barčiću

30. Strossmayer Barčiću, 30. III. 1894. (pisala tajnikova ruka)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Velecienjeni prijatelju!

Toplo Vam se zahvaljujem na prijateljskoj Vašoj čestitci o minulom mome imendanu. Bog dragi uslišao plemenite Vaše želje, pak dao da još koju godinu narodu našem poživim i ugledam barem zoru bolje njegove budućnosti; a Bog dragi i Vas sačuvao i blagoslovio, jer je i Vaš život hrvatskomu narodu i njegovoj mučeničkoj borbi vrlo nuždan.

Sa pozdravljam Vaš
Strossmayer³⁴³
biskup

U Djakovu 30. III. 894.

g. Barčiću

31. Strossmayer Barčiću, 23. VIII. 1896.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Dragi moj prijatelju

Hvala Vam liepa na čestitci. Bog Vas blagoslovio! Molim Vas, ostajte ina dalje pri Vašem patriotskom radu, budite uvjereni da Vas ja visoko štujem i ljubim. Preporučujem se Vašoj ljubavi i molitvi

Strossmayer

23. Aug. 896

³⁴² Potpis naknadno dopisan vlastitom rukom biskupovom.

³⁴³ Isto.

32. Strossmayer Barčiću, 20. III. 1898.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

*Dragi moj prijatelju!**Hvala Vam hiljadu put na čestitki, hvala na Vašoj ljubavi dobroti. Bog Vas blagoslovio i svakom svojom srećom obdario! Preporučujem se na dalje Vašoj uspomeni, ljubavi i molitvi.*Vaš prijatelj
Strossmayer b.

20. 03. 898.

33. Strossmayer Barčiću, 21. III. 1900.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

*Štovani prijatelju!**Topla i srdačna Vam hvala na prijateljskoj čestitci o mom imendanu. Bog i Vas poživio, blagoslovio, svakim darom svete svoje milosti kriepio i obasuo!**Preporučujem se i u buduće Vašoj ljubavi, prijateljskoj uspomeni i molitvi, ter ostajem uvijek*Vaš prijatelj
Strossmayer

U Djakovu 21/III 900

Erasmu Barčić

Rieka

34. Strossmayer Barčiću, bez datacije.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

*Vele mili prijatelju!**Topla Vam hvala na prijateljskoj čestitki k mojem imendanu. Bog dragi Vas i sve Vaše žrtve i rad obilno blagoslovio. U borbi za hrvatski narod! Preporučujem se i u buduće Vašoj bratskoj ljubavi, miloj uspomeni i pobožnoj molitvi ter ostajem**Odani Vam prijatelj*Strossmayer
b.

Dr. Erazmo Barčić

Rieka

BARČIĆEVA PISMA
MATIJI MRAZOVIĆU I OSTALI DOPISI

U Arhivu HAZU i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, osim Strossmayerovih pisama, sačuvani su ostaci Barčićeve korespondencije s Matijom Mrazovićem³⁴⁴ i Šimom Mazzurom³⁴⁵, te dopisi koje su Barčiću povremeno slali neki drugi njegovi suvremenici: Đuro Crnadak³⁴⁶, Fran Folnegović³⁴⁷, Hinko Hinković³⁴⁸ i Sava Grujić.³⁴⁹ Premda je riječ o pismima s pretežno osobnim sadržajem, u njima pronalazimo podatke ne samo o Barčićevim političkim i prijateljskim vezama, nego i općenitim društvenim prilikama u Rijeci i tadašnjoj Hrvatskoj.

I. Pismo Erazma Barčića Šimi Mazzuri, Rijeka 10. kolovoza 1867.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Korespondencija Šime Mazzure, sign. R 6491.

*Veledienjeni gospodine!**Ovih je danah Matković³⁵⁰ proglašio priviti list na Magyarorszag³⁵¹, - mislim da bi bilo vriedno mu odgovoriti. Ja napisah priviti odgovor anonimni, ako scienite shodno, dajte ga tiskati s Pozorom i Agramericom³⁵² izvolite ga razaslati. Da bude što više u primorju razširen, biste imali pozor dotični uz koj će biti priložen odpraviti svim riečkim kavanam najme: caffè marittimo, - caffè della dogana, - caffè al corso, - caffè del commercio, - caffè della fiumara, -*³⁴⁴ Arhiv HAZU, Ostavština Matije Mrazovića, sign. XV-46.³⁴⁵ Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sv. 5, Zagreb 2000. Redni broj rukopisa 3124, signatura R 6491. Šime Mazzura (1840.-1918.), političar i pravnik, član Narodne stranke i jedan od osnivača Neodvisne narodne stranke, sudjelovao u stvaranju *Riječke rezolucije*.³⁴⁶ Đuro Crnadak (1820.-1908.), zagrebački veletrgovac i podnačelnik, prvi predsjednik trgovačkog društva *Merkur*, jedan od osnivača osiguravajućeg društva *Croatia*.³⁴⁷ Fran Folnegović (1848.-1903.), hrvatski političar, narodni zastupnik i pristalica Starčevićeve Stranke prava.³⁴⁸ Hinko Hinković (1854.- 1929.), odvjetnik i publicist.³⁴⁹ Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sv. 6, Zagreb 2000. Redni broj rukopisa 3767, signatura R 7200. Sava Grujić (1840.-1913.), general i političar, više puta ministar rata; 1887. i 1889. predsjednik srpske vlade.³⁵⁰ Gasparo Matcovich, riječki trgovac i vođa riječkih madarona.³⁵¹ "Madarska" (mad.)³⁵² Agramer Zeitung.

Matija Mrazović

caffè patriottico, - Sr A. Bettinelli, - Sr G. Fabiani, - Sr S. Tasio, - Sr Pietro Rigotti na Rieci. U primiercih za čitaonice biste imali više primierakah toga lista privito da ih možemo razdieliti.

Preporučam vam P. posao. Ja možda dojdem koncem ovog tjedna u Zagreb. -

Matković i magjarština nisu više u onoj višini kao dosele, - počimaju padati, stoga na list bi upravo na vrijeme došao ne samo za riečane, nego mnogo više za ostale primorce. Nu ili odmah dajte ga tiskati i razaslati ili ništa.

Time vas, milostivu vam gospoju i milu diecu ponizno i izkreno podravljujući jesam počitanjem

pok. sluga

Od. E. Barčić

Rieka 10/8 867

2. Pismo Erazma Barčića Matiji Mrazoviću, Rijeka 13. listopada 1868.

Arhiv HAZU, XV 46/Bar 1.

Veledienjeni gospodine!

Izbori su u riečkoj županiji obustavljeni po višem nalogu. Županijsko tužiteljstvo bi bilo izabralo malone jednodušno, vas u kotaru ravnogorskom miesto Pleše, - Perkovca u kotaru brodskom miesto Vončine³⁵³, - a u Vinodolu jer su dva kotara zajedno strpana bi potvrdilo Durbešića ili izabralo Račkoga. U tomu imate razlog zašto su izbori obustavljeni.

Glede vaše bojazni da time bi se valjda niekim načinom povladila tvrdnja biskupa Soića da bivši zastupnici nisu zastupali mnijenje svojih komitentah vam opazujem, da uprav za da ih tieramo u laž, izbirani bi bili izbornoj komisiji predali pismenu priznanicu kojom odobravaju njihov postupak.

Novimi izbori mi smo htieli pokazati ostalim predielom naše domovine, i svim našim neprijateljima da u riečkoj županiji je budna sviest narodna, a kad premda ovdie vlada najveći pritisak ipak slogom mi mu se znamo oprieći. Ovim smo izborom htieli pokazati da štujemo muževe, koji su vazda u prilog narodne stvari radili žrtvujući vlastite interesse, - koji su riečju nosioci i pravi zastupnici narodne ideje.

O Vončini prosto budi vama o njemu misliti što ćete; nu čovjeku koj biaše najgnjusnije oruđe austrijske policije u trojednoj kraljevini neću nikada vierovati, i narodnim povierenjem počastiti, jer sjutra po tom načelu bi Zlatarovići i Rauchi to isto zahtievati mogli ako promienom vlade bi se u opoziciji zajedno sa narodnjaci našli.

Pošto pako stvar i cieli postupak o vašem izboru, i o Perkovcu je tako udesena, da ako dojde do izbora vi morate izabrani biti, stoga uprav da ne bismo sve smutili i cieпали se moramo kod toga ostatici, a sada nemožemo više predloga promieniti.

Time sa odličnim štovanjem moleći vas da primite toli od moje strane koli od strane moje supruge iskreni pozdrav koga takodjer izvolite izručiti milostivoj vašoj gospodji i ciejoj obitelji ostajem

sluga pokoran i prijatelj

Rieka 13/10 868 E. Barčić

Oprostite da je tako zlo pisano (dalje nečitko op. I.L.)

³⁵³ Ivan Vončina.

**3. Pismo Matije Mrazovića Erazmu Barčiću, Zagreb 11. studenog 1868,
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Korespondencija E. Barčića, sign. R 7200 b**

Dragi Collega!

Radeć vi proti Vončini³⁵⁴ a za mene, bojim se da ćete našu stranku pomutiti i razdvojiti, i tim u prilog vladinu kandidatu raditi.

Nije od nikakove neposredne praktičke koristi, jesam li ja, ili je Vončina izabran; jer niti ću ja, niti će Vončina u ovakav sabor, koji nije sabor nego čreda nevoljnih činovnikah, korbačom Rauchovim u tor satjeranih. – Ovdje se radi samo o tom, da se pokaže sviest tamošnjega žiteljstva i da se u laž utjeraju biskup Soić³⁵⁵ i oni, koji vele, da dosadašnji izabranici nisu zastupali mnjenja svojih kotarah. Ovo bi se opovrglo najeklatantnije, kada bi se opet izabrali oni isti, koji su bili i prvi put izabrani.

Vončini vi nevjerujete, ali mu morate vjerovati, jer je pošao tako daleko, da se nemore vratiti. S magjaroni se on nemože miriti nikada. Pak što želite od njega? U Reichsrath nemože, u magjarone neće. Eto vam dovoljne garancije za njegovo držanje; ako neimate vjere u njegovu individualnost, povjerujte okolnostim, koje djeluju na svakoga čovjeka tako silno, da se njihovu uplivu ni nemože oteti.

Riečka županija jedina je do sada držala poštenje hrvatsko; ako i ona malakše, zaista smo kukavice velike.

Nastojte dakle oko sloge i oko dobroga uspjeha.

Pozdravite gospoju i obitelj, a ja sam

Vaš

Collega i prijatelj

Mrazović m.p.

11/11. 868.

**4. Pismo Matije Mrazovića Erazmu Barčiću, Zagreb 3. veljače 1869,
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Korespondencija E. Barčića, sign. R 7200 b**

Dragi prijatelju!

Izbori su raspisani za kotare riečke županije. Deputacija Novljanah, koja se sada desi u Zagrebu, preporučio je Rauch, neka biraju takova čovjeka, koji nebude bježao iz sabora. – To ga dakle boli najviše. Od protivnikah valja učiti, što i kako treba raditi.

Nu ja sam se već pobojavao, da je i naše sviestno primorje podleglo. Na ovu namisao pobudjuju deputacije, koje su već kod Raucha bile.

³⁵⁴ Ivan Vončina.

³⁵⁵ Biskup Vjenceslav Soić.

Imajte dobrotu, molim Vas, pak me obavijestite, kako stvari stoje u žup. Riečkoj? Čemu se imamo nadati, i česa se bojati?

Izručite moj naklon svojoj gospoju, a ja sam

Vaš prijatelj i Collega

Mrazović m.p.

3/2.69.

**5. Pismo Erazma Barčića Matiji Mrazoviću, Rijeka 6. veljače 1869,
Arhiv HAZU, Ostavština Matije Mrazovića, XV 46/Bar 2**

Poglaviti gospodine collega!

Obzirno na velecijenjeno vaše zadnje pismo častim se vas uputiti na dopis iz Rieke od 31/1 869 uvrstjen u br. 418 N. Pozora, iz koga ćete razabrati, koji su razlozi i svrhe vodili deputaciju bibrirsku i novljansku u Zagreb. Moram se ovom prigodom potužiti na uredništvo N. Pozora, koje osakatjuje moje dopise, naročito zadnjega izpustilo sve što na samostalačku stranku udara, tako svršuje upravo neslavno i bez ikakove složnosti onaj dopis.

Glede izborah u našoj županiji ja nedvojim da bude nam uspjeh najpovoljniji i premda Akurti sa školani u Novom i Bribiru i sa trasiranjem nove ceste iz Liča u Vinodolu, Begna sa raznim obećanjima u Ravnojgori, a Otto sa razpravom povedenom dne 13 t.m. u Čabru za izvedenje nove kotarske ceste urečenom hoće da pučanstvo zavedu.

Ja pišem raznim prijateljima ovdie ustmeno njima preporučih kao kandidate

Vas u Ravnojgori

Perkovca u Brodu

Durbešića u Crikvenici.

Da bolje si osiguramo pobjedu izvolite g. Račkomu kazati da bi preporučio rečene kandidate Vinku Karloviću, župniku u Brodu Moravicah, Ferdi Babiću župniku u Ravnojgori i svomu surjaku Mihi Mance u Vrbovskom.

Vi takodjer u tom smislu biste mogli pisati Mati Muhviću sucu u Gerovo pošta Čabar, i Ščitomiru Vilharu trgovcu u Prezid, preporučujuć da na svaki način idu na biralište. Oba dva su veoma uplivne osobe u kotaru čabarskomu, vas veoma ciene, te bi vašoj preporuki pripisali neizmiernu važnost.

Uostalom sa poufanjem ostajem vaš, milostive vaše gospodje, i mile kćerke

pok. sluga

E. Barčić

Rieka 6/2 869.

6. Pismo Erazma Barčića Matiji Mrazoviću, Rijeka 10. veljače 1869,
Arhiv HAZU, Ostavština Matije Mrazovića, XV 46/Bar 3

Poglaviti Gospodine collega!

Miesto Begne, koj se je odrekao predsjedništva izbornog povjerenstva za da uzmogne kandidirati u Ravnojgori, bje imenovan predsjednikom g. Josip Mrzljak župnik u Lokav; koj je Begni veliki prijatelj.

Veoma koristno bi bilo da bi se župnik Mrzljak barem na toliko predobio da najme ne bi izborom prenaglio, i da ne bi prije vremena započeo i rano dovršio, jer niekoje občine naročito najopozicionalne su od birališta oddalečene. Na Mrzljaka bi moga djelovati Vončina i Eduardo pl. Mrzljak dvorski savjetnik, indi ako dojde u doticaju s'ovom dvojicom izvolite stvar u tom smieru njima preporučiti.

U ostalom ja se pobiede nadam.

Time sa počitanjem

Vaš prijatelj

E. Barčić

Rieka 10/2 869.

7. Pismo Erazma Barčića Matiji Mrazoviću, Rijeka 19. ožujka 1875.,
Arhiv HAZU, Ostavština Matije Mrazovića, XV 46/Bar 4

Veleučeni gospodine collego!

Dolazim vašu blagonaklonost dvie ljubavi prositi.

Moj prijatelj Stanko Lukanović³⁵⁶ namiestni pristav kod suda u Sušaku je zamolio miesto sudbenog pristava, ili političkog perovodje kod riečke podžupanije, - nu jedina mu zaprieka što neima propisani tečaj pravničkih naukah jer što se sposobnostih tiče valja puno više nego mnogo pravnikah. On bi bio takodjer pripravan uz oprost položiti izpit sudački, što ako će se kao čujem dozvoliti najvećemu neprijatelju narodne stvari zloglasnomu Akurti ne bi se smielo uzkratiti Lukanović-u, koj uz najpogibeljnije okolnosti je vierno uz narodnu stranku stajao i perom te propagandom ustmenom joj bio medju najrevnijimi pomoćnici. Dakle ja se usudjujem toga gospodina javno preporučiti da na koliko vaš moćni upliv možete da on žudjenu svrhu poluči.

Drugo. Moj netjak Antun Lukarelli, mlad čovjek od 24 god., trgovac, oženjen sa diecom bje obsudjen po svih trih molbah na zatvor od 20 danah radi uvriede poštenja nanešene Zvekanovu bratu Manasteriotti. Ako bi on imao toj kazni se podvrći bi svaki ugled izgubio. Obratio se je na bana da mu putem kraljevske milosti izhodi pretvorenje kazne zatvora u primierenu globu. Radeći se o bližnjem mojem rodjaku ja častim vas što najsmiernje moliti da ako možete banu ili Stankoviću preporučite povoljno rješjenje upitne molbe za milost.

³⁵⁶ Stanko Lukanović Martinov, rodom iz Starigrada kod Senja, kasniji sušački gradonačelnik.

Oprostite mi smielost a vi sa mnom zapoviedajte.

Častim se prihvatiti ovu zgodu da vam izrazim moje najveće poštovanje.

Ostajem Vaš najpokorniji

E. Barčić

Na Rieci 19/3 875.

8. Pismo Erazma Barčića Matiji Mrazoviću, Rijeka 6. lipnja 1875.,
Arhiv HAZU, Ostavština Matije Mrazovića, XV 46/Bar 5

Veleučeni gospodine zastupniče naroda!

Veleštovani collego!

Primorje je moralo strašno sakriviti kad sabor, - koga je ono odlučnim svojim deržanjem pomoglo stvoriti, - i vlada tobože patriottična svakojakimi zaključci i naredbami ga kazne. -

Mažuranić, - kancelar zloglasni jer htiede Hrvatsku u Smerlingov Reichsrat uvući. - i nevriedni ban jer uzprkos tog protuslovja je preuzeo zadaću izvedenja Rauchove nagodbe, - hoće da bude nepravedan i u najsitnijih pitanjih kad se njegove koristi tiče. -

I zato rodod iz Novoga da sebe i svoju obitelj ukoristi je odredio da siedište kot. Suda bude iz Crikvenice u Novi premieštjeno.

Ovo premieštenje je očita nepravda, a navod da Crikvenica /:od pamtivieka siedište kotarske oblasti:/ nije prikladna za smieštjenje kot. Suda i osoblja je bezsramna laž opetujem laž. Ja se usudjujem vas moliti i zaklinjati da ako jole moguće vašim silnim uplivom nastojati izvolite da se izvedenje ove pogubne naredbe izvede. -

Posljedice toga premieštenja nije moguće proračunati. Pazite Crikvenica bi mogla u niekojih okolnostih početi ulogu Rieke igrati.

Izvolite meni oprostiti, i primite izraz moga najdubljeg strahopočitanja

Pokorni sluga

E. Barčić

Na Rieci 6/6 875.

Hinko Hinković

9. Pismo Hinka Hinkovića Erazmu Barčiću, Zagreb 3. kolovoza 1885., Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 7200 b.

Veleštovani gospodine,

Kumičić³⁵⁷ priobćio mi je Vaše cienjeno pismo. Bit će Vam poznato, da je podnesak na predsjednika sastavio Stari, za koga se ne može reći da bi bio premalo skrupulozan.

Ja ne priznajem *de jure* Kühna³⁵⁸ za bana kao ni Vi; ali ga priznajem *faktično* banom, kako priznajem *faktično* nagodbu, sabor, sve naše zakone itd. Po mom mnijenju ne može drugačije ni biti.

U podnesak Staroga³⁵⁹ uvršten je izraz "ban" radi toga, što mi po *faktično* postojećem zakonu o odgovornosti bana, ne možemo staviti pod optužbu Kühna kao takova, već samo kao *bana*, a što Kühn saboru nije odgovoran za čine što ih je počinio Kühn kao privatna osoba, već kao *ban*. Ako Vi tražite da se izpusti izraz "ban", onda ne pojmim, onda obće ne pojmimo kako se Vi možete očitovati pripravnim da potpišete ovaj podnesak. Podpisujući bo Vi ovaj podnesak, vi *faktično* priznajete nezakoniti sabor saborom i nezakonito stvoreni

³⁵⁷ Eugen Kumičić, hrvatski književnik i pravaški političar.

³⁵⁸ Ban Dragutin Khuen-Hedervary.

³⁵⁹ Ante Starčević.

zakon o odgovornosti bana zakonom. To je, čini mi se, nedosljednost. Ako mi napustimo razliku između *de jure* i *de facto*, mi ne bismo mogli ni smjeli u sabor.

Vraćam Vam dakle ovaj podnesak s molbom da ga izvolite potpisati i Vi i drugi riečki zastupnici, i da ga onda šaljete dalje kako Vam je Kumičić pisao.

Podnesak se ne može promieniti po Vašoj želji, jer bi ga predstojnik sabora opravdano odbio, buduć je ništetan razlog, u kojega bi se tražio sazov sabora: po zakonu bo ne može se staviti pod optužbu Kühn, nego samo *ban*.

Ako Vaša i Vaših riečkih drugovah savjest ne dopušta da potpišete podnesak, onda je stvar pala, i stranka je prava doživila poraz i blamažu...

Kako se goder odlučite, ja Vas molim da se odlučite *odmah*, da budemo na čistu. Korespondencijami zavlačuje se stvar, koja je morala već biti svršena.

S odličnim poštanjem

H. Hinković

10. Dopis Đure Crnatka Erazmu Barčiću, Zagreb 1. veljače 1895.
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 7200 b

P.n. gospodine!

Učtivo Vas molim, da izvolite dne 4 t.mj. 5 sat. posl. podne u uredničtvu "Obzora" prisustvovati dogovoru naših pristaša u poslu revizije izbornih listina Vašeg izbornog kotara.

U Zagrebu ½ 895

Za odbor neod. nar. stranke

J. Crnadak

11. Dopis Frana Folnegovića Erazmu Barčiću, bez mjesta i godine.
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 7200 b

Dragi Bar

Sluge i mira radi kojih nam veoma treba molim, kako sam Te jučer molio, odpravi ono pismo, da čovjeka umiriš i da razdor nebude sve to veći. Ti znao bi više puta svjetovati da mi ovdje moramo osobno koješta pregorjeti, sliedi sada Ti sam taj Tvoj savjet. Uvjeren sam da to pismo će mnogo pomoći i zajaziti otvarajući se jaz. Nedopustimo da se neprijatelji i vragovi naši vesele. Mogao bi ti više toga reći nu znam da netreba: sapienti pauca, a samo dodajem: Molim

Tvoj Fran

Fran Folnegović

12. Pismo Save Grujića Erazmu Barčiću, 1895 (bez točne datacije).
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 7200 b

Mnogopoštovani Gospodine!

Kad sam prošloga ljeta dolazio bio da posjetim Vaš lijepi Zagreb, a zatim da i Vas u Rijeci potražim, bio sam na tom putu oduševljen jedino ljubavlju prema bratskom nam narodu hrvatskom i svagdašnjom željom za trajan sporazum između Srba i Hrvata. No ono što se prilikom bavljenja N.V. Kralja i cara u Zagrebu sa srpskim znamenjem i njihovim hramom dogodilo, bilo bi u stanju da u nama pokoleba svaku veru u mogućnost tako željenog i tako za obe strane neophodno nužnog bratskog sporazuma, da se i iz sredine Vaše nisu čuli protesti protivu onakih nesmišljenih nebratskih izgreda.

Zato Vam poštovani gospodine i prijatelju iskreno čestitam na divnom govoru Vašem, koji se po povodu toga nemilog događaja u Vašem zem. saboru čuo. I budite uvereni da su Vaše reči pale kao blagi melem na naše uvredjene osjećaje.

Moja je vera da je budućnost i narodna nezavisnost Srba i Hrvata osigurana samo u njihovom sporazumu. Razdor između ova dva bratska naroda samo će i nadalje da produbljuje i utvrđuje prevlast tuđinskog elementa. Čistimo zemljište za sporazum i uklanjajmo uzrok trvenjima da iskreno poslužimo ostvarenju zavetne želje srpsko-hrvatske (ili hrvatsko-srpske) zajednice. Na ovom poslu treba da se nadju sve prave patriote kako Vašeg tako i našeg plemena.

Vam iskreno odani S. Grujić

Marija Derenčin

BIROKRATIČKE USPOMENE I PISMA MARIJANA DERENČINA

I.

Marijan Derenčin rodio se u Rijeci 29. rujna 1836. godine. Njegov se otac Anton (Pavao), riječki trgovac i posjednik, doselio iz Mošćenica još u ranom djetinjstvu, a majka Julijana, rođena Mihić, bila je po očevoj strani Kastavka, premda se rođenjem može smatrati Riječankom. Anton Derenčin, ili prema talijanskom, Antonio Derenzin, kako piše u službenim popisima, nastanio se u Rijeci oko 1813., i već kao desetogodišnjak posvetio trgovačkome pozivu. Ženio se dvaput te imao ukupno šesnaestero djece iz obaju brakova; Marijan je nastariji sin iz drugoga braka. Oba su roditelja umrla u vrlo visokoj starosti, početkom osamdesetih godina u Križevcima, preselivši se kod najmlađeg sina, dr. Josipa Derenčina, koji je tamo službovao kao općinski liječnik.³⁶⁰

Prve škole i gimnaziju do šestog razreda Derenčin polazi u Rijeci a sedmi razred (1852./3.) završava u Zagrebu, budući da se još nije znalo hoće li riječka gimnazija dobiti status više škole. U zagrebačkoj gimnaziji ide u isti razred s Jurjem Posilovićem, budućim nadbiskupom, Danom Stankovićem, kasnijim odjelnim predstojnikom hrvatske vlade i drugim poznatim javnim djelatnicima. Međutim, kada je u Rijeci napokon ipak otvorena viša gimnazija, vraća se u rodni grad gdje 1854. polaže ispit zrelosti. Opredijelivši se za pravničku karijeru odlazi na Sveučilište u Beč, gdje s izvrsnim uspjehom 1858. okončava studij pravnih i državoslovnih nauka. Nakon što je 26. lipnja 1860. u Beču svečano promoviran u doktora pravnih znanosti, vraća se u Rijeku, zaposlivši se

³⁶⁰ *Zaslužni Hrvati XIX. stoljeća*, Zagreb 1925; *Oesterreichische Biographisches Lexikon*, I. Band 1957, str. 178. Ir. Lukežić, *Nebo nad Kvarnerom*, ICR, Rijeka 2005, str. 32. Josip Derenčin (1848.-1904.), kotarski liječnik u Križevcima.

prvo kao vježbenik (odvjetnički pripravnik) u uredu izvrsnoga odvjetnika i poznatog hrvatskog rodoljuba dr. Faustina Suppéa.³⁶¹

Odmah po povratku u Rijeku, gdje upravo 1860. započinje živahna mađaronska agitacija, usmjerena protiv hrvatskih interesa grada, Derenčin se svom dušom unosi u žestok politički obračun kao istaknuti pobornik Hrvatske stranke. Uključujući se redovito u rasprave s velikim mladenačkim zanosom i žestinom svoga političkom temperamenta, tvrdoglavo i uporno poput svih Primoraca, vrlo brzo stječe veliki ugled, ne samo među riječkim Hrvatima nego i po čitavom Hrvatskom primorju. Stoga je već prilikom izbora za prvu županijsku skupštinu Riječke županije 21. veljače 1861. godine, zajedno s dr. Antom Starčevićem, koji je imenovan velikim bilježnikom, oduševljeno i jednoglasno izabran za županijskog podbilježnika. Za podžupana tada je postavljen Ivan Vončina, županijskim fiškalom postaje odvjetnik dr. Faustin Suppé a dužnost blagajnika preuzima Ljudevit Otto. U to vrijeme zbog svoje mladosti i živahnosti Derenčin dobiva pridjevnik "djeteta riječke županije", što samo potvrđuje da je bio istinski miljenik svojih sugrađana i uživao sveopće simpatije. Prema riječima Bude Budisavljevića, koji prisustvovala skupštinama riječke županije, Marijan Derenčin bijaše "vragolan nagle čudi i plamene besjede".³⁶² Već u to vrijeme, svojom mladenačkom borbenašću i južnjačkim temperamentom, pokazuje znakove kasnijega vrsnoga publicista, satiričara i polemičara.

Tijekom 1860. u Rijeci su izlazile novine pod imenom *L'eco di Fiume* (Riječka jeka) na čijim se stranicama bila razvila polemika o riječko pitanju. U njoj su, osim političkog vođe riječkih mađarona Gaspara Matcovicha (G. M.), sudjelovali mladi "riječki patricij" Erazmo Barčić, koji povodom te polemike izdaje posebnu brošuru *La voce di un patriota*, i Marijan Derenčin (M.D.). U broju 105. spomenutih novina oglasio se i stanoviti *Nepriistrani* (Un imparziale), koji ustvrđuje da je "apsurdno tvrditi, da je Rijeka talijanska zemlja" jer je "po svom korijenu neporecivo slavenska, budući ju takovom označuju njeno podrijetlo, narječje, koje sveudilj prevladava u puku, zemlje, koje ju okružuju, i tolika druga dokazala i historičke reminiscencije". No, uspros tome zalaže se za riječku autonomiju i talijanski jezik, kao jezik inteligencije, suda i trgovine, nazivajući Rijeku svojom "otadžbinom".³⁶³

Derenčin mu na to u *Pozoru* odgovara, te satirički započinje: "Dopustite, da i ja natuknem nešto o onim svetim uspomena, koje me vežu uza svonik župne crkve; dopustite, da i ja probudim u duši svojoj spomen na ona mila mjesta, gdje proživjeh kao dijete igrajući se na 'botre škarice' i na 'ploče'; dopustite, da i ja turobno pozdravim obale Kvarnera, s kojih sam spremao ubojite zasjede 'glavočima', 'babama' i 'lovrata-

ma'. Zdravo dakle rodni žali, zdravo lijepi kraju, koji se prostireš od 'Zvira' do 'Brajde', zdravo ljubljena zemljo Rijeka!". Zatim nastavlja govoriti protiv onih koji zahtijevaju neposredno pripojenje Rijeke Ugarskoj, ustvrđujući da pravo na to nije još neoborivo dokazano; da su Hrvati uvijek zahtijevali Rijeku u ime narodnosti, te da su 1848. oduzeli od Mađara ono što im ovi bijahu oteli na temelju krivoga tumačenja diplome o aneksiji. Potom nastavlja: "Autonomija Rijeke, gospodine Nepriistrani, ništica je, promatra li se sa strane, s koje ju vi i toliki drugi promatrate. Ne pribavlja nipošto Rijeci onaj vanredni položaj, na koji mnogi pomišljaju, podižući prema širokom tumačenju puka i dobre česti inteligencije rodno mjesto do domovine, osnivajući novu narodnost – riječku." Istu autonomiju imale su, zaključuje, i županije; u autonomnom županijskom životu bila je duša ustava Ugarske.³⁶⁴

Godine 1860. Marijan Derenčin postaje članom *Narodne Čitaonice Riečke*. Već koncem prosinca te godine, na večernjoj zabavi u prostorijama Čitaonice, izrekao je "vatrenu dobrodošlicu" Bartolu Zmajicu i Faustinu Suppéu, sudionicima banske konferencije u Zagrebu.³⁶⁵ Prema svjedočanstvu Bude Budisavljevića 1861. riječka Čitaonica upriličila je večernju zabavu u čast Stjepana Ivičevića, na kojoj je prigodnu besjedu održao Fran Kurelac a mladi *doktor juris* Derenčin deklamirao Kačićevu *Vojsavu kraljicu*.³⁶⁶ Budisavljević navodi da su "mladi kremenjaci" Marijan Derenčin i Erazmo Barčić bili članovi dobrovoljačke kazališne družine koja je iste godine u Čitaonici odigrala glumu za zabavi priređenoj prigodom proslave stogodišnjice Andrije Kačića Miošića.³⁶⁷ U studenom 1862. Derenčin je bio izabran za čitaoničkoga knjižničara.³⁶⁸

Derenčin je već zarana pokazivao izrazitu sklonost prema glumi i kazalištu. Budući da bijaše vrsnim znalцем talijanskoga jezika, u mladosti se bavio i pisanjem kazališnih komada na tom jeziku, koji su u svoje doba bili među riječkom publikom vrlo cijenjeni, te su se često i izvodili. Kasnije će ova njegova mladenačka djela pasti u zaborav. U poznijim se godinama on bavio pisanjem pučkih kazališnih komada na hrvatskom jeziku.

Početkom lipnja 1861. objelodanio je poziv za županijsku skupštinu na hrvatskom jeziku u talijanskom dnevniku *Gazzetta di Fiume*: "Uslied odredbe presvietlog g. velikog župana držat će se dana 5. i sljedećih dana u 10 satih prije podne velika skupština slavne županije riečke na Rieci u dvorani sadanje županijske kuće. To se do znanja stavlja svim onim, koji pravo glasa i miesta u skupštini imadu, s' pozivom, da toj skupštini prirustvovati imadu. / Na Rieci dan 2. lipnja 1861. / Po nalogu velikog župana / Dr. M. Derenčin m.p. / podbilježnik."³⁶⁹

³⁶⁴ Isto.

³⁶⁵ *Spomeniknjiga Narodne Čitaonice Riečke*, Sušak 1901, str. 22.

³⁶⁶ B. Budisavljević Prijedorski, *Iz mojih uspomena*, Zagreb 1918, str. 55.

³⁶⁷ Isto, str. 56.

³⁶⁸ *Spomeniknjiga*, nav. dj., str. 25.

³⁶⁹ *Gazzetta di Fiume*, br. 136, 4. VI. 1861. Avviso – Poziv.

³⁶¹ F. Vrbanić, *Dr. Marijan Derenčin*, (nekrolog), *Ljetopis JAZU*, sv. 23, Zagreb 1909, str. 142.

³⁶² B. Budisavljević, *O prilikama u Rijeci 1860-1861 godine*, Riječka revija, br. 5, Rijeka 1959, str. 311.

³⁶³ R. Lenac Riječanin, *Iz Derenčinovih riječkih dana*, *Obzor*, 20. X. 1936. str. 14.

Dana 17. kolovoza 1861., tada u dvadeset i četvrtoj godini života, oženio se devetnaestogodišnjom Elizabetom (Jelisavom) Gabrijelom de Emili, rodom Zadrankom, koja po očevoj strani potjecala iz stare i ugledne loze riječkih patricija. Njen otac Luigi de Emili, rodom Riječanin, preselio se u Zadar kao građevinski inženjer. Majka joj bijaše kćerka Louisa Antoina Raymonda, francuskoga konzularnoga agenta u Rijeci. Derenčinovi vjenčani kumovi bili veliki odvjetnik riječke županije Faustin Suppé, te trgovci Ivan Burgstaller i Josip Bakarčić. Čin vjenčanja obavio je vlč. Ivan Urpani, župnik iz Svete Jelene.³⁷⁰ Najstarija djeca u tom braku bili su Mirko (1862.), Milka (1863.), udata za Dragimira Bakarčića, Giulia (1866.), Zvonimir (1868.), Zlatko (1872.) i Ivan (1873.). Ovaj potonji kršten je na Trsatu. Kasnije se pojavljuju i druga djeca. Derenčin je sa svojom brojnom obitelji živio u Via Teatro u Rijeci.

Godine 1861. u Rijeci su prvi puta nakon apsolutizma bili provedeni izbori za hrvatski sabor. Među kandidatima za saborskoga izaslanika našao se i Marijan Derenčin. "No kako je grad Rijeka zaključio, da ne će slati svojih zastupnika u hrvatski sabor, i kako su Riječani tu odluku gradskoga svoga zastupstva i činom proveli, nije Derenčin došao do toga, da u hrvatskom saboru vrši službu narodnoga zastupnika. Od 1222 izbornika došlo ih je na biralište 870, od kojih je 840 glasovalo sa 'nessuno', a samo tridesetorica imenom. Ova tridesetorica izabraše četiri zastupnika i četiri zamjenika; među ovima posljednjima bio je i Derenčin. Poput ostalih odreče se i naš Marijan prava, da bude zastupnik, izjavivši pismenom porukom hrvatskom saboru, 'da ne može primiti povjerene mu časti, jer se je tako golema većina izbornika odrekla glasovanja.'³⁷¹

Početak 1862. riječki policijski ured, po naređenju austrijskih vlasti, sastavio je popis tadašnjih političkih sumnjivaca (*Verzeichnis der Politisch-Kompromittierten*). U njemu je istaknut i "DERENZIN MARIANO, da Fiume, anni 23, vicenotaio del Comitato. Tratta particolarmente coll'avv. Suppé e col prof. Casali. Giovane intrigante slavo; nemico del regime attuale, contro il quale combatte con corrispondenze ai giornali liberali. Sogna un regno slavo-meridionale e segue principi rivoluzionari."³⁷² Uspoređujući ove podatke s ostalima iz spomenutoga popisa, proizlazi da je Derenčin u to vrijeme prijateljevao sa svojim nekadašnjim principalom dr. Faustinom Suppéom, riječkim gimnazijskim profesorom Antunom Paskom Kazalijem, sudskim pristavom Vinkom Milićem i mjesnim trgovcem Josipom Perušićem.

³⁷⁰ DAR, Fond Matičnih knjiga, Liber matrimonium Rijeke, 1860-1870., kut. 274 (K 4), sv. 465, tom 6.

³⁷¹ F. Vrbanić, nav. dj., str. 143-144.

³⁷² E. Schiavoni, *Un elenco di sospetti politici del 1862*. Fiume, rivista di studi fiumani, gennaio-giugno 1956, anno IV, N. 1-2, str. 112.

II.

Od listopada 1862. do rujna 1863. dr. Marijan Derenčin odgovornim je urednikom i izdavateljem sedmičnika *Pravnik*, "lista za pravne i državne znanosti", pravničkog časopisa koji je na hrvatskom izlazio u Rijeci i donosio stručne članke o problemima stranog i domaćeg pravosuđa, osobito priloge o pomorskom pravosuđu. Izlazio je nakladom riječke knjižare Dragutina Eggera i tiskom Ercola Rezze.³⁷³ Uredništvo mu se nalazilo na Jelačićevom trgu br. 486. Sedmičnik je izlazio subotom, na polovici arka u četvrtini, a redovito se slao i članovima Narodne Čitaonice Riečke. U uvodniku prvoga broja časopisa Derenčin ovako obrazlaže razloge njegova pokretanja:

"Kad je godine 1853 jedan između najvrljih domaćih naših odvjetnikah stao izdavati pravoslavni časopis, odazvaše se plemenitom ovomu poduzeću naši pravnici, te uz duševnu i materialnu njihovu podporu obstajao bi i dan danas onaj list, da nije tudja vlada sve to dublje sizala u utrobu narodnog našeg ustrojstva, nastojala oživotvoriti ono kobno načelo, koje poput more domovinu nam pritisnu pa i narodno ono glasilo zaguši.

S ovimi riečmi bilježili smo jedino faktum, a nije naša namjera, nit nam to dopušća narav našeg lista, da budimo bilo i najplemenitija čuvstva. Ako našem imenjaku, kojno ugleda bieli sviet i proživi ono malo častnog života svoga za doba narodnomu našem razvitku toli neprijatno, ako našem imenjaku rekosmo za ono doba podpore Hrvatah nestalo nije: to bi *sada* novi **Pravnik** jamačno postao ljubimcem onih našinacah, koji su pozvani da pravdu diele, pravo brane da na polju narodnoga zakonodarstva kroje zakone odgovarajuće narodnomu značaju, narodnim običajem.

Mrazovičev *Pravnik* kretao se jedino u polju tumačenja postojećih zakonah, koji, nebudući bilježeni biljegom narodnosti naše, nisu prirasli srcem naših pravnikah.

Novi *Pravnik* stupio bi uslied povraćenog nam stranom ustava, uslied uživotvorenog vrhovnog našeg sudišta, na širije polje, te bi mu zadaća bila: iznieti na vidjelo u čemu su narinuti nam tuđi zakoni čud našega naroda, njegovu pravnu sviest povriediti, predložiti kako da se preinače, našim potrebam, našim običajem prilagode, proučiti zakone drugih prosviećenih narodah, te preporučiti posvojenje onoga, što je u njih dobra riečju, krčiti put narodnomu zakonarstvu.

Mrazovičev je *Pravnik* slabo bio po Dalmaciji razprostranjen, jer kon što sa nepovoljnosti obstojnostih propade vrlu *Pravdonoša*, ovaj od zlatnog Kuzmaničevog pera njegovani prvenac pravoslovne naše knjige; preote po dalmatinskih uredih mah talijanština, dočim se sada i u onoj strani naše domovine širi po sudovih sve to više hrvatski jezik. Ovo smo razmišljali prevraćajući Mrazovičev *Pravnik*, te odlučili izdavati nazočni list.

³⁷³ *Pravnik*, list za pravne i državne znanosti, I. god., U subotu 4. listopada 1862, br. 1. Nakladom riječke knjižare Drag. Eggera i tiskom Herkule Rezze. Odgovorni urednik i izdavatelj dr. M. D. List izlazi subotom svakog tjedna a stoji cijelu godinu na Rijeci 5 for. Poštom 6 f., za inozemstvo 7 fr.

Marijan Derenčin

Akoprem, kao što napomenusmo, stupovi su pravnikom širom otvoreni svakomu, koj hoće da znanstveno svoje zrnice položi na oltar domaćeg zakonarstva; ipak ne dielimo mnijenje onih, koji zahtievaju da se u jedan mah odbaci sve, što neustavna zakonodavna vlast u našu domovinu uvede. Čvrsto gojimo uvjerenje da takovo bi postupanje uzdrimalo temelji pravnih odnošenjah i time društvenoga života.

Želimo da se preobrazivanje domaćeg našeg zakonarstva dovrši stazom naravnog, mirnog, duhu vremena i ustavnim našim zavodom odgovarajućeg razvitka onih zakonah, koji sada u nas valjaju. Ova želja čini nam se opravdana osobito kod austrijskog građanskog zakonika: jer kao što sva zakonodavstva prosviećenih narodah Europe, tako je i austrijski zakonodavac crpio temeljna načela pomenutoga zakonika iz bogata vrela rimskoga prava, a uprav s toga austrijski se građanski zakoni dadu prilagoditi okolnostim i elementom različitim od onih za koje bijahu stvoreni. Ovim što dosele rekosmo, nacrtali smo pravac teoretičkog diela našeg *Pravnika*; nu pošto teorija sačinjava samo jedan elemenat prava, a drugi je praksa, koja se iz teorije nikako razstaviti nesmije; to ćemo u našem listu donošati građansko i karno-pravne slučajeve sa obrazloženim riešitbami istih, te kod ovog posla upotriebiti poglavito domaću našu praksu. Prosviećeni narodi pripoznali su već davna nuždu sakupljanja izrečenih po sudovah presudah, i koristili se izkustvom tim putem stečenih

izpravljajući svoje zakonike. Mjesto u kojem *Pravnik* izlazi jeste najvažniji trgovački i pomorski grad u našoj domovini, njegov sudbeni stol riešava znamenite trgovačke i pomorske parnice; a ova će nam okolnost pružati priliku da naš list obogatimo to trgovačko i pomorsko-pravnimi slučajevi, to razmatranji na neobradjenom u nas polju trgovačkog i pomorskog pravoslovja.

Pravoslovje nije već samac, koji biedno životari pres svojim pragom, te od njega ni makac dalje ne ide: filozofija ga i povjest obsvojiše, pa s njimi i s drugim znanostmi stupa ono napried.

Pravoslovje treba da sklopi najužiji savez sa naukom o narodnom gospodarstvu, jer ova znanost skidajući sa državnih zavodah gustu koprenu, koja ih više putih pokriva, pokazuje nam njihove mahne i kroza to moćno djeluje na razvitak pravoslovja, koje od više pomenute znanosti poduprt neće nikada postati anakronismom. S toga bit će naš *Pravnik* otvoren i pretresu ekonomičnih pitanjah.

Konačno nećemo uzkratiti u njem prostora umjerenoj i zdravoj polemici, budući uvjereni da iz sraza različitih mnienjah zakriesi više putih ona istina, koja razsvietli stazu vodeću k pravoj svrsi.

Tim šaljemo prvi broj novoga *Pravnika* u sviet, nadajući se da će mu poštena njegova namjera pribaviti priateljih, koji budu ga odjenuti sjajnijim ruhom negoli je ono, koje mi na put dati možemo. Uredništvo.³⁷⁴

Derenčinov *Pravnik* imao je sve uvjete da se razvije u vrstan stručni časopis. Rijeka kao lučki grad sa svojim nadležnim sudom bijaše osobito pogodnim mjestom izdavanja modernog stručnog pravničkog lista. Pored toga, radi svog intenzivnog gospodarskog života, bila je ona u to doba daleko ispred Zagreba. Isto tako, "hrvatska pravna nauka, koja je upravo u tim godinama slijedila opći trend razvoja prava kao kompleksne aktivnosti, mogla se zahvaljujući stručnoj obradi pravnih sporova vezanih za trgovinu i pomorstvo razviti do stupnja tadašnje evropske pravne nauke. Međutim, hrvatski pravници, umjesto da su surađivali u svom stručnom časopisu i na taj mu način pomagali, sa zavišću su gledali na činjenicu da taj list izlazi na Rijeci a ne u Zagrebu, pa je i *Pravnik* doživio sudbinu ostalih hrvatskih časopisa u Rijeci – prestao je s izlaženjem nakon nepune godine dana."³⁷⁵

Posljednji broj *Pravnika* izašao je u subotu, 5. rujna 1863., zaključno s brojem 48-49, navršivši godinu izlaženja i "svojega u svakom obziru mučnoga života." Razlozi koji su doveli do njegova gašenja ovako su obrazloženi: "Što *Pravnik* nije zadovoljio zahtjevima čitatelja, tomu je kriva žalostna okolnost da osim dvojice naših vještakah ostali ništa ili veoma malo doprinesoše da ga častno uzdrže. Što se pako materialne

³⁷⁴ Isto, Na Rieci 4. listopada 1862. Pisac uvodnika je sam Marijan Derenčin.

³⁷⁵ M. Glogović, *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868. godine*. Magistarski rad. FF Ljubljana, Opatija 1984, str.174.

podpore tiče, to nam je izpovjediti da od duševne nije bila ni za dlaku bolja, dapače još slabija ako se oziramo na deficit nastavši sa neizplaćene nam većom stranom predbrojnine.³⁷⁶

III.

Službovanje kod Riječke županije nije bilo duga vijeka jer Derenčin već 1863. godine podnosi ostavku na mjesto podbilježnika, a nekoliko mjeseci iza toga posebnim je ukazom postavljen za kraljevskog javnog bilježnika u Rijeci. U isto vrijeme započinje i njegovo znatnije političko djelovanje. Kod izbora za sabor, koji se sastao 1865. godine, počastili su Primorci Derenčina opet svojim povjerenjem. U gradu Bakru i bakarskom kotaru izabrani su tada za zastupnike Avelin Čepulić, predsjednik sudbenog stola županije riječke, dr. Faustin Suppé, odvjetnik i dr. Marijan Derenčin, kraljevski javni bilježnik.³⁷⁷ U tom se svojstvu svesrdno i vatreno zalagao protiv cjelokupnosti bakarskog municipija, razvijajući u Saboru i po Hrvatskom primorju veliku agitaciju u prilog njegova dokinuća. Naposljetku su Derenčinove akcije urodile plodom i Sabor konačno prihvaća njegov prijedlog o razvrgnuću bakarskog municipija. Posljedica takova razvoja je osnutak samostalne upravne općine Trsat kojoj u to vrijeme pripada i Sušak. U početku, kad stupa u Sabor, Derenčin je pristaša Narodno-liberalne stranke, a kasnije pristupa Narodnoj stranci. Suradujući u *Pozoru* je objavljivao satiričke članke pod šifrom *Mi*.³⁷⁸ Godine 1873. odrekao se službe javnog bilježnika za grad Rijeku usljed toga što je ondje ustrojen posebni ugarski sudbeni stol, pa postaje odvjetnikom i kraljevskim javnim bilježnikom Riječke županije.

Godine 1867. Derenčin je bio izabran odbornikom Narodne Čitaonice Riečke. Sredinom siječnja 1870. nastupio je, zajedno sa svojom suprugom, na čitaoničkoj priredbi. O tome je opširan članak objavila riječka *La Bilancia*:

”*La Citaonica* offrì lunedì 10 del corrente mese il secondo trattamento serale ai suoi soci. Premieramente si rappresentò in lingua croata la nota commediola *La tazza di thé*. Le parti principali furono sostenute dalla signora contessa Vojkfy-Berezine, e dai signori Dr. Derencin e Ferlan. L'esecuzione ne fu perfetta. La più provetta comica avrebbe dovuto invidiare la signora Berezine sulla scena tanto bene essa seppe per la squisitezza dei modi e per la naturalezza dell'azione immedesimarsi nella sua parte. Ottimamente fu secondata dal signor Ferlan nella parte del barone. – Il dr. Derencin poi fu un brillante inapuntabile e seppe strappare il riso anche ai più ritrosi.

³⁷⁶ Pravnik, 5. rujna 1863, br. 48-49.

³⁷⁷ Narodne novine, br. 144, 26. VI. 1865. Izbori za sabor.

³⁷⁸ *Obzor spomen-knjiga 1860-1835*, Zagreb 1935, str. 10. Tako je u “*Pozoru*” br. 37 iz 1860. objavio članak *Rieka*.

Terminata la commedia la signora Derenčin cantò con eleganza e sentimento la grand'aria del soprano nell'opera *i Masnadieri*, di poi col sig. Markovich un duetto di Mendelsohn per soprano e baritono, finalmente il sig. Markovich cantò una romanza di Mendelsohn per baritono. Tutti tre pezzi furono salutati con fragorose ovazioni.

Dopo il canto si fece luogo alle danze, che si protrarono fino alle 4 del mattino.

La toilette delle signore elegantissimi, l'etichetta sguajata bandita, e così senza offendere i dovuti riguardi sociali la festa vestiva un carattere eminentemente familiare. In somma pare che i divertimenti serali della Čitaonica durante questo carnevale non vogliano cedere la palma a quali delle altre società locali.³⁷⁹

U veljači iste godine Derenčin predlaže da se kazališni komadi, koji su se dotada u Čitaonici predstavljali ili će se predstavljati, tiskaju u posebnoj knjizi s predgovorom. Derenčinov je prijedlog prihvaćen s naputkom da se knjižica nazove *Zbirka gluma prikazanih na hrvatskom pozorištu čitaonice riečke*.³⁸⁰ Nije nam, nažalost, poznato da li se spomenuto djelo ikada i pojavilo. Na glavnoj čitaoničkoj skupštini u siječnju 1871. Derenčin je, zajedno sa župnikom Ivanom Fiaminom, odvjetnikom Erazmom Barčićem, ruskim konzulom Leonidom Berezinom, parohom Jovanom Šorkom i profesorom Ljudevitom Slamnikom izabran za čitaoničkoga starješinu.³⁸¹ Derenčin je 21. svibnja te iste godine nastupio kao zapažen govornik na prvom istarskom saboru u Kastvu, održanom na uzvišenju pred crkvicom Sv. Mihovila.

Derenčinov govor bio je posvećen pomorstvu u Primorju uopće a napose u Liburniji. U zadarskom *Narodnom listu* njegove su riječi ovako sažete: “O II točki, najme o pomorstvu, govorio je dr. M. Derenčin, taj silni branioc hrvatskih pravica u Primorju, po prilici ovako: More ti, narode, to silno bogatstvo pred očima. Tvoja su tla krši, dakle neplodna, a ti toga radi na more. Mlad tamo, malo se kad vraćaš; pa zašto? Plašiš se vojaštine i tamnice. Moli cara amnestiju za bjegunce. Uz to je pretežak i za tvoja tla zakon vojaštva, moli cara za izmjenu zakona za tvoje Primorje. Škola pomorskih nema, nek se za nje brini vlada. Nek se umanjí štibra na brodove, osobito kad počimlje nam na novom brodu: pak čemu štibre bar 3 godine za novi brod. Kad se ova za 10 neplaća za novi stan? Uživotvori, narode, zadruga brodarske.”³⁸²

U sisačkom *Braniku* objavljen je o tome sljedeći izvještaj: “O razvitku pomorstva govorio je dr. Derenčin iz Rieke. Stupiv na tribunu, nakičenu hrvatskimi trobojnicami, bje pozdravljen burnim ‘živio’, a kad reče: ‘Braćo od boga vam zdravlje, a od brata Hrvata pozdravlje!’ zaori i opet gromoviti ‘živio’. Govornik nabroji i razloži što popularnije sredstva, kojimi bi se razvitak pomorstva ojamčio, te predloži sljedeće

³⁷⁹ *La Bilancia*, III, br. 3, 15. I. 1870. *La Citaonica*. Potpis R.

³⁸⁰ *Obzor spomen-knjiga 1860-1835*, Zagreb 1935, nav. djelo, str. 33.

³⁸¹ *Obzor spomen-knjiga 1860-1835*, Zagreb 1935, nav. djelo, str. 34.

³⁸² P. Strčić, *Na velikoj prekretnici*, II. izd., Zbornik Kastavštine, IV, 1996, Kastav 1996, str. 60.

neprestanim klikovanjem i dizanjem hiljadah i hiljadah rukuh primljene rezolucije: 1. Obstojeći obrambeni zakon zaprieka je razvitku našega pomorstva i ima se prema pomorskim interesom primorja zakonitim putem preinačiti; 2. Podpuna amnestija za vojničke bjegunce celoga primorja ima se od svetle krune prositi uz izraz neuzkolebive vjernosti; 3. Brodarska društva imadu se ustrojavati; 4. Novo sagradjeni brodovi neka se bar za 5 godina oslobode poreza; 5. Neka se, saslušav strukovnjake i praktične pomorce, ustroje osim nautičkih posebne mornarske škole.³⁸³

U saborskom periodu od 1872. do 1875. Derenčin je ponovno bio među primorskim zastupnicima. "U ovom saboru izlazi naš Marijan prvi put na parlamentarno poprište ne samo kao izvjestitelj najvažnijih odbora: pravosudnoga, za poslove unutarnje zemaljske uprave i adresnoga, nego i kao govornik, komu u parlamentarnoj povijesti Hrvatske jedva premca ima: vanredno nadaren i načitan, sjajan dijalektik, pun vatre i zanosa, a nigda, kad je trebalo, bez humora i sarkazma."³⁸⁴

U doba kada je dovršena gradnja kupjačkog tunela, svečanost otvorenja pretvorila se u veliki politički obračun između riječkih *Ungareza* i ostalih Primoraca. Među okupljenima bili su tada Marijan Derenčin i hrvatski ban Koloman Bedeković Komorski. U svome putopisu iz Hrvatskoga primorja Milutin Nehajev ovako opisuje taj događaj: "Mađari dovukoše iz Rijeke tisuće plaćenih bezgačnika, sa glazbama i zastavama, koji su pri otvorenju imali svojim naučenim 'Eljenom' zagušiti hrvatski 'Živio!' Ali Primorje hrvatsko nije dopustilo sramote – sve, što se je moglo na noge dići, pohrlilo je na Kupjak, da otvorenje tunela obilježi kao velebnu hrvatsku manifestaciju. Desetak tisuća naroda sleglo se pod goru i veliki bilježnik županije riječke dr. Marijan Derenčin uspeo se na govornicu, da pozdravi otvorenje pruge, kojemu je službeno prisustvovao tadašnji šef hrvatske uprave Koloman Bedeković. O toj zgodi sačuvana je i anegdota. Derenčin je, onda mlad i sav plemenit, izrekao jedan od svojih najgovorničkih govora i na koncu s emfazom kliknuo: 'Na stijenama Kupjaka upisana je vječna istina, da je Rijeka hrvatska, da je Rijeka naša! Daj nam, bane Rijeku!' Kao oluja provalio je zanos i bijes naroda, - tisuće grla sjedinilo se u neprestano, vihrovito klicanje 'Daj nam, bane, Rijeku!' a Koloman Bedeković, stari kajkavac, birokrata i slabić stajao je usred te bure i ogledavao se u neprilici, što bi na to. Kad je za čas nastao mir i svi napeli uha, da čuju Bedekovićev odgovor – ovaj se sasvim bespomoćno okrenuo prema Derenčinu i plačljivim glasom promucio: 'Je – kaj ju ja imam v žepu?'"³⁸⁵

Nakon osnutka nove upravne općine na Trsatu, Marijan Derenčin je 1874. godine jednoglasno izabran za njenoga prvog načelnika. Nema sumnje da mu je ova čast ukazana upravo zbog uspješnih saborskih intervencija u korist novoga komunalnog

³⁸³ Isto, str. 105.

³⁸⁴ F. Vrbanić, nav. dj., str. 145.

³⁸⁵ M. Nehajev, *U Primorje, u proljeće rano*, u: Hrvatski putopis od XVI. stoljeća do danas, str. 409.

Izidor Kršnjavi

ustrojstva. U njegovo doba službu bilježnika obnašao je Bakranin Kilvajn, a nakon toga izvjesni Šrabec. Dužnost općinskih odbornika obavljaju tada Trsaćani Anton Radivoj, Franjo Matković i Toma Matković, Sušaćani Josip Justin i Dionizij Jakovčić, te Jakov Glavan i Anton Paškvan *Grofić* iz Vežice. Općinski se ured nalazio u zgradi današnje osnovne škole na Trsatu. Derenčin se kao načelnik istaknuo na području javne nastave i zahvaljujući njegovom izuetnom zanimanju 1875. otvorena je na Sušaku prva osnovna škola. Na žalost, još iste godine prestaje s načelnikovanjem i postaje javnim bilježnikom u Bakru. Valja podsjetiti da je za njegova mandata Trsat posjetio i ban Ivan Mažuranić.

Upravo na Mažuranićevu preporuku 20. siječnja 1876. Derenčin je bio imenovan predstojnikom vladina ureda za pravosuđe u Zagrebu, što u to doba predstavlja najviši pravnički položaj u Hrvatskoj, gdje ostaje sve do umirovljenja 1883. godine. Od toga vremena Živi u Zagrebu kao odvjetnik, osobito se baveći obranama u kaznenim parnicama koje su mu pribavile ime prvog branitelja u državi.

Derenčin je svakako jedna od najsvestranijih i najmarkantnijih figura koje je Rijeka dala hrvatskoj politici i kulturi. Nije bio samo odličan govornik i parlamentarac nego se proslavio i kao najbolji hrvatski kriminalist svoga doba, zakonodavac i znanstvenik juridičkog područja. Bio je urednikom zagrebačkog *Pravosudja*, predsjednik Pravničkog društva, član JAZU, animator glumišnog života, kazališni intendant i borac za podignuće nove zgrade Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu (1895.), izdavač i urednik humoristično-satiričnih listova (*Muha, Satir*), plodan novinar, feljtonist i spisatelj

(komedije *Ladanjska opozicija*, *Tri braka*, *Primadona*). Svoje beletrističke radove potpisivao je pod pseudonimom *Milivoj Primorac*.

U očima svojih suvremenika Derenčin je doživljavao na različite načine. Među njima bilo je onih što su mu se divili i štovali ga, dok su na drugoj strani stajali oni koji su prema njemu imali stanovite rezerve. Među one potonje svakako se može ubrojiti i Iso Kršnjavi, ozloglašeni predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu. On u svojim *Zapiscima iza kulisa hrvatske politike* 1897. godine o Marijanu Derenčinu piše sljedeće:

“Dr. Marijan Derenčin, pod Mažuranićem i jedno vrijeme pod Pejačevićem predstojnik pravnog odjela zemaljske vlade, izvanredno je darovit čovjek i odličan pravnik. Od Pejačevića izgurao iz vlade, stupio je u nesretnu Mrazovićevu opoziciju, koja se imenovala Nezavisnom narodnom strankom, za razliku od Narodne stranke ovisne o vladi, koja je strogo stajala na stanovištu Nagodbe, čije je najstrože izvršavanje deklarirala kao svoj program. Ta stranka, nakon raznih faza, stupila je u današnju fuziju sa starčevićancima, a s njom i uvijek prijateljski za Nagodbu rasploženi Derenčin.

Moj pokojni prijatelj i urednik Schlessinger prepričao mi je sljedeći razgovor koji je imao s Derenčinom na sprovodu bivšeg bana Mažuranića. Derenčina su pozvali da održi Mažuraniću nadgrobni govor, ali on je to pismeno otklonio sa ovim obrazloženjem:

1. držim da je Mažuranić kao državnik značajan, a njegove pjesničke zasluge morao bi ocijeniti pjesnik;
2. morao sam se sjetiti činjenice da je sve, što se je zakonski desilo pod Mažuranićem, bilo stvoreno pod mojim istaknutim sudjelovanjem, pa valjda ne mogu u nadgrobnom govoru sam sebe isticati;
3. konačno će među ožalošćenima biti i zet pokojnikov, Špun, pa vidjevši njega, ne bih mogao biti gospodar svojih osjećaja, i rekao bih stvari, koje ne bih htio reći;
4. kao pristaša opozicije došao sam tako daleko da nemam ni crnog kaputa u kojemu bih mogao održati nadgrobni govor.

Derenčin nije imao nikakva dara za organizaciju upravljanja. Njegovo upravljanje znači najdublje propadanje hrvatskog pravnog sustava; on je svugdje dužan; njegov je obiteljski život zatrovan, a njegova djeca loše odgojena.

Njegovo poštenje nije bez ljage.

Slučaj s izdavačem Fidlerom, koji mu je izdao komentar građanskom zakoniku, bio je zapravo prijevara. Učinjena šteta je pravovremeno bila plaćena od njegovih političkih prijatelja da bi se spriječila sramota.

Njegov talent uživa općenito priznanje, ali ne i njegov karakter. Stoga nema nikakvih pristaša u zemlji. Bilo ga je lako dobiti za sebe, ali koja korist od toga?³⁸⁶

³⁸⁶ I. Kršnjavi, *Zapisci iza kulisa hrvatske politike*, knj. 1, Mladost, Zagreb 1986, str.137.

Nasuprot tome, Milutin Cihlar Nehajev u *Političkim siluetama*, pisanim u Radovljici i objavljenim u *Jutarnjem listu* ujesen 1921. godine, donosi živahan i vrlo simpatičan opis Derenčinov iz posljednjih godina njegova života:

“Kao što je Starčević imao svoje ime ‘Stari’, a Strossmayer ‘Štroco’, tako su Derenčina zvali Marjančekom. Malena stasa, vazda živ i brz, on je u svom izvanjskom obličju imao sve oznake Primorca južnjaka. I literarni mu je pseudonim bio M. Primorac. Osiedio je sa trideset godina, i to sasvim; no i u duši, i u kretnjama bio je sa šezdeset godina i više mlađi i življi ne samo od svih svojih vršnjaka nego i od generacije daleko iza sebe. Bilo je na prvi pogled teško shvatiti, da je taj isti nemirni čovuljak, taj starčić pun šale i dosjetaka, koji je g. 1905. dolazio svaki dan u redakciju ‘Obzora’, i odatle na obligatnu pivu u klub ‘Škorpion’ kod Budjevičke, bio već početkom šezdesetih godina veliki bilježnik županije riečke (baš onda, kad je Starčević iznio svoju znamenitu predstavku sa programom stranke prava), da je za Mažuranića i Pejačevića (starijega) bio odjelni predstojnik, da je prije tri desetljeća izdao klasičnu svoju osnovu o reformi kaznenog zakona, da je četrdeset godina parlamentarac, otac nebrojene djece, kraj toga ‘bel esprit’, književnik, pisac komedija, kazališni kritičar i – napokon – jedan od glavnih vođa obzoraša.”³⁸⁷

Ono što je na mladoga Nehajeva ostavilo osobit dojam bijaše Derenčinova duhovitost, inteligencija i neiscrpna vedrina duha. “Razgovor s Marijanom Derenčinom bio je neizcrpivo vrelo pouke. Oštro njegovo opažanje, lični udio u važnim događajima od pola stoljeća, bezbroj ljudi, s kojima je dolazio u dodir, najrazličnije situacije politike, literature i društva koje je proživio i preživio – sav taj šareni, titrav kaleidoskop gotovo je zablještavao oči mlade duše (...) Sintetizirati ličnost i događaj u jednoj sceni, bljeskom osvjetliti situaciju u jednoj riječi – u tome je Derenčin bio umjetnik. I mislio je i gledao dva puta brže nego drugi ljudi i mnogo, mnogo dublje. U njegovim su grudima zaista živjela dva čovjeka – možda je pače umjetnik, ‘bel esprit’ (Schönggeist) bio jači od političara i juriste. Mnogo je i bohemskoga bilo u cijeloj njegovoj naravi. Imao je dvadesetak djece (Kurelac u jednom pismu, objelodanjenom u ‘Savremeniku’, zove njegovu gospođu ‘ono sjemenito i plodno čeljadce’), mnogo se borio s materialnim poteškoćama ali je jedva kada bio zabrinut. Vazdan dobre volje, smješkajući se živim očicama, nije mnogo mislio na sutrašnji dan. Tek u najzadnje mjesece, kad je već polako gubio senzorij, znala bi ga napasti melankolija. Inače – i najteže situacije rješavao je duhovitom, gdjekad klasičnom dosjetkom (...) U razgovoru sarkastičan, bio je Derenčin u pisanoj kritici objektivan i prema svojoj vlastitoj stranci. Za kazalište brinuo se mnogo – Zajca je podupirao kao zanosan ljubitelj talijanske melodije. Obožavao je i vječito fićukao Verdija, Rossinija, pa i Bellinija i one još starije, koje smo ponekad i prerano zaboravili. I intendant bio je neko vrijeme, a kao član kazališnog odbora bio je veoma revan, pun ideja i pobuda, naravno – bez plaće.”³⁸⁸

³⁸⁷ M. Nehajev, *Političke siluete*, Djela, sv. 12, Zagreb 1945, str. 18-19.

³⁸⁸ Isto, str. 24-27.

Milutin Nehajev, pravim prezimenom Cihlar

Na kraju svoga eseja o Derenčinu Nehajev ovako zaokružuje njegov portret: "Imao je 'svoj' rukopis, kojega nitko nije znao čitati osim jednog jedinog 'Derenčinovog' slagara (onda se još slagalo na ruke). Bile su to točke, črknje, kvake – sve skupa nalik turskom pismu više nego latinici. Da nije bilo čitljivog naslova i podpisa, nitko ne bi pogodio, kojim je jezikom pisan članak. Prepuštali smo, da to sve odgonetne 'njegov' slagar i čitali članak tek u korekturi. Čitao je neumorno. U šarolikosti i obilju lektire imao je možda jedinog premca, Peru Budmana. Derenčin je poznao sve najnovije tekovine literature, i to ne samo stručne, socijalno-ekonomske, političke i filozofske, nego i svu beletristiku, estetska djela, brošure o umjetnosti – uvijek je bio a jour. Znao se je lako i mnogo zanieti, gledati pred očima intuirane slike, plod golemog umjetničkog sintetiziranja. Onda bi i govorio s patosom – njegov malo hrapavi organ dobio bi svježinu, metalnost, snagu. Tako bi sav oživio u akciji, pomladio se, žurio, gestikulirao, još življe no obično, formirao izreke još sjajnijom frazeologijom. U našu politiku unio je život, brzinu shvaćanja i moderni duh Primorca. Šteta, da u tom nije našao nasljednika, ravna sebi po geniju i po širini horizonta."³⁸⁹

Marijan Derenčin umro je u Zagrebu 8. veljače 1908. godine.

³⁸⁹ Isto, str. 28-29.

IV.

U božićnom broju zagrebačkog *Obzora* 1894. godine dr. Marijan Derenčin, sada već kao politički, književni i novinarski veteran, objelodanjuje svoje *Birokričke uspomene*.³⁹⁰ U tom nevelikom, ali zanimljivim zapažanjima i komentarima ispunjenom tekstu, autor se sjeća svojih mladenačkih dana, provedenih u službi kod riječke županije. Događaji o kojima se govori sagledavaju se ovdje iz vremenske perspektive od tridesetak godina. Upravo ta velika distanca omogućila je Derenčinu da ljude i prilike promatra kroz prizmu ironije, premda su okolnosti što ih opisuje bile prilično nepovoljne za mladoga pisca, ponesenog svjetlim idealima, političkim vizijama i slobodarskim duhom. Svojim borbenim i temperamentnim karakterom, svojom velikom radišnošću i agilnošću, nastojao je nadvladati učmalost političkog i javnog života, pridonoseći afirmaciji hrvatske nacionalne svijesti u tada već prilično odnarođenom gradu, zahvaćenom promadarskim agitacijama, otvorenim provokacijama i uličnim demonstracijama. Ton kojim započinje svoje *Birokričke uspomene* šaljiv je i prislan, te čitatelja od prve rečenice naprosto osvaja svojom neposrednošću i životnom vedrinom. Čitateljski auditorij Derenčin doživljava kao prijateljsko društvo koje, okupljeno za kavanskim stolom, diskutira o prošlim vremenima:

"Godine 1861. izabrala je novoustrojena županija riečka jednoglasno velikim svojim bilježnikom dra *Antuna Starčevića*. A znate tko je prvi postavio njegovu kandidaturu? *Ivan Vončina*, kojega izabraše podžupanom. *Ivan* je zanosnim govorom preporučio skupštini izbor *Staroga*, tako smo već onda zvali *Starčevića*. Za mladijih svojih godina *Vončina* bijaše sjajan govornik. Muževna njegova prikaza, krepak glas, krilata rieč, pravilna ljepota hrvaštine, kojom se služio, to su bila svojstva, koja su i mnogobrojne njegove protivnike silile, da ga slušaju. *Ivanov* govor, u kojemu je opisivao *Starčevića* kao učenjaka i rodoljuba tako se dojmio skupštinaru, da je od onoga časa *Starčević* postao najpopularnijim čovjekom u županiji, ma da ga naš svijet nije poznao. Javili smo *Starom*, koji je tada boravio u *Zagrebu*, žicom, da ga izabralo, i on je žicom odgovorio, da se odazivlje volji naroda."

Veliki bilježnik dr. Ante *Starčević*, kasniji utemeljitelj pravaškoga pokreta, u *Derenčinovim* je očima prikazan kao dobroćudni starina, premda u to vrijeme još nije bio napunio ni četrdesetu godinu. Njihovo je poznanstvo trajalo još od pišćevih gimnazijskih dana u *Zagrebu*. Podžupan *Ivan Vončina*, tek koju godinu mlađi, također je za pisca već imao veliki autoritet i prema njemu se odnosio s velikim štovanjem. I on je, poput *Derenčina*, već bio redovitim članom Narodne Čitaonice Riječke. Kako bi čitatelju što bolje dočarao tadašnje odnose i karaktere, on odmah nastavlja s ovim riječima:

³⁹⁰ M. Derenčin, *Birokričke uspomene*, *Obzor*, br. 294, ponedjeljak, 24. prosinca 1894.

Dr. Ante Starčević

“Kandidat velikog župana B. Zmajića za mjesto velikoga bilježnika bijaše pok. Dinko Blažić, kojega mu preporučiše u Zagreb, nu Zmajić bio je loš vladin korteš, i poštena njegova duša zazirala je od svake sile. Kad ga hoćete, neka vam bude, govoraše Zmajić, nu ljudi mi kažu, da je taj Vaš Stari čudan čovjek, i da ga majka nije rodila za činovnika. Ja sam bio izabran podbilježnikom, što je Starčeviću bilo vrlo milo, jer me kao gimnazijalca u Zagrebu bio zavolio. Starčević nije se prema meni vladao kao *chef*; već je bio najljubenziji moj prijatelj i vazda se bojao, da previše radim.”

Derenčin je prema velikom županu Bartolu Zmajiću imao zapravo ambivalentne osjećaje. Najviše ga je u njegovu karakteru smetala prevelika popustljivost prema Riječanima koji su lukavo koristili tu njegovu očitu slabost, koji bi svaku priliku koristili za organizaciju mađaronskih demonstracija u gradu. No, s druge strane, Zmajić bijaše iskren hrvatski domoljub, te pošten i plemenit čovjek, koji se jednostavno teško snalazio u ulozi moderatora različitih političkih sukoba, izazivajući svojim neodlučnim stavovima podjednako gnjev svojih hrvatskih sunarodnjaka i njihovih političkih protivnika. Zanimljivo da je Zmajićev kandidat za mjesto velikoga bilježnika Dinko Blažić kasnije službovao kao septemvir u Zagrebu i bio, zajedno s Derenčinom, Ladislavom Mrazo-

vićem te Jankom Jurkovićem i Augustom Šenoom, članom Kazališnoga odbora.³⁹¹ Svoj odnos prema Starčeviću kao svom pretpostavljenom činovniku Derenčin ovako prikazuje:

“U svakoj od naših dosta brbljavih skupština zaključivalo se do petdeset i više svakojakih predstavaka, i političke i upravne prirode, pak kad smo poslije razpuštene skupštine sasavljali popis predstavaka, da izradak istih medju se podielimo, Starčević pridržao bi za se najveći broj, i ja morao sam se s njim prepirati, da mi bar nešto od posla prepusti. Kad bi opazio, da nešto dulje vremena radim, bio je zabrinut za moje zdravlje, i odnašao mi spise ispred nosa, a prijateljem pričao je čudesa o mojem radu, pripoviedao kako ja sve izradjujem do političkih reprezentacija, za koje nije mogao tajiti, da su iz njegova pera potekle. Moj me chef tako rado imao, da mi nije zamjerao, što sam bio dopisnik “*Pozora*”, a to je nevjerojatno, kad se znade, da je Starčević sudio o Pozoru onako, kako se sudi o današnjem Obzoru. Pozor nije čitao, nu meni bi ipak pošlo za rukom, da mu pokoji članak pročitam, pa prijatelji, koji bi za to doznali, čestitali bi šaljivo Starčeviću na užitku. Onaj “*Vragoder*” je skrivio, branio se Starčević, *morao* sam slušati. Da sluša moje dopise u Pozoru nije trebalo, da ga nagovaram, i ja sam bio sretan kad bi me pohvalio.”

Među Starčevićevim poznanicima Derenčin spominje liječnika i filologa Đuru Augustinovića, koji se 1861. bio preselio u Rijeku, te izdavao časopise *Rvacki prvenci o naravi i zdravlju*, te *Vila sinjega mora*. Augustinović, koji se inače isticao po svojim egzotičnim jezikoslovnim idejama i neobičnim prijedlozima o pravopisu, bio je za Starčevića nekom vrstom noćne more. Evo kako to opisuje Derenčin u svojim uspomenuama:

“Starčević radio je noću, jer danju nije nikada bio sam u svojem uredu. Njeki su prijatelji upravo zlorabili njegovu dobrotu. Posjeti pak dra *Augustinovića* znali su biti dugi kao cieli dan. Augustinović si upilio u glavu, da će Starčevića pridobiti za “*fonetiku*”. Starčević bio je pravi mučenik tog fanatičnog fonetičara, koji je mogao tri sata gromkim svojim glasom govoriti o fonetici i samo o fonetici, a da nebi promukao. Augustinović, ljudesina, razvalio bi se u naslonjaču, koji bi se pod njim lamao, a Starčević sjedio bi mirno na stolcu, pušio cigaru za cigarom i slušao ili driemao do crne noći, jer ja nisam dao, da podvornik donese svieću u Starčevićevu sobu, nadajući se da

³⁹¹ O tome piše August Šenoa u svom dnevniku: “Pred podne imasmo sjednicu kazališnoga odbora kod dra. Marijana Derenčina, koj je predsjednik. Dodje Janko Jurković, naš humorista, Dinko Blažić septemvir, passepartout in theatralibus, koj sve radi i ovako i onako, da se talijanština uvuče u našu operu. Riečanin je, pak se nemože otresti talijanskih tradicijah. Lacko Mrazović, koj pri tih sjednicah ima vazda vrlo ozbiljno i važno lice. Moram priznati, da nerado sjedim u tom odboru. Derenčin nekako takodjer zagovara talijanske pjevače, Jurković je slabe neodlučne naravi, Mrazović ima poštenih namjera, ali njegova nervozna čud i mladenačka bahatost ima, a o Blažiću, već rekoh, šta je. Sastasmo se dakle u bivšoj Gajevoj kući u Gospodskoj ulici, u onoj istoj sobi, gdje sam toliko puta ručao kod starog Gaja.” M. Šenoa, *Iz ostavštine Augusta Šenoa*, Moji zapisi 2. svibnja 1881. Grada za povijest hrvatske književnosti, knj. 19, JAZU, Zagreb 1950, str. 102.

će tmina otjerati Augustinovića. Često sam ipak oslobodio Starčevića fonetičkih predavanja dolazeći u sobu s velikim konvolutom akata, da tobož sa svojim chefom konferiram a kad se Augustinović ne bi ni onda micao napolje, znao sam mu birokratičkom ozbiljnošću intimirati, da odlazi, a Starčević, bojeći se da se prijatelj ne uvriedi: Nastavit ćemo sutra, do vidjenja, dragi doktore! – Augustinović nije me zato trpio, i kako je bio jezičav, svuda me ogovarao. Kad se u županiji pojavila marvinska kuga, Starčević preporučio je dra Augustinovića za putujućega “Živinovrača”, i naš ga je sviet puno hvalio radi popularnih njegovih predavanja. Uz svoj novi zadatak, Augustinović malo da ne zaboravi na fonetiku, i Starčević slušao je njegova predavanja o veterinarstvu onom istom strpljivošću kojom je slušao ‘fonetiku.’

Osim Augustinovića, Starčević je u Rijeci malo svojih prisnih prijatelja. “Medju prijateljima, s kojima je Starčević rado obćio”, piše Derenčin, “bio je i Kazali, tada profesor na riečkoj gimnaziji. Kazali bio je panslavist, nu za čuda nikada nije radi toga došlo medju njima do ozbiljna sukoba. Kadkad bi i koja oštija pala u razgovoru o Slavenstvu, nu Kazali “zavrnuo” bi tada razgovor na “Austriju” i prijatelji se slagali. Naprotiv, nije se Starčević mogao sprijateljiti sa Kurelcem, nu ni Fran nije trpio Starčevića, već radi toga, što nije hotio da piše “pravim genitivom”. Kurelac zastupao je u županijskoj skupštini grobničke občine, i kao takav predao podžupanu Vončini pismeni predlog, da se zaključkom skupštine uvede u slubenu “pisariju” pravi genitiv, i da se mjesto “županija” piše “župa”. Ja sam anticipirao zaključak, i pisao pravim genitivom na veliku radost mojega učitelja, koji me radi toga bio proglasio “prvim malu metnikom (podbilježnikom) Hrvatske”. Medjutim do zaključka nije došlo jer Vončina nije Kurelčev predlog iznio na skupštinu, što mu Fran nije nikada oprostio kao ni meni, kad sam se po nagovoru zagrebačkih prijatelja povratio u tabor ahavski.”

Čini se da međusobni animozitet između velikog bilježnika Ante Starčevića i profesora Frana Kurelca nije ni bilo moguće izbjeći. Obojica bijahu rodom Ličani, podjednako tvrdoglavi i isključivi u svojim nazorima, podjednako karizmatični među svojim sljedbenicima, te se njihove naravi nikako nisu mogle usuglasiti. Nasuprot tome, Dubrovčanin Antun Pasko Kazali, profesor na riečkoj gimnaziji, bio je čovjek drugačijega kova. Premda se u političkim pitanjima nije uvijek slagao sa Starčevićem, znao bi razgovor uvijek usmjeriti prema temama u kojima nije postojala razlika u mišljenju. I on bijaše članom Narodne Čitaonice Riečke. Prigodom blagoslova županijske zastave na Grobničkom polju napisao je prigodan spjev *Grobnik*. U *Birokratičkim uspomena* Derenčin se prisjetio i Starčevićevih službenih predstavi, radi kojih će veliki župan Zmajić morati uvesti i posebne uredbe:

”Predstavke, što je Starčević pisao u ime občinstva županije riečke, nisu se dakako odobravale u banskom dvoru i kod namjesničkog vieća, ter veliki župan Zmajić imao je radi njih dosta neprilika. Kad su mu gospoda u Zagrebu spočitavali, što ne pazi, on bi im odvrćao: Kad ih Stari u skupštini čita, kano da moli “otče naš!”. Ni vi, gospodo, nebi u njima ništa zla opazili! Čini se, da su iz Zagreba stizale sve to oštrije poruke, tako da se

Ante Starčević (sjedi) sa zastupnicima Stranke prava, 1868. godine.

Zmajić riešio na energičan korak. *Eneržija* velikih župana onih vremena nije u ničem bila slična *današnjoj* veliko-županskoj eneržiji. Zmajić je naime izdao strašan ferman: § 1. “Stari ne smije više sam čitati svoje predstavke, § 2. Neka ih čita “mali” /to je bila moja podbilježnička malenkost/ i pošto Zmajić nije bio moderni kodifikator, ovaj § imao je i obrazložbu u kojoj se reklo, da sam naimenovan “lektorom” s razloga, što čitam punim glasom, i naglašujem tako, da odkrivam, što Starčevićovo tiho čitanje krije. Osim toga naimenovani su kao kontrolori gg. *Anselmo Šepić* i *Bartol Marijašević*, koji imadu paziti, da se ništa ne kriomčari. Šepić bio je predsjednik riečkog sudbenog stola, a Marijašević viećnik kod istog. Tko se u riečkoj županiji ne sjeća Šepića, čestite one i patriotske duše. Bio je saučenik i najintimniji Zmajićev prijatelj. Za svoga Bartola on bi bio dao i život.

Marijašević je bio dobričina, ne manje odan Zmajiću. Onaj "strašni ferman" uzrujao je županijski magistrat, ter među nama bilo je drugova, koji su zagovarali, da se po starom koristio *petljanijom* i privolio, da ja čitam njegove predstave; samo mi preporučio, da čitam velikim naporom zatajivao i čitao Starčevićeve predstave kako da čitam katekizam. Na desnoj strani kontrolirao me Šepić na lijevoj Marijašević. Starčević je sjedio prema meni. Kad god bi se čitajući zaletio, nu pogledav na Staroga, suspregnuo bi dramatski svoj polet. Zmajić je slušao pomnjivo, i pogledom pitao Šepića i Marijaševića što ni sude. Njihovi su pogledi obično kazivali: *transeat*. I tako se Zmajić uvjerio, da se Starčević popravio, i njegove su predstave kad kad s neznatnom izpravkom prošle kroz ustavnu cenzuru i dobile *imprimatur*."

Anselmo Šepić, predsjednik riječkog sudbenog stola, i Bartol Marijašević, vijećnik kod istoga sudišta, bili su revni članovi Narodne Čitaonice Riečke. Godine 1867. Šepić se preselio u Zagreb, gdje ostaje do svoje smrti. Pri kraju svojih *Birokratičkih uspomena* Derenčin govori i o nemilim događajima što su se zbili nakon blagoslova županijske zastave na Grobničkom polju, 25. svibnja 1862. godine, čemu su kumovali đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer i barunica Anka Zmajić Svetoivanska.³⁹² Za vrijeme glavne pučke svečanosti, koja se odvijala u tamošnjem dvorcu Majer, bio je otkriven i jedan neznanc za koga se utvrdilo da predstavlja stranog urodu:

"Godine 1862. blagoslovlili smo svetčano na grobničkom polju novi županijski barjak. Poznato je, kako su Riečani onom prigodom napadali najodličnije goste županije iz svih krajeva zemlje i kako su ozbiljni bili izgredi; kojima se ona narodna svetčanost dovršila. O tom povelu se rieč u županijskoj skupštini. Starčević izrekao je tom prigodom govor, u kojem je razlagao, kako "Austrija i njezina policija provociraju sve riečke protuhrvatske demonstracije, neredu i izgredu, da Hrvate draže protiv Magjara."

Radi toga govora bio je Starčević, kao krivac zločinu smetanja javnoga mira osuđen, ako se ne varam, na mjesec dana teške tamnice i na gubitak službe. I tako je Starčević zaključio svoju kratku činovničku karijeru. Ja sam nekako u isto vrijeme ostavio županijsku službu. U Starčevićevoj tvrdnji, da je austrijska policija provocirala riečke izgredne mnogi su vjerovali. Za godina 1861-63. Magjarima stalo je više do simpatija Hrvatske nego li do riečkih simpatija o kojima nijesu sumnjali, i oni su za to nastojali, da Hrvate pridobu, pa kanili se svega što bi nas moglo vriedjati. *Šmerling* naprotiv htio je Hrvate primamiti u carevinsko vijeće, protuhrvatske demonstracije, što su se izvadjale u ime Magjara na Rieci, vriedjale su Hrvate i otudjivale ih solidarnosti s Ugarskom.

Bilo kakogod – nema sumnje, da je onaj "*avvocato ungherese*" (madjarski odvjetnik) koji je godine 1862-1863 po krčmama harangirao Riečane u ime Magjara i dražio protiv Hrvata, *nije bio izaslanik Magjara*, već se tvrdilo, da je bio *agent provocateur*. Faktum jest, da se on bio ušuljao u razizemne prostorije onoga "*majura*" na grobničkom

³⁹² I. Širola, *Na Grobničkom polju dne 25. svibnja 1862*, Riječka dionička tiskara, Rijeka 1912.

polju, u kojem je prigodom posvećenja županijske zastave bila gostba, i da se iz onoga mjesta moglo slušati što se govorilo u dvorani, gdje su bili na gostbi sakupljeni najodbiraniji gosti, među njima biskup Štrosmajer.

Ne pamtim već, tko je ušao u trag onomu nepozvanomu gostu u njegovu skrovištu, nu pamtim, da se kao grom iz vedra neba pronio glas, da su u podrumu zatekli urodu. Sgrnulo se mnogo naroda, i onaj nepozvati gost bio bi sigurno životom platio svoju drzkost, da ga Zmajić i kotarski sudac *Matković* nijesu spasili. Odjuri na Zmajićevim kolima, i od onoga dana nestalo ga iz Rieke, i nikada se više o tom tajanstvenom čovjeku nije što doznalo. – Bio je mršav, bled, govorio talijanski, magjarskim naglaskom. – Boravio je na Rieci više od godinu dana, i polazio bolje riečke krčme, u koje je dolazio riečki sviet, da ga sluša. Govorio je zanosno o Magjarima, o budućnosti koju je samostalna Ugarska namienila Rieci i grdio Hrvate koji da su krivi riečkoj nevolji.

Agitacija toga čovjeka mnogo je dopriniela k riečkim izgredima, i neborivi je faktum, da c. kr. ravnateljstvo redarstva, koje je onda još bilo na Rieci, nije toj agitaciji stavljalo zaprieka, dok je na nas mlade Hrvate vrlo budnim okom pazilo i denunciiralo nas, da konspiriramo s Talijanima. Veliki župan Zmajić, kao civilni kapetan grada i kotara Rieke, imao je vrlo težak položaj. U jednu ruku javno mnijenje u Hrvatskoj zahtievao je od njega, neka strogo postupa protiv riečkih izgrednika, a u drugu davalo se, iz Markova trga i iz Beča Zmajiću razumjeti da netreba riečke izgredne uzimati odveć tragično.. Siromah Zmajić bio je često radi toga "*dualizma*" u velikoj neprilici, jer je hotio ugadjati i Zagrebu, i Beču, i Hrvatskoj, i Riečanima, pa kako se već događa ljudima u ovakvim situacijama, nije nikomu učinio po volji.."

Na skupštini županije riječke, održanoj početkom lipnja 1862. godine, povodom mađaronskih demonstracija i uvreda, podžupan Ivan Vončina rekao je sljedeće: "Obavi se crkveni obred i blagoslov zastave ter se uputismo na priredjeni objed, a poslie toga na zabave, koje bijahu upravo uzor narodnog veselja. Cielo ovo vrieme nesluči se ništa, čim bi se mir i red u najmanjem povriedio bio, jedan bijaše samo slučaj, koji za objeda dolnji stol na kratak čas uznemiri, a to bijaše više smiešan nego li ozbiljan prizor s nekim tobožnjim literatom Bajerom. Taj literat, što ga Riečani zovu 'avvocato ungherese', boravi ovdje bez svakoga posla godinu dana i pol, bijaše među čelovodjama svih izgredah, što se ovdje događaju proti vladi i Hrvatom i koješta se o njemu pripovieda. Našast sakriven u zakutku gdje blagovasmo, bude pod stražom odpraćen put Rieke i pohvalno nam je spomenuti umjerenost naših ljudi, što nepozvanoga bestidnoga gosta ovakovim načinom odpraviše iz svoje sredine."³⁹³

Za razliku od Vončine koji je zahtievao uvođenje radikalnijih poteza protiv riečkih izgrednika, Starčević će u svom govoru glavnu krivicu za demonstracije prebaciti na austrijsku vladu, te zahtievati od nje zadovoljštinu i primjereno kažnjavanje krivaca. Dok

³⁹³ I. Širola, nav dj. v. u: *Grobnički zbornik 7*, Rijeka 2005, str. 319.

Marijan Derenčin

su na Vončininoj strani bili odvjetnik Suppé, Matković, Cuculić i Štimac, Starčevića su podržali Kazali, Padavić, Derenčin, Jakovčić i Pacel. Naposljetku je bio prihvaćen Vončinin prijedlog, protiv Starčevića je bila pokrenuta istraga, a sud će ga osuditi na jednomjesečnu tamnicu i gubitak službe "radi zločinstva smetanja javnog mira".³⁹⁴

V.

Marijan Derenčin bio je u prijateljskim odnosima s političarem Matijom Mrazovićem (1824.-1896.), vođom Narodne neovisne stranke tzv. obzoraša ili pozoraša. Godine 1860. Mrazović je, zajedno s Vrbančićem i drugim rodoljubima, pokrenuo list *Pozor*. U njemu se vrlo oštro kritizirala tadašnja austrijska politika, pa je radi toga često bio metom vladinih progona. U spomenutom su listu iz Rijeke surađivali Faustin Suppé, te mladi Erazmo pl. Barčić i Marijan Derenčin, koji piše veći broj satiričkih članaka pod šifrom *Mi*. Ranije smo već spomenuli da je po uzoru na Mrazovićev list *Pravnik*, Derenčin u Rijeci bio pokrenuo istoimeno pravno glasilo. U osobnoj ostavštini Matije Mrazovića, pohranjenoj danas u Arhivu HAZU u Zagrebu, sačuvalo se jedanaest pisama što mu ih je Marijan Derenčin uputio iz Rijeke, te jedno iz Zagreba. Pisma su nastala u razdoblju od ljeta 1866. do proljeća 1883. godine.

³⁹⁴ Isto, str. 323-324.

PRILOZI

Pisma i dopisi Marijana Derenčina Matiji Mrazoviću.
Arhiv HAZU, XV-46, Matija Mrazović (korespondencija)

a) Pismo od 9. 1. 1867. godine; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A /Deren. 1

Velecienjeni prijatelju,

Ja kanim otići tek u nedjelju, tako da ću ponedjeljak u jutro biti u Zagrebu.

Privijam vam ovdje prosvjed nekotjih biračah proti izboru Stjepana Štiglića u Bakru. Predajte ga Josipu Tomcu ili Račkomu da ga predloži saboru. Sliediti će neposredno prosvjedi birača iz samoga Bakra.

Tegoće proti izboru Battagliarinija imadu do 300 podpisah i još se podpisi sakupljaju.

Najvažniji je prigovor proti tumačenju riečih "mjestni građani".

Ja sudim da ako je u madjaronah ikoliko poštenja, oni moraju oba izbora uništiti, jer potvrđujući izbore ove priznati bi implicate da su izbori zagrebački, osiečki i požeški na nezakonitom temelju obavljani.

Nebi možda zlo bilo kad bi nekoliko biračah zagrebačkih tražilo neka sabor tumači što se pod "mjestnimi građani" ima razumievati. Prihvati li sabor široko tumačenje Čehovo³⁹⁵, onda izbori zagrebački nisu valjani, jer ondje nisu se pripustili izboru nego (?) dptamizani građani. U pomenutom podnesku mogli bi zagrebački birači primijetiti da u slučaju odobrenja izborah bakarskih, oni mole da se zagrebački unište i na istom širokom temelju drugi izbori razpišu. Da vidimo kako bi madjaroni od toga škripca.. Saboriski dnevnik govori očito za tumačenje zagrebačko, a svakako će madjaroni radje žrtvovati Battagliarinia i Stiglića nego Zlatarovića³⁹⁶ i C=. Bude li sve odobrilo, onda smo odobrili manovru koja im na čast ne služi.

Uvažite taj moj priedlog. Ja bi preuzeo obranu mu, jer sam sakupio dragocienih podatkah iz kojih će drastično izlaziti protuslovja madjaronska i načini kako su prodrieli u Bakru. Budu li u Bakru i kotaru raspisani izbori na temelju zagrebačkom, onda mi ćemo

³⁹⁵ Eduard Cseh de Szent Kátolna, dvorski vijećnik i carski savjetnik, od 23. travnja 1867. posebni kraljevski komesar, privremeni riječki guverner i upravitelj Županije.

³⁹⁶ Robert Zlatarović (1817.-1881.), odjelni predstojnik zemaljske vlade.

ondje izabrati kogagod hoćete jer nebude ni u jednom ni u drugom kotaru deset glasovah madjaronskih.

Što bi nam mogli prigovarati madjaroni jošte da nismo birače reklamirali, nu mi ćemo dokazati da organi vladini nisu dopustili reklamaciju, pa pomanjkanje iste nemogu uzakoniti bezakonje, nemože očitui povriedu materijalnoga zakona o izboru provesti. –

Kraljevičke tegobe sastavljene su jako točno i obsežno, a valjda i Bakrani neće se osramotiti. Priloženi prosvjed nije uzotičnosti (?) na odbor je, a šaljem vam ga kako mi ga Bogović eto u taj par predao.

Dogovorite se s našimi i odlučite što mislite da je (?) ko. Ja se uostalom zaključku većine moje stranke unapried podvrgavam.

Vaš
Derenčin

9/1 867.

Urpani je bolestan i teško da će prie 10 danah doći.
Piše mi da se jučer sa stricem biskupom popravdao tako, da je biskup kao lud iz sebe letio, kako vam prije pisah na njega možemo računati.

b) Pismo od 10. siječnja 1870. godine. Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A / Derenč. 2

Dragi prijatelju,

Da sam ja mogao pogoditi da o Du Regneu³⁹⁷ visi tvoja odluka o dalnjih koracih u poznatoj stvari, to nebi bio oklevao neodvlačno odgovoriti da se sada Du Regne bavi u Trstu i da ga tek danas čekaju. U ostalom ja poznam dobro toga čudnovatoga gospodina, te znam da samo kroz treću ruku bi mogao štogodj od njega doznati. O tom ću iz petnih žilah nastojati, nu nejamčeći za uspjeh. Du Regne je čovjek, koji nas Hrvate na Rieci upotebljuje za svoje svrhe, nu nijedan od nas nemože se ponositi da je štogodj od njega čuo, što nebise javno kazati moglo.

U pogledu Šuleka³⁹⁸ zaslužio sam oštri ukor, al' čini mi se preoštar. Razprodati knjige i primiti novca to u Hrvatskoj nisu istovjetni pojmovi kao ni predplatnici predbrojnici. Jedno ti mogu na svoje poštenje kazati da sam veći del knjigah rasposlao nu ni pare za nje neprimio. Potrošio sam dosta novacah za prima i recepise, sve uzalud, tako da sam već

³⁹⁷ Francois du Régne (1814.-1887.), francuski potkonzul i konzul u Rijeci. Održavao je veze s riječkim profesorima Franom Kurelcem i Vinkom Pacelom, te hrvatskim političarima Eugenom Kvaternikom i Antom Starčevićem, Godine 1870. učlanio se u hrvatsku Narodnu Čitaonicu. Ir. Lukežić, *Povijest riječkih konzulata*, Adamić, Rijeka 2004, str. 52-54.

³⁹⁸ Bogoslav Šulek (1816.-1895.), polihistor i narodni preporoditelj, pristalica Ilirskog preporoda.

danah namirio i odlučio platiti Šuleku knjige koje nisu mi vraćene, a pouzećem izručiti mora. Ovo danah dodjem u Zagreb te ću stvar izravnati. Ja sam jako zabavljen, pa nije čuda ako više putih odgadjam stvari o kojih držim da nebi mogle probuditi sumnju u moje poštenje. Jedino moglo bi to opravdati, što svi na Rieci o meni drže da sam mučenik svojega prezbježnoga poslovanja, da previše stvari na sebe uzimam pa da sam često u smetnji kako da im zadovoljim a više putih napor veže me nekoliko danah u postelju što kod mojega slaboga zdravlja nije čudo. Vidiš nisam već cio mjesec pisao faksa? Nu ali na moje poštenje nisam mogao to učiniti, i da nisi me tako oštro podprašio pouzdano bio bi ti pisao tek sutra ili preko sutra.

Žao mi jako što te valjda u Zagrebu neću vidjeti. Ja ću otići odavde po svoj prilici oko 14 ili 15 t.m.

Hvala ti na Čepulićeve³⁹⁹ svjedodžbe, a novce izporučeni tebi ili tvojoj (?) kad dodjem u Zagreb.

Danas imamo u čitaonici sjajnu zabavu i hrvatsku predstavu, na koju si valjda već primio pozor. I opet imam tuj dosta posla jer sam regisseur, igrač, vortänzer i Bog zna što još.

S bogom, uputi moj naklon milostivoj gospoiji i kéerci.

Tvoj iskreni
Derenčin

c) Pismo od 15. kolovoza 1866. godine; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A /Deren. 3

Velecienjeni prijatelju,

Vjerujte da je i mene i moju ženu osobito veselilo što je vaš Lacko⁴⁰⁰ bio tri dana naš mili gost. Žalibože kiša lievala uz nezatne stanke skoro neprestano, te nije nam moguće bilo razgledati i ono malo znamenitosti, koje Rieka pruža. Bili smo ipak u Opatiji u toj oazi medju našimi kljisurami, nu uspomena na Maximir nije doustila da se Lacko osobito raduje bujnosti prirode u tom predielu, koji je riečanom omilio valjda jedino stoga, što im gorostasni lovori krivaju naše nesretno kamenje. U društvu prijateljah razgledao je k' tomu stari grad Tersat, te čini mi se da mu se veličanstveni vidik na naše more i otoke od srdca dojmilo. Nastojao sam ga upoznati sa našimi pomorskim odnošaji, i hladio razlozi vatreno njegovo rodoljublje, koje nije podnosilo da se na Rieci talijanski govori. Utorak perlje podne krenuo je parobrodom putem Malinske, a odanle u grad Kerk, gdje prebiva dobar moj prijatelj pop Vasilić, knjemu sam Lacka preporučio i koji će mu nacrtati shodnu osnovu njegovoga

³⁹⁹ Avelin Čepulić.

⁴⁰⁰ Ladislav Mrazović, sin političara Matije Mrazovića.

putovanja po otocima i predstaviti ga biskupu Viteziću⁴⁰¹, vrednomu rodoljubu. Iz otokah vratiti će se na Rieku ako neide u Senj pa odande u Dalmaciju bar do Splieta. Nije si drugo nabavio nego par novih čizmah, zimske mu oprave netreba jer je sada kod nas najprijaznije doba, a kabanica što ju ima, štitiće ga više nego dovoljno od noćnoga hlada. I mi smo se čudili što uz putnu opravu nije ponio s sobom eine reputablere toilette. Valjda nije htio iznevjeriti se pravoj slici i prilici putujuća djaka. Na Rieci neima skladištah gotove oprave a da si naruči morao bi bio čekati nekoliko dana. Čim je Lacko došao priobćio sam mu da sam njegov bankar i da sam mu na put što sudih da mu treba. (U taj par primio sam vaše pismo za Lacka sa 50 f. Čuvati ću ga zapečaćenoga dok se vrati.). – Bili smo kod Suppa⁴⁰² na ručku. Patriarka govorio je puna tri sata proti špitalercem i naložio Lacku da vam obsežni govor što prije za vaše ravnanje priobći. Lacko je uljudan i inteligentan mladić, njegovo čedno i ozbiljno ponašanje hita sa srdacah svih, koji s njime u doticaj dolaze. Čini mi se da njegova pisma prestrogo razsudjujete i uvjeren sam svakako da će živa njegova rieč naknaditi poveršnost pisamah pisanih usried brigah putnika umorena ktomu dugim govorom Suppovim, za kojem znam da je bar jedno pismo napisao. Razgovarajući sa Lackom veselio sam se napredku našega naraštaja i žalio što je moj brat izučeni sedmoškolic bolestan te tako zapriečen upoznati se s vašim sinom. – Kad se na Rieku vrati, biti će pouzdano vrijeme prijaznije te ćemo temeljitije naš oporni grad študirati. –

Vi me korite što sam se Pozoru iznevjerio. Njekolicina nas iskrenih rodoljubah snivala je za rata velike osnove... odrekla se politike, koja transigira, i spremala se na odvažne čine... Prevarili smo se i sada nije druga nego da se u špitalu opet liečimo. Ja ću usljed ove metamorfoze biti opet marljivi Pozorov dopisnik. –

Često obćim sa Ciottom⁴⁰³. On je sveudilj stari Madjaron, nu riečki madjari mogli bi ga potierati u naš tabor toliko ih on mrzi. Sa Čepulićem⁴⁰⁴ ne obći a Vončine⁴⁰⁵ ne želi vidjeti, kao ni pokorno potpisani, koji se onomu lumpu uklanja kao, da parlamentarno govorim, vampiru. Čepulić je pun žuč. Visokozvučnimi frazami oplakuje što on zove politiku osobnostih koja je našom domovinom zavladała a sam udara nemilice i bez razlikah na osobe, kojem bi se naš narod imao do crne zemlje klanjati... sapitenti pauca.

Španova je i upravnih i sudbenih Mažuranićevih oblastih na Rieci prava je nevolja. Sudbeni je stol gnjezdo vazalicaah koji vam pravicom notorno trguju, ludjakah kojim mo-

⁴⁰¹ Josip Ivan Vitezić (1806.-1877.), krčki biskup i utemeljitelj hrvatske čitaonice u Vrbniku, prve na otoku Krku.

⁴⁰² Faustin Suppé.

⁴⁰³ Giovanni Ciotta (1824.-1903.), posjednik i umirovljeni inženjerijski major austrijske vojske, budući riječki gradonačelnik. Unuk znamenitog riječkog veletrgovca i utemeljitelja gradskog kazališta Andrije Ljudevita Adamicha.

⁴⁰⁴ Avelin Čepulić.

⁴⁰⁵ Ivan Vončina (1827.-1885.), hrvatski političar i tadašnji riječki podžupan. Umirovljen zbog sukoba s Madarima. Napadao bana Raucha i Hrvatsko-ugarsku nagodbu.

zak nije na mjestu, i osobah koje političke strasti prenašaju na djelovanje sudstva. Predsjednik Šepić⁴⁰⁶, dobričina, kojemu neima para, pravi mučenik medju ovimi birokrati koji jedan drugoga osvadja i denuncira, Šepić rekoh blagom svojom čudi neće tomu škandalu nikada na put stati. Javno mnijenje na Rieci ogorčeno je proti sudbenomu stolu, te čujem da će trgovačka komora izraziti višjim oblastim ovo nezadovoljstvo.

Da mi nije, kao što je, troje djece i da četvrto neće možda još danas umnožiti domaću moju vojsku, ja bi postao trgovačkim agentom mojega otca, samo da nebudem budi posredno dionikom sramote s koje zlobnici biede Hrvate radi takove sudbene uprave.

Hoće li ikada bolji biti? Ja počimam dvojiti o našoj sreći u carevini, i ako se u špitalu doskora neizliečim, kušati ću dešperatnom kurom Starčevićem⁴⁰⁷.

Nestati će mi papira, zato zaključujem moleći va da u ime moje i moje supruge izručite vašoj gospodji i kćerci najsrdačnije pozdrave.

Od mene primite iskreni poljubac i uvjerenje da vas ljubim i štujem.

Vaš iskreni

Derenčin

U Rieci dne 15 Kolovoza 1866.

d) Pismo od 14. ožujka 1883. godine; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A /Deren. 4

Dragi Matija!

Danas je peti dan, što nesmijem preko praga svoje sobe. Trga me užasno, a glava pučala mi od strašne boli. Danas je nešto bolje. Možeš si misliti, kako usried te boli djeluje na mene komedija, kojoj sam doduše dao povoda, nu na koju nisam ni u snu mislio, da će se po mene toli neugodno izpasti.

Stvar se istinito ovako ima.

Moj znanac Zloch, koj za Schesingerova odsuća redigira Agramericu⁴⁰⁸, zamoli me, da mu napišem članak. Ja to učinih, ter po mojem mnenju iz članka proviruje očito misao pokazati, da Pejačevićeva⁴⁰⁹ politika koketiranja sa Srbi neće imati uspjeha. Ovako su shvatili članak u vladinih krugovih. Ban bio je bijesan, pozvao Zlocha na odgovor, mene pozvao valjda ad audiendum verbum itd.

⁴⁰⁶ Anselmo Šepić (1815.-1881.), savjetnik i predsjednik Županijskog suda u Rijeci, član i starješina Narodne čitaonice sve do 1867. kada je otišao u Zagreb za vijećnika kod banskoga stola.

⁴⁰⁷ Ante Starčević (1823.-1896.), hrvatski političar, osnivač i ideolog Hrvatske stranke prave.

⁴⁰⁸ Agramer Zeitung.

⁴⁰⁹ Ladislav Pejačević (1824.-1901.), hrvatski političar i ban od 1880. do 1883. godine. Proglasio ujedinjenje Vojne krajine s Hrvatskom.

O tom, da bi se odkrilo piščevo ime, nije bilo ni govora, ter me Zloch uvjerava, da ga on nije nikomu priobćio. Danas priobćio mi Miškatović⁴¹⁰, da je telegram Pester Loydu poslao nesretni Kobiž, koj mu sam reče, da me tobož spoznao iz živahna štila, a da mu se enuncijacija činila po sebi važnom i vriednom, da se priobćio. Zlocha da je Ban prisilio na nominaciju auktora, jer da mu toga stoji doznati tko se usudjuje u vladinih novinah opisivati njegovu politiku kao *verfehlt*⁴¹¹ i proricati joj neuspjeh. *Madjarske novine geriraju se prema članku drugačije, ter iz njega izvode koješta. Njihova me hvala više boli, nego moj reumatizam. Došao sam u položaj čovjeka, koj nije, nikomu u zemlji pravo učinio. Zadovoljio sam jedino Madjarom! – Na prvi mah hotio sam pisati Pester Loydu, ter precizirati doseg i pravo znamenovanje članka, nu odustao sam od toga iz razlogah, na koje ćeš sam doći. Čujem, da će danas Narodne Novine na mene navaliti, Pozor pucati će s druge strane, a pitanje mojega izstupa iz državne službe nije još riješeno!! U Pešti, kao da će kralju savjetovati, da odbije moju molbu za izstup iz državne službe. Ovo zaključujem iz izjave, što ju je Ban zlovoljno učinio prema Nikoli Jurkoviću, kojemu je kazao: "Auch in Pest gibt es Leute, welche behaupten es sei nicht nothwendig, gewesen dem D.... einen Sectionsrath aufzudringen?. Der kleine hat viele Freunde in Pest"*⁴¹² Poslije toga pisma odlahnu mi ponješto, odlahnu, jer se nadam, da me nećeš osuditi kao zločinca, već u najgorjem slučaju wegen *Unterlassung nothwendiger Obsorge, oder wegen Spielerei mit Feuer*⁴¹³.

*Moja fotografija mora biti "ernst und gerecht"*⁴¹⁴. Tako se bar čini Pester Loydu.

S bogom

Tvoj

Derenčin

e) Nedatirano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 5

Dragi prijatelju,

Što ti Barčić pisao, to je po dogovoru našem sljedilo, a usljed najnovijega našega dogovora moram ti na brzu ruku javiti da naš kandidat u Vinodolu mora biti Rački. Durbešića uputili bi da baš za riečko pitanje vele probitačno bilo kad bi baš on učestvovao kod saborskih zapisnikah. Usljed toga mi ga sklonismo da odustaje od svake kandidature. Popovi u Vinodolu pored Šoićeve⁴¹⁵ opomene jesu sveudilj neustrašivi. Rački je kod njih presona gratissima.

⁴¹⁰ Josip Miškatović (1836.-1890.), hrvatski političar, narodni zastupnik, novinar i književnik.

⁴¹¹ "Promašenu" (njem.)

⁴¹² "I u Pešti postoje ljudi koji tvrde da ne bi bilo nužno tom D.... nametnuti odsječni savjetnik. Mali ima u Pešti mnogo prijatelja." (njem.)

⁴¹³ "Radi propusta nužne skrbi, ili radi igre s vatrom" (njem.)

⁴¹⁴ "Ozbiljna i primjerena" (njem.)

⁴¹⁵ Biskup Vjenceslav Soić, rodom Bakranin.

Neznam ako ti Barčić pisao da Račkoga opomeneš neka piše Karloviću župniku u Brod Moravicah, pa Mancetu u Verbovskom neka se na osramote. Ja se nadam uspjehu jer ljudi su omlitavili, a agicacija vladina strašna.

Zbogom jer imam posla. Valjda idem u Crikvenicu.

Tvoj Derenčin

12/2

f) Nedatirano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 6

Moj dragi Matija!

Znađem sve! Znađem da si u Pešti, znađem da nisi sam, nego da si se sjetio svetih bračnih dužnostih, što je moju ženu sklonulo da ti izdaje svjedočbu uzorna ponašanja a meni da ju za prošlost izkazati, a za budućnost da pozornije prati moje izvanbračno djelovanje. Predputnici? Ovo, molim te ponajprije da se u moje ime do crne zemlje pokloniš milostivoj gospođi, a u ime moje žene da ju srdačno poljubiš. Da moja Eliza nije skupna i da ju stanoviti, inače radostni događaj, nesili ostati kod kuće, mi bi se stvorili u Pešti⁴¹⁶. Nu ni ja nemogu iz Zagreba, jer imam posla (?), da sam skoro onemogao. Komentar ovršna postupka ja ... obrazacah. Nacrtan je komentar bagatelnoga postupka. Izradjena osnovna naputka za provedbu gruntovnoga ispravka, a sada izradjuje se reglement za kaznene samostalne. Nutarnji je odsik upravljao bez propisah tiućih se kućnoga reda. I pitanje o naknadi kazneno-ovršnih troškovah, nalazi se u tečaju raspravnom. Ako k' tomu dodaješ provedbu zakona o mjestnih sudovih, pa osbežnu provedbenu naredbu, koja je za gruntovnice potrebna radi prepunih zakona o odkupu činjenik? Zemaljskih itd. u pogledu uknjižbe odkupnine, biva očevidno da ja nesmiem iz Zagreba. –

Svrha ovomu pismu nije doduše bila sva ova dugovanja pripoviedati, već in primo loco zadovoljiti želje da s tobom razgovaram, a in secundo loco moliti:

1. moliti ministra (?) Rušnova⁴¹⁷ neka isposluje sankciju ovršne novele ... i štampa je devet ... Nadam se da sankcija novele neće naići na zaprieke, jer glavnih načelah sabor nije preinačio. Ja bi radi ugovora sa Albrechtom bio u velikoj neprilici da se sankcija uzkrati.

2. Govorio sam tri prie o preinakah, koje su mi zahtievali u hrvatskom tekstu mjembenoga reda. Nisu nam odgovorili. Požuri stvar i razloži im i ustmeno pravednost naših zahtievah.

3. Upitaj se kod Rušnova, s kojim ako se nevaram stojiš u vrlo prijateljskom odnošaju, kako je mogo dopustiti da se Ban u stvari Paukovićevoj tako nečuveno osramoti. Ovo

⁴¹⁶ Derenčin aludira na trudnoću svoje supruge, radi čega ona nije u mogućnosti putovati.

⁴¹⁷ Adolf Rušnov (1847.-1914.), pravnik, pravni pisac, vijećnik i tajnik stola sedmorice.

*dakako sub rosa*⁴¹⁸ i kao da si iz drugoga vrela doznao da je Nj. Veličanstvo, nečuvenim u upravnih listopisnih postupkom, prosto dokinuo odluku Banovu, kojom je Pauković dignut. Moguće da je ponešto stvar neću reći pogrešna nego donekle enkorektna; nu sitno ona enkorektnost opravdana je iznimnosti slučaja i okolnostih, pa i pravnički znanjem principa našega suda. –

4. Imaš predlog glede izradbe osnovah zajedničkih zakonah, vriedan je tvoje podpore. –

Septemviri nisu još predloženi. Ja sam svoj predlog pismeni učinio ima tomu pouzdano dva mjeseca, nu čini se da nisam pogodio žicu gosp. Špuna⁴¹⁹, i stvar leži kod Njeg. Preuzvišenosti, s kojom sam ovo danah imao na četiri oka nekoliko ne baš ugodnih prizorah u smislu naredbe, kojom sam tumačio djelokrug dužnostih odvjetnikah i radi zaustavah ... U prvom pitanju sam ipak uspjeo. Nu bilo je schwarz Gebart⁴²⁰.

Sada dosta i s bogom

Pozdravi Miškatovića tvoj

Marijan

g) Nedatirano pismo, prosinac 1869. godine; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 7

Dragi prijatelju,

In primis et ante omnia⁴²¹ Živio i bio i četiri putih Živio pisac Zatočnikovih članakah o Lonjskom polju.⁴²² Meni se ovi članci prikazuju zbilja kao sunčani traci, koji prodiraju kroz gustu magljuštinu. Počimam i opet nadati se našem uzkrsnuću, ja nemogu ni pomisliti da ima naroda u Europi, koji bi mogao podnositi toliko sramote a uz nju toliko teritorijalne štete. Vončina morao bi sve one članke izdati u posebnih otiscih, a nebi bilo sgorjega izdati ih i na njemačkom jeziku da se i mađarsko občinstvo upozna sa svojim zastupnicima u Hrvatskoj. Francezki konzul na Rieci Du Regne⁴²³ kaza mi, da je on točno proučio posao lonjskog polja a da raspolaže osobito tehničkim podatci. On je čitao Zatočnikove članke vrlo se povoljno o njih izrazio, nu reče mi baš ovo: "Moje izvješće ipak je podpunije". Ovo sve ti kažem zato jer ćeš valjda imati priliku dopisivati sa Du Regneom te onda finim načinom, a da mojega imena nespomeneš, nastoji doznati što je on o tom poduzeću sakupio. Du Regne je muž izvanrednih sposobnostih a njegova ga vlada osobito

⁴¹⁸ Potajno.

⁴¹⁹ Napoleon Špun Strižić (1839.-?), vijećnik stola sedmorice.

⁴²⁰ Nepevediva fraza. U današnjim rječnicima njemačkog jezika nije uvrštena riječ 'Gebart'.

⁴²¹ "Kao prvo i prije svega drugoga" (lat.)

⁴²² Koncem 1869. Mrazović je u Zatočniku iznio sve nepravilnosti o konzorciju za isušenje Lonjskog polja. Radi toga tadašnji hrvatski ban Levin Rauch morao je podnijeti ostavku, a Mrazović postao najpopularnijim čovjekom u Hrvatskoj. Znameniti i zaslužni Hrvati, biografska natuknica o Matiji Mrazoviću, Zagreb 1925, str. 195.

⁴²³ V. bilj. 398.

cieni. Pred nekoliko mjesecih bio je u Beogradu nu čini se da ne simpatizira s našom braćom. On se za naše stvari interesira i pozornim okom prati pokret krajišti i shvaća ga pravilno. Rekao sam ti da ćeš imati priliku s njime dopisivati, jer je pred nekoliko danah bio kod mene, i reko neka mu naznačim poštena i pouzdana odvjetnika u Zagrebu. Ne kaza mi, o čem se radi nu naglasio mi da mu treba čovjeka pouzdana. Ja sam ga uputio na tebe. Doznao si Čepuličevu smrt⁴²⁴. Pokojnik nije ostavio za sobom imetka osim vinograda kod Zagreba koji mu bacao zakupnine 14 f. na mjesec. Molio me pokojnik da budem tutorom njegovoj djeci te u tom svojstvu nastojati mi je da isposlujem udovici mirovinu a djeci prinesak za njihovo odgajanje. U tu svrhu trebam sljedeće dokumente:

1. Krstni list pokojnikove u Zagrebu rođene djece Ivora i Olge. Ivoru 9a je godina a Olgi 7 po prilici.

2. Svjedočbu o smrti prve pokojnikove supruge Albine Čepulić.

Molim te naloži tvojoj priavi da ti neodvlačno pribavi navedene izpise pa mi ih odmah pošalji uz naznaku troška. –

Neočekujem od vlade da će ona preko zakonske mjere prinesti prinesak za djecu. Ima ih petorica, a iz prvoga udovičinoga braka dvoje. Najstarijemu Avelinovomu sinu jest 12 godina, zove se Kosta, polazi treći gimnazijalni razred i ima izvanrednih sposobnostih. Škoda bi bilo da bi morao prekinuti nauke. Ja se nadam da će mu otčevi prijatelji pomoći do kakva stipendija. Znadeš li za kakovu Strosmyerovu zakladu? Molim te i u ime udovice budi mi na ruku u tom poslu. Očekujem zamoljene izprave, daj da ih što prije dobijem. –

Dakle članovi zajedničke deputacije za riečko pitanje položili su svoje mandate, a Veneda telegrafuje na rečko zastupstvo da će pitanje riečko biti riješeno mimo predloga hrvatske deputacije u smislu osnove riečko-ugarske, da će vlada odmah preuzeti upravu grada, i imenovati gubernatora. Ja ću o tom pisati još danas Zatočniku i pokazati jasno na što se smijera.

Naša čitaonica skoro da se ovo danah nije razvrgla. Nu ti znaš da smo mi riečki Hrvati ljudesine, pa nismo dali da budemo ovdje sramotni. Znamenitimi prinesci devetorice nas namirili smo dugovinu i time ojamčili obstanak društva. – Njekolicinu nas stoji čitaonica na godinu previše, nu nemože biti drugčije.

Još nješta. Ima tomu godinah šta mi Šulek poslao stotinu "Pravica". Ja sam knjigu razposlao po županiji, nu oduki nedolaze mi novci. Šulek mi piše i kao da dvoji o meni. Reci mu sastaneš li se s njime da ima krivo i da ja nisam čovjek koji treba stotinu forintih. Počekat ću još nekoliko danah da vidim jeli će mi prijatelji poslati novce ili knjige pa ako nebude drugčije poslati ću Šuleku iz svojih novacah što ga ide. Nebi nikada više uzeo na

⁴²⁴ Avelin Čepulić preminuo je 10. prosinca 1869. godine u Rijeci. Derenčin bijaše skrbnikom njegove malodobne djece.

se razprodaju knjigah. I Fiaminove knjižice⁴²⁵ zadadoše mi dosta posla i tuge, i dosta sam i u onoj razprodaji štetan. – Hvala bogu, dok je posla i zdravlja, koje me od njeko doba osobito služi.

(?) ja ti redko kad pišem, nu kad se na to odvažim onda neznam dokončati lista.

Od strane moje žene poljubi tvoju milostivu gospoju i kćercu, a do moje poljubi im ruke. Znam da se rada prokšiš pa češ naše naloge točno i smočno obaviti.

Preporučam ti isprave Cepulićeve.

Z bogom

Tvoj iskreni

Derenčin

h) Nedatirano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 8

Dragi prijatelju,

Na brzu ruku a iz pouzdanoga izvora mogu ti javiti da je selenje hrvatskih oblasti iz Rieke zaključeno. Bojimo se da će se nastojati zatierati ih u gorski kotar da se primorje laglje podčini mađjarskoj guberniji na Rieci. Ovo je znamenovanja imenovanja Pitnarićevog sudcem u kotaru vinodolskom.

Već je stigao nalog da se trgovačka komora riečka preustroji za samu Rieku.

Pred nekoliko danah izašao je u riečkom hrvatskom narečju "razgovor" koji je proizveo veliki utisak na prevareno niže rečko pučanstvo. Redarstvo zaplienilo je kod poštanskoga ureda mnogo iztisakah, a panduri gradski pliene otiske po krčmah gdje se rado čitaju. U tom razgovoru dokazuje se Riečanom da su mađjarska obećanja ostala prazne rieči.

Sumnjaju na mene i Barčića, groze se istragom koju će (?) novi sud koji stupa u život početkom studenoga. Hohenwartov pad otvara nam žalostnu neposrednu budućnost.

U oči toga držim da primorski rodoljubi negledaju prekrštenih rukuh kako će se izvesti predanje hrvatskih oblasti.

U načelu mi se moramo opirati selenju, nu ako su mađjari zaključili izvesti ga, nemajući sile da ga osujetimo, nemože nam biti ravnodušan način njegovoga opravdanja.

U ničije materijalne odnošaje neće tako štetno uplivati selenje kako u moje, nu ja sam vel odlučan neostati na Rieci, gdje nebi mogao biti našoj stvari od nikakove koristi. Riečko pitanje riešiti će sviestna jaka Hrvatska, a na Rieci neće biti ni zgone ni mogućnosti u tom nastojati.

Dosele bila je Rieka središte političkoga života naše županije. Čim se oblasti premjeste, Rieka bit će nam za političku akciju bar neusmjestna.

Ja se bojim da vlada neće stvoriti drugi centrum, nego da će oblasti ponamjestiti po raznih mjestih da otegoti opoziciji rad. Uprav stoga mnijem da bi naše nastojanje moralo ići na to da mi drugi centrum stvorimo i da se sve oblasti u jedno jako mjesto prenele.

Ako već moramo iz Rieke nedajmo se iz Primorja. Bakar je jedino mjesto koje bi za nuždu moglo nam zamjeniti Rieku. Ako se nevaram u bakarskoj skupštini 4 studenoga potaknuti će Medanić ovo pitanje, nu samo za preselenje županijskoga Magistrata.

Po mojem mnienju skupština morala bi odlučno odbiti predlog, nu kad bi se usvojilo da vlada svakako hoće da oblasti iz Rieke vuče, nebi nam teško bilo skloniti svekolike občine županije da uz prosvjed zahtievaju da se sve do cigle hrvatske oblasti u Bakar pre-sele. Bakar bi po tom postao središtem političkoga našega života, naše borbe, borbe dugotrajne, jer se ja boljoj sreći za dugo vremena nenadam.

Idem sada k' Smaiću i moliti ću ga da on zazove konferenciju. Nebudem li ga na to sklonuo, sazvat ću ju ja. – Naši su ljudi u Rieci jako frivolni, sude površno i najradje snujaju se i šalu zbijaju. Ja sam dosele od njih koješta pretrpio i šutio slogi za volju. Rado bi odmah osobno došao u Zagreb da mi poslovi puste, nu gledati ću svakako da se prema koncu Studenoga na nekoliko danah odkinem.

Možebiti ja odviše crno vidim u najbližnju budućnost nu ocieniv položaj u monarkiji nedade mi se veseliti se.

Vraćajući se na pitanje selenja, najveću bi nam sramota bila da se radi mjestnih interesah porodi nesloga. Vlada valjda na to računa. Kraljevčani na pr. drže da bi njihovo mjestance bilo najumjestnije središte županije, čujem da Mrzljak boravi u Novom, doskora ponudit će se Fužina, pa Delnice, Lokve i.t.d. Tomu razdoru treba da pametni ljudi na put stanu a to je moguće jedino dogovorom. Da me razumješ: iz Rieke mi svojevotno neidemo, nu bude li nedvojbeno odluka vladina da nas iz Rieke tiera mi moramo djelatno uticati na opredieljenje središta županije, ako nećemo kompromitirati buduću našu akciju. U primorju nema žalibože prikladnijega mjesta od Bakra. Gradjanstvo je sviestno, bogato a nekoliko odvažnijih novih obćinarah probudilo bi ga iz mrtvila koje čini se da je značajni biljeg hrvatskoga gradjanstva. – Kraljevica nema vode, nema zgradah, a u ostalom primorju sama sela.

Meni će osobito drago biti priobčis li mi stvari mnienje tvoje i ako držiš potrebito i ono naših boljih prijateljah. Stvar je odveć važna negoli da nas vladina akcija nepripravne zateče. Njoliko rečenih pro domo suo.⁴²⁶

Ti znaš da mi vlada već jedanput uzkratila odvjjetništvo. Ja kanim na novo potražiti ga. Možeš li s Pricom o tom govoriti?? Na Rieci ne znam i ne želim ga dobiti, a samim bilježničtvom u gradu nebi htio ostati. Bilježništvo u županiji pako nebi mi jamčilo uzdržavanje obitelji, te prisililo me da potrošim ono malo što sam na kroz napeto sad preštedio. Odvjjetništvo u županiji bih ja imao najprilicnije. Bilo kako god idem iz Rieke ako naša

⁴²⁵ Ivan Fiamin (1833.-1890.), riječki župnik, pučki pisac i prevoditelj na hrvatski jezik.

⁴²⁶ "Sebi u prilog" (lat.)

patetična vlada bude nas tierala, i vratiti ću se u rodno moje mjesto samo onda, kad se naša zastava bude vijala na riečkom gradskom zvoniku. –

Pozdravi sve prijatelje, moj naklon milostivoj gospodji i od strane moje supruge, koja plaidira za Kraljevicu a ne za Bakar i kani ustrojiti pukovnicu hrvatskih amazonah. Vidiš i u samoj mojoj obitelji pomolila se već nesloga o budućem središtu županije, a što će biti spram nje, ako se za vreme ne pokrenemo na složnu akciju. U toj šali ima puno istine. Još jedan put zdravstvuj i primi iskreni poljubac od tvojega

Mariana

i) Nedatirano i djelomično sačuvano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 9.

Da imamo kauciju mi bi izdavali list na talijanskom jeziku. Dosta bi bilo i jedan put na ćedan. Troškova bi namirili bez potpore izvan Rieke, samo kauciju nemožemo smoći. Barčić bi uređivao, a i naslov imamo za list: "Il Patriotta". Gospodska stranka bi podpisala dakako kradomice, a potporni štiti Barčićev uništio bi diktatum. Prema Ugarskoj bio bi taj pojav od velike važnosti, jer ima nas pravih Riečanah, koji su u stanju prilični talijanski pisati, pa ugovorismo da bi svaki od nas podpisivao. ? njihova neima ni jednoga imadu i dva Riečanina. Plaćaju 800 f. na godinu jednome iz Trsta, koji ni list uređuje a dosta ?. Dosele imadu 8 predbrojnikah na Rieci a 4 vanjskih. Gradska blagajna plaća sve. Ja znam da imate dosta troška, nu ako bi kako moguće bilo spraviti skupa 2500 f. mi bi neodvlačno stali izdavati list. Pisali bi umjereno i tako da nebi bili ni parnice. Za svrhu našega lista toga netrebamo.

Šta je s Pozorom novo? Mi smo ovdje u strahu jer ga nevidjamo dosele. Nećeli zabraniti izdavanje?

j) Nedatirano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 10

Velecienjeni gospodine,

Eto vam dva dopisa za Pozor. Onoga iz "Crikvenice" sastavio sam polag izvješća pouzdana očevidca. – Osim Barčića koji se odrekao dobio je danas Smajić⁴²⁷ očitovanje delničkoga, vrbovskoga i čabarskoga sudca da nemogu sudjelovati kod novačenja. Neznamo dali će ih suspendirati. Sudac grobničko-hreljinski nije još podnio očitovanja, nosi ga u džepu, nu kao da mu se neda predati ga. Stid ga je ipak svojih kolegah pa će i on odvažiti se na poštenu čin.

Kako vidite Smajić izvadja samo naredbu o novačenju i počeo je time još prije negoli bijaše imenovan povjerenikom samo da ne prisili Vončinu na ostavku. Čudni li su odno-

⁴²⁷ Bartol Zmajić de Svet Ivan (1813.–1888.), veliki župan riječke županije i riječki civilni kapetan od 1861. do 1867. godine.

šaji medju ovom dvojicom. Neznaš koji drugoga više mrzi a živu u najnježnijoj slozi kad se radi o rušenju naših prava o našem nepoštenju.

Siromak Barčić nalazi se u nevoljnom položaju. Odvjetovanje na Rieci biti će mu od male koristi, ima četvero djece a i u uredu u stanovitom obziru... nije bila stvar sasvim u redu. Mi smo nedostatak predbježno pokrili, nu znate da nismo bogataši a Suppé valja se po svojem blatu.⁴²⁸ Molimo vas, to sve neka ostane sub rosa i rečeno je zato da Barčiću ma kakvu podporu pošaljete ako je zbilja istinita viest Pozorova o ustrojenju društva za podporu "stradajućih rodoljubah" a Riečani kažu da će sada Madjari kralja tokajem opiti pa da će on "u pijano vrijeme potpisati im Reku" I ludjaci kažu više putih mudrih izrekah!

Mi živimo ovdje u neprestanoj bojazni da kako lokalnoj za našu budućnost. Moji su živci razigrani, pun sam žuči, pojeo bi Beusta akoprem je moj želudac notorno slab. Ovi eljeni na ulici dodijali su mi do zla Boga a šetnje neću da se odrečem makar me razkoma-dali ti divljaci. Blago vama, koji možete bar mirno politizirati.

Eto vam imena naših sudacah:

Delnički kotar – Viekoslav Begna /saborski poslanik, špitalerac/

Čabarski –||– – Ferdo Šlajmer

Verbovski –||– – Hinko Padavić

Grobnički –||– – Tome Padavić

Zaboravio sam napomenuti u dopisu da gradsko poglavarstvo na Rijeci izvadja već novi zakon o novačenju.

Zdravstvujte, dogodi li se što važnoga javim vam žicom, inače pišem.

Vaš iskreni

Derenčin

k) Nedatirano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 11

Velecienjeni prijatelju,

Pišite molim vas dali je vredno da dodjem u Zagreb. Ja sam pripravan na svaku žrtvu, a koja bi našoj stvari i najneznačajniju korist nikla... Ne ostavite me bez vašega savjeta, pišite mi odmah.. Neda mi srdce da govorim o našem porazu. Da je svuda bila stvar onako organizirana kao u našoj i sriemskoj županiji, nedoživjesmo lje tolike sramote. Ili je zbilja naš puk u gornjih predielih tako nesviestan i glup? Bog nam se smiluj. U svoje se kljuse uzdati nesmiemo. S bogom vaš iskreno

Na novo ljeto Derenčin

⁴²⁸ Faustin Suppé. Nije jasno na što Derenčin točno aludira. Vjerojatno se radi o nekim Suppéovim postupcima koje Derenčin nije odobravao.

Kod našega pučanstva zavlada apatia. Ljudi kažu čemu da se mi ustežemo da se borimo, kad se grad Zagreb tako sramotno ponio (?)

1) Nedatirano pismo; Arhiv Jugosl. akad. XV 46 A/ Deren. 12

Velecijenjeni gospodine,

Čitali smo u jučerašnjem "Pozoru" dopis iz "hladne Mure" u kojem se naivnosti, koja slabo dolikuje političkomu listu, neodobrava moj dopis o riečkim izgredih i o djelovanju g. Smajića na Rieci. – Mislilo sam da će "Pozor" glede civilnoga kapetana riečkoga zastupati one nazore, koje sam u svojem dopisu razvijao. Čini se da tomu nije tako. Gore pomenuti dopis makar i u političkom obziru bio plitak i makar i bio skup liepih hrvatskih frazah mojega čestitoga prijatelja Jelačića, podoban je probuditi u obćinstvu mnijenje kao da se uredništvo Pozora s mojim dopisom neslaže, a boli me što se u tom pitanju sa mnom neslažete, jer mi stoji do vašega priznanja jer bi žalio gubiti ono povjerenje koje mi nezaboravnimi prigodami izrazaste. Mislite da sam bio preoštari i da je trebalo ublažiti utisak mojega dopisa? Čitajte molim vas pod ./. dopis što ga je priredio za Pozor moj prijatelj Brušić. Moj dopis bio je primljen kao najumjereniji meću inimi pokusi. Nitko od nas ne želi da upitni dopis post festum štampate jer sudimo da je moje izvješće dovoljno makar ga i dielom paralizirao Jelačićev panegirik. Ako je Jelačić Smajiću zahvalan što ga uzdržava, neka mu drugim putem zahvalnost izkaže, nu nedajte da vaš list za takav posao rabi.

Ja nisam dirao u osobu g. Smajića. On može biti i dobar domorodac i dobar otac, suprug, prijatelj ali zato ostane nepobitno da mu kao civilnomu kapetanu posao nevalja.

Ako je g. Smajić pomagao izdavati po koju hrvatsku knjigu, to je i madjarskih knjigah na njegov trošak izašlo. Na Rieci sve znade do rodoljublja g. Smajića počem od njegova imenovanja članom banske konferencije dotično velikim županom.

Gosp. Jelačić brani i kancelara Mažuranića, osudjuje tu nezrielu opoziciju koja vrijeđa pjesnika "Čengić-Age". Koliko smo se putih smijali slušajući Jelačića i Smajića in coro kovati do zvjezdah našega dragoga Ivana. Sudite po tom političku izobraženost čestitoga inače jezikoslovca Jelačića.

Oprostite što vas ovakovim sitnicami zadržavam nu rado bi znati ali zbilja mislite da je Smajićevo djelovanje na Rieci vriedno ma kakove obrane. – Da drugi tko ovako piše, moglo bi se pomisliti da ašpirira zamieniti g. Smajića. Bar meni neće nitko takove ašpiracije prišivati, jer me ništa baš ništa ni sada ni u buduće za to neusporobljuje i g. Smajić nije nego smiešan ako takove neslane "vice" pravi. Ja želim da se poglavarstvo grada povjeri čovjeku značajnu, odvažnu, neoskrvnute prošastnosti, pa ću i ja i svi rodoljubi na Rieci bez obzira na političku boju podupirati njegova nastojanja. Naš položaj na Rieci takav je da nam netreba ciepati za radi političkih nazorah. O obrani prava Hrvatske na Rieku slažu se sve stranke, osim madjaronske kojoj kod nas neima traga.

Rad bi vam još koješta pisati, nu danas uprav nedadu mi poslovi. Molim vas poljubite u moje ime vašoj gospoiji ruku, pozdravite vašu prekrasnu kćercu i Lacka, pa sjetite sve na moju ženu, koja njihove dobrote neće nikada zaboraviti.

//:// privijam vam mali dopis, ako mislite da je vriedno štampati ga.

Zdravstvujte i budite uvjereni o mojem iskrenom štovanju.

Derenčin

U prilogu istoga pisma dopis zagrebačkom "Pozoru", 24. veljače 1867. godine.

Na rieci dne 24. veljače 1867.

Riečki izgredi i civilni kapetan Zmajić.

P. Stara je rieč, da jedan neznalica više pokvariti može, nego stotina mudraca popraviti, osobito ako neznalica sobstvenoga uvierenja neima.

Ta mi rieč uvijek na pameti odkako se gospodin Zmajić velikoga županovanja na rieci dočepao, dočepao upravo na nesreću hrvatskoga naroda.

Nije mu dosta Grobnik bio, prohtjelo mu se i 18. veljače 1867, i bog zna što tamna budućnost još u svome skutu neskriva.

Što se na rieci toga dana zbililo, to vam je jurve dostatno poznato, ko što i čitavomu hrvatskomu narodu. Ja vam demonstracije, ili po riečku veselja opisivati neću, a i nije to moja namiera.

Budi vam jedino to rečeno, da su se u procesii ogromni bielo-crveno-zeleni barjaci po gradu uz sviranje bande nosili, po razsvietljenih prozorih ovdašnjih pseudo-madjaronah vijali isti trobojni barjaci, da su se po javnih pijacah govori deržali napereni naravski proti grdim hervatinom, te da se eljenikalo do neba. –

Sada pako k' mojoj namieri, nastojećoj, da vas sasvim objektivno obaviestim o ponašanju hrvatskoga velikoga župana i ujedno civilnog kapetana riečkog. Govorkalo se po rieci jurve davno, i to javno, kako se hoće proslavit na rieci imenovanje madjarskoga popečiteljstva, u to ime se kupovalo zastavah i nagovaralo svjetinu, kako će istim danom i rieka neposredno podpasti pod madjarsku. Civilni kapetan riečki je te stvari spavajući pratio, spavajući mora se reći, jer se nebi sada izgovarao da on o njih nije ništa znao.

Čim se više primicalo imenovanje ministeria, tim i svjetina riečka sve više i više živahnija postajala. Počeše se barjaci krojiti, šiti, transparenti u dućanu jednoga trgovca na sried korsa pripravljati, i javno u dućanu izlagati i razsvietlivati – naravski bez znanja civilnog kapetana, koji se dan za danom po kursu valjda spavajući šetao.

Kad stvar dozrijala eto ti jedan dan deputacije pervaka riečkih k'civilnom kapetanu razlažujuće: da se svjetina riečka uzrujala, da hoće svietkovati imenovanje mađjarskoga ministerija razsvietom, barjaci i sviranjem bande i.t.d. i da bi se oni radi postaviti kano odbor na čelo te stvari, da se nebi nered dogodio.

Vi ćete misliti, da su hrvatskomu velikomu županu i civilnomu kapetanu dobro došli, da upravo prvake odgovorne učini za svaku demonstraciju, te im konstituiranje odbora i siednice u to ime strogo zabrani, jok, Zmajiću je do županovanja, bilo ono čije mu drago, on, kako riečki mađjaroni vele, dozvoli i odbor i siednice i sve ostalo, nu ako to pako, kako on veli, i nije dozvolio, to stoji da nije zabranio.

Stalo se to onda viećati i na sve ruke raditi, a kako i nebi, bivalo je bo sub umbra alarum tuarum.

Možete se sami komentirati, šta je k'svemu tomu hrvatsko obćinstvo na riedi mislilo. Nije baš falilo zagovornikah svakojakih, da bi trebalo Zmajiću deputaciju poslati, da nekon promatra sam sebe i hrvatski narod tako hudobna, nu hvala budi bogu hrvati su nješto godine 1848 naučili, te su jednodušno zaključili, nepačati se niti najmanje u te gospodske stvari, i mislim da su dobro učinili, jere imalo ptica, koje su želile, da se i hrvati pomiešaju, nebili i oružanoj sili posla priredili.

Gospodin Zmajić je više puta znao pozvati narodnjake na savjet, kad mu se uzhtjelo, nu ovaj put je upravo izbiegavao narodni savjet. Bilo je tri dana prije svetkovine, prosu se glas po gradu, da Zmaić odlazi u Zagreb po železničkom poslu, kad al isti dan opet novi glas, da po nalogu banovu neide nikuda, i da je zabranio svaku svečanost.

I zbilja u petak 15. veljače na večer, eto ti ciela gungula pred županijskom kućom, gdje čeka deputaciju, koja išla bijaše Zmajiću molbom, da bi svečanost dopustio.

Natkon se deputacija preko jedne ure kod Zmajića razgovarala, eto ti je natrag, gdje na kapitolu riečkom pred kazinom proglašuje volju Zmajićevu:

Civilni kapetan Zmajić reče jedan od odbora zabranjuje svaku demonstraciju, a za jutro kako subotu obreče posebni proglas.

I zbilja u 2. ure po podne u subotu bie priliepljen po zidovih proglas, koji zabranjuje svaku demonstraciju.

Na to zamoli pismeno više gradskih zastupnikah skupštinu poradi sbivših stvari, nu i ta molba nenaznačiv izrično predmeta za skupštinu bi po civilnomu kapetanu odbijena i dotičnici na proglas uputjeni. U prkos pako svemu tomu bude 18. veljače uveče demonstracija u liepom redu obavljena, jedino se civilni kapetan pobrinuo, da je, kada demonstracija u cvietu bijaše, poslao pandure po kućah, neka u njegovo ime mole, da se nebi demonstriralo.

Quod est demonstrandum: Što je civilni kapetan učinio, da se demonstracija ne obavi? On ju je najprije povlastio, ili bar dopustio da se zsvime pripravi, onda zabranio, a na svrhi opet dopustio.

Najprije je razigrao riečke mađjarone, onda iz zabranom razžestio na hrvate, pripisivajući riečki mađjaroni zabranu jedino narodnoj stranci, a kako i nebi, kad se javno govori, da se je civilni kapetan izpričavao presiom narodne stranke, koja niti blizu nebiaše.

A najkašnje pustio je narodnjake dobroj volji svetine, tako je demoralizirao puk kompromitirao vladu i stranke.

Eto to je plod političke radnje gospodina viteza Zmajića.

Vele doduše njekolicina, da se demonstracija nije dala osujetiti, ali to mora svaki, koji riečko pućanstvo ma samo malo poznaje odriešito kazati, da je laž, jer je to svakomu dobro poznato, da riečko pućanstvo samo onda demonstrira, kad su mu ledja sigurna, dokazi k'tomu jesu sve dojakošnje demonstracije. – Da je stvar mirno prošla jedino se dostojanstvenomu ponašanju narodne stranke pripisati mora, koja je sve izbiegavala što bi ju iole sakrivićnom čitave stvari učiniti moglo.

Nije doduše falilo svakovrsnog spletkarenja da se ju u vrtlog povuče, kako na primier dopis iz rieke u "diavolettu" da se mladež gimnazialna ucka, da prozore razvija i.t.d., doćim je mladeži istoj još mnogo prije izgreda najstrožie i sama šetnja u 5. satih na večer zabranjena bila.

Eto uviditi ćete, da se igra započela, riečko dobro ali posvema nuko pućanstvo dalo se zavesti i služi sasvim prostodušno za oruđe. Civilni kapetan za sve to hajje i nehajje a bolje bi bilo za obe stranke i samu vladu, da ga takova i nebi bilo.

Gospodin Zmajić je sviedokom, da se visoke časti i bez glave nositi mogu, on je upravo vitežki coviek, za obezčastiti sama sebe i narod svoj, ali ujedno i vrlo pogibeljan, jere nesposoban za obćuvati ma i same forme, on kompromitira doduše obe stranke, ali neprašta ni vladi. I u ovom slučaju ima ljudih, koji imajući pred očima 1848 lieto, sve stvari vladi pripisuju, jeli pako pravo il krivo za to oni nemare; svakako je čudnovato, da organ vladin prez prikora tako čudnovato postupati smije.

Ima ih koji vele, da je i zatvor matadora igra, nu bila il nebila, svakako neka se zahvale gospodinu Zmajiću, da je tako vitežki postupao. Ja mislim da ima u ovom slučaju krasnoga materijala za budući sabor; ovako biti nemože, vierujte mi, i toga je mnenja skoro sva narodna stranka, narod naš ovakova čovieka na riedi ne treba, jer ga on sistematićno uništava, doćim bi on sam po sebi pobiedu oderžao.

Ja sveršujem dodatkom, da budemo oprezni i da se čuvamo sirene lieta 1848, da nebude opet razbijenih glava, a poderanih gaća.

**'Uspomene na djela dra Marijana Derenčina' njegova unuka
dr. Dragimira Bakarčića mlađega⁴²⁹, 'Primorske novine',
VI (IX), br. 1485, Sušak, srijeda 22. svibnja 1940. (podlistak)**

Ovi su redci napisani na molbu staroga znanca, da mu dadem po koji podatak u životu pok. mog djeda. Pišući ih nije mi bilo ni na kraj pameti, da ih iznesem na javu. Činim to na ponuku i naročitu želju onoga, koji mi je dao povoda.

Bilo je to godine 1892, kad su me poslali iz Delnica, gdje je zavladała bila pošast difterije, 'dedeku' u Zagreb.

Pohađao sam tada prvi razred pučke škole, pa da ne izgubim godinu nastavio sam pohađanjem škole u Zagrebu.

Djed i baka stanovali su u vlastitoj kući u Zagrebu, Gornji grad, Kipni trg broj 6.

Kuća prizemna, podugačka sa okolišnim vrtom, koji se spuštao na Tuškanac. Do kuće preko dvorišta, odnosno vrta, bilo je zdanje u kojem se nalazila advokatska kancelarija djedova. Dvorište bilo je uvijek puno klijenata, mužeka i mužaća, koji su se najprije sa obilno napunjenim košarama predstavljali 'Presvetloj' i donášali darove već prama onoj: 'Advokat je prije bil veći gospodin, imal jajec, pišćenec, k tomu slanine i t.d.' U svemu to je bilo jedino bogatstvo, jer 'del resto mancava sempre novantanove per far cento'⁴³⁰ U kancelariji bilo je vazda prilično bučno, jer djed onako temperamentan košto je bio, vrlo je brzo obavljao mnogobrojnu klijentelu. Bili su to većinom mužeki, koji su pošto poto htjeli da 'presvetli' saslušā čitave njihove jeremijade, ali on ih je nemilosrdno hitao van, pa čak za njima bacao što god mu dopalo pod ruku. Bilo je smiješno kad ne bi bilo tragično. Visoki duh, koji je imao biti sačuvan da stvara narodu velika djela, košto ih je djelomično i stvorio, morao je da se bavi dosadnim poslovanjem seoskog advokata, da prehrani svoju preveliku obitelj.

O bijedni moj djede, bijedni auktore Osnove Kaznenog zakona, Tumaču građanskog zakona, i t. d. koliko puta, vazda duševno upregnut, znao bi uskliknuti: 'Il mio cervello é travagliato'.⁴³¹ Uza sve to bio je vazda dobro raspoložen i pun humora.

Mnogo puta pratio me u školu, koja se nalazila isto na Kipnom trgu, pa sam mu morao pričati, kako je bilo u školi. Više puta sam se tužio, da je učiteljica vrlo stroga, našto bi me počeo tješiti: siromaček, siromaček! Kad bi mu i dalje pripovijedao vesele stvari iz škole, isto bi dolazio refrain: siromaček, siromaček, siromaček! Tko zna, gdje su bile njegove misli?

⁴²⁹ Dragimir Bakarčić ml. bio je sin Dragimira Bakarčića starijega i Derenčinove kćeri Milke.

⁴³⁰ "Naposlijetku je uvijek nedostajalo devedeset i devet (novčića) da bude stotinu" (tal.). Smisao je izreke, dakle, da se djed uvijek nalazio u novčanim oskudicama. (Op. I. L.)

⁴³¹ "Moj mozak je izmučen" (tal.) (Op. I. L.)

Obitelj bila je vrlo brojna. Njih dvanaest na broju obojeg spola. Za stolom bilo barem četrnaest do šesnaest osoba, a i više, ako bi obitelj bila u punom broju. Svake sedmice dolazio bi na objed dedekov prijatelj Herrenheiser, koji je nas djecu vrlo volio. Herrenheiser je svirao odlično glasovir, a djed rado pjevao romance iz Verdia, Rossinia, Bellinia, Donizzettia i one svoga ličnog i kućnog dobrog prijatelja maestra Zajca, koji bi ih udešavao, da ih djed uzmogne pjevati. Tako je bila udešena i romanca iz 'Lizinke', 'Seljanko dušo draga' i t.d. pa i na samom tekstu, odnosno partituri, bilo je naznačeno 'za srednji tenor'. Kad bi to maestro tumačio, djed se strašno smijao, budući da u glazbi u opće ne postoji izraz 'za srednji tenor'.

Što se tiče djedovog sviranja, na glasoviru, to je bilo više temperamentno klimpanje nego što drugo, budući da svirati nije znao, no zato je volio pjevati i to velikim elanom i jakom interpretacijom. Kod tog njegovog temperamentnog pjevanja, ne osobito lijepim glasom, pratio ga je odlično na glasoviru kućni prijatelj Herrenheiser. Da! glazba bila je vrlo omiljela našem ljubljnom dedeku, pa se dobro sjećam, da je bio vrlo zauzet za našu operu, koju zapravo u Zagrebu on i otvorio. Zbog pomanjkanja domaćih umjetnika pjevača kuća bila je uvijek puna talijanskih umjetnika, koje je djed lično išao angažovati u Italiju. Tako: glasoviti tenor Denegri⁴³², koji se poslije udomio u Zagrebu, oženivši se barunicom Scotti, sopran Giunti Barbera. Koliko puta sam samo čuo pričati o baritonu Titu Vespasiani, koji je velikim uspjehom nastupao u našoj operi. Taj čovjek je imao silan glas, a apsolutno nikakav sluh. Po nalogu djedovu ujak Mirko, koji je imao vanredan sluh (kako višemanje svi Derenčini) Jobovom strpljivošću učinio je Vespasiana odnosno partiture te mu satove i satove ponavljao u uho arije, dok ih napokon nije naučio, da onda brilira na pozornici. Šira publika zaista toga nije znala!

Više puta su se u kući davale domorodne predstave, kod kojih su aktivno nastupala i starija djeca, a publika bila većim dijelom intelektualna elita staroga Zagreba. Odličnici i domorodci poput Vladike Strossmayera, Dra Franje Račkoga⁴³³, Kneza Koste Vojnovića⁴³⁴, Luja Vranycani, Erazma Barčića, Mrazovića, Kulmera⁴³⁵, Pongraca, advo-

⁴³² Giovan Battista (Ivan) De Negri (1851.-1923.), talijanski tenor rodом iz Alessandrie. Debitirao 1878. u kazalištu u Bergamu. Od jeseni 1878. postaje prvim tenorom zagrebačke Opere; nakon potresa u Zagrebu 1880. napušta kazalište i pjeva jednu sezonu u Torinu. Vratio se 1881. i ponovno nastupao u zagrebačkoj Operi do svibnja 1882. Poslije pjevao na opernim pozornicama u Torinu, Milanu, Genovi, Veneciji, Rimu i Napulju te u Budimpešti, Madridu i Buenos Airesu, ubrajajući se među najveće tenore onoga doba. Proslavio se osobito kreacijama Otella u istoimenoj Verdijevoj operi. Karijeru je morao prekinuti zbog bolesti grla. U zagrebačkom kazalištu tumačio je sve glavne tenorske uloge. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Č-D, JLZ, Zagreb 1993, str. 293-4.

⁴³³ Franjo Rački (1828.-1894.), historičar i političar, istaknuti ideolog jedinstva južnoslavenskih naroda, prvi predsjednik JAZU.

⁴³⁴ Konstantin Vojnović (1832.-1903.), političar i pravni historičar, sveučilišni profesor u Zagrebu, borac za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, potpredsjednik i pisac programa Nezavisne narodne stranke.

⁴³⁵ Miroslav Kulmer (1861.-?), vlastelin u Šestinama. Zaslužan za promicanje hrvatskog planinarstva.

kata Mazure⁴³⁶, Dra Roraura⁴³⁷ i t.d. bili su vrlo česti gosti. Isto se sjećam, da su u familiji bila spominjana imena advokata Faustina Suppé, Perkovca, te ime Kurelca, koga exemplari 'Runje i pahulje' bio je pun tavan. To su bili djedovi prijatelji i obožavatelji jošte iz vremena njegovog boravka u Rijeci, gdje je u zadnje vrijeme tadanjeg boravka otvorio advokatsku kancelariju, koju je tada ustupio advokatu Dr. Antoniu Vio starijemu⁴³⁸ i odselio se definitivno u Zagreb.

Djelovanje djedovo na Rijeci, kao bilježnika, zastupnika te konačno odvjetnika i političara dostatno je opisano. Jedna stvar nije poznata široj javnosti, a vrlo je karakteristična za njegovo političko naziranje i raspoloženje kao mladog intelektualca. Diskretno sam to saznao od jednog bivšeg višeg upravnog činovnika. U tadanjim arhivima policijskih vlasti nalazio se je opis Dra Marijana Derenčina, i to valjda jošte iz onih vremena, kada su austrijske vlasti imale na Rijeci političku ingerenciju. U toj policijskoj kartoteci ili dossieru stajalo je kod imena Dr. Marijan Derenčin: 'Ein exaltiert junger Kroate der an einen südslavischen Staat träumt'.⁴³⁹ Prepisao sam si taj opis, ali mi se negdje zametnuo. Priopćio sam ga, međutim, Dru Andriji Račkome, našem bivšemu župniku, i ako se ne varam citira taj opis u svojoj knjizi o historiji Trsata-Sušaka. Ne jamčim dakle za točnost samog teksta tog opisa, ali svakako to mu je smisao.

U zrelijoj dobi došao sam u bliži kontakt sa djedom prilikom sastanka naših političara ovdje na Rijeci, prilikom stvaranja t. zv. 'Riječke Rezolucije'. Ne znam da iz ljubomora, ili iz drugih kojih razloga, ali djed nije bio ni najmanje oduševljen za inauguriranu novu političku orijentaciju. Mađara on svakako nije nikada trpio, ali je zato bio 'obzoraškog' naziranja. Gotovo bi rekao da se njegovo opozicionalstvo tada kretalo 'u okviru Monarhije'. Možda nije imao ni krivo, ta i državnik Pašić, za vrijeme svjetskog rata, tješio je malodušnike, da Srbija u nijednom slučaju rata ne može izgubiti, jer – govoraše – ili ćemo imati veliku Srbiju, ili veliku trialističku Austriju.

Upravo mi se namiće pitanje: je li to kontrast djedovog političkog naziranja, između njegovih mladih i starijih dana? Možda i nije!

Kao karakteristiku djedovog parlamentarizma, odgoja i finoće, hoću da napomenem jošte jednu okolnost. Poznato je čitavoj javnosti, da je Dr. Marijan Derenčin bio vazda opozicionalno nastrojen, i da je svojim političkim govorima vazda u saboru najoštrije pobijao politiku tadašnjeg bana Khen-Hedervarya. Međutim Khuen ga je unatoč toga neizmjerljivo volio. Oh, koliko puta nestrpljivo smo morali čekati za objedom

⁴³⁶ Šime Mazzura.

⁴³⁷ Julije Rorauer (1859.-1912.), pravnik, književnik i sveučilišni profesor. Kazališni recenzent u 'Obzoru'.

⁴³⁸ Riječki odvjetnik dr. Antonio Vio bio je član Narodne čitaonice riečke i prevoditelj Dantea Alighierija na hrvatski jezik.

⁴³⁹ "Mladi oduševljeni Hrvat koji sanja o južnoslavenskoj državi" (njem.) (Op. I. L.)

da djed dođe. Ali nema ga, pa nema. Pa gdje je? Da li u saboru, u sudnici, ili inako zaposlen? Ne! I opet one dugotrajne šetnje na Strossmayerovom šetalištu sa Banom Hedervary-em. Kod toga moram da konstatujem, da Hedervary nije nikada niti pokušao da bi ga zadobio za svoju politiku, već je njegovo štovanje naprama Dru Derenčinu bilo čisto prijateljsko. Što više znadem, da je jednoč u tadašnjem satiričkom listu 'Bič' izašla karikatura: Djed igra na verglecu, a Khuen-Hedervary na verglecu pleše.

No satira nije poštedita ni djeda. Sjećam se, da je svojedobno izašla parafraza Mažuranićevog Čengić-Age i to iz pjevanja 'Agovanje'; - 'Sluge zove Khuen Bane' i t.d. 'Derenčina starca k tome da mu pjeva operete' i t.d. Tu je parafrazu čini mi se sastavio Zyr Xapula, i sjećam se, da je bila označena kao vrlo duhovita. **Dr. D. B.**

IZVORI I LITERATURA

1. KNJIGE, ČLANCI I RASPRAVE

Antić, Vinko: *Pisci Rijeka zavičaj*, Rijeka 1965.

Blažeković, Tatjana: *Ivan Kukuljević Sakcinski i Rijeka*, VPAR, 35-36/1993.

Blažeković, Tatjana: *Autonomaški izgredi u Rijeci 25. svibnja 1862.* Vjesnik DAR, 39./1997.

Bogović, Mile: *Prilozi za povijest riječke gimnazije iz biskupskog arhiva u Senju, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci 1627.-1992*, Zbornik radova, Rijeka 1992.

Bolonić, Mihovil – Žic-Rokov, Ivan: *Otok Krk kroz vijekove*, Zagreb 1977.

Breyer, Mirko: *Tragom života i rada F. Kurelca hrvatskog preporotidjelja i književnika (1811.-1874.)*, Zagreb 1939.

Budisavljević Prijedorski, Bude: *Iz mojih uspomena*, Zagreb 1918. Recimo koju o Franu Kurelcu (O 30. obljetnici smrti njegove)

Budisavljević, Bude: *O prilikama u Rijeci 1860-1861 godine*, Riječka revija, br. 5, Rijeka 1959.

Burić, Antun: *Povijesna antroponimija Gorskog kotara*, Rijeka 1979.

Cuvaj, Antun: *Grada za povijest školstva*, II, Zagreb 1910.

Časopis "Neven" i "Jadranske vile", Kronike Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, 13-15 (2004), Zagreb 2004.

Derenčin, Marijan: *Birokratičke uspomene*, Obzor, br. 294, ponedjeljak, 24. prosinca 1894.

Drechsler, Branko: *Iz ostavštine Frana Kurelca*, Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, sv. 8, Zagreb 1915.

Giacich, Antonio Felice: *Reminiscenze storiche del municipio di Fiume del giorno dell'occupazione dei Croati 1848*, Fiume 1861.

Glogović, Mario: *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868. godine*, Opatija 1984.

- Hauptmann, Ferdo:** *Rijeka od rimske Tarsatike do hrvatsko-ugarske nagodbe*, u: Rijeka zbornik, Zagreb 1953.
- Horvat, Josip:** *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb 1936.
- Horvat, Josip – Ravlić, Jakša:** *Pisma Lj. Gaju, Građa za povijest književnosti hrvatske*, sv. 26, JAZU, Zagreb 1956.
- Host, Josip:** *Botanički put po Istri, Kv. Otocima i Dalmaciji*, Rijeka 1993.
- Hrvatska enciklopedija**, sv. IV, Cliachit-Diktis, NHIBZ, Zagreb 1942.
- Hrvatski biografski leksikon**, sv. 1, JLZ, Zagreb 1983.
- Hrvatski biografski leksikon**, sv. 3, Č-Đ, LZ "Miroslav Krleža", Zagreb 1993.
- Iz ostavine Antuna Vakanovića*, Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knj. 2, Zagreb 1899.
- Jakić-Esih, Korespondencija D. Kušlana**, Građa za povijest književnosti hrvatske, sv. 19, JAZU, Zagreb 1950.
- Juventutis regii gymnasii fluminensis** juxta progrssum in litteris, et moribus factum semestri altero a.c. MDCCCXXVIII (1828.)
- Juventutis regii gymnasii fluminensis** juxta progrssum in litteris, et moribus factum semestri altero a.c. MDCCCXXX (1830.)
- Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu**, sv. 5, Zagreb 2000. Redni broj rukopisa 3124, signatura R 6491.
- Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu**, sv. 6, Zagreb 2000. Redni broj rukopisa 3767, signatura R 7200.
- Kobler, Giovanni:** *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, vol. 1-3., Fiume 1896.
- Korespodencija Josip Juraj Strossmayer - Serafin Vanutelli/Correspondentia Josephi Georgi Strossmayer cum Seraphino Vanutelli 1881-1887**, prir. J. Balabanić i J. Kolanović, Monumenta Vaticana Croatica – Posebna izdanja 1, Croatica Christiana – Fontes 14, Zagreb 1999.
- Kršnjavi, Izidor:** *Zapisci iza kulisa hrvatske politike*, knj. 1, Zagreb 1986.
- Laszowski, Emilij:** *Gorski kotar i Vinodol*, Zagreb 1923.
- Lenac, Rikard Riječanin**, *Iz Derenčinovih riječkih dana*, Obzor, 20. X. 1936.
- Lukežić, Irvin:** *Grobnički biografski leksikon*, Rijeka-Crikvenica 1994.
- Lukežić, Irvin:** *Liburnijski torzo*, Rijeka, 1999.
- Lukežić, Irvin:** *Povijest riječkih konzulata*, Rijeka 2004.
- Lukežić, Irvin:** *Nebo nad Kvarnerom*, Rijeka 2005.
- Lukežić, Irvin:** *Dopisivanje Erazma pl. Barčića i biskupa Josipa Jurja Strossmayera*, // Sveti Vid, sv. X, Rijeka 2005, str. 79-112.

- Maixner, Rudolf:** *Hrvatski prijevodi francuske proze 1800.-1860.*, Rad JAZU 290, Odjel za filologiju, knj. III, Zagreb 1952.
- Marjanović, Milan:** *Rijeka od 1860. do 1918.* Rijeka Zbornik, Zagreb 1953.
- Markus, Tomislav:** *Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine. Izabrani članci.* Zagreb 2005.
- Marochino, Ivo:** *Grad Bakar kroz vijekove*, Bakar 1978.
- Mažić, Matija:** *Prilozi za povijest grada Bakra*, Sušak 1896.
- Mažić Matija:** *Hrvatska slava na Grobničkom polju godine 1862.* // Grobnički zbornik, sv. 2, Rijeka, 1992.
- Mažuranić, Ivan:** *Pisma / govori*, Sabrana djela I. M., sv. IV, Zagreb 1979.
- Milić, B.:** *Bakar. Drevni grad na valovima stoljeća*, Bakar 2003.
- Nemčić, Antun:** *Putositnice*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb 1965.
- Nehajev, Milutin:** *U Primorje, u proljeće rano*, u: Hrvatski putopis od XVI. stoljeća do danas. Zagreb 2002.
- Nehajev, Milutin:** *Političke silhuete*, Djela, sv. 12, Zagreb 1945.
- Nikčević, M.:** *Hrvatski i crnogorski književni obzori*, Zagreb 1995.
- Novak, Slobodan P.:** *Nešto građe iz bečkih policijskih arhiva o hrvatskom kazališnom životu sredinom XIX. stoljeća*, Dani hvarskog kazališta. XIX stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru. Split 1979.
- Obzor spomen-knjiga 1860-1935**, Zagreb 1935.
- Oesterreichische Biographisches Lexikon**, I. Band, Graz-Köln 1957.
- Pavić, M. – Cepelić, M.:** *Biskup Josip Juraj Strossmayer*. Reprint. Đakovo 1994.
- Polić Ante Starogradjanin, Avelin Čepulić** rođen u Bakru god. 1828, umro na Rieci god. 1869, Zagreb 1886.
- Pravila "Narodne Čitaonice" na Rieci**, Sušak 1856.
- Prelog, Milan:** *Strossmayer Erazmu Barčiću*, Jugoslavenska njiva, god. VI, 1. okt. 1922., knj. II, br. 3.
- Rački, Andrija:** *Prilozi k povijesti grada Sušaka*, pretisak 1991.
- Schiavoni, E.:** *Un elenco di sospetti politici del 1862*. Fiume, rivista di studi fiumani, gennaio-giugno 1956, anno IV, N. 1-2.
- Smičiklas, Tadija:** *Život i djela dra Franje Račkoga*, JAZU, Zagreb 1895.
- Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riečke**, Sušak 1901, pretisak 2000.
- Stanojević, St.** *Narodna enciklopedija SHS*, I. knj., A-H, Zagreb 1926
- Strčić, Petar:** *Dopisivanje Dinko Vitezić-Josip Juraj Strossmayera*, Vjesnik HARP, sv. XIV, 1969, str. 173-264.

- Strčić, Petar:** *Na velikoj prekretnici*, II. izd., Zbornik Kastavštine, IV, 1996, Kastav 1996.
- Strohal, Rudolf:** *Uz Lujzinsku cestu*, Tiskara Rijeka 1993.
- Strossmayer J.J./Rački F.** *Politički spisi. Rasprave, članci, govori, memorandumi*. Prir. V. Koščak, Zagreb 1971.
- Stulli, Bernard:** *Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825-1863*, knj. I., Zagreb 1975.
- Šenoa, August:** *Slike i prikazi*, Zagreb 1934.
- Šenoa, Milan:** *Iz ostavštine Augusta Šenoe*, Moji zapisi 2. svibnja 1881. Građa za povijest hrvatske književnosti, knj. 19, JAZU, Zagreb 1950.
- Širola, Ivan:** *Na Grobničkom polju dne 25. svibnja 1862*, Rijeka 1912.
- Šišić, Ferdo:** *Korespondencija Rački – Strossmayer (1928-1931)*, te prva knjiga ostalih pisama i spisa do 1860. pod naslovom: Josip Juraj Strossmayer, *Dokumenti i korespondencija* (Zagreb 1933.)
- Tadić, Katica:** *Narodna čitaonica riječka: od osnivanja do spajanja u Gradsku biblioteku Rijeka*. u: Gradska knjižnica Rijeka. Ishodišta i razvoj (monografija), Rijeka 2000.
- Tolomeo, Rita:** *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer-Cesare Tondini de' Quarenghi*, Croatica Christiana – Fontes, sv. VI, Zagreb 1984.
- Trdina, Janez:** *Bachovi husari i ilirci*, Sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853-1867), Zagreb 1980.
- Trdina, Janez:** Zbrano delo. Tretja knjiga. Hrvaški spomini. Bachovi huzarji in ilirci. Moje življenje. Ljubljana 1951.
- Vižintin, Boris:** Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća; slikarstvo - kiparstvo, Rijeka 1993.
- Zaslužni Hrvati XIX. stoljeća**, Zagreb 1925.
- Znameniti i zaslužni Splitsani** (ur. Petar Požar), Split 2001.

2. ARHIVSKA VRELA

- Arhiv HAZU, Zagreb**, Korespondencija Matije Mrazovića (Pisma M. Derenčina M. Mrazoviću); Arhiv HAZU, Ostavština Matije Mrazovića, sign. XV-46.; Ormar XI-A, BA.E. Radi se ukupno o trinaest pisama nastalih u razdoblju od 1882. do 1893. godine, među kojima je jedno nedatirano (Barčić Strossmayeru).
- Arhiv Hrvatske u Zagrebu**, Protokol I, Grobnik; Archivium Arcis Ozalj, Grobnik, kut. 81, Grobnik Individualia Fa;
- Arhiv Slovenije Ljubljana**, Fond Intendant za Reko (1809-1813), Fasc. 7, št. 7.1810. Rijeka raspodjela soli, Tabella 17 della Distribuzione di 300 cabla di Sale frá gli abitanti della città di Fiume;

- Državni arhiv Rijeka**, Fond matičnih knjiga, kut. 275 (K 4), sv. 465. Tom 6.; Matrimoni Rijeka 1860-1870; Matična knjiga vjenčanih 1721-1733, Rijeka 6, 420.; Matična knjiga vjenčanih 1739-1808, Bakar K-412; Matica krštenih župe sv. Andrije u Bakru, sv. 274 (44), 7.; K4, 274, sv. 463. Liber matrimonium 1821.-1844; Matricola mortuorum 1815-1856, Rijeka, sv. 26, 478; 275 (K 4), sv. 464, Matična knjiga vjenčanih Rijeke (Tomo matrimoni) od 1855. do 1859; Upisnik umrlih riječke Župe Uznesenja Marijina, 1840.; Rijeka, Matricola Mortuorum 1864-1870, tom, X, 275(44) 484; JU 2, 596/1; Index Nativi, Rijeka 33, sv. 448, Kapucini; JU-596/1, Fond Matičnih knjiga, Liber matrimonium Rijeke, 1860-1870., kut. 274(K 4), sv. 465, tom 6. Akademski konvikt, No. 2906; Kapetansko vijeće, Protokol I-359, 1826-1827, Registro Magistratuale 1829; JU-2, kut. 557/1. Stipendi scolastici, br. 321 – 27. IX. 1830. Lasito la Tabella classificatoria quanti tutti li Ricorrenti per l'ottenuto d'un qualche stipendio; JU-596/1, Akademski konvikt; JU-2, kutija 558/1 Stipendi scolastici; JU-2, Spisi riječkog Magistrata. Parnica F. Suppéa protiv M. Žgombića; Flumine 13a Februarij 1830. Dopis zamjenika riječkog guvernera; JU-3, Spisi riječkog notara Marijana Derenčina, kut. 3.; JU-3, Spisi riječkog notara Vittorija Giacicha, knj. I;

Državni arhiv Varaždin. Spisi iz ostavine Ivana Kukuljevića Sakcinskog (pisma Faustina Suppéa).

Nacionalna i Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, R 5844 b. P. Vinko Pisma Ivanu Mažuraniću Na Rieci 2. I. 1860; Sign. R 7200 b, Strossmayer, Josip Juraj, Pisma Erazmu Barčiću (ukupno devetnaest datiranih i jedno nedatirano pismo).

3. PERIODIKA

Almanacco fiumano 1858.

Annuario marittimo, 1866.

La Bilancia, br. 86, 25. V. 1878; br. 33, 15. VIII. 1868. Trapassati in città e suo distretto; XVIII, br. 139, 23. VI. 1885. Strossmayer e ... Fiume; III, br. 3, 15. I. 1870. La Citaonica. Potpis R.

Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, Zagreb, tečaj XII, broj. 9, u subotu 28. veljače 1846. Hvala Danici.

L'Eco di Fiume, II. br. 6, 21. luglio 1858. Gazzettino di città. Il elenco dei Signori socrittori in Fiume, all'oggetto di erigere un monumento a Giuseppe Ressel, primo applicatore dell'elice alla navigazione a vapore; br. 100, 24. III. 1860. Elenco VI. degli oblati a favore degli indigenti del comitato di Fiume.

Gazzetta di Fiume br. 22, 14. I. 1861. Čitaonica; br. 136, 4. VI. 1861. Avviso – Poziv.

Ljetopis JAZU, sv. 23, Zgb. 1909. nekrolog Dr. Marijan Derenčin (F. Vrbanić)

Napredak, br. 14, 15. IV. 1860, tečaj I. Stogodišnjica A. K. Miošića historičkom društvu u Zagreb; br. 21, Zagreb 1. VIII. 1862, tečaj III, Javna zahvala; br. 22, 15. VIII. 1862. Javna zahvala.

Narodne novine, br. 94, 24. XI. 1847. Prinosi za muzej. God. XIII; god. XIV, br. 30, 4. IV. 1848. Iz Rêke; br. 65, 24. lipnja 1848. Iz Tersata; Iz Rike, Narodne novine br. 18, od 18. siječnja 1849; god. XVI, br. 62, 15. III. 1850. Iz Primorja; god. XVIII, br. 40, 19. II. 1852; 12. V. 1857, br. 108, Editto; br. 47, 27. II. 1858. Zapisnik; br. 255, 8. XI. 1858. Pokloniše Nar. Museju sliedeća gg; XXIX, br. 106. 9. V. 1863. Trojedna kraljevina. Zagreb; br. 108, 12. svibnja 1863. Dopisi Narodnim Novinama. Rieka, 7. svibnja; br. 84, 10. IV. 1868. Darovi; XXXIV, br. 168, četvrtak 13. kolovoza 1868, Trojedna kraljevina. U Zagrebu, 13. kolovoza. U. G. Faustin Suppé; god. XVIII, u Zagrebu, u sriedu dana 2. lipnja 1852. A.Č. U Rieci 27. svibnja; tečaj XIII, Zagreb 26. VI. 1847, br. 51. Glasonoša. Domaće vesti. Dopis iz Bakra; god. XVII, Zagreb, četvrtak 24. srpnja 1851, br. 169. Iz Rieke 20. serpnja 1851. (A. Č.); god. XVII, u Zagrebu, u ponedjeljak 6. listopada 1851, br. 229. A. Č. Iz Rieke 2. listopada; god. XVII., u Zagrebu, u petak 28. studenoga 1851, br. 274. A. Č. U Bakru 22. stud; god. XVIII, u Zagrebu, 8. siečnja 1852, br. 5. A. Č. Iz Rieke 2. siečnja; god. XVIII, u Zagrebu, 17. siečnja 1852, br. 13. Z-ti. Iz Rieke 12. siečnja; 28. siečnja 1852, br. 22. A. Č. Iz Rieke 21. siečnja; 19. veljače 1852, br. 40. Društvo za poviestnicu jugoslovensku. ; 24. travnja 1852, br. 94. A. Č. iz Rieke 20. travnja; 12. svibnja 1852, br. 109. A. Č. iz Rieke 8. svibnja; 2. lipnja 1852, br. 125. A. Č. U Rieci 27. svibnja; 3. lipnja 1852, br. 126. A.Č. U Rieci 28. svibnja; 4. lipnja 1852, br. 127. A. Č. Iz Rieke, 2. lipnja; 4. rujna 1852. br. 203. Iz Rieke; br. 144, 26. VI. 1865. Izbori za sabor.

Neven, god. I, br. 29, u Zagrebu, u četvrtak, 15. serpnja 1852; god. I, br. 30, u Zagrebu, u četvrtak 22. Serpnja 1852; II. god., br. 31, Putni pabirci (Ulomci iz pisama ać-a). U Varaždinu na Petrovo 1854 (!), str. 483-490.

Novi list, VIII, br. 99, Rieka u nedjelju 9. travnja 1905. † Josip Juraj Strossmayer; br. 100, ponedjeljak, 10. travnja 1905. Josip Juraj Strossmayer; br. 102, 12. IV. 1905. Poziv; br. 103, četvrtak, 13. IV. 1905. Riečki Hrvati za Strossmayera; br. 112, 22. IV. 1905. Za spomenik Strossmayeru; br. 108, 18. IV. 1905; br. 105, subota, 15. IV. 1905. Zadušnice na Trsatu; br. 113, nedjelja, 23. IV. 1905.

Pozor, br. 199, 30. kolovoza 1862. Dobrovoljni prinesci što ih skupi odbor gospojah i gospodičnih za stradajuću braću u Crnojgori i Hercegovini; br. 104, 7. V. 1863. Na Rieci 4. svibnja. Dopis; br. 106, 9. V. 1863. Na Rieci 4. svibnja. Velika skupština županije riečke; br. 157, 13. VII. 1863. Na Rieci 8. srpnja. Dopis. Tisućnica sv. Apoštolah Cirila i Metoda; gradsko zastupništvo; Garimberti i Lazzer; br. 245, 27. X. 1863. Osmrtnica; br. 206. 9. IX. 1862. Oglas i poziv na predplatu.

Pravnik, list za pravne i državne znanosti, I. god., U subotu 4. listopada 1862, br. 1. Nakladom riječke knjižare Drag. Eggera i tiskom Herkule Rezze. Odgovorni urednik i izdavatelj dr. M. D. List izlazi subotom svakog tjedna a stoji cijelu godinu na Rijeci 5 for. Poštom 6 f., za inozemstvo 7 fr; 5. rujna 1863, br. 48-49.

Primorac, br. 98, 16. studenog 1875. Prinesci za spomenik na grobničkom polju.

Sloboda, Sušak 1879.

Izlaženje knjige omogućili su:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
Zaklada Sveučilišta u Rijeci temeljem Ugovora
(Klasa: 612-10/07-01/32, Ur. broj: 2170-57-06-07-2)

Priprema i tisak
Digital point tiskara d.o.o., Rijeka

Naklada
400 primjeraka

CIP – Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA RIJEKA

UDK 930.85(497.5 Rijeka)“18/19”

LUKEŽIĆ, Irvin

Riječki kvartet / Irvin Lukežić. - Rijeka :
Filozofski fakultet Sveučilišta, 2008. -
(Biblioteka časopisa Fluminensia ; knj.5)

Bibliografija.

ISBN 978-953-6104-68-0

I. Rijeka -- Kulturni život -- 19.-20. st.

II. Rijeka -- Kulturna povijest -- 19.-20. st.

111221087

Irvin Lukežić (Rijeka, 13. travnja 1961.) redoviti je profesor na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, gdje predaje kolegije *Hrvatska književnost* (srednji vijek, renesansa, manirizam, barok, prosvjetiteljstvo), *Hrvatska kultura i civilizacija* (izborni), *Hrvatska književnost u dijaspori* (izborni), *Andrija Kačić Miošić i sljedbenici*

(izborni). Bio je kraće vrijeme vanjski suradnik Staroslavenskog instituta Svetozar Rittig u Zagrebu, vanjski suradnik (knjižničar) Sveučilišne knjižnice u Rijeci, te vanjski suradnik i predavač na Filozofskom fakultetu u Puli. Magistrirao je i doktorirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, s temama o istarskoj periodici i gradišćanskohrvatskoj prozi. Znanstvenim i publicističkim radom bavi se već više od dvadeset godina, objavljujući u mnogim domaćim i stranim časopisima, novinama i glasilima. Posebna područja njegova znanstvenoga interesa su književnost, književna povijest, kultura i kulturna povijest, o čemu je do sada objavio veći broj monografija, studija, članaka i eseja. Radovi su mu prevedeni na talijanski, njemački engleski i slovenski jezik. Stanovito se vrijeme intenzivnije bavio poviješću gradišćanskohrvatske književnosti, a dugi niz godina posebno istražuje kulturnu povijest Rijeke i njene okolice. Istraživao je arhivska vrela u Rijeci, Zagrebu, Zadru, Ljubljani. U proljeće 1994. bio je na tromjesečnom studijskom boravku u Austriji. Sudjelovao je na više znanstvenih skupova u Hrvatskoj (Rijeka, Zagreb, Split, Zadar, Pula), Austriji (Beč, Eisenstadt), Italiji (Rim, Firenca) i Mađarskoj (Pečuh, Szombathely, Budimpešta). Glavni je urednik zavičajnoga *Grobničkoga zbornika*, član uredništva znanstvenog časopisa *Fluminensia*, član uredništva *Biblioteke časopisa Fluminensia*, član uredništva *Sušačke revije*. Prevodi sa slovenskog i talijanskog jezika. Dosada je objavio četrnaest samostalnih knjiga. Dobitnik je Godišnje nagrade Općine Jelenje (1996.) i Godišnje nagrade grada Rijeke (2006.) za poseban doprinos izučavanju povijesti.

ISBN 978-953-6104-68-0

9 789536 104680